

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลาย
ทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

พฤษภาคม 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลาย
ทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วิทยานิพนธ์เสนอมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว
พฤษภาคม 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ
ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
ของ มณฑล ศรีสุข

ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว
ของมหาวิทยาลัยพะเยา

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจษฎา มิ่งฉาย) (ดร.ปานแพร เซาวันประยูร)

.....กรรมการ
(ดร.พัจน์พิตตา ศรีสมพงษ์) (ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี)

.....กรรมการ
(ดร.วาร์ชต์ มัชฌมบุรุษ)

อนุมัติ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบศิริ ภัคดีพินิจ)
คณบดีคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์
พฤษภาคม 2563

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีได้รับความกรุณาและความเมตตาให้คำแนะนำ แก่ไขดุขฎีนิพนธ์ และดูแลความก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลาจากท่านประธานที่ปรึกษาอาจารย์ ดร.วรัชต์ มัชฌิมบุรุษ กรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจษฎา มิ่งฉาย และ ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านทั้งสามเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี ดร.ปานแพร เขาวนประยูร และ ดร.พจน์พิตดา ศรีสมพงษ์ รวมทั้งอาจารย์ผู้สอนทุกท่านในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยพะเยา ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ตลอดจน ผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน

กราบขอบพระคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ สหกรณ์ออมทรัพย์ครูอุตรดิตถ์ ให้โอกาสการศึกษา สนับสนุนทุน และเวลาในการเรียน ทุนอุดหนุนการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2560 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ขอขอบคุณท่านรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา สนั่น หล้าดีบ ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนชุมชนและชาวบ้านตำบลนางพญาทุก ๆ ท่าน ที่ให้การต้อนรับและร่วมเรียนรู้ร่วมกันในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนตำบลนางพญา นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

และขอบคุณ ปัญหา อุปสรรค คำติชมที่ปรึกษา ที่เป็นพลังสร้างแรงผลักดันตัวเอง จนก้าวข้ามสิ่งเหล่านั้นมาได้ ขอขอบคุณตัวเองที่นำพาตัวเราเองหน้าด่านหน้าทนเรียนอยู่ได้ตั้งนาน หมดเงินไปก็เยอะใช้เวลาไปก็หลายปี แต่มันก็ชื่นใจหอมหวานตั้งเช่น

กล้วยไม้ดอกดอกช้า ฉันทิ การศึกษาเป็นไป ฉันทิ

แต่ดอกดอกคราใด งามเด่น การศึกษาปลูกปั้น เสร็จแล้ว แสนงาม

สุดท้ายนี้ คุณประโยชน์อันดีของดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบให้บิดา มารดา น้องชาย และน้องสาว รวมถึงภรรยาอันเป็นที่รักยิ่งและน้องแสนดี ด.ญ.มิ่งมี ศรีสุข ผู้เป็นกำลังใจและ อยู่เคียงข้างกันเสมอตลอดมา ในการศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ครั้งนี้

มณฑน ศรีสุข

ชื่อเรื่อง: กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ผู้วิจัย: มณฑล ศรีสุข, วิทยานิพนธ์: ปริญญาโท (การจัดการการท่องเที่ยว), มหาวิทยาลัยพะเยา, 2562

ประธานที่ปรึกษา: ดร.วราชาติ มัชฌิมบุรุษ, **กรรมการที่ปรึกษา:** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจษฎา มิ่งฉาย,
ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี

คำสำคัญ: กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน, ความหลากหลายทางชีวภาพ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 3) เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษากลยุทธ์และใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผสมผสานไปกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เครื่องมือที่ใช้ศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม การประชุมกลุ่มย่อย การวิเคราะห์ SWOT การวิเคราะห์ TOWS และการประชาคม ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา นักท่องเที่ยว หน่วยงาน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและโปรแกรมสำเร็จรูป โดยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีศักยภาพพร้อมที่เอื้อต่อการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ให้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างครอบคลุมทั้ง 8 ประการ ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดการด้านสภาพแวดล้อม ด้านความมีชื่อเสียง ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ หลักการสำคัญที่ใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ อันดับหนึ่ง คือต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง อันดับที่สองจะต้องระมัดระวังการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติ การดำรงชีวิตของคนในชุมชน การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการผลิตทางเศรษฐกิจ ให้เป็นไปอย่างรู้คุณค่าโดยการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากร อันดับที่สอง คือ การนำทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนมาสร้างกระบวนการพัฒนาชุมชนตำบลนางพญาอย่างสมดุล ด้วยการให้การท่องเที่ยวเพื่อสร้างเศรษฐกิจจากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ผสมผสานระหว่างทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และอันดับสุดท้าย คือ การบริหารจัดการ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่อให้การดำเนินการเรื่อง การท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ให้มีความยั่งยืนต่อไป

Title: STRATEGIES FOR THE COMMUNITY-BASED TOURISM DEVELOPMENT BASED ON THE BIODIVERSITY IN NANGPHAYA SUB-DISTRICT, THAPLA DISTRICT, UTTARADIT PROVINCE

Author: Mohntohn Srisuk, Thesis: Ph.D. (Tourism Management), University of Phayao, 2019

Advisor: Dr.Warach Madhyamapurush, **Co-advisor:** Dr.Chedsada Mingchai, Dr.Ruthaiphat Phimolsri

Keywords: Strategies for the Community-based Tourism, Biodiversity

ABSTRACT

The objectives of this study were 1) to study the community context and tourism condition of Nangphaya Sub-district, Thapla District, Uttaradit Province, 2) to study the potentiality of its biodiversity to define the strategies for tourism development in the community, and 3) to introduce the strategies of tourism development based on the biodiversity in the area. The study was a strategic research using both qualitative and quantitative research methodology. The tools used were interviews, questionnaires, small group discussions, SWOT and TOWS analysis, and community forums. The population and samples of the study were the representatives of Nangphaya community, tourists, related organizations and businesses. The content analysis was applied using a statistical application for the percentage, mean, and standard deviation.

The study found that the tourist attractions in Nangphaya Sub-district had the potentiality which was available to attract tourists in all eight aspects; which were the area, accessibility, facilities, management, environment, popularity, and tourism activities. The key factors used to define the strategies for the development of community-based tourism based on the biodiversity in Nangphaya were firstly to give the importance to the conservation and restoration of natural resources seriously and constantly. Second, to be careful to make sure that the exploitation of natural resources, the living of the people in the community, the tourist activities, and the economic production are made with appreciation and with the participation of people who gain advantages and those who are affected by the use of the resources. Third, the exploitation of the biodiversity resources needs to be balanced by using the tourism to develop the economy from the biodiversity in the community which can lead to the development with the combination of the economic capital, social capital, and natural resource capital. Finally, the management of the exploitation of local natural resources to make the community-based tourism based on the biodiversity in Nangphaya sustainable.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามงานวิจัย	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ขอบเขตในการวิจัย.....	7
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
บริบทชุมชน.....	11
แนวคิดทางการท่องเที่ยว.....	17
ความหลากหลายทางชีวภาพ.....	31
กลยุทธ์การพัฒนา.....	34
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	73
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	78
3 วิธีดำเนินการวิจัย	80
วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์ การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา โดยศึกษาถึงบริบทในด้าน ต่าง ๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของ ชุมชน ร่วมถึงการศึกษาลักษณะของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมา ท่องเที่ยวในชุมชนตำบลนางพญา	80

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านการท่องเที่ยวเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์	87
วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอกยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์.....	92
4 ผลการวิจัย	95
วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 1 ผลการศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์	95
วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 2 ผลการศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์.....	120
วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอกยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์.....	167
5 บทสรุป	181
สรุปผลการวิจัย	181
อภิปรายผล	202
ข้อเสนอแนะ	206
บรรณานุกรม	208

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก	214
ภาคผนวก ก แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบล นางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์.....	215
ภาคผนวก ข ปรากฏซ์ท้องถิ่น (หมอยา).....	222
ภาคผนวก ค ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนิดสมุนไพร	223
ประวัติผู้วิจัย	236

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 ตำบลนางพญา อยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา มี จำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเต็มทั้งหมู่บ้านจำนวน 6 หมู่บ้าน.....	99
2 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ตำบลนางพญา พ.ศ. 2560.....	99
3 ตารางแบ่งตามช่วงอายุ เพศ ของประชากร พ.ศ. 2560 จำนวน 2,633 คน	100
4 แสดงข้อมูลพื้นฐานทั่วไปทางสังคมของกลุ่มตัวอย่างและประชากรของ นักท่องเที่ยว.....	113
5 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามการเดินทาง	115
6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามยานพาหนะในการ เดินทางท่องเที่ยว	116
7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการ เดินทางมาท่องเที่ยวครั้งนี้	116
8 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามประสบการณ์การ เดินทางมาท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ หรือไม่	117
9 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามระยะเวลาที่มา ท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์.....	117
10 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามการรับทราบข้อมูล เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์.....	118
11 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามค่าใช้จ่ายในการมา ท่องเที่ยว	119
12 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามกิจกรรมการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวประเภทใดที่ท่านต้องการไปท่องเที่ยวมากที่สุด.....	119
13 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัด อุตรดิตถ์ ด้านพื้นที่.....	155

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
14 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	156
15 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	157
16 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการจัดการ	158
17 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสภาพแวดล้อม	159
18 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านความมีชื่อเสียง	160
19 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ	161
20 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการมีส่วนร่วม	162
21 แสดงกลยุทธ์ SO หรือ กลยุทธ์เชิงรุก.....	169
22 แสดงกลยุทธ์ ST หรือกลยุทธ์เชิงป้องกัน.....	172
23 แสดงกลยุทธ์ WO หรือกลยุทธ์เชิงแก้ไข	175
24 แสดงกลยุทธ์ WT หรือ กลยุทธ์เชิงรับ	178

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 แสดงระบบการท่องเที่ยว.....	17
2 แสดงลำดับของกลยุทธ์.....	53
3 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	79
4 แสดงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอกำปสา จังหวัดอุตรดิตถ์.....	94
5 แสดงภาพอาณาเขตพื้นที่ตำบลนางพญา.....	98
6 แสดงภาพจากเพจ Facebook “ฮักนะนางพญา”.....	107
7 แสดงภาพน้ำตกห้วยกระทิง.....	108
8 แสดงภาพน้ำตกวังวน.....	109
9 แสดงภาพน้ำตกตาดพญา.....	109
10 แสดงภาพจุดชมวิว “ภูพญาพ่อ”.....	110
11 แสดงภาพวัดน้ำพร้าว.....	111
12 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน.....	112
13 แสดงภาพแผนที่อุทยานแห่งชาติล้านนา.....	130
14 แสดงภาพแผนที่พื้นที่เขื่อนสิริกิติ์.....	131
15 แสดงภาพผลทุเรียน.....	132
16 แสดงภาพผลกาแฟนางพญา (อาราบิก้า).....	133
17 แสดงภาพผลมะแขว่น.....	134
18 แสดงภาพผลตำว.....	135

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้ถูกนำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิตเพื่อการพัฒนาประเทศมาอย่างยาวนาน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การสร้างงานสร้างรายได้แก่ประชากรของประเทศซึ่งจะส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชากรภายในประเทศ การท่องเที่ยว กระบวนการหนึ่งที่น่านำมาใช้เป็นกิจกรรมในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐาน เป็นกลยุทธ์หนึ่งในอุตสาหกรรมบริการที่รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้สนับสนุนและส่งเสริมจนประสบความสำเร็จในการสร้างรายได้ให้กับประเทศไทย อย่างมากมาย ถึงอย่างไรก็ตามสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ยังเป็นการท่องเที่ยวที่ขาดการดูแลและเอาใจใส่ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ จนส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การทำลาย ความเสื่อมโทรม และความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ จากการรายงานของกระทรวงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย มีพื้นที่ 104.7 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 32 ของพื้นที่ประเทศ จากเดิมที่เคยมีพื้นที่ป่าไม้ในปี พ.ศ. 2504 ประมาณ 107 ล้านไร่ ซึ่งลดลงเกือบ 70 ล้านไร่ ทรัพยากรป่าไม้มีบทบาทที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ การลดลงหรือเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า แร่พลังงาน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก (กระทรวงพลังงาน สำนักนโยบายและพลังงาน, 2554, สื่อบอนไลน์)

จากปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น รัฐบาลจึงได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) คือ สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการปฏิบัติที่สำคัญ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ยึดหลัก “ความพอเพียง” ของวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคล ชุมชน และสังคมนั้น ๆ มุ่ง “ทางสายกลางหรือความสมดุล” ระหว่าง

การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นและผลประโยชน์ระยะยาว ระหว่างผลได้และผลเสีย ขณะเดียวกันยังต้องคำนึงถึง “คุณธรรมหรือความเป็นธรรม” ในการครอบครองสิทธิ การเข้าถึง การใช้และการแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสร้าง “ความรู้” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันของทุกภาคส่วน รวมทั้งยึดหลัก “ความพอประมาณ” ในการพัฒนาที่ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินขีดความสามารถในการฟื้นตัวของทรัพยากรธรรมชาติและ การบำบัดมลพิษของระบบนิเวศให้คงไว้ซึ่ง “ความสมดุล” เพื่อสร้างหลักประกันว่าทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นจะยังคงอยู่และคงความอุดมสมบูรณ์สามารถเป็นฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันและเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน กระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์จึงเริ่มจากใช้หลัก “ความมีเหตุผล” ด้วยการสร้างความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม คุณค่าฐานทรัพยากรที่มีอยู่ ให้เข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปกป้องภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ การสร้างฐานรากที่มั่นคงเข้มแข็ง การใช้โอกาสและปัจจัยแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดการยกระดับและเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอย่างเป็นลำดับขั้น เป็นการพัฒนาที่สามารถ “พึ่งตนเอง” ได้ มี “ภูมิปัญญา” และสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” ให้พร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยคุกคามจากภายนอกได้ โดยให้ความสำคัญกับการเข้าถึงข้อมูลและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการบริหารจัดการเชิงป้องกัน ปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและการบริโภคให้เกิดความยั่งยืน ควบคู่กับการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการฐานทรัพยากรของตนเอง และสร้างทางเลือกของการพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงถูกกำหนดขึ้น โดยใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อนของทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ รวมทั้งคำนึงถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยแนวคิดการบริหารจัดการมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟื้นฟูและสร้างความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่งทะเล และความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เพื่อให้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งเสริมสร้างทุนทางสังคม และรักษาขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูง มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญนำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศการสร้างงาน และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ และเกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพ ยั่งยืน สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2552 ให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ ปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนไปหลายแนวทางนอกเหนือจากการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยมที่ทำกันมายาวนานที่ไปเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวที่รู้จักคุ้นเคยกันดี ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกที่จำเพาะเจาะจงมากขึ้นทุกวันนี้เรามีชุมชนเล็ก ๆ มากมายที่เปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้กำลังเป็นจุดเปลี่ยนของโลกแห่งการท่องเที่ยวเป็นทางเลือกใหม่เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวนั้น ๆ และมีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนนั้นมีจุดขายที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์ รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบเพื่อสร้างความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การพัฒนาการท่องเที่ยวทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมประเพณี พื้นที่ทางธรรมชาติถูกปรับเปลี่ยนโดยการพัฒนา ปรับปรุงและก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ที่มีแนวคิดขัดแย้งกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนประชาคมโลก มีความพยายามร่วมกันที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อาคาร ศูนย์บริการ ที่พักนักท่องเที่ยวกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินความจำเป็น และไม่สมดุลต่อกับธรรมชาติเกิดขึ้นมากมายโดยขาดการวางแผนที่ดี ขาดการวิเคราะห์ศักยภาพ โอกาสและความเป็นไปได้ทางการท่องเที่ยว ผลจากการเปิดแหล่งท่องเที่ยวตามท้องถิ่นต่าง ๆ มากมายถูกพัฒนาผิดทิศทาง เกิดการเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชนจนกลายเป็นข้อจำกัดของท้องถิ่นได้

ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ใช้หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะประกอบด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

และการพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อวางพื้นฐานสำหรับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพในระยะยาว ซึ่งการดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนับสนุนการดำรงชีพพื้นฐานอย่างทั่วถึง ควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดระบบนิเวศที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต และความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสร้างสรรค์คุณค่าของฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเป็นการใช้โอกาสจากบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับพื้นฐานของประเทศ เชื่อมโยงวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ทั้งนี้ จะทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงคุณค่าของฐานทรัพยากร ที่ต้องหวงแหนรักษาไว้ตลอดไป ทำให้เกิดการบูรณาการเชื่อมโยงการเสริมสร้างทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นประโยชน์กับสังคมทุกระดับ และสร้างสมดุลของการพัฒนา ที่นำไปสู่สังคมที่มีความสุขได้อย่างยั่งยืน

จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ นั่นคือ Green Tourism หรือ Ecotourism ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็ก ๆ รวมกัน แล้วสามารถนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Dowling, 1995, อ้างอิงใน ดรุณี แก้วม่วง, 2552) นักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก (PATA) องค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) และนักวิชาการในอุตสาหกรรมทั้งจากยุโรปสหรัฐอเมริกา ต่างให้คำจำกัดความของ Ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural-based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental education-based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community based participation) ร่วมคิดดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ และบำรุงรักษา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554, สื่อออนไลน์)

แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงผลกระทบอันอาจเกิดขึ้นต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม หรือแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism Development) จึงได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมในแหล่งท่องเที่ยว สำหรับการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่อีกยังยึดหลักการพัฒนาดังกล่าวเป็นแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มักกระจายอยู่

ในพื้นที่บริสุทธิ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งพื้นที่ตำบลนางพญาอุดมไปด้วยธรรมชาติที่สมบูรณ์และวัฒนธรรม ประเพณีที่เก่าแก่และความหลากหลายทางชีวภาพสูงจึงมีความเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่มีแนวทางที่ไม่ชัดเจนและอาจนำไปสู่ความเสื่อมโทรมและการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ และไม่ยั่งยืนต่อระบบนิเวศ รวมถึงการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมและประเพณี ดังนั้นจำเป็นต้องเร่งทำการศึกษาค้นคว้าหากลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยอาศัยฐานความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

ตำบลนางพญา เป็นตำบล 1 ใน 8 ตำบลของอำเภอท่าปลา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าปลา 31 กิโลเมตร และศาลากลางจังหวัดอุตรดิตถ์ 71 กิโลเมตร ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นชุมชนดั้งเดิมที่น้ำท่วมไม่ถึงจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ตั้งอยู่ในหุบเขาภูพญาพ้อ ซึ่งเป็นภูเขามีสภาพสูงจากระดับน้ำทะเล 1,465 เมตร เดิมตำบลนางพญา มี 2 หมู่บ้านอยู่ในการปกครองของตำบลหาดล้า อำเภอท่าปลา ก่อนการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ และต่อมาได้เสนอเรื่องขอจัดตั้งตำบลใหม่และในปี พ.ศ. 2521 ได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยตั้งตำบลขึ้นให้ชื่อว่า “ตำบลนางพญา” แปลว่า นางผู้เป็นใหญ่ เหตุที่ใช้ชื่อ “นางพญา” อาศัยชื่อจาก “ลำห้วยพญา” ซึ่งเป็นลำห้วยที่ไหลมาจากเทือกเขา “ภูพญาพ้อ” เป็นภูเขาสูงชันกั้นพรมแดนระหว่างจังหวัดอุตรดิตถ์กับจังหวัดน่าน และจังหวัดแพร่ ชุมชนตำบลนางพญาเป็นชุมชนดั้งเดิม ตามหลักฐานพระพุทธรูปในวัดซึ่งมีอายุมากกว่า 200 ปี และมีบันทึกของกรมการศาสนาว่ามีการก่อสร้างวัดน้ำพริก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2408 ผู้คนตั้งบ้านเรือนเรียงตามเชิงเขา มีสายธารน้ำไหลผ่านหมู่บ้านไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ และหมู่บ้านส่วนหนึ่งติดกับอ่างเก็บน้ำ มีท่าเรือขนาดเล็กมีการทำการประมงตามธรรมชาติ

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลนางพญา ส่วนมากเป็นภูเขาประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ราบประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ที่ราษฎรอาศัยและทำกิน ชุมชนตำบลนางพญามีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ ภูพญาพ้อ เป็นจุดสูงสุด สูง 1,350 เมตรจากระดับน้ำทะเลและ ยังเป็นยอดเขาสูงสุดที่แบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัดแพร่กับจังหวัดอุตรดิตถ์ บนภูพญาพ้อซึ่งเป็นที่เคารพของชาวบ้านในท้องถิ่น บริเวณนี้เป็นจุดชมทิวทัศน์ที่มองเห็นเขาและผืนป่ากว้างไกลไปจนสุดสายตาที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ สภาพพื้นที่เป็นป่าธรรมชาติ มีสภาพป่าสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบเขา มีพันธุ์ไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ และสัตว์ป่าหลายชนิด และเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติเดินป่าระยะไกล เส้นทาง นาตอง-ภูพญาพ้อ/เส้นทาง ภูพญาพ้อ น้ำหมั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยม ได้แก่ เล่นน้ำตก

อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ กิจกรรมตกปลา ล่องเรือ ล่องแพ ศึกษาธรรมชาติ ขับรถชมทัศนียภาพ และทิวทัศน์ธรรมชาติ และเที่ยวชมน้ำตก ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี และมีสวนผลไม้แบบวนเกษตรซึ่งเป็นการทำสวนผลไม้แบบอาศัยและเรียนแบบธรรมชาติ สวนผลไม้ของชุมชนตำบลนางพญาเป็นสวนผลไม้แบบผสมผสานมีผลไม้หลากหลายชนิดเช่น ทุเรียน ลางสาด ลองกอง มังคุด เงาะ ฯลฯ และยังมีสวนเกษตรพืชเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น สวนมะม่วง สวนดาว กาแฟ ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนตำบลนางพญา ให้ผลผลิตตลอดทั้งปี ด้านศิลปวัฒนธรรม ตำบลนางพญามีวัดน้ำพร้าวมีอายุมากกว่า 200 ปี และชุมชนตำบลนางพญาเป็นชุมชนคนเมืองล้านนา เป็นรอยต่อระหว่างจังหวัดแพร่ น่าน อุตรดิตถ์ มีวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา แบบล้านนา เช่น ดานก้วยสลาก ปี่ไหมเมือง เทศกาลยี่เป็ง ประเพณี ลู่ขวัญ ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าบ้าน เป็นต้น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาท้องถิ่นในชุมชนเป็นภาษาพื้นเมืองล้านนาผสมกับภาษาพื้นเมืองล้านช้าง (ลาว)

เนื่องด้วยชุมชนตำบลนางพญามีกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่จัดกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม อีกทั้ง ตำบลนางพญาเป็นพื้นที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และมีวัฒนธรรมภูมิปัญญา ที่มีเอกลักษณ์ หากมีการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว ในพื้นที่ตำบลนางพญาจะทำให้เป็นโอกาสของชุมชนตำบลนางพญาในการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นฐานการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิตและบริการ และใช้เป็นวัตถุดิบสำคัญสำหรับการเพิ่มมูลค่าที่มีคุณค่าสูงขึ้น จะส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวาง ทั้งเรื่องการจัดกาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม บริการภาคการผลิต และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชนตำบลนางพญา จึงต้องพิจารณาสถานการณ์และบริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทุนทรัพยากรธรรมชาติด้านความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมภูมิปัญญา ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนตำบลนางพญา และเป็นรากฐานที่มั่นคงของการพัฒนาและการดำรงชีวิตของชุมชนและสังคม ซึ่งจะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ไม่มีการวางแผนในการรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และถ้าชุมชนขาดการวางแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวรวมทั้งการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างชัดเจนและเหมาะสม ส่งผลทำให้ฐานทรัพยากรดังกล่าวเสื่อมโทรมลง จะทำให้ชุมชนตำบลนางพญาได้รับผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว

โดยกรอบในการศึกษาครั้งนี้จะอยู่บนฐานของความหลากหลายทางชีวภาพโดยใช้ 3 แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ การรักษารูปร่างทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ

และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนและกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและนำไปสู่สังคมที่มีความสุขได้อย่างยั่งยืน

คำถามงานวิจัย

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวจึงได้ทำให้เกิดคำถามสำคัญในการวิจัย เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญาว่า ทำอย่างไรให้ชุมชนตำบลนางพญาดำรงอยู่อย่างที่ชุมชนตำบลนางพญาดำรงอยู่ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะหาคำตอบเชิงประจักษ์ในการหาคำตอบดังนี้ กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเพื่อการพัฒนา (Research for development) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
3. เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาในประเด็นกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ครอบคลุมในประเด็น ดังนี้ 1) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวัฒนธรรมและประเพณี 2) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านสิ่งแวดล้อม 3) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้าน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์ 4) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านอาหาร และ 5) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านยาและการรักษาโรค และจัดทำกลยุทธ์การพัฒนา

การท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ และสมาชิกชุมชนในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและนักวิชาการที่ส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

3. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการในการศึกษากลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษากลยุทธ์และใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผสมผสานไปกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยเป็นเวลาพอสมควร ข้อมูลทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ตำบลนางพญา อาจมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามเวลา ดังนั้นผู้วิจัยยึดถือข้อมูลที่ค้นพบในช่วงการดำเนินการวิจัยเท่านั้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน หมายถึง ความคิด แผนงาน และการกระทำต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

ชุมชน (Community) หมายถึง ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่บริเวณตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์กันทั้งความเชื่อศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม

ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) หมายถึง ความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยวประกอบด้วย 1) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวัฒนธรรมและประเพณี 2) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านสิ่งแวดล้อม 3) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์ 4) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านอาหาร และ 5) ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านยาและการรักษาโรค

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำผลการศึกษาที่ได้นำไปใช้ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่ชุมชนตำบลนางพญา องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา สมาชิกชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. สมาชิกชุมชนและผู้นำชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนตำบลนางพญา จากความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นฐานในการพัฒนาชุมชนที่แข็งแกร่งยั่งยืนอยู่บนฐานความสามารถของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา และคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปดำเนินการปรับปรุงกลยุทธ์ในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน พร้อมกันนี้จะเป็นการยกระดับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการท่องเที่ยวจากความหลากหลายทางชีวภาพ

3. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปปรับแผนรวมทั้งนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

4. นักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจโดยทั่วไป ในเรื่องกลยุทธ์ของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน สามารถนำองค์ความรู้และข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์และเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยการตรวจสอบเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. บริบทชุมชน
  - 1.1 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
  - 1.2 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านของมหาตมะคานธี
  - 1.3 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย
2. แนวคิดทางการท่องเที่ยว
  - 2.1 ระบบการท่องเที่ยว
  - 2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT)
  - 2.3 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
  - 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
3. ความหลากหลายทางชีวภาพ
  - 3.1 ความหลากหลายทางชีวภาพ
  - 3.2 ความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย
4. กลยุทธ์การพัฒนา
  - 4.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
  - 4.2 การวางแผนกลยุทธ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

บริบทชุมชน

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน อาทิ วัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่ เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ครอบคลุมเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวยุคปัจจุบันเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดได้ด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากการพัฒนาการเศรษฐกิจของโลกตามแนวทางทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลเสียหลายประการแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา และในขณะเดียวกัน การศึกษาค้นคว้าเศรษฐกิจชุมชนในหลายประเทศทำให้มีหลักฐานในเชิงประจักษ์ว่า แม้สังคมเศรษฐกิจจะได้ผ่านพัฒนาการมาแล้วหลายขั้นตอน นับแต่ชุมชนบุพกาลผ่านยุคเจ้าขุนมูลนาย ยุคการค้าอาณานิคม และการเติบโตของระบบทุนนิยม แต่ชุมชนหมู่บ้านก็ยังคงดำรงเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของตน และยังมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง เช่น การศึกษาชุมชนในลาตินอเมริกา ของไฮเซ คาลอส มาเรียเตกี การศึกษาชุมชนในประเทศอินเดียของมหาตมะคานธี และงานศึกษาเศรษฐกิจชุมชนไทย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2547)

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในลาตินอเมริกา ของไฮเซ คาลอส มาเรียเตกี (Jose Carlos Mariategui: ค.ศ.1890-1930) เป็นชาวเปรูมาจากครอบครัวค่อนข้างยากจน ได้รับการศึกษาเพียงชั้นประถม ต้องออกจากโรงเรียนไปรับจ้างทำงานในโรงพิมพ์ เขาศึกษาด้วยตนเองจนกลายเป็นนักเขียนและบรรณาธิการวารสาร มีความคิดเชิงสังคมนิยม วิจาร์ณการเมืองและสังคมนิยมจรรู้บาสไม่พอใจ และให้ออกไปนอกประเทศ เขาได้ไปอยู่ในยุโรปและใช้เวลาศึกษางานของนักสังคมนิยมหลายคน โดยเฉพาะมาร์กซ์ (Karl Marx) และจอร์จส์ ซอเวล (Geoges Sorel) เมื่อเขากลับมาเปรูอีกครั้งก็ได้นำความคิดของมาร์กซ์มาเผยแพร่ โดยปรับให้เข้ากับสถานะของลาตินอเมริกา

แนวคิดของมาเรียเตกี สรุปได้เป็น 3 ประการ คือ

1. พลังเจตจำนงของมวลชนและของพรรค เชื่อว่าเฉพาะชนชั้นกรรมาชีพ ชาวนาและพรรคพวกเท่านั้น จึงจะมีพลังแห่งเจตจำนง พลังแห่งความเชื่อและพลังแห่งอารมณ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมได้ ดังนั้น เขาจึงผสมผสานความคิดปฏวัติของยุโรปเข้ากับการให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมของชุมชนอินเดีย ซึ่งเป็ชนเผ่าพื้นเมืองในเปรู และเห็นว่าพลังแห่ง

ความเชื่อในลัทธิสังคมนิยมแบบกรมาชีพ บวกเข้ากับพลังแห่งวัฒนธรรมชุมชนของชาวอินเดียนแบบชาวนา จิตสำนึกและพลังจิตใจเช่นนี้จะเปลี่ยนสังคมเศรษฐกิจของเปรูได้

2. การให้ความสำคัญแก่ชาวนาและองค์กรชุมชนของชาวนา ลักษณะทางเศรษฐกิจของเปรู ปัญหาอันเกิดจากระบบฟิวต์ลและระบบทุนนิยม มีชุมชนของชาวนาซึ่งเป็นคนอินเดียนดำรงอยู่ตลอดมา รวมทั้งประเมินศักยภาพของสถาบันชุมชนดั้งเดิม เศรษฐกิจของเปรูดั้งเดิมตั้งแต่สมัยก่อนเป็นระบบสังคมนิยมเกษตรกรรม มีชุมชนเป็นองค์กรพื้นฐาน เป็นองค์กรเครือญาติครอบครองที่ดินร่วมกัน และมีวิถีชีวิตแบบรวมหมู่ การรุกรานของสเปนทำให้มีการนำเอาระบบฟิวต์ลมาใช้ แต่ต่อมาหลังการประกาศเอกราช นายทุนเชื้อชาติอังกฤษและอเมริกาได้เข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ น้ำตาล และควบคุมเศรษฐกิจของชาติ มาเรียเตกีสังเกตเห็นว่าปัญหาของชาวอินเดียน คือ ปัญหาการขาดที่ดิน และการแก้ปัญหาคือ การจัดระบบที่ดินใหม่ ซึ่งจะเป็นการทำลายระบบฟิวต์ล จากนั้นมีทางเลือก 2 ทาง คือ แนวทางทุนนิยม ใช้ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ส่วนอีกแนวทางหนึ่ง คือ สังคมนิยม ซึ่งใช้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกัน ซึ่งมาเรียเตกีเห็นว่าควรใช้แนวทางที่ 2 เนื่องจากเปรูมีความเป็น “ชุมชน” เหลืออยู่ มาเรียเตกีได้อ้างแนวคิดจากหนังสือ ชุมชนพื้นเมืองของเรา (Our Indigenous Community) ของฮิลเดอ์ แบนโด คลาสโต โปโซ ที่ว่า ระบบเสรีนิยมที่เกิดขึ้นหลังจากที่เปรูได้รับเอกราชแล้ว แต่ระบบฟิวต์ลก็ยังไม่สิ้นสุดลง ธุรกิจสำคัญอยู่ในมือนายทุนต่างชาติ เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่มีอำนาจมาก ถึงกระนั้น “ชุมชน” ของชาวอินเดียนก็ยังคงแสดงศักยภาพที่จะพัฒนา ชุมชนยังคงรักษาสาระแห่งการร่วมมือกัน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การทำงานอยู่ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย และน่าพึงพอใจด้วยการแข่งขันฉันทมิตร นอกจากนั้น ชุมชนยังสามารถปรับตัวรับเทคโนโลยีใหม่ได้ด้วย

3. ชาตินิยมและอินเดียนนิยม ระบบสังคมนิยมในเปรูจะต้องเป็นสังคมนิยมที่เป็นชาตินิยม และเป็นอินเดียนนิยมพร้อม ๆ กันไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบสังคมนิยมของเปรูต่างไปจากยุโรป เพราะในยุโรปที่ครอบงำเป็นทุนชาติเดียวกัน แต่กับเปรูที่ครอบงำเป็นทุนต่างชาติ ดังนั้น การต่อสู้ในเปรูจึงเป็นทั้งการต่อสู้ของชนชั้นและการต่อสู้ของเชื้อชาติ ชาวอินเดียนส่วนใหญ่ของทั้งประเทศเป็นชาวนา ในขณะที่เจ้าของที่ดินคือ ชาวสเปน หรือเชื้อสาย และปัญหาสำคัญที่จะต้องแก้ไขคือ ปัญหาที่ดิน ดังนั้น ชาวอินเดียนจะต้องมีบทบาทสำคัญในกระบวนการปฏิวัติล้มล้างระบบฟิวต์ล เขาให้ความสำคัญแก่ศักยภาพของชุมชน และพลังของวัฒนธรรมชุมชนด้วย

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านของมหาตมะคานธี

แนวคิดของคานธีคือ การอ้างอิงกับความเชื่อ และปรัชญาศาสนาของชาวอินเดียน เป็นแนวคิดที่ไม่แยกระหว่างอภิปรัชญา จริยธรรมกับเศรษฐกิจ และการเมือง ไม่แยกระหว่างทางโลกกับทางธรรมไม่แยกระหว่างวัฒนธรรม ความเชื่อเดิมกับอุดมการณ์เศรษฐกิจการเมือง

สมัยใหม่แนวคิดหลักของคานธีก็คือ คานธีเห็นว่าเป้าหมายหลักของชีวิตคือเข้าไปถึงพระเจ้า ซึ่งก็คือ เข้าใจถึงความจริง และการเข้าใจความจริงได้ต้องไม่ใช่ความรุนแรง จะใช้วิธีอื่นไม่ได้ แนวคิดนี้ได้มาจากหลักพื้นฐาน ในคัมภีร์ภควัทคีตาของศาสนาฮินดูที่ว่า ให้กระทำการโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว ให้ทำตามหน้าที่ ไม่ต้องคำนึงถึงผล ถือว่าการกระทำทุกอย่างเป็นการทำให้พระเจ้า คานธีเห็นว่า การไม่ใช่ความรุนแรงเป็นหลักทั่วไปที่เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของมนุษย์ ควรปฏิบัติกันในทุกมิติของความสัมพันธ์ของผู้คนตั้งแต่ภายในครอบครัวจนถึงสังคมใหญ่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ต้องมุ่งเพื่อจุดหมายของชีวิตคือ ยกกระดับจิตใจให้เข้าใจพระเจ้าเศรษฐกิจต้องถูกกำกับด้วยจริยธรรม เศรษฐศาสตร์ต้องเป็นเรื่องเดียวกับศาสนาหรือจิตวิญญาณ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็จะไม่มีการขูดรีดใด ๆ

แนวคิดทางเศรษฐกิจของคานธี ประกอบด้วยแนวคิดหลัก 6 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีคุณธรรมกำกับ คานธีเชื่อว่าหลักเศรษฐศาสตร์ที่จะนำมาเป็นหลัก ในการพัฒนาสังคมและการกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ จะต้องเป็นหลักการพื้นฐานทางจริยธรรมเป็นตัวกำกับ ระบบอาณานิคมและการขยายตัวของทุนนิยมเป็นตัวทำลายระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมของประเทศอินเดีย โดยการดูดกลืนทรัพยากรจากชนบทไปสู่เมืองใหญ่ ๆ ในอินเดียและสู่ประเทศอังกฤษ ระบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเมืองเป็นตัวทำลายหัตถกรรมและอุตสาหกรรมรายย่อยของคนพื้นเมือง ทำให้คนเหล่านี้ต้องถอยร่นกลับสู่ชนบทกลายเป็นตัวซ้ำเติมปัญหาการว่างงานในชนบทที่มากอยู่แล้วให้เลวร้ายลงไปอีก

2. แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ หลักคิดทางเศรษฐศาสตร์ของคานธี มีข้อแตกต่างไปจากหลักเศรษฐศาสตร์ทั่วไป คือ คานธีเชื่อว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องควบคู่ไปกับพฤติกรรมทางศีลธรรม ดังนั้น เมื่อก้าวถึงความพึงพอใจ (preference) ของมนุษย์ คานธีจึงมิได้มองในแง่ของความพึงพอใจโดด ๆ แต่เน้นย้ำว่า ความพึงพอใจของมนุษย์จะต้องผ่านกระบวนการกล่อมเกลาด้านความรู้ ประสบการณ์และกำกับโดยหลักจริยธรรม อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดต่อความพึงพอใจของมนุษย์ในความคิดของคานธี เป็นแนวคิดในลักษณะเชิงอุดมคติ หรือมองในลักษณะ “สิ่งที่ควรจะเป็น” หรือความพึงพอใจที่มีฐานทางคุณธรรม (ethical preference) และแนวคิดนี้เองที่เป็นหัวใจของหลักเศรษฐศาสตร์ของคานธี

3. แนวคิดเรื่องการใช้แรงงานเพื่ออาหาร ในความเห็นของคานธี แรงจูงใจให้คนทำงานควรเป็นการเห็นคุณค่าทางจริยธรรม ศีลธรรมและจิตวิญญาณของงานนั้น คือ การยกระดับจิตวิญญาณของผู้ทำงาน เป็นการทำงานเพื่อบริการผู้อื่น ในสังคมที่คานธีเสนอ ผู้คนจะชอบการทำงาน พวกมันผลิตสิ่งของที่ทำให้เกิดความสุขใจ และยกระดับจิตวิญญาณ นั่นคือ ผลิตสิ่งของที่มี “คุณค่าในการใช้สอย” (value in use) เป็นการผลิตโดยสมัครใจ และไม่มีค่าตอบแทน เช่น การ

ทำครัวดูแลสวน เลี้ยงลูก เป็นต้น สมาชิกในสังคมจะทำงานเพื่อเลี้ยงชีพโดยใช้เวลาส่วนหนึ่ง เวลาส่วนที่เหลือเป็นการทำงานเพื่อให้บริการแก่เพื่อนมนุษย์

4. แนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและเทคโนโลยีในบรรดาความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของคานธี แนวคิดที่คัดค้านการพัฒนาอุตสาหกรรมและคัดค้านการใช้เครื่องจักรกลจะเป็นที่รับรู้กันมากที่สุด แต่โดยแท้จริงแล้ว คานธีมิได้คัดค้านอุตสาหกรรมเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีโดยตัวของมันเอง เขาเห็นว่าโดยสภาพพื้นฐานของสังคมอินเดียที่เป็นสังคมกสิกรรม มีประชากรที่มีการว่างงานและการว่างงานแอบแฝงจำนวนมาก แต่กลับจะยิ่งซ้ำเติมภาวะการว่างงานให้เลวร้ายลงไปอีก เพราะเครื่องจักรจะเข้ามาทดแทนแรงงานมนุษย์ อีกทั้งจะทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจไปจนถึงการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองไว้ในมือของคนกลุ่มเดียว ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่จะถูกเอาเปรียบและปราศจากอำนาจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความปรารถนาของคานธี ที่อำนาจในสังคมจะอยู่ในตัวประชาชนคนธรรมดาและชุมชนหมู่บ้าน คานธีเสนอทางออกด้วยการกระจายการผลิตลงไปที่ประชาชนและหมู่บ้าน โดยเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม เกษตรกรรม และปศุสัตว์ สำหรับอุตสาหกรรมหลักที่จะสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม เช่น ไฟฟ้า ถ่านหิน เหล็กกล้า รถไฟ การผลิตเครื่องจักรต่าง ๆ ก็ให้อยู่ในการควบคุมของรัฐ คานธีได้ให้ข้อเสนอที่น่าสนใจว่า การกระจายรายได้จะเป็นจริงก็ต่อเมื่อมีการกระจายการผลิต การกระจายรายได้และการกระจายผลผลิตจะต้องกระทำไปด้วยกันและอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน

5. แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง ความคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง นับหัวใจหลักของแนวคิดทางเศรษฐกิจของคานธี แนวคิดและหลักการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ แนวคิดเรื่องการกำจัดความต้องการ กฎการใช้แรงงานเพื่ออาหาร รวมทั้งการกระจายการผลิตและเทคโนโลยี ก็ล้วนเป็นแนวคิดที่ปูทางไปสู่เรื่องการพึ่งตนเองของสังคมและชุมชน แนวคิดชุมชนของคานธี คือ แนวคิดการปกครองตัวเอง ซึ่งการปกครองตนเองนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการควบคุมตนเองได้ มีการข่มใจจำกัดตัวเองให้พอดีเหมาะสม ซึ่งจะทำให้ได้ก็ต่อเมื่อบุคคลจะต้องมีจริยธรรม จึงต้องยึดถือความสัตย์จริง และไม่ใช้ความรุนแรง คานธีเห็นว่า สังคมอินเดียควรประกอบไปด้วยชุมชนหมู่บ้านที่ต่างก็ปกครองตนเองเป็นอิสระต่อกันแต่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เขาต่อต้านการรวมศูนย์ โดยเห็นว่า การรวมศูนย์เข้ากันไม่ได้กับโครงสร้างสังคมที่ไม่ใช้ความรุนแรง การที่คานธีเชื่อในการปกครองตนเองของหมู่บ้านเป็นเพราะเขาเชื่อและเห็นความสำคัญในศักยภาพของชาวบ้านธรรมดา แนวความคิดของเขาถูกจัดเป็น แนวคิดอนาธิปัตย์นิยม (anarchism) คือสังคมที่ปราศจากรัฐ และหมู่บ้านจะเป็นหมู่บ้านที่ปกครองตนเองได้ก็ต่อเมื่อหมู่บ้านพึ่งตนเองได้

6. แนวคิดเรื่องทรัสต์ชิพ (Trusteeship) หลักการทรัสต์ชิพคือ การผนวกข้อดีของกิจการเอกชนเข้ากับการเป็นเจ้าของโดยสังคม (social ownership) คานธีเน้นที่การเปลี่ยนระบบคุณค่าที่ชักใยอยู่เบื้องหลังการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเป็นตัวกำหนดสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ในช่วงแรก ๆ ของการเสนอแนวคิดนี้ คานธีจะพยายามอธิบายถึงคุณค่าและมุมมองใหม่ และเรียกร้องต่อคนรวยว่า คนรวยมิใช่เจ้าของทรัพย์สินสมบัติ ทรัพย์สินสมบัติจริง ๆ ล้วนเป็นของสังคม คนรวยจะต้องมองตนเองเป็นเพียงผู้ดูแล (Trustee) ทรัพย์สินเหล่านั้น และใช้ทรัพย์สินนั้นเพื่อสิ่งจำเป็นในชีวิตเท่านั้น ส่วนที่เหลือจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคม เขาอธิบายว่าข้อเสนอของเขาตรงข้ามกับแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งต้องการจะจัดการเก็บทรัพย์สินสมบัติที่เจ้าของที่ดินและเจ้านายผู้ปกครองที่ได้ยึดถือไว้ ข้อเสนอของเขาเพียงแต่ต้องการให้พวกชนชั้นเหล่านี้ก้าวพ้นจากความโลภและความรู้สึกเป็นเจ้าของ

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทยมีมานาน โดยเริ่มจากการเป็นระบบสหกรณ์ แนวคิดเชิงวัฒนธรรม และชุมชนหมู่บ้าน แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนของนักคิดที่สำคัญ ๆ ของไทยมีดังนี้

สด กุรมะโรหิต (2451) ได้เสนอระบบสหกรณ์ ซึ่งสดเห็นว่าเป็น “ระบอบเศรษฐกิจแรงงานของประชาชนจัดโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ไม่อยู่ใต้การบงการของรัฐ ประชาชนจับกลุ่มประสานกันในรูปแบบพื้นราบ ไม่มียอด กลุ่มสหกรณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านทั่วราชอาณาจักรเหล่านี้จะไม่ยืนอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะเข้าสู่ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในวงจรของกิจกรรมและเกิดเป็นตาข่ายสหกรณ์” สดได้พยายามเรียกร้องให้นำสหกรณ์มาใช้เป็นนโยบายเศรษฐกิจของชาติมาตลอดอายุของเขา เขาได้เขียนบทความเกี่ยวกับแนวคิดสหกรณ์ เรื่อง เมืองสหกรณ์ และข้อคิดจากไร่แผ่นดินไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับสหกรณ์ยังคงอยู่ แต่มีฐานะเป็นเครื่องมือของรัฐในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน และเมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจโดยยึดแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรม ในช่วง พ.ศ. 2510 เป็นต้นมาแนวคิดเศรษฐกิจสหกรณ์ก็เริ่มจางหายไป การนำเสนอแนวคิดเรื่อง ชาวนา ของนักคิดไทยเริ่มปรากฏชัดอีกครั้งหนึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา เป็นแนวคิดของสำนักวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดนี้ศึกษาจิตสำนึกของชาวนา พยายามเข้าใจชาวนาตามแบบแผนของชาวนาเอง มีการนำเสนอทั้งแนวคิด และตัวอย่างการปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมของนักพัฒนาเอกชน สารสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอาจสรุปได้จากแนวคิดของบาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร (นิพจน์ เทียนวิหาร, 2490) คือชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และ

แก่ความผสมกลมกลืน (harmony) กันในชุมชนการที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลานาน เพราะว่ามี ความผสมกลมกลืนกัน ในชุมชน ทั้งในขณะปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหาก นับย้อนขึ้นไป สมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรม ชุมชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่ม ของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการ เอารัดเอาเปรียบจากภายนอก จะกระทำได้

นักคิดแนวเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนคนสำคัญที่ทำให้แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับใน วงกว้างในสังคมไทยทั่วประเทศ คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี (ประเวศ วะสี, 2474) อาจารย์ประเวศเสนอให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรย่อย ๆ เพื่อช่วยเหลือและสร้าง ความเข้มแข็งให้สมาชิกแต่ละคน กลุ่มและองค์กรเหล่านี้อาจปรากฏในรูปชุมชน หมู่บ้าน องค์กร พัฒนาเอกชน หรือกลุ่มทางปัญญา ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มเป็นแบบเท่า เทียมกัน ควรวลดอำนาจและหน้าที่ของรัฐลง แล้วนำเอาอำนาจและหน้าที่นั้นกลับคืนมาที่องค์กร ซึ่งเมื่อหน้าที่เหล่านี้กลับเป็นขององค์กรย่อยแล้วก็อาจไม่ต้องใช้อำนาจก็ได้ นอกจากนี้ อาจารย์ ประเวศยังต้องการให้ปรับปรุงวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเพิ่มธรรมะของศาสนาพุทธ และนำเอา วัฒนธรรมโดยเฉพาะวิชาการจากสากลเข้ามาผสมด้วยขณะเดียวกันชุมชนหมู่บ้านที่ปรับใหม่ ก็จะมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้น เพราะจะได้มีการโยกย้ายหน้าที่ ซึ่งขณะนี้ เป็นของรัฐ คือ การพัฒนา กลับมาเป็นของชุมชน และสลาย อำนาจรัฐลง

สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองของ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2484) เริ่มการศึกษาชุมชนหมู่บ้านโดยใช้กรอบมาร์กซิสต์ แต่ต่อมาได้เคลื่อนตัวมา ไกลแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น มีความพยายามที่จะผสมผสานแนวคิดมาร์กซิสต์กับ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเข้าด้วยกัน การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านไทยเขาได้เริ่มศึกษา ชุมชนหมู่บ้านด้วยตนเองโดยใช้ทฤษฎีการผลิตแบบเอเชียเป็นหลัก ซึ่งการใช้ทฤษฎีดังกล่าวทำให้ ได้ข้อคิด 2 ประการ คือ

ประการแรก การที่หมู่บ้านไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ เพราะถูกรัฐดึงเอาส่วนเกินไป แต่หมู่บ้านยังมีศักยภาพ มีเอกลักษณ์ของตนเอง ยังคงเก็บลักษณะสังคมและวัฒนธรรมแห่งการ ช่วยเหลือกันและกัน ซึ่งเป็นลักษณะของชุมชนบุพกาลเอาไว้ ซึ่งสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์มีความเห็นว่า ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะพิเศษของสังคม และวัฒนธรรมไทย และเป็นเหตุผลพื้นฐานในการเสนอให้ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวทางของ การพัฒนา

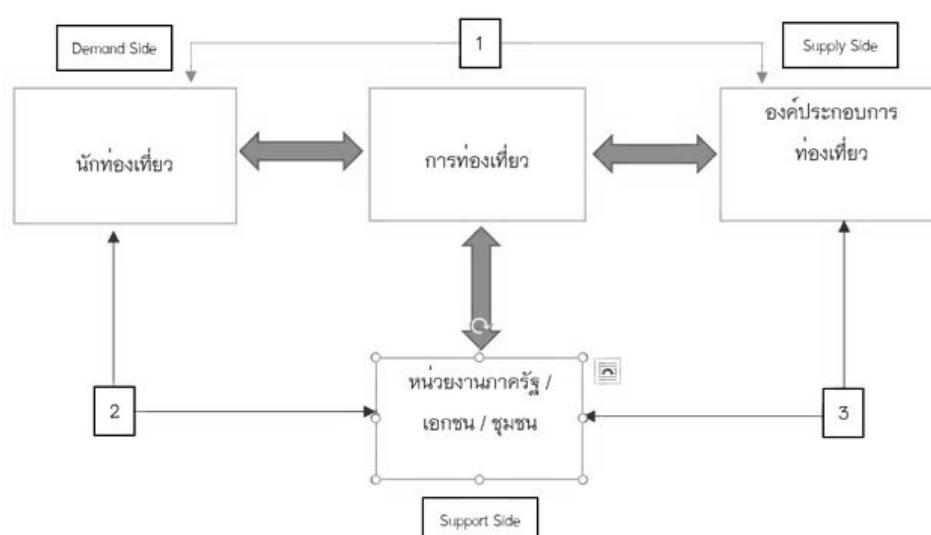
ประการที่สอง การใช้กรอบการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ทำให้ได้ความคิดว่า จะเข้าใจ ชุมชนได้จะต้องรู้ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ และจะต้องปฏิเสธรัฐที่มีลักษณะเดิม

การปฏิเสธรัฐจะทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้ฐานะและบทบาทของตนเองเด่นชัดขึ้น ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่ดีของชุมชนซึ่งถูกทำลายโดยรัฐ มีความสำคัญสูงสุดในการรื้อฟื้นพลังชุมชน การศึกษาชุมชนโดยใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์ ทำให้เห็นความสำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชน หมู่บ้าน ผ่านข้ามระบบสังคมเศรษฐกิจแบบต่าง ๆ และทำให้มีความเห็นว่า ไทยไม่ควรพัฒนาในแนวทางทุนนิยม แต่ควรพัฒนาในแนวชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับสำนักคิดวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดทางการท่องเที่ยว

ระบบการท่องเที่ยว

วาร์ชด์ มัชยมบุรุษ (2562) กล่าวว่า การท่องเที่ยวของโลกในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของโลก ไม่ว่าจะที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี หรือพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ที่มีผลมาจากวัฒนธรรม หรือโครงสร้างทางประชากร แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมทำให้การศึกษาด้านการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้นระบบการท่องเที่ยว จึงเป็นภาพสะท้อนถึงการอธิบายที่เกี่ยวกับความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไว้เข้าด้วยกันโดยไม่มองแบบแยกส่วน อีกทั้งยังสามารถนำมาอธิบายกระบวนการพัฒนาการบริหารจัดการในส่วนต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน การสร้างระบบการท่องเที่ยว ได้ใช้แนวคิดทางด้านรูปแบบทางเศรษฐศาสตร์เข้ามาประยุกต์ คือ กำหนดระบบการท่องเที่ยวเป็น 4 คือ ด้านความต้องการ ด้านการสนับสนุน ด้านการตอบสนอง และด้านการเชื่อมโยง

ภาพ 1 แสดงระบบการท่องเที่ยว

ที่มา: วาร์ชด์ มัชยมบุรุษ, 2562, สืบออนไลน์

ภาพแสดงระบบการท่องเที่ยว สามารถแบ่งภาพจำลองออกเป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ส่วนกลาง หรือการท่องเที่ยว เป็นภาพแสดงศูนย์กลางการเชื่อมโยงระหว่างส่วนต่าง ๆ ของการท่องเที่ยว จะเป็นการอธิบายรูปแบบการท่องเที่ยว หรือสามารถกำหนดแนวคิดหลักทางด้านการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวยั่งยืน หรือการท่องเที่ยวเชิงเขตร นอกจากนี้ ส่วนที่ 1 จะทำการศึกษาปัจจัยภายนอกที่ผลต่อการท่องเที่ยว เช่น PEST (Political, Economic/ Environment, Social, Technology: PEST)

ส่วนที่ 2 ทางด้านความต้องการ เป็นภาพแสดงถึงนักท่องเที่ยว ที่มีความต้องการ หรือ Demand สำหรับนักท่องเที่ยว โดยจะใช้แนวคิดในการศึกษานักท่องเที่ยว ได้แก่ พฤติกรรมการท่องเที่ยวที่มีปัจจัยประกอบด้วย ระยะเวลาในการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เลือกทำ แหล่งท่องเที่ยว ลักษณะของที่พัก การใช้สื่อสารสนเทศในการสื่อสาร การรับรู้ข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยว ลักษณะของสื่อต่างที่ผลต่อการตัดสินใจ แรงจูงใจในการท่องเที่ยว ภูมิหลังทางด้านประชากร ช่วงอายุของนักท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง (จำนวนคนเดินทาง พาหนะในการเดินทาง รูปแบบการเดินทาง) เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดของส่วนประสมทางการตลาดเข้ามากำหนดการท่องเที่ยว ได้เช่น ราคาในการใช้บริการ ช่องทางการจัดจำหน่าย โปรโมชัน รวมถึงลักษณะของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว รวมไปถึงทฤษฎีความต้องการ (Hierarchy of Needs) เป็นต้น

ส่วนที่ 3 ทางด้านการตอบสนอง เป็นภาพแสดงถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือ Supply Side โดยด้านการตอบสนองจะประกอบไปด้วย แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว สถานที่พัก การบริการการท่องเที่ยว การบริการผู้นำเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยว การเดินทาง อาหารและเครื่องดื่ม สินค้าที่ระลึก กิจกรรมนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นที่ด้านการท่องเที่ยว โดยด้านการตอบสนองจะต้องศึกษาทางด้านศักยภาพ ความปลอดภัย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว (เช่น ป้ายบอกทาง ลักษณะของถนน ห้องน้ำ ถึงขยะ ที่จอดรถ ลานกิจกรรม ป้ายสื่อความหมาย และป้ายแสดงข้อมูลที่จำเป็น เป็นต้น) สำหรับส่วนที่ 3 ทางด้านการตอบสนอง จะต้องทำการศึกษา เพื่อให้ข้อมูลมาสนับสนุน ได้แก่ กระบวนการบริหารจัดการ การตลาดการท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางการบริการ การนำเที่ยว การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว การสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว ระบบสารสนเทศทางการท่องเที่ยว คุณภาพของการบริการ ความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว ฤดูกาลการท่องเที่ยว การศึกษาความสามารถในการรองรับ เป็นต้น

ส่วนที่ 4 ด้านการสนับสนุน เป็นภาพแสดงถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนทางด้าน

การท่องเที่ยว โดยหน่วยงานเหล่านี้จะมีการใช้อำนาจทางกฎหมาย ออกนโยบายกำกับ หรือในการสนับสนุนให้ก่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น จะเห็นได้จากตัวอย่างการยกเว้นการทำวีซ่า เข้าประเทศทำให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศเดินทางเข้าประเทศ ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นในแต่ละปี หรือการออกระเบียบของอุทยานแห่งชาติ ที่ห้ามนักท่องเที่ยวใช้รถส่วนตัวขับในเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อป้องกันอุบัติเหตุ เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาในประเด็นนี้คือ การศึกษา การสร้างกฎระเบียบ กฎหมาย นโยบาย แบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการศึกษาความเป็นไปได้ของการบังคับใช้กฎระเบียบต่าง ๆ

จากข้อมูลทั้งสิ้นแล้ว ยังมีเส้นการเชื่อมโยงอีก 3 เส้น โดยแต่ละเส้นเป็นลักษณะของเส้นที่มีหัวคร ทั้งไปทั้งกลับซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ทั้งสองทาง โดยแต่ละเส้นมีความหมายดังต่อไปนี้

เส้นที่ 1 เป็นเส้นที่เชื่อมระหว่างความต้องการกับการตอบสนอง โดยเส้นนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ ระหว่างพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกับองค์ประกอบการท่องเที่ยว โดยเป็นการกำหนดให้ทราบถึงว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการอย่างไรแล้วองค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยวจะต้องปรับตัวตอบสนองอย่างไร หรือหากมีแหล่งท่องเที่ยวจะมีการสร้างการรับรู้อย่างไรให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว รวมทั้งสามารถคัดเลือกนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมมาท่องเที่ยว โดยใช้แนวคิดทางด้านการตลาดมากำหนด

เส้นที่ 2 เป็นเส้นที่เชื่อมระหว่าง ความต้องการกับการสนับสนุน โดยเส้นนี้จะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว โดยหน่วยงานภาครัฐ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงสร้างแรงจูงใจการท่องเที่ยว เช่น วีซ่าเข้าออกประเทศ หรือการทำประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบถึงภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยว ส่วนภาคเอกชนเองก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่คล้ายกันคือ การสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น การทำตลาดการท่องเที่ยวของ รวมถึงให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว ส่วนชุมชนการท่องเที่ยวจะเป็นเจ้าบ้านในการรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งยังแสดงถึงมาตรฐานทางด้านการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเชื่อมั่นในการเดินทางมาท่องเที่ยว

เส้นที่ 3 เป็นเส้นที่เชื่อมระหว่าง การสนับสนุนกับการตอบสนอง เส้นนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว กับองค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยว โดยที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำการสนับสนุนทั้งทางด้านการตลาด การเงิน กฎระเบียบต่าง ๆ มาตรฐาน ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้องค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยวสามารถดำเนินการด้านการท่องเที่ยวได้อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งช่วยให้องค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยวมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

ภาพรวมจะพบว่าทั้งสี่ส่วนและสามเส้นมีความสัมพันธ์กัน เพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ รวมถึงสามารถช่วยอธิบายปรากฏการณ์ด้านการท่องเที่ยวได้อย่างง่าย

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT)

จากการศึกษาบททวนเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น พบว่า กระแสการพัฒนางานด้านการท่องเที่ยวมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นนับตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี 2545 เป็นปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งคณะกรรมการของสหประชาชาติได้เรียกร้องให้องค์การระหว่างประเทศ รัฐบาล และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางดังกล่าวให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมอย่างสมดุลมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการรายได้ และการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่คนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานและแหล่งทุนอื่น ๆ อีกมากมาย อาทิ สถาบันวิจัยแห่งชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฯลฯ ยังได้ให้การสนับสนุนทุนในการทำการศึกษวิจัยหรือส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในฐานะเจ้าของทรัพยากรจนเป็นที่มาของแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ดังนี้ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวโดยชุมชนหรือการท่องเที่ยวชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นกระแสทางเลือกการท่องเที่ยวอีกแบบหนึ่ง ทั้งนี้อันอาจเนื่องมาจากในอดีตคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชนบทไทยนิยมเดินทางไปเที่ยวในเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพมหานครหรือเมืองใหญ่อื่น ๆ ในขณะที่คนในเมือง/คนกรุงเทพฯ นิยมเดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา หรือกลุ่มประเทศทางยุโรป เพราะต้องการไปเห็นความทันสมัย ความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีต่าง ๆ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) จึงเริ่มมีการขยายตัวที่ละน้อยและเป็นกระแสใหม่ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศในทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกา หรือทวีปแอฟริกา โดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งพบว่าจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. เริ่มจากงานพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สืบสานประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น และเมื่อประสบความสำเร็จ จึงทำให้มีผู้มาศึกษาดูงานมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการให้บริการแก่ผู้มาเยี่ยมชมเยือนมากขึ้น เช่น มีการให้บริการ

ที่פקיסถานสเตย์ อาหาร วิทยาการชุมชนในการให้ความรู้ เป็นต้น ดังนั้น จึงกลายเป็นการพัฒนาต่อยอดในด้านการท่องเที่ยวในที่สุด

2. เริ่มจากการที่ชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง ทำให้มีผู้มาเที่ยวในพื้นที่อยู่แล้ว ชุมชนจึงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในชุมชน รวมทั้งนักท่องเที่ยว เพราะเป็นความพยายามของหลายฝ่ายที่คิดสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่นี้ขึ้นมาทดแทน หรือคู่ขนานกับการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยหวังว่าการท่องเที่ยวทางเลือกนี้จะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น ตลอดจนทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่จะได้รับการรักษา การอนุรักษ์ให้มีความยั่งยืนต่อไปเรื่อย ๆ ส่วนเหตุผลที่ว่า การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนานักท่องเที่ยวด้วยนั้น ก็เพราะว่าการท่องเที่ยวชุมชนทำให้นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์ใหม่ ได้ความรู้ความคิดใหม่ ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้ง การประกอบอาชีพด้วย และในบางพื้นที่นักท่องเที่ยวอาจได้รับบริการพัฒนาด้านสุขภาพอีกด้วย

การท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ ได้ให้จำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยวชุมชน” ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ์ในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2540) ส่วนศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (ACTPPR) อธิบายเพิ่มเติมว่า “เป็นการทำให้คนต่างถิ่นมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนเจ้าภาพเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน และระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง นำไปสู่การพัฒนาชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพิ่มความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนในชุมชน เกิดการอนุรักษ์หรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยอาจมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อกลุ่มในชุมชนหรือทั้งชุมชน

ในนัยยะนี้ การท่องเที่ยวชุมชนจะไม่เน้นการจัดบริการให้แก่นักท่องเที่ยวและมุ่งเน้นผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจเป็นหลักเหมือนกับการท่องเที่ยวกระแสหลัก หากแต่จะเน้นเรื่องการพัฒนา “ของดี” “สิ่งดี” ที่ตนเองมี เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนก่อน จากนั้นจึงค่อยเผยแพร่ไปสู่คนภายนอก เพื่อให้คนภายนอกได้เรียนรู้ และ/หรือรับประโยชน์จากสิ่งที่ชุมชนมี “ของดี” “สิ่งดี” ในชุมชนอาจขยายความกว้างไปกว่าทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมก็ได้ คือรวมทั้งเรื่องการประกอบอาชีพที่ดี น่าสนใจ การมีวิถีชีวิตที่เหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพกาย จิต สังคมและปัญญา และที่แน่นอนที่สุด ก็คือ ชุมชนจะยังคงเป็นเจ้าของ หรือเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการ ดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ อย่างเต็มที่

คนส่วนใหญ่ในชุมชนจะต้องได้รับประโยชน์ก่อน และเมื่อมีคนภายนอกเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์กับคนในชุมชน ก็จะจัดการในลักษณะกัลยาณมิตร มิใช่ระหว่างลูกค้า/ผู้รับบริการ กับเจ้าของกิจการ/ผู้ให้บริการ ที่ต่างหวังประโยชน์สูงสุดจากกันและกัน ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวชุมชนที่มีการจัดการได้ดี คือ ชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ อย่างยั่งยืนตามศักยภาพของแต่ละพื้นที่ เป็นประโยชน์แก่การเรียนรู้ หรือเข้ามาเพื่อผ่อนคลาย การพัฒนาแนวคิด สุขภาพของนักท่องเที่ยว และเมื่อนักท่องเที่ยวกลับไป ก็จะทำให้เกิดเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างกัน มิใช่เกิดรายได้แก่ชุมชนแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยว ชุมชนจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับการประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสูง สามารถเชื่อมโยงไปสู่ การจัดสวัสดิการชุมชนที่ดี แม้กระทั่งเชื่อมโยงไปถึงการแก้ไขปัญหาใหญ่ ๆ ระดับโลกได้อีกหลายอย่าง อาทิ การแก้ปัญหาภาวะโลกร้อน (หากชุมชนดูแลทรัพยากรธรรมชาติของตนเองได้ดี ใช้พลังงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็มีผลช่วยลดการผลิตก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้) อีกด้วย

ความท้าทายในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว คือ ชุมชนมีการเตรียมความพร้อมแล้ว หรือยังในการรับมือกับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น หรือกำลังจะเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในอนาคต และเราจะทำอย่างไรจึงจะสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่อาจได้และเสีย ประโยชน์จากการที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปครั้งละมาก ๆ หรือบ่อย ๆ นอกจากนี้ ชุมชนยังมีแนวโน้ม ที่จะถูกแทรกแซงจากกลุ่มคนภายนอก เช่น กลุ่มทุน นักธุรกิจมากขึ้น เนื่องจากนายทุนสามารถ วิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารและการลงทุนได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ที่ผ่านมามีการเปลี่ยนมือของที่ดิน จากชาวบ้านไปสู่ นายทุนมากขึ้น และเราจะมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่มีเอกลักษณ์พิเศษ เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ในหลายมิติ (Multi-Dimensions) เช่น ทำให้คนในชุมชนรักกัน เกื้อกูลกัน สามารถรักษาทรัพยากร ต่าง ๆ ในชุมชนให้ตกทอดไปถึงลูกหลาน ส่งผลให้คนภายนอกต้องการแสวงหา เรียนรู้และทำให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว ที่ทั้งสองฝ่ายต่างเรียนรู้จาก กันและกัน สร้างเครือข่ายช่วยเหลือ สนับสนุนกันและกันที่สุดในที่สุด

นอกจากนี้การพัฒนาที่มากำกับกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือฐานคิดที่เน้นกระแส แห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสร้างสมดุล โดยการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก หรือ "Earth Summit" เมื่อปี พ.ศ. 2535 ที่ เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล มีส่วนผลักดันให้เกิดกระแส การพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ ประกอบด้วย 1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ 2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษา เรียนรู้ 3) กระแสความต้องการพัฒนาคน จากกระแสการพัฒนาทั้ง 3 ประการดังกล่าวมีผลต่อ การปรับตัวของระบบการท่องเที่ยวและระบบการจัดการท่องเที่ยวในการหาการท่องเที่ยว

ทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและทดแทนการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยม (Conventional Tourism) แบบเดิมๆที่เคยปฏิบัติกันมา

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในมาตรา 46 และมาตรา 56 ที่ได้กล่าวถึงการให้สิทธิชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและการตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นตาม มาตรา 78 รวมทั้งกระแสการเรียกร้องของชุมชนท้องถิ่นท่ามกลางแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น ทั้งนี้ได้ประมวลนิยามและให้ความหมายเชิงปฏิบัติการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน [Community-based Tourism] ว่าหมายถึง “ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามากำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ”

พจนา สนวนศรี (2546, หน้า 178-179) ได้ระบุว่า แนวคิดและต้นกำเนิดของคำว่า อีโคทัวริซึม (ecotourism) มาจากประเทศตะวันตก มีการให้คำนิยามคำนี้หลากหลายขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคนหรือสังคมที่ผู้เขียนหรือนักวิชาการคลุกคลีอยู่ โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่คู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทสังคมไทยที่คนกับธรรมชาติมีความผูกพันใกล้ชิดกัน แนวคิดนี้จึงเน้นบทบาทของคนและชุมชนมากขึ้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” ซึ่งมองว่าคนและชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยมีแหล่งธรรมชาติเป็นฐาน

นอกจากการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความหมายที่ชัดเจนและกระบวนการในการดำเนินการเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพบว่าอีกหนึ่งแนวคิดหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง

เพราะการท่องเที่ยวกระแสทางเลือกนี้หัวใจที่สำคัญที่สามารถดึงดูดผู้มาเยือนได้เป็นอย่างดี คือ การคงไว้ซึ่งความสมดุลของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทรัพยากรที่เกื้อกูลวิถีชีวิต ระบบคุณค่าของทุนทางสังคมที่มีอยู่และมีความเฉพาะในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นแนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรเพื่อประโยชน์สูงสุดจึงจะช่วยทำให้การเตรียมความพร้อมชุมชนที่จะสร้างระบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2543) ได้สังเคราะห์ผลของการวิจัยชุมชนกับการจัดการทรัพยากรโดยประมวลแนวทางในการศึกษาที่สามารถเชื่อมโยงแง่มุมต่าง ๆ สำหรับแนวทางการศึกษาชุมชนกับการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับประเด็นปัญหาของภูมิภาคที่เป็นพื้นที่ศึกษาไว้ 4 แนวทางประกอบด้วย

1. การศึกษาที่มุ่งการจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์ ฐานคิดหลักที่สำคัญ คือ มุมมองเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติแบบวิทยาศาสตร์ที่สามารถแยกศึกษาความสัมพันธ์ในรูปธรรมของสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมโดยละเอียดมุมมองด้านความหมายของธรรมชาติในด้านนามธรรม (จิตใจ วัฒนธรรม สังคม) สะท้อนมุมมองที่สามารถแยกระบบธรรมชาติได้อย่างอิสระจากระบบสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ดังนั้นผลการศึกษาในลักษณะนี้จึงมีข้อเสนอในลักษณะที่ต้องสร้างกลไกสำหรับควบคุม เช่น กฎ ข้อบังคับ การกำหนดเขตในการดูแลซึ่งละเลยความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร

2. การศึกษาที่มุ่งการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรมหรือ การจัดการในเชิงจิตสำนึก มีจุดยืนบนฐานคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมโดยพยายามอธิบาย/ทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงในระบบความสัมพันธ์โดยมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรม ความมีเหตุผลของแต่ละชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ทรัพยากรจึงเปรียบเสมือนจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อันเป็นรากฐานของมนุษย์ (ความคิด จิตสำนึก ระบบศีลธรรม จักรวาลวิทยา ระบบคุณค่าและพฤติกรรม) และแสดงออกผ่านการจัดการองค์กรและการจัดการเชิงระบบ (วิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับบริบทและเงื่อนไขของระบบนิเวศ) การศึกษาแบบนี้มุ่งเสนอทางออกแห่งการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายในเชิงอุดมคติที่สะท้อนระบบวัฒนธรรม จิตสำนึกที่ดี การสร้างระบบความเข้มแข็งในการจัดการระดับชุมชน ระบบคุณค่า ภูมิปัญญาแต่ละเลยมิติความสัมพันธ์ด้านข้อขัดแย้งหรือความขัดแย้งอันเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีช่องว่างในการเข้าถึงหรือความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน

3. การจัดการทรัพยากรในเชิงสถาบัน ฐานคิดหลักของแนวคิดนี้คือ ความสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติและระบบสังคมของมนุษย์ซึ่งไม่ต่างจากแนวคิดที่สองมากนัก มุมมองนี้ถูกขยายเพิ่มเติมที่ว่าจัดการทรัพยากรส่วนรวมเป็นจิตสำนึกของชุมชนท้องถิ่นที่ไม่ยึดติดอยู่กับหน่วยทางสังคมที่ตายตัวไม่ว่าจะเป็นชุมชน หน่วยงานรัฐ แต่ควรเน้นการจัดการร่วมกัน (Co-

Management) โดยการสร้างสถาบันทางสังคมที่มีความอิสระทำหน้าที่เป็นกลไกและกฎเกณฑ์ เพื่อการเข้าถึงประโยชน์และการจัดการร่วมกัน ซึ่งอาจสรุปได้ว่าแนวทางนี้มุ่งการสร้างระบบ สิทธิส่วนรวมและผลการศึกษาที่จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญคือ วิธีการจัดการเชิงสถาบัน ที่ใช้ศึกษาทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่ต้องใช้ร่วมกัน เพื่อสร้างสิทธิส่วนรวมอันเป็นกลไกในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรภายใต้เงื่อนไขของการยอมรับองค์การชุมชน ในฐานะสถาบัน

4. การศึกษาที่มุ่งการจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ หลักสำคัญของของฐานคิด คือ ระบบนิเวศทางธรรมชาติและระบบสังคมของมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่ทำไมสังคมมนุษย์ยังคงทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงได้ตั้งสมมติฐานว่าสาเหตุที่สำคัญของปัญหา คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันส่งผลต่อการเข้าถึงประโยชน์ได้มากกว่าและกีดกันอีกกลุ่มที่ด้อยกว่าจนนำไปสู่ปัญหาการแย่งชิงและปัญหาความเสื่อมโทรมอื่น ๆ แนวทางการศึกษาจึงเป็นไปเพื่อวิพากษ์ วิจักษ์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ

Coltman (1989, pp. 256-258) ได้แบ่งระยะของการท่องเที่ยวในประเทศที่กำลังพัฒนา และผลกระทบจากการท่องเที่ยวในระยะต่าง ๆ ดังนี้

1. ระยะแรก เป็นระยะที่ยังมีจำนวนนักท่องเที่ยวไม่มากนักเข้าไปท่องเที่ยวคนท้องถิ่นจะยินดีต้อนรับด้วยมองว่าการมีนักท่องเที่ยวเข้ามาช่วยทำให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นอยู่รอดไปได้

2. ระยะที่สองเป็นระยะที่การท่องเที่ยวพัฒนาอย่างเต็มที่ มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นคนในท้องถิ่นยังคงยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว เกษตรกรจะเปลี่ยนอาชีพมาทำงานด้านการท่องเที่ยว ผู้คนจะย้ายถิ่นฐานเข้ามาประกอบอาชีพท่องเที่ยวเพื่อสร้างฐานะและความร่ำรวย ชาวของต่าง ๆ และที่ดินจะแพงขึ้นจนคนทั่วไปหมดโอกาสเป็นเจ้าของ ประชาชนท้องถิ่นบางกลุ่มที่มุ่งหวังเงินทองเพื่อความร่ำรวย บวกกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการขโมยศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของท้องถิ่นเพื่อนำไปขาย ในบางครั้งก็เกิดการหลอกลวงนำของปลอมไปหลอกลวง และจากการที่เห็นนักท่องเที่ยวใช้ชีวิตที่หรูหราฟุ่มเฟือยทำให้คนในท้องถิ่นเกิดการเปรียบเทียบเกิดการเอาวัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยวจนถึงเกิดการฉกชิงวิ่งราวลักขโมย และทำร้ายเพื่อหวังทรัพย์สินในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวก็เรียกร้องต้องการมาตรฐานของการบริการที่สูงกว่าที่เป็นอยู่เรียกร้องอาหารที่ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งนำไปสู่ระยะที่สาม

3. ระยะที่สาม เป็นระยะที่ท้องถิ่นต้องนำเข้าสินค้าต่าง ๆ จากต่างถิ่น รวมถึงบางครั้งต้องนำเข้าแรงงานที่มีคุณภาพสูงกว่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น และในระยะนี้ถ้าความแตกต่างทาง

วัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นทำให้เกิดความแตกแยกที่ชัดเจนยิ่งขึ้นซึ่งจะนำไปสู่ระยะวิกฤตซึ่งเป็นระยะสุดท้าย

4. ระยะวิกฤตหรือระยะสุดท้าย เป็นระยะที่เกิดการแยกตัวระหว่างนักท่องเที่ยวกับประชาชนในท้องถิ่น เช่น โรงแรมหรูและแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งสร้างไว้เพื่อนักท่องเที่ยวเท่านั้น อาจจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นของแต่ละกลุ่มชน เช่น ชายหาดที่ไม่ต้อนรับนักท่องเที่ยว และชายหาดที่ไม่ต้อนรับประชาชนในท้องถิ่น หรือแม้แต่ในที่ทำงานสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ลูกจ้างซึ่งเป็นคนท้องถิ่นก็จะขาดจรรยาบรรณในการทำงานจะมีการขาดงานบ่อย บริการล่าช้าไม่ประทับใจ ถ้าถึงขั้นร้ายแรงมากอาจจะเกิดการนัดหยุดงาน ก่อวินาศกรรม การจลาจล ซึ่งความไม่ปลอดภัยต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้การท่องเที่ยวสิ้นสุดลง

Archer and Cooper (1994, pp. 80–83) กล่าวถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมสรุปว่า ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศหรือแม้แต่ในประเทศเดียวกันแต่ต่างภูมิภาค แม้จะเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น แต่ในความแตกต่างทางกายภาพ หรือวัฒนธรรม ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นก็อาจก่อให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งขึ้นได้

ปัญหาดังกล่าว ได้แก่

1. การที่นักท่องเที่ยวมีรูปแบบพฤติกรรม การแต่งกาย ตลอดจนการแสดงออกที่แตกต่างไปจากคนท้องถิ่นหรือแตกต่างไปจากสิ่งที่นักท่องเที่ยวเคยประพฤติปฏิบัติในประเทศของตน ความรู้สึกเป็นอิสระจากข้อผูกมัดทางสังคมของนักท่องเที่ยวเอง จะทำให้นักท่องเที่ยวประพฤติปฏิบัติตนตามความพอใจ ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาโสเภณี ยาเสพติด การพนัน และการทำลายวัฒนธรรม เป็นต้น ในด้านของนักท่องเที่ยวเองก็อาจตกเป็นเหยื่อของการโจรกรรม อาชญากรรม โดยกลุ่มคนท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการได้เห็นนักท่องเที่ยวใช้ชีวิตอย่างหรูหรา ฟุ่มเฟือย เกิดการเปรียบเทียบในการใช้ชีวิตที่เหลื่อมล้ำระหว่างนักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่น

2. การมุ่งเสนอวัฒนธรรมประเพณีให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ บางครั้งขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสิ่งที่มีความภาคภูมิใจและเป็นสิ่งหวงแหนของคนท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก มีการนำเอาวัฒนธรรมที่น่าสนใจนั้นออกมานำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้ชมตามสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่ ที่โรงแรม ร้านอาหาร เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ล่องล้าเข้าไปในเขตที่หวงแหนนั้นได้

3. แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก อาจทำให้ประชาชนเจ้าของพื้นที่ต้องเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยไปยังแหล่งที่สงบกว่า และไม่ถูกรบกวนหรือมีการทำลายวิถีชีวิตเดิมโดยนักท่องเที่ยว

4. การที่คนท้องถิ่นได้เห็นการใช้ชีวิตอย่างหรูหรา ฟุ่มเฟือย ของนักท่องเที่ยว ซึ่งตรงกันข้ามกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในฐานะยากจน ความแตกต่างที่เห็นก็อาจนำไปสู่การมุ่งมั่นทำงานเพื่อให้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น และเพื่อปรับมาตรฐานการใช้ชีวิตของตนให้ทัดเทียมกับนักท่องเที่ยว ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ หรือเกิดการต่อต้านที่รุนแรงได้

5. ความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ชอบติดต่อสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคนท้องถิ่น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative tourists) อาจเกิดกลุ่มที่เรียกว่าตัวแทน หรือนายหน้าทางวัฒนธรรม (Culture Broker) ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถใช้ภาษาทั้งของนักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นในการติดต่อสื่อสารกับทั้งสองฝ่ายได้ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่ายเป็นอย่างดี จึงอาจมีการทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการชักนำนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เข้าไปใกล้ชิดกับคนท้องถิ่นมากเกินไป ความแตกต่างในเรื่องของวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นอาจนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ตามมาได้

6. การเดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งที่มีการจัดการโดยไม่คำนึงถึงหลักสุขอนามัย ความสะอาด อาจก่อให้เกิดการระบาดของเชื้อของโรคติดต่อต่าง ๆ เช่น เอดส์ อหิวาตกโรค ตับอักเสบ เป็นต้น

7. การที่นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นจำนวนมาก มีการใช้บริการสาธารณูปโภคหรือแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับคนท้องถิ่นมาก ๆ อาจทำให้ประชาชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกไม่อยากเดินทางท่องเที่ยวพักผ่อนในแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนในแหล่งท่องเที่ยวที่ตนเคยไป แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งถูกจัดไว้เป็นเขตหวงห้ามสำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ซึ่งอาจทำให้เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวเกิดความไม่พอใจและอาจเกิดปัญหาตามมาได้

Pearce and Littlejohn (1997, p. 17) กล่าวว่า การที่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวได้เห็นหรือได้ติดต่อกับนักท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายรูปแบบ ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองอาจจะมีปฏิกริยาต่อนักท่องเที่ยวทั้งในทางบวกและทางลบลักษณะใด ขึ้นอยู่กับการได้เห็นหรือการติดต่อกับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง แต่โดยสรุปแล้วการได้เห็นหรือการติดต่อกับนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงและและชัดเจนซึ่งอาจจะเป็นในด้านการแต่งกาย โดยการแต่งกายของนักท่องเที่ยวจะเป็นตัวอย่างของคนพื้นเมือง การกินอาหาร หรือรูปแบบ วิธีการรับประทานอาหารก็สามารถสร้างให้คนพื้นเมืองเอาแบบอย่างความคิดเห็นต่อสิ่งที่ทันสมัย และเครื่องอำนวยความสะดวกก็สามารถเป็นตัวอย่างให้ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวผลของการได้เห็นนักท่องเที่ยวนำสิ่งต่าง ๆ เข้ามายิ่งสร้างความต้องการทางสังคมแบบต่าง ๆ ให้กับประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวเช่นกัน

เปรมฤดี ซอบผล (ม.ป.ป., หน้า 76) กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในสังคมท้องถิ่นที่มีการรับเอาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวอาจเริ่มต้นจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การเอาอย่าง การแต่งกายของนักท่องเที่ยว การเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ คำนิยมต่อสิ่งอำนวยความสะดวก การเลียนแบบการใช้ชีวิตที่หรูหรา ฟุ่มเฟือย เรื่อยไปจนถึงการปรับเปลี่ยนอาชีพ เช่น จากอาชีพเกษตรกรรม ไปเป็นมัคคุเทศก์บริการนำเที่ยว เป็นโสเภณี ตลอดจนเป็นเด็กขอลาน ในบางชุมชน อาจเกิดการดูถูกวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองว่าเชย และล้าหลัง ขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้วิถีชีวิตดั้งเดิมบางอย่างจะค่อย ๆ สูญหายไปโดยไม่ได้รับความเอาใจใส่จากผู้คนในท้องถิ่น”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537, หน้า 43) กล่าวว่า “วัฒนธรรมที่ฉาบฉวยเพราะเป็นแบบแผน พฤติกรรมและความคิดที่เกิดขึ้นชั่วระยะเวลาอันสั้น ๆ ของผู้มาเที่ยว แล้วไม่ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้อีกในชีวิตจริง ดังนั้น การที่คนท้องถิ่นจะรับเอาแบบอย่างของวัฒนธรรมท่องเที่ยวซึ่งจัดว่าเป็นรูปแบบการกระทำที่นักท่องเที่ยวกำหนดขึ้นเองขณะท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขสนุกสนานจากการท่องเที่ยว จึงเป็นอันตรายยิ่งไปกว่าการรับวัฒนธรรมต่างชาติ เพราะวัฒนธรรมท่องเที่ยวไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริงของใครเลย”

นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังได้กล่าวในรายงาน “ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่” โดยโครงการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ ปี พ.ศ. 2530 ว่า “วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นใดก็ตามจะต้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นหากมองว่าวัฒนธรรมเป็นสินค้าที่สามารถขายให้กับนักท่องเที่ยวได้แล้ว รัฐบาลและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ยังเชื่อว่าสิ่งที่ทำไปนั้นช่วยทำให้เกิดสำนึกในความเป็นไทย เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง เพราะเอารูปแบบของวัฒนธรรมไปรับใช้การท่องเที่ยว มากกว่าที่จะผดุงรักษาไว้ ให้สัมพันธ์กับชีวิต หากเราไม่ได้อยู่ร่วมกับวัฒนธรรมด้วยชีวิต แต่อยู่ร่วมกับวัฒนธรรมด้วยรูปแบบแล้ว เราจะไม่สามารถรักษาวัฒนธรรมนั้นไว้ได้ เพราะเราขาดจิตใจในการเป็นเจ้าของวัฒนธรรม”

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

ชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่มีหน้าที่ในการจัดการท่องเที่ยว การรักษาสีงแวดล้อม ผู้จำหน่ายสินค้า ผู้ให้บริการนักท่องเที่ยว ดังนั้นองค์ประกอบที่มีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจึงเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งต้องมีความพร้อมเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว ความสนใจของกลุ่มบุคคลในชุมชน และปฏิสัมพันธ์ในการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งการมีส่วนร่วมมีทั้งระดับผลประโยชน์ทางตรงระดับชุมชนหรือกลุ่ม และระดับร่วมทุนกับองค์กรอื่น โดยมีองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน (ศักดิ์ศิริ นันตะสุข, สมนึก ขวัญเมือง และอาวูระ ปะเมโท, 2550) ดังนี้

1. ความพร้อมของชุมชน ได้แก่ การมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ มีองค์กรชุมชนที่สนใจในการจัดการการท่องเที่ยวและสมาชิกสามารถเข้าร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาและสามารถแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม

2. บทบาทและความสัมพันธ์ โดยชุมชนเป็นเจ้าของพื้นที่ที่มีโอกาสขายสินค้าและให้บริการนักท่องเที่ยวเป็นผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นผู้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มีระบบการจัดการที่ดีในการอนุรักษ์ ใช้เงื่อนไขในการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจกับบุคคลภายนอก ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน มุ่งพัฒนาศักยภาพเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทุกระดับ รับผลประโยชน์โดยตรงจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว ร่วมดำเนินการจัดการท่องเที่ยวและการร่วมลงทุนกับองค์กรอื่น ๆ

4. ชุมชนกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อเพิ่มการจ้างงานกระจายรายได้สู่ชุมชนโดยพัฒนาคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว สนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีในพื้นที่ ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงคุณภาพการบริการ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร รณรงค์สร้างจิตสำนึก ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชุมชนและท้องถิ่น สนับสนุนการผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน เชื่อมโยงกับธุรกิจการท่องเที่ยวให้มีความสำคัญกับนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพจากต่างประเทศโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มการประชุม

แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

มีนักวิชาการหลายท่านสรุปไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

คูเปอร์และโบนิเฟส (Cooper and Boniface, 1994) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่สำคัญที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องประกอบด้วย 4 As คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions)
2. การเข้าถึง (Accessibility)
3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)
4. บริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service)

โคลิเยร์และฮาร์ราเวย์ (Collier & Harraway, 1997) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ หรือ 3 As ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ที่เกิดจากสถานที่ (Site) หรือเหตุการณ์ (Event) โดยสถานที่ อาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นแต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หมายถึง บริเวณพื้นที่และโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นรองรับกิจกรรมของผู้มาเยือนและกิจกรรมในการบริหารจัดการพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว การก่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน เช่น ระบบขนส่ง ระบบสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวเพราะจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายและเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวด้วย

3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ซึ่งจะต้องมีระบบขนส่ง (Transportation) ประกอบด้วยเส้นทาง ยานพาหนะ และผู้ประกอบการขนส่งเพื่อลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทาง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้สรุปเพิ่มเติมว่าการที่จะให้มีนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตาม มักจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ ดังที่คูเปอร์และสาราเวย์ได้กล่าวไว้แล้ว คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมี สิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ เช่น บริการด้านน้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พัก อาหาร นำเที่ยว แลกเปลี่ยนเงินตรา สินค้าที่ระลึก เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบที่แสดงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมาแล้ว ในทางการท่องเที่ยว ยังมีองค์ประกอบเสริมอื่นๆที่นักท่องเที่ยวต้องการโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ ซึ่งองค์การท่องเที่ยวโลกได้สำรวจคุณสมบัติของนักท่องเที่ยวสมัยโลกไร้พรมแดนว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีคุณสมบัติ และมีความต้องการ ดังนี้ (ราโพพรรณ แก้วสุริยะ, 2547)

1. เมื่อไปเที่ยวยังท้องถิ่นใดแล้ว ประสงค์จะมีสัมพันธภาพร่วมกัน พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันสร้างมิตรร่วมกัน

2. เป็นผู้ที่ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ถือว่าคุณค่าของการเรียนรู้ช่วยเพิ่มพูนคุณภาพของชีวิต เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน มีความรู้ทางธรรมชาติวิทยาและระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้น ๆ

3. มีความประทับใจและสุนทรียภาพ สนุกสนาน ตื่นเต้น ซาบซึ้ง แปลกใจและมีความทรงจำที่ดี กลุ่มที่ชอบวัฒนธรรมมีความสนใจเป็นพิเศษ อาทิ ชมโบราณสถาน การแสดงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้านเรียนรู้การทำอาหารประจำชาติ/ท้องถิ่น

4. มีความอดทน คำนึงถึงคุณภาพชีวิต สุขอนามัย ที่พักสะอาด อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการมีประโยชน์ต่อร่างกาย

5. มีอาชีพมั่นคง ต้องการความปลอดภัยในการเดินทาง มีการประกันชีวิตและทรัพย์สิน

6. มีความอ่อนไหว เปราะบาง มีจิตสำนึกต่อการรักษาคุณค่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม มีการเตรียมตัวเดินทาง มีการวางแผนการท่องเที่ยวที่ดี โดยหาข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวจากหนังสือคู่มือท่องเที่ยว Internet, E-commerce และจองการเดินทางโดยตรงทางอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ โทรสาร มากขึ้น ใช้บริการของบริษัทนำเที่ยวน้อยลง

จากการทบทวนเอกสารข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่พึงบอกถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 6 ประการหรือ 6As คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions)
2. การเข้าถึง (Accessibility)
3. สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว (Amenities)
4. บริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service)
5. ที่พัก (Accommodation)
6. กิจกรรมทางการท่องเที่ยว (Activity)

ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพ Biodiversity หรือ Biological diversity หมายถึง มีมากมายและแตกต่างทางชีวภาพ (Biological) หมายถึง ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิต ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง การมีสิ่งมีชีวิตนานาชนิด นานาพันธุ์ในระบบนิเวศอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยซึ่งมีมากมายและแตกต่างกันทั่วโลก หรือง่าย ๆ คือ การที่มีชนิดพันธุ์ (Species) สายพันธุ์ (Genetic) และระบบนิเวศ (Ecosystem) ที่แตกต่างหลากหลายบนโลก

ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางชีวภาพมีอยู่ระหว่างสายพันธุ์ ระหว่างชนิดพันธุ์ และระหว่างระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพระหว่างสายพันธุ์ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ความแตกต่างระหว่างพันธุ์พืชและสัตว์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการเกษตร ความแตกต่างหลากหลายระหว่างสายพันธุ์ ทำให้สามารถเลือกบริโภคข้าวเจ้า หรือข้าวเหนียว

ตามที่ต้องการได้ หากไม่มีความหลากหลายของสายพันธุ์ต่าง ๆ แล้ว อาจจะต้องรับประทาน สัมตำปูเค็มกับข้าวจ้าวก็เป็นได้ ความแตกต่างที่มีอยู่ในสายพันธุ์ต่าง ๆ ยังช่วยให้เกษตรกร สามารถเลือกสายพันธุ์ปศุสัตว์ และสัตว์ปีก เพื่อให้เหมาะสมตามความต้องการของตลาดได้ เช่น ไก่พันธุ์เนื้อ ไก่พันธุ์ไข่ดก วัวพันธุ์นม และวัวพันธุ์เนื้อ เป็นต้นความหลากหลายระหว่างชนิด พันธุ์ สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปถึงความแตกต่างระหว่างพืชและสัตว์แต่ละชนิด ไม่ว่าจะเป็น สัตว์ที่อยู่ในป่าเขา ล่าสัตว์ เช่น แมว สุนัข จิ้งจก ตั๊กแตน กระต่าย นกพิราบ และนกกระจอก เป็นต้น หรือ สิ่งมีชีวิตที่อยู่ในป่าเขา ล่าไฟร เช่น เสือ ช้าง กวาง กระซัง เก้ง ลิง ชะนี หมี และวัวแดง เป็นต้น พื้นที่ธรรมชาติเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย แต่ที่มนุษย์ได้นำเอา สิ่งมีชีวิตมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร และอุตสาหกรรม น้อยกว่าร้อยละ 5 ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ในความเป็นจริง พบว่า มนุษย์ได้ใช้พืชเป็นอาหารเพียง 3,000 ชนิด จากพืชที่มีต่อลำเลียง (vascular plant) ที่มีอยู่ทั้งหมดในโลกถึง 320,000 ชนิด ทั้ง ๆ ที่ประมาณร้อยละ 25 ของพืชที่มี ต่อลำเลียงนี้สามารถนำมาบริโภคได้ สำหรับชนิดพันธุ์สัตว์นั้น มนุษย์ได้นำเอาสัตว์เลี้ยงมาเพื่อ ใช้ประโยชน์เพียง 30 ชนิด จากสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังทั้งหมดที่มีในโลกประมาณ 50,000 ชนิด (UNEP, 1995)

ความหลากหลายระหว่างระบบนิเวศเป็นความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งซับซ้อน สามารถเห็นได้จากความแตกต่างระหว่างระบบนิเวศประเภทต่าง ๆ เช่น ป่าดงดิบ ทุ่งหญ้า ป่า ชายเลน ทะเลสาบ บึง หนอง ชายหาด แนวปะการัง ตลอดจนระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทุ่งนา อ่างเก็บน้ำ หรือแม้กระทั่งชุมชนเมืองของเราเอง ในระบบนิเวศเหล่านี้ สิ่งมีชีวิตก็ต่างชนิด กัน และมีสภาพการอยู่อาศัยแตกต่างกัน ความแตกต่างหลากหลายระหว่างระบบนิเวศ ทำให้ โลกมีถิ่นที่อยู่อาศัยเหมาะสมสำหรับสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ ระบบนิเวศแต่ละประเภทให้ประโยชน์ แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์แตกต่างกัน หรืออีกนัยหนึ่งให้ “บริการทางสิ่งแวดล้อม” (environmental service) ต่างกันด้วย อาทิเช่น ป่าไม้ทำหน้าที่ดูดซับน้ำ ไม่ให้เกิดน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ส่วนป่าชายเลนทำหน้าที่เก็บตะกอนไม่ให้ไปทับถมจนบริเวณปากอ่าวตื้นเขิน ตลอดจนป้องกัน การกัดเซาะบริเวณชายฝั่งจากกระแสลมและคลื่นด้วย การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตเป็นการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่น่ากลัวที่สุด เพราะการ สูญพันธุ์ หมายถึง การหมดสิ้นไปของแหล่งพันธุกรรมจำนวนมากพร้อม ๆ กันทั้งหมดโดยไม่อาจ หาหรือสร้างมาทดแทนได้ สาเหตุพื้นฐานที่ทำให้สิ่งมีชีวิตเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ได้แก่

1. การขาดแคลนความหลากหลายทางพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตที่มีองค์ประกอบทาง พันธุกรรม เพียงแบบเดียวจะมีผลทำให้สิ่งมีชีวิตที่ไม่ทางเลือกอื่นเมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันที่จะส่งผลให้มีความหลากหลายทางพันธุกรรมลดลง ได้แก่ การผสมพันธุ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต

สายพันธุ์เดียวกัน การผสมพันธุ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเหมือนกัน การไม่มีการย้ายถิ่น การที่จำนวนประชากรมีขนาดเล็กและสิ่งแวดล้อมแปรปรวนอย่างฉับพลัน เป็นต้น

2. การลดลงของจำนวนประชากรในแต่ละถิ่นที่อยู่อาศัย สิ่งมีชีวิตแต่ละหน่วยเกิดขึ้นและตายไป แต่ประชากรของสิ่งมีชีวิตนั้นยังคงอยู่เพราะสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดสืบทอดลูกหลานชนิดเดียวกับตัวเองได้ ดังนั้นความยั่งยืนของประชากรของสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการดำรงหรือการเพิ่มจำนวนลูกหลานในรุ่นต่อ ๆ ไป ความสำคัญจึงขึ้นอยู่กับว่าประชากรนั้นมีความสามารถในการเจริญพันธุ์มากน้อยเพียงใด ซึ่งเชื่อมโยงกับจำนวนของประชากรในวัยเจริญพันธุ์ อัตราส่วนของเพศ อัตราการเจริญพันธุ์ อัตราการอยู่รอดของประชากรก่อนวัยเจริญพันธุ์ และโอกาสการจับคู่ผสมพันธุ์ ดังนั้น เมื่อประชากรที่เจริญพันธุ์ได้ประสบปัญหาจำนวนลดลงจึงเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของประชากรนั้น นอกจากนี้ประชากรขนาดเล็กยังทำให้เกิดสภาพการสุ่มเสี่ยงทางพันธุกรรมและเกิดการผสมพันธุ์ในหมู่ญาติโดยปริยาย ซึ่งทำให้ความหลากหลายทางพันธุกรรมลดลง เป็นการเพิ่มอัตราเสี่ยงอีกทางหนึ่งด้วย

3. การสูญเสยถิ่นที่อยู่อาศัย สิ่งมีชีวิตไม่สามารถอยู่รอดสืบทอดลูกหลานได้ถ้าไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัย สิ่งมีชีวิตจำนวนมากต้องการถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติจึงจะสืบทอดลูกหลานได้ คำว่า “ถิ่นที่อยู่อาศัย” มิได้หมายความว่าเฉพาะพื้นที่เท่านั้น แต่หมายรวมถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นองค์ประกอบทั้งชีวภาพและกายภาพด้วย พืชและสัตว์จำนวนมากกำลังสูญพันธุ์ด้วยเหตุนี้ การที่ป่าผืนใหญ่หรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ถูกตัดให้เป็นส่วนเล็กส่วนน้อย (Fragmentation) แม้ว่าเนื้อที่รวมกันอาจจะไม่ลดลง แต่ก็ทำให้สภาพถิ่นที่อยู่อาศัยถูกตัดขาดจากกัน ประชากรในแต่ละส่วนจึงเผชิญกับภาวะเสี่ยงตามที่ได้กล่าวมาแล้วเช่นเดียวกัน การสูญพันธุ์อย่างรวดเร็วกำลังเกิดขึ้นในสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในเขตป่าขึ้นเขตร้อนรวมทั้งประเทศไทยด้วย ประมาณกันว่าในสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้จะมีการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่น้อยกว่า 20-50% และส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในป่าขึ้นเขตร้อนนั่นเอง

ความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย

นักวิชาการประมาณการว่า สิ่งมีชีวิตในโลกนี้มีประมาณ 5 ล้านชนิด ในจำนวนนี้มีอยู่ในประเทศไทย ประมาณร้อยละ 7 ประเทศไทยจึงนับว่ามีควมร่ำรวยอย่างมากในด้านความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตในประเทศไทยหลากหลายได้มาก เนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลายและแต่ละแหล่งล้วนมีปัจจัยที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่ภูมิประเทศแถบชายฝั่งทะเลที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบลอนคลื่น และภูเขาที่มีความสูงหลากหลายตั้งแต่เนินเขาจนถึงภูเขาที่สูงชันถึง 2,400 เมตร จากระดับน้ำทะเล ประเทศไทยจึงเป็นแหล่งของป่าไม้นานาชนิด ได้แก่ ป่าชายเลน ป่าพรุ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบ และป่าสนเขา

อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยสูญเสียพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมหาศาล เนื่องจากหลายสาเหตุด้วยกัน อาทิ การเพิ่มของประชากรทำให้มีการบุกเบิกป่าเพิ่มขึ้น การให้สัมปทานป่าไม้ที่ขาดการควบคุมอย่างเพียงพอ การตัดถนนเข้าสู่พื้นที่ป่าการเกษตรเชิงอุตสาหกรรม การแพร่ของเทคโนโลยีที่ใช้ทำลายป่าได้อย่างรวดเร็ว การครอบครองที่ดินเพื่อเก็งกำไร เป็นต้น

กลยุทธ์การพัฒนา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

จุดมุ่งหมายหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 คือสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการปฏิบัติที่สำคัญ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ยึดหลัก “ความพอเพียง” ของวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคล ชุมชน และสังคมนั้น ๆ มุ่ง “ทางสายกลางหรือความสมดุล” ระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นและผลประโยชน์ระยะยาว ระหว่างผลได้และผลเสีย ขณะเดียวกันยังต้องคำนึงถึง “คุณธรรมหรือความเป็นธรรม” ในการครอบครองสิทธิ การเข้าถึง การใช้และการแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสร้าง “ความรู้” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันของทุกภาคส่วน รวมทั้งยึดหลัก “ความพอประมาณ” ในการพัฒนาที่ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินขีดความสามารถในการฟื้นตัวของทรัพยากรธรรมชาติและการบำบัดมลพิษของระบบนิเวศให้คงไว้ซึ่ง “ความสมดุล” เพื่อสร้างหลักประกันว่าทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นจะยังคงอยู่และคงความอุดมสมบูรณ์ สามารถเป็นฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันและเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืนกระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์จึงเริ่มจากใช้หลัก “ความมีเหตุผล” ด้วยการสร้างความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม คุณค่าฐานทรัพยากรที่มีอยู่ให้เข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปกป้องภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ การสร้างฐานรากที่มั่นคงเข้มแข็ง การใช้โอกาสและปัจจัยแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดการยกระดับและเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอย่างเป็นลำดับขั้น เป็นการพัฒนาที่สามารถ “พึ่งตนเอง” ได้ มี “ภูมิปัญญา” และสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” ให้พร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยคุกคามจากภายนอกได้ โดยให้ความสำคัญกับการเข้าถึงข้อมูลและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการบริหารจัดการเชิงป้องกัน ปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและการบริโภคให้เกิดความยั่งยืน ควบคู่กับการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการฐานทรัพยากรของตนเอง และสร้างทางเลือกของการพัฒนาบนความหลากหลายทาง

ชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงถูกกำหนดขึ้น โดยใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อนของทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ รวมทั้งคำนึงถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยแนวคิดการบริหารจัดการมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟื้นฟูและสร้างความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่งทะเล และความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เพื่อให้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งเสริมสร้างทุนทางสังคมและรักษาขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นจุดแข็งของประเทศไทย มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นทุนที่มีชีวิต เกี่ยวโยงอยู่ในทรัพยากรทุกอย่าง บ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ และเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของระบบนิเวศในขณะเดียวกัน บริบทการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ทั้งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพ สังคมผู้สูงอายุ กระแสสุขภาพและการนิยมธรรมชาติ จะทำให้เป็นโอกาสของการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นฐานการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิตและบริการ และใช้เป็นวัตถุดิบสำคัญสำหรับการสร้างนวัตกรรมที่มีคุณค่าสูงขึ้น ในขณะที่พันธกรณีระหว่างประเทศและข้อตกลงการเปิดเสรีทางการค้าทั้งทวีปและพหุภาคี จะส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง ทั้งเรื่องการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทรัพย์สินทางปัญญา การค้า บริการ และภาคการผลิต ทำให้ต้องพิจารณากำหนดจุดยืนและวางยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศ สามารถรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งคุ้มครองสิทธิชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในระยะยาว การประเมินสถานภาพทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยนั้น พบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เคยเป็นจุดแข็งของประเทศมาแต่เดิม ได้รับผลกระทบจากแบบแผนการพัฒนาที่มุ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อตอบสนองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองโดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัด การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจและการย้ายฐานการผลิตของอุตสาหกรรมที่มีมลพิษสูง จากผลของการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน รวมทั้งพฤติกรรมกรบริโภคและกระแสวัตถุนิยม ได้เพิ่มปริมาณมลพิษและของเสียส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชน ทำให้สถานการณ์ทุนทรัพยากร

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่กำลังเป็นปัญหาต่อการดำรงชีวิตของประชาชน และส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปถึง 67,000,000 ไร่ ในช่วง 40 ปี ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่า ร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศ น้อยกว่าประเทศในแถบเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ เวียดนาม และต่ำกว่าร้อยละ 40 ซึ่งเป็นระดับที่จะรักษาสมดุลของระบบนิเวศไว้ได้ การสูญเสียพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง และภัยธรรมชาติที่บ่อยครั้งและรุนแรงมากขึ้น นอกจากนี้ยังประสบปัญหาทั้งน้ำขาดแคลน และความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ สภาวะการขาดแคลนน้ำของประเทศอยู่ในระดับรุนแรงเมื่อเทียบกับเกณฑ์ของ UNESCO มีการใช้น้ำเพิ่มขึ้นมากอย่างไม่มีการจำกัด ขณะที่การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่เพิ่มเติม มีข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่เหมาะสม รวมทั้งมีการครอบครองใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดกรณีขัดแย้งซึ่งน้ำที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้นทรัพยากรดินเสื่อมโทรมจากการใช้ที่ดินไม่ถูกต้องตามศักยภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง ในขณะที่ความต้องการพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องเพิ่มผลผลิตโดยการใช้สารเคมี เกิดปัญหาการตกค้างของสารเคมีในดิน รวมทั้งมีปัญหามลพิษจากกิจกรรมการเกษตรที่กระจุกตัวในปี 2546 มีผู้ไร่ที่ทำกินราว 770,000 ราย ต้องการที่ดินทำกินเพิ่มถึง 11,500,000 ไร่ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งก็ลดความอุดมสมบูรณ์ลง อัตราการจับสัตว์น้ำลดลง 3 เท่า ป่าชายเลนลดลงจาก 2,000,000 ไร่ เหลือ 1,500,000 ไร่ แหล่งปะการัง ร้อยละ 50 และหญ้าทะเล ร้อยละ 30 มีสภาพเสื่อมโทรม สำหรับทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ก็กำลังถูกทำลายอย่างรวดเร็ว สาเหตุมาจากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ทำให้อัตราการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตเพิ่มขึ้น มีรายชื่อสัตว์และพันธุ์พืชในบัญชีใกล้สูญพันธุ์ถึง 684 ชนิด

สถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศในช่วงที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าจะได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง แต่โดยภาพรวมยังมีสภาพเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิต โดยคุณภาพอากาศในบริเวณเมืองใหญ่ที่การจราจรหนาแน่น พื้นที่ที่มีการเผาในที่โล่งแจ้ง และเขตอุตสาหกรรม มีคุณภาพอากาศต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน โดยเฉพาะฝุ่นละอองขนาดเล็ก ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและจำนวนรถยนต์สะสม การผลิตและการนำเข้าสารอันตราย เพื่อใช้ในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ขณะที่ยังขาดกลไกการจัดการที่ดี ทั้งการควบคุมในกระบวนการผลิต การกักเก็บ การขนส่ง และการปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อม มีอุบัติเหตุจากสารเคมีที่สร้างความสูญเสียแก่ชีวิตและทรัพย์สินบ่อยครั้งขึ้น รวมทั้งเกิดการตกค้างแพร่กระจายในสิ่งแวดล้อมและปนเปื้อนในห่วงโซ่อาหาร จนส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชน

สำหรับปริมาณกากของเสียทั้งขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีมากถึงปีละ 22 ล้านตัน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยไม่สามารถกำจัดได้ทัน ในขณะที่การนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ยังทำได้จำกัด 2 ใน 3 ของของเสียอันตรายมาจากอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และโลหะ ซึ่งกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว และเติบโตมากกว่าการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมโดยรวมถึง 2-3 เท่า สถานการณ์และบริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้เป็นที่ตระหนักว่าทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเคยเป็นจุดแข็งของประเทศ และเป็นรากฐานที่มั่นคงของการพัฒนา และการดำรงชีวิตของชุมชนและสังคม ได้รับผลกระทบจากแบบแผนการพัฒนาที่ไม่สมดุล ในขณะที่ศักยภาพและโอกาสของประเทศ ในฐานะที่มีฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์สูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ยังไม่มีการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในเชิงยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน หากประเทศไม่มีการปกป้องดูแลโดยเหมาะสม ก็จะทำให้ฐานทรัพยากรดังกล่าวเสื่อมโทรมอ่อนแอ จนกลายเป็นข้อจำกัดได้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ใช้หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะประกอบด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อวางพื้นฐานสำหรับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพในระยะยาว ซึ่งการดำเนินตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนับสนุนการดำรงชีพพื้นฐานอย่างทั่วถึง ควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต และความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนสร้างสรรค์คุณค่าของฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นการใช้โอกาสจากบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับพื้นฐานของประเทศ เชื่อมโยงวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ทั้งนี้ จะทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงคุณค่าของฐานทรัพยากร ที่ต้องหวงแหนรักษาไว้ตลอดไป ทำให้เกิดการบูรณาการเชื่อมโยง การเสริมสร้างทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประโยชน์กับสังคมทุกระดับ และสร้างสมดุลของการพัฒนา ที่นำไปสู่สังคมที่มีความสุขได้อย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนา หลักการสำคัญที่ใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาของยุทธศาสตร์ประการแรก คือ ต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและควบคุมดูแลคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังโดยต่อเนื่อง ประการที่สองจะต้องระมัดระวังการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การดำรงชีวิตของคนในชุมชน การสร้างกิจกรรมและการผลิตทาง

เศรษฐกิจ ให้เป็นไปอย่างรู้คุณค่าโดยการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้ได้รับผลกระทบ จากการใช้ทรัพยากร ประการที่สาม คือ การนำจุดแข็งและโอกาสของประเทศ คือ ทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพมาสร้างกระบวนการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล ด้วยการวางรากฐาน การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ผสมผสานระหว่างทุนทางเศรษฐกิจ ทุน ทางสังคม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และประการสุดท้าย คือ การบริหารจัดการ ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และการได้รับผลกระทบจาก มลพิษโดยสันติ โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1. การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ การตระหนักว่าฐาน ทรัพยากรเป็นทรัพย์สินร่วมกันของสังคม ทุกคนมีส่วนได้รับประโยชน์และมีส่วนในการรับผิดชอบ โดยเท่าเทียมกัน จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทการบริหารจัดการให้เกิดลักษณะกระจาย อำนาจ และส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม โดยมีองค์ความรู้ การเสริมสร้างศักยภาพ และ จิตสำนึก เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และ การใช้ประโยชน์ ระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นกับผลประโยชน์ระยะยาว และระหว่างผู้มีส่วนได้ เสียกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนั้น ยังจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เป็นความร่วมมือกัน ระหว่างภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน ท้องถิ่น และนักวิชาการ เพื่อให้เกิด พลังขับเคลื่อนทางสังคมอย่างแท้จริง โดยมีแนวทางดำเนินงาน ดังนี้

1.1 พัฒนาระบบฐานข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ และข้อมูลแผนที่ 1:4000 เพื่อใช้กำหนดแนวเขตอนุรักษ์ที่ชัดเจนโดยชุมชนมีส่วนร่วม และจัดทำระบบฐานข้อมูลและทะเบียนการบุกรุกใช้ประโยชน์ เพื่อวางระบบกระจายการถือครอง ให้คนยากจนมีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง สนับสนุนการวิจัยร่วมระหว่างภาควิชาการกับชุมชน ท้องถิ่น ค้นหาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชน ตามลักษณะของระบบนิเวศน์ ในการดูแลฟื้นฟูฐานทรัพยากร รวมทั้งมีการติดตามการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ที่สำคัญ เช่น ป่าต้นน้ำ ลุ่มน้ำ ระบบนิเวศชายฝั่ง แหล่งกำเนิดความหลากหลายทางชีวภาพ จัดทำเป็น ระบบฐานข้อมูลที่ถูกต้องเป็นเอกภาพ นำไปเผยแพร่ต่อชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างฐาน องค์ความรู้และใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากร รวมทั้งเผยแพร่รูปธรรมตัวอย่างในการ อนุรักษ์และจัดการฐานทรัพยากรที่มีความสมดุลและยั่งยืน

1.2 ส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร กระจายอำนาจการ จัดการทรัพยากรให้ชุมชนท้องถิ่นที่มีศักยภาพ สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างความ เข้มแข็งของประชาคม ส่งเสริมบทบาทของผู้นำท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน ชาวบ้าน และการสร้างเครือข่ายทางสังคม เครือข่ายอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรของชุมชน ท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและบทบาทของชุมชนในการดูแลฟื้นฟูฐานทรัพยากร รวมทั้ง

ถ่ายทอดยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรร่วมกับความรู้สมัยใหม่ เชื่อมโยงการจัดการทรัพยากรกับการผลิตของชุมชน ส่งเสริมชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชน การจัดการประมง ทะเล และทรัพยากรชายฝั่ง สร้างมาตรการจูงใจสนับสนุนให้ชุมชนทำหน้าที่ฟื้นฟู รักษา สายพันธุ์ท้องถิ่น ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่หายากและมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารและการดำรงชีวิต ซึ่งจะทำให้ชุมชนที่อยู่รอบระบบนิเวศและฐานทรัพยากร เป็นฐานเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งในการฟื้นฟูรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

1.3 พัฒนาระบบการจัดการร่วมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

1.3.1 ให้ความสำคัญกับการกำหนดเขต และการจัดการเชิงพื้นที่ โดยคำนึงถึงสภาพทางภูมิศาสตร์และขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ สร้างแนวกันเขตพื้นที่อนุรักษ์ โดยจัดทำข้อตกลงกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่ในอนาคต กำหนดเขตการใช้ประโยชน์และกระจายการถือครองที่ดิน โดยร่วมกับท้องถิ่นกำหนดเขตการใช้ที่ดิน และวางผังเมือง แก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งเรื่องการทับซ้อนของแนวเขตที่ดิน และจัดระเบียบการบุกรุกใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐ และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ กำหนดมาตรการเพื่อรักษาที่ดินที่เหมาะสม ซึ่งรัฐได้ลงทุนพัฒนาระบบชลประทานไว้แล้วให้เป็นที่ดินสำหรับการเกษตรตลอดไป

1.3.2 มีมาตรการประกาศภาวะฉุกเฉินหยุดใช้ชั่วคราว สำหรับทรัพยากรที่อยู่ในภาวะถูกทำลายสูง เพื่อให้ทรัพยากรนั้นได้สร้างตัวใหม่ และเกิดความยั่งยืน ในบางพื้นที่ที่มีความสำคัญสูง โดยประกาศเป็นพื้นที่ควบคุมอย่างชัดเจน

1.3.3 สร้างกลไกแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธียุติธรรมอยู่บนหลักเกณฑ์ที่ทุกภาคส่วนยอมรับ และบูรณาการให้เกิดความสมดุลในการปรับเปลี่ยนเป้าประสงค์ และกระบวนการผลิตที่ไม่ยั่งยืนไปสู่ความสมดุลที่ได้จากการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพในอนาคต

1.3.4 ฟื้นฟูสภาพป่าให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และคงความหลากหลายทางชีวภาพ โดยปฏิบัติตามมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์อย่างเข้มงวด และปลูกป่าเสริม กำหนดมาตรการ “คนอยู่ร่วมกับป่า” โดยให้ทำกิจกรรมสนับสนุนการฟื้นฟูรักษาระบบนิเวศ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยยังคงรักษาระบบนิเวศไว้ตลอดไป

1.3.5 บริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ เพื่อให้มีน้ำในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม สนองความต้องการจำเป็นในการดำรงชีวิตที่ดีและการผลิตทางเศรษฐกิจที่พอเพียง โดย

1) อนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารให้เกิดความสมบูรณ์ ด้วยการปลูกป่าเสริมสร้างฝายในพื้นที่ต้นน้ำ ปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ลาดชัน

2) พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยการจัดหาน้ำสะอาด เพื่อการอุปโภคบริโภคให้เพียงพอทั่วถึงทุกหมู่บ้าน เพิ่มขีดความสามารถในการเก็บกักของ แหล่งน้ำที่มีอยู่เดิม พื้นฟูปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ ขุดสระน้ำในไร่นา พัฒนาระบบโครงข่าย เชื่อมโยงแหล่งน้ำและการกระจายน้ำ พัฒนาแหล่งน้ำใหม่เพิ่มเติมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสมและ ที่ประชาชนยอมรับ และพัฒนานำน้ำบาดาลมาใช้ร่วมกับน้ำผิวดิน ในพื้นที่ที่มีศักยภาพน้ำบาดาล เพียงพอ ภายใต้การบริหารจัดการความต้องการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า

3) ป้องกันและบรรเทาปัญหาอุทกภัย โดยการก่อสร้างแก้มลิงรองรับ น้ำท่วม การปรับปรุงระบบป้องกันและระบายน้ำชุมชนเมือง

4) ควบคุมและบรรเทาปัญหาน้ำเสีย โดยการฟื้นฟูและเพิ่มขีดความ สามารถของระบบบำบัดน้ำเสียรวมในชุมชนขนาดใหญ่ การบังคับใช้กฎหมายควบคุมและกำจัด น้ำเสียให้เกิดประสิทธิผล การสนับสนุนการบำบัดน้ำเสียที่แหล่งกำเนิดทั้งจากครัวเรือนและ รวมกลุ่มอาคาร ตลอดจนการจัดเก็บค่าบำบัดน้ำเสีย

5) เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการน้ำ โดยพัฒนา ระบบช่วยในการตัดสินใจบริหารจัดการน้ำ ระบบพยากรณ์และเตือนภัยน้ำแล้งและน้ำท่วม ระบบ ฐานข้อมูลสถานการณ์น้ำและโครงการแหล่งน้ำต่าง ๆ เพื่อการติดตามประเมินผล พัฒนาศักยภาพ ขององค์กรบริหารจัดการน้ำระดับชาติและองค์กรภาครัฐ ให้สามารถผลักดันนโยบายการบริหาร จัดการน้ำในกลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนสู่การปฏิบัติ และสามารถสร้างให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ส่วนกลางและระหว่างส่วนกลางกับพื้นที่ได้ รวมทั้งพัฒนาองค์กรกลุ่มน้ำและองค์กรชุมชน ให้มี องค์ความรู้และศักยภาพในการปฏิบัติการจัดการน้ำและบรรเทาปัญหาข้อขัดแย้งเกี่ยวกับน้ำ ในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3.6 พื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยรณรงค์สนับสนุนให้เกษตรกรใช้ วิธีการเพาะปลูกที่เหมาะสม มีความหลากหลาย กำหนดมาตรการลดการใช้สารเคมีการเกษตร ลดและควบคุมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งเสริมเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์ ขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน เพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่เกษตรกรรม

1.3.7 ส่งเสริมการจัดการพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งอย่างผสมผสานภายใต้ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ให้มีการกำหนดเขตพื้นที่และหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ โดยการตกลงร่วมกันของภาคีการพัฒนา ในการจัดการป่ายเลนชุมชน การคุ้มครองปะการัง หญ้าทะเล พื้นที่จับสัตว์น้ำ พื้นที่เพาะเลี้ยง และการทำประมงชายฝั่ง

1.3.8 จัดให้มีหลักเกณฑ์และมาตรการควบคุมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ ให้อยู่ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ การสร้างคุณค่าการ ท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพมากกว่าการเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยว

1.3.9 วางแผนบริหารจัดการทรัพยากรแร่ ปรับปรุงอัตราค่าภาคหลวง และเพิ่มสัดส่วนรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศึกษาเพื่อกำหนดปริมาณที่เหมาะสมในการนำแร่มาใช้ประโยชน์ โดยคำนึงถึงความจำเป็นและมูลค่าในอนาคต กำหนดมาตรการและการบังคับใช้ที่เข้มงวดเพื่อควบคุมผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ ที่ก่อมลพิษต่อสภาพแวดล้อม ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ป่าต้นน้ำลำธาร และสุขภาพอนามัยของประชาชน

1.3.10 พัฒนาระบบการจัดการและป้องกันภัยพิบัติ ให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนจัดการภัยพิบัติที่ครอบคลุมตั้งแต่ก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย หลังเกิดภัย และแผนป้องกันระยะยาว พัฒนาระบบการเตือนภัยล่วงหน้า การช่วยเหลือในภาวะฉุกเฉิน รวมทั้งการป้องกันและลดผลกระทบ ที่ใช้ทั้งมาตรการด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน และมาตรการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตพื้นที่เสี่ยงภัย

2. การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดเวลาที่ผ่านมา โครงสร้างการผลิตและบริการของไทยใช้ทรัพยากรเป็นฐานหลักอย่างสิ้นเปลือง ไม่คุ้มค่า ประกอบกับกระแสการบริโภคแบบวัตถุนิยม ยิ่งทำให้คนเกิดความต้องการบริโภคมากขึ้น มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง จนไม่สามารถเกิดหรือสร้างขึ้นใหม่ทันกับความต้องการใช้ได้ ทั้งยังปล่อยของเสียที่เสียจากการใช้ดังกล่าวให้เป็นภาระในการจัดการ ซึ่งบางประเภทก็เป็นสารอันตราย ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของสาธารณชนอีกด้วย นอกจากนี้การบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาแบบแยกส่วนและแก้ไขที่ปลายเหตุ ซึ่งนอกจากจะไม่ทำให้มลพิษลดลงแล้ว ยังต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่าการป้องกันมิให้ปัญหาเกิด อันเป็นการจัดการด้านอุปสงค์ เพื่อลดปริมาณการใช้ทรัพยากรและลดปริมาณของเสียตั้งแต่ต้นทางหรือที่แหล่งกำเนิด ดังนั้นเพื่อให้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับมาเป็นฐานในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อีกครั้งหนึ่ง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและการบริโภค ทั้งในภาคอุตสาหกรรม เกษตรและบริการ ให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจำเป็นต้องเร่งปลูกจิตสำนึกและสร้างค่านิยมใหม่ เรื่องการบริโภคอย่างพอเพียง สร้างความรู้และความเข้าใจแก่สาธารณชนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคของคนในสังคมให้มุ่งสู่ความยั่งยืนมากขึ้น สร้างอุปสงค์ในสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างเพียงพอที่จะจูงใจให้ผู้ประกอบการปรับเปลี่ยนวิธีการมาผลิตสินค้าและบริการประเภทนี้มากขึ้น รวมทั้งต้องเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการโดยเน้นการป้องกันหรือควบคุมมลพิษตั้งแต่แหล่งกำเนิด โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและพฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.1 กำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งเสริมการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืนในสังคม เช่น การปรับนโยบายการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งที่ประหยัดพลังงาน คือ ระบบรางและการขนส่งทางน้ำแทนการขนส่งทางถนน การใช้ระบบขนส่งมวลชนแทนการใช้รถยนต์ส่วนตัว เพื่อให้เกิดการประหยัดทรัพยากร พลังงานและลดมลพิษ การกำหนดมาตรการทางภาษีและราคา เพื่อจูงใจให้เกิดการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและพฤติกรรมของผู้บริโภค

2.1.2 ส่งเสริมการผลิตที่สะอาดในภาคอุตสาหกรรม และการบริการ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมขนาดกลาง ขนาดเล็กที่ก่อมลพิษ รวมทั้งขยายผลประสบการณ์เรียนรู้ด้านการผลิตที่สะอาด จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยีสะอาด โดยเฉพาะสำหรับ SMEs ในกลุ่มวิสาหกิจ และคู่ค้าธุรกิจ

2.1.3 ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืนเพื่อลดการใช้สารเคมีในภาคเกษตร โดยส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาดในภาคเกษตร ส่งเสริมการทำเกษตรโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ พัฒนาถ่ายทอดเทคนิคและความรู้ด้านเกษตรยั่งยืน มีการประกันความเสียหายผลผลิตจากการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรกระแสหลักมาทำเกษตรยั่งยืน พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายด้านการตลาดรองรับสินค้าเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการนำวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์

2.1.4 กำหนดมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ทั้งทางการเงินและการคลังเพื่อให้เกิดการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน รวมทั้งปรับโครงสร้างภาษีเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จูงใจให้เกิดการประหยัดการใช้ทรัพยากรและพลังงานในการผลิต และจูงใจสนับสนุนให้ผู้ประกอบการใช้เทคโนโลยีและกระบวนการผลิตที่สะอาด เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมการใช้ทรัพยากร ลดหย่อนภาษีสำหรับผู้ผลิตสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่ผู้ประกอบการที่นำวัสดุใช้แล้วมาเป็นวัตถุดิบในการผลิต สนับสนุนการลงทุนแก่ผู้ผลิตสินค้าจากวัสดุใช้แล้ว รวมทั้งลดหย่อนภาษีนำเข้าเทคโนโลยีสะอาดและภาษีเงินได้นิติบุคคลแก่ผู้ประกอบการ ตลอดจนผลักดันให้สถาบันการเงินพิจารณาให้สินเชื่อเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่ผู้ประกอบการใช้กระบวนการผลิตที่สะอาด

2.1.5 ส่งเสริมการวิจัย พัฒนา และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาด เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี เพื่อช่วยให้เกิดการประหยัด ทรัพยากร พลังงาน และลดมลพิษ รวมทั้งการผลิตพลังงานทดแทนจากพืชและชีวมวล โดยให้ดำเนินการร่วมกับภาคเอกชนที่จะเป็นผู้นำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ในเชิงพาณิชย์ และชุมชนที่มีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมให้ต่อยอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่แล้ว โดยเฉพาะในภาคเกษตรที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่มาก

2.1.6 สร้างตลาดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยภาครัฐเป็นผู้นำในการบริโภค ปรับปรุงกฎ ระเบียบ วิธีการจัดซื้อจัดจ้างของรัฐให้สามารถรองรับสินค้า

ดังกล่าว รวมทั้งกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน กลไกการตรวจสอบและรับรองคุณภาพสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและเป็นที่ยอมรับของตลาดโลก พัฒนาและจัดทำฐานข้อมูลสินค้าหลากหลาย/สินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กำหนดและให้รางวัลกับหน่วยงานที่เป็นองค์กรสีเขียวของภาครัฐ ตลอดจนส่งเสริมการจัดซื้อที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในองค์การภาคเอกชนผ่านห่วงโซ่อุปทาน สีเขียวหรือการจัดการสิ่งแวดล้อมผ่านคู่ค้าทางธุรกิจ ควบคู่กับการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายผู้ประกอบการเพื่อสิ่งแวดล้อม เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความร่วมมือในการพิทักษ์สิทธิและเผื่อระวัง เช่น เป็นชมรมหรือเครือข่ายเกษตรปลอดสารพิษ ชมรมผู้ประกอบการเพื่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เป็นต้น

2.1.7 ส่งเสริมการใช้วัฒนธรรม ประเพณี การดำรงชีวิตตามวิถีไทย เพื่อปลูกฝังค่านิยมการบริโภคอย่างพอเพียง และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ผ่านการให้ความรู้โดยตรง การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี และการทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างตัวอย่างชุมชนพอเพียง ที่มีการบริโภคตามความจำเป็น ผลิตโดยใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น บนฐานภูมิปัญญาดั้งเดิม เน้นการเรียนรู้และพึ่งตนเอง ตัวอย่างเช่น ชุมชนเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

2.1.8 รณรงค์ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างจิตสำนึก ความรู้ความเข้าใจ และสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืน การบริโภคอย่างพอเพียง รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสาร และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการบริโภคที่ยั่งยืนหรือมีการปนเปื้อนของสารพิษต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เพื่อให้ผู้บริโภคมีองค์ความรู้เพียงพอต่อการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการ

2. การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดมลพิษและควบคุมกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต

2.1 ผลักดันให้เกิดระบบประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment-SEA) ตั้งแต่ขั้นของการกำหนดนโยบาย แผน และการพัฒนาระดับพื้นที่ อย่างสอดคล้องกับศักยภาพในการรองรับและบริหารจัดการมลพิษของพื้นที่ รวมทั้งจัดให้มีระบบ กลไก และตัวชี้วัดผลกระทบทางสุขภาพจากสิ่งแวดล้อม (Health Impact Assessment-HIA) และพัฒนาระบบประเมินผลกระทบทางสังคม และผลกระทบทางสุขภาพ ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และนำหลักการดังกล่าว มากำหนดไว้ในการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการพัฒนาของรัฐและ/หรือที่รัฐอนุมัติให้เอกชนดำเนินการ ตลอดจนให้มีการสำรวจประเมินผลกระทบโครงการพัฒนา โดยเฉพาะโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ

2.2 กำหนดเขตการใช้ที่ดิน รวมทั้งกำหนดทิศทางและจัดระเบียบการเติบโตของชุมชนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยคำนึงถึงศักยภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม ปริมาณและประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐาน และบริการสาธารณะ เพื่อให้สามารถควบคุมผลกระทบมิให้เกิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่และความสามารถในการบริหารจัดการ

2.3 เพิ่มประสิทธิภาพของกลไกการจัดการขยะชุมชน ขยะอิเล็กทรอนิกส์ ของเสียอันตราย และขยะติดเชื้อ โดยสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้เกิดการลดและคัดแยกขยะ ณ แหล่งกำเนิด สนับสนุนการสร้างธุรกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และธุรกิจเอกชนจากขยะรีไซเคิล พัฒนาระบบรวบรวมคัดแยกและโครงสร้างพื้นฐาน และส่งเสริมการลงทุนของเอกชนในการจัดการของเสียอันตราย รวมทั้งออกกฎหมายให้ผู้ประกอบการรับผิดชอบต่อซากผลิตภัณฑ์ของตนเอง เรียกเก็บภาษีผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดของเสียอันตราย พิจารณานำมาตรการภาษีบรรจุกัญชี และการเก็บอัตราภาษีที่แตกต่างกัน สำหรับสินค้าที่นำกลับมาใช้ใหม่ได้และที่เป็นของเสียอันตราย สนับสนุนการวิจัย และนำมาใช้เชิงพาณิชย์สำหรับผลิตภัณฑ์/บรรจุกัญชีทดแทน ตลอดจนสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีระบบเก็บขนและกำจัดขยะติดเชื้อแยกต่างหาก และเป็นแบบรวมศูนย์

2.4 จัดการการใช้สารเคมีอย่างเป็นระบบ ควบคุมได้ และปลอดภัย ทั้งสารเคมีในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และบริการ ซึ่งรวมทั้งสารพิษสูง มีระบบควบคุม ฝ้าระวัง และติดตาม ทั้งการผลิต เก็บกัก ขนส่ง ใช้ กำจัด และจัดการด้านความเสี่ยง อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนจรรยาบรรณ ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับนโยบายการจัดการสารเคมีของต่างประเทศ โดยเฉพาะสหภาพยุโรป และเผยแพร่ข้อมูลความเคลื่อนไหวให้ผู้ประกอบการตระหนักและเข้าใจ ส่งเสริมและพัฒนาให้หน่วยงานที่มีข้อเสนอเกี่ยวกับสารเคมีและอาชีวอนามัยมีการจัดเก็บข้อมูลให้สามารถเชื่อมโยงฐานข้อมูลกันได้ เพื่อจัดการความปลอดภัยในการใช้สารเคมีในประเทศ

2.5 ควบคุมมลพิษทางอากาศจากภาคการขนส่ง อุตสาหกรรม ก่อสร้าง การเผาในที่โล่ง และการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเร่งปรับปรุงระบบขนส่งมวลชนที่ปราศจากมลพิษ เช่น รถไฟฟ้า เป็นต้น สนับสนุนการใช้เครื่องยนต์และพลังงานสะอาด โดยเฉพาะในระบบขนส่งสาธารณะ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมือง และสนับสนุนมาตรการกลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism-CDM)

2.6 ยกกระดับขีดความสามารถและเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการกำจัด/บำบัดมลพิษขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งทางด้านวิชาการ บุคลากรและงบประมาณ ควบคู่กับการสร้างจิตสำนึก และกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ในการร่วมติดตาม ตรวจสอบ และเฝ้าระวัง กำหนดเงื่อนไขด้านงบประมาณเพื่อจูงใจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดเก็บค่าบำบัดน้ำเสีย และค่ากำจัดขยะเพื่อนำมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น จัดทำศูนย์จัดการขยะรวมหรือการลงทุนร่วมกัน รวมทั้งจัดให้มีระบบการชดเชยที่เหมาะสมและเป็นธรรมให้แก่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การทำหลุมฝังกลบหรือเตาเผาขยะ และระบบบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

2.7 ส่งเสริมให้มีกลไกที่มีประสิทธิภาพเพื่อกำหนดจุดยืนเชิงยุทธศาสตร์ ต่อพันธกรณีและข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งข้อตกลงทางการค้าที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญ ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก พิธีสารเกียวโต อนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสารเคมีและของเสียอันตราย เช่น อนุสัญญาบาเซล อนุสัญญาสต็อกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษที่ตกค้างยาวนาน และอนุสัญญารอตเตอร์ดัมว่าด้วยกระบวนการแจ้งข้อมูลล่วงหน้าสำหรับสารเคมี เป็นต้น ติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวและประเด็นการเจรจา และสร้างทีมผู้เชี่ยวชาญเพื่อเตรียมความพร้อมในการเจรจาต่อรองจัดทำกฎหมายเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐาน ควบคุมการนำเข้าและการใช้สารเคมีและของเสียอันตรายภายใต้อนุสัญญาที่เกี่ยวข้อง กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเภทโครงการที่สมควรดำเนินการ และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการขายคาร์บอนเครดิตภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาด ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศ ในระดับโลก ภูมิภาค ทวิภาคี และพหุภาคี รวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน และการรวมกลุ่มเพื่อเจรจาต่อรองรักษาผลประโยชน์ร่วมกันในเวทีระหว่างประเทศ

3. การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ การพัฒนาจะต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน คือ เริ่มต้นจากการสร้างองค์ความรู้และภูมิคุ้มกัน พร้อมทั้งป้องกันการคุกคามจากภายนอก เมื่อมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง แล้วจึงขยายโอกาส สร้างเครือข่าย ยกกระดับภูมิปัญญาและการผลิต พัฒนานวัตกรรม จนสามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจระดับประเทศและการส่งออกได้ตามศักยภาพที่แท้จริง โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จะเป็นการวางพื้นฐาน เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพในระยะยาว มีแนวทางดังนี้

3.1 จัดการองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกัน แม้ว่าประเทศไทยจะมีทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ และมีการสะสมองค์ความรู้ที่เกิดจากการดำรงชีวิตและการใช้ประโยชน์ฐานทรัพยากรของชุมชนมาแต่เดิม แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่มี การเชื่อมต่อกับ

องค์ความรู้สมัยใหม่ ทำให้ฐานความรู้ของประเทศโดยภาพรวมยังไม่เข้มแข็ง และขณะนี้ก็มีทั้งโอกาสและภัยคุกคามจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้น การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพควรเริ่มต้นจากการสร้างองค์ความรู้และภูมิคุ้มกันก่อนเป็นลำดับแรก ดังนี้

3.1.1 พัฒนาระบบฐานข้อมูล วางระบบการจัดการฐานข้อมูลและสร้างศูนย์ข้อมูลระดับชาติด้านทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ มีรายละเอียดด้านอนุกรมวิธาน คุณสมบัติ การใช้ประโยชน์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยระบุชุมชนเจ้าของภูมิปัญญา รวมทั้งจัดทำระบบข้อมูลท้องถิ่นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม โดยภาครัฐและภาคีการพัฒนา ช่วยพัฒนาระบบการจัดเก็บและบันทึกข้อมูลฐานบัญญัติทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน จัดทำระบบฐานข้อมูลงานวิจัยที่สามารถเชื่อมโยงใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ โดยให้มีระบบการบริหารจัดการที่สามารถคุ้มครองการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์เพื่อการค้าโดยไม่เป็นธรรม

3.1.2 สร้างองค์ความรู้และบุคลากร สร้างระบบการเรียนรู้และจิตสำนึกของชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างองค์ความรู้และบุคลากร จัดทำหลักสูตรด้านความหลากหลายทางชีวภาพทั้งการฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพโดยวิถีธรรมชาติ การแพทย์แผนไทย สมุนไพร และเกษตรธรรมชาติ ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้สืบทอดอย่างเป็นระบบ ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดตั้งโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยทุกภูมิภาค สนับสนุนการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ และความเข้าใจอย่างบูรณาการทั้งด้านนิเวศวิทยา เทคโนโลยีชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งสนับสนุนปราชญ์ชาวบ้าน และแพทย์แผนไทย และนักพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ในการสืบทอดองค์ความรู้เพื่อสร้างคนรุ่นต่อไป รวมทั้งระดมให้ความรู้เรื่องสิทธิบัตรทรัพย์สินทางปัญญา สร้างความตื่นตัว ความหวงแหนภูมิปัญญาไทย และเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณชน

3.1.3 ส่งเสริมการวิจัยพัฒนา ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้ใหม่ สนับสนุนวิธีการวิจัยและพัฒนาความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและชุมชนให้ความสำคัญกับงานวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของภาคเศรษฐกิจท้องถิ่นหรือการวิจัยเพื่อทดแทนการนำเข้า เช่น พัฒนาบริการด้านสุขภาพสมุนไพร สร้างผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดสารพิษ การปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาเมล็ดพันธุ์ รวมทั้งวิจัยและพัฒนาเพื่อยกระดับองค์ความรู้ภูมิปัญญา สร้างสรรค์คุณค่าของผลิตภัณฑ์ และสร้างนวัตกรรมที่เป็นสินค้าท้องถิ่น

3.1.4 คุ้มครองทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจากการคุกคามภายนอก โดยเฉพาะจากพันธกรณีระหว่างประเทศ และข้อตกลงการเปิดเขตการค้าเสรี ติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวและประเด็นการเจรจา เตรียมความพร้อมในการเจรจาต่อรองในเวทีโลก มีมาตรการเชิงรุกเพื่อรองรับเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาและการจดสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต ที่อาจทำให้

การเข้าถึงเพื่อใช้ประโยชน์ฐานทรัพยากรของชุมชนมีปัญญาในอนาคต สร้างกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะที่เปิดกว้าง เพื่อพิจารณาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มต่าง ๆ อย่างรอบคอบ โดยสร้างกลไกภายในทั้งด้านกฎหมายและการบริหารจัดการที่เข้มแข็งโปร่งใส ก่อนการรับรองพันธกรณีระหว่างประเทศ รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือระดับภูมิภาค และกำหนดจุดยืนร่วมกันในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

3.1.5 สร้างระบบการคุ้มครองสิทธิชุมชนและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ทั้งในแง่ของกฎหมาย มาตรการ การจัดตั้งองค์กรโดยการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีกลไกปกป้องพันธุกรรมและสิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการเฝ้าระวัง กำกับดูแล กำหนดเงื่อนไขการเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งเพื่อการศึกษาและการใช้ประโยชน์ รวมทั้งสร้างกลไกการตอบแทนผลประโยชน์แก่ชุมชนที่เป็นเจ้าของพันธุกรรมและภูมิปัญญา เมื่อมีการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

3.1.6 อนุรักษ์ฟื้นฟูความหลากหลายของพันธุกรรมท้องถิ่น เพื่อรักษาความหลากหลายของสายพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะการคุ้มครองสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ การอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง และพืชพรรณซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและประเทศ สร้างธนาคารทรัพยากรพันธุกรรมของทรัพยากรชีวภาพทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ พัฒนากลไกมาตรการในการรักษาความปลอดภัยทางชีวภาพ และการป้องกันชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน

4. ส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพในการสร้างความมั่นคงของภาคเศรษฐกิจท้องถิ่นและชุมชน ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ คือ บทบาทของชุมชน ที่เริ่มจากการพึ่งตนเองจนเกิดความเข้มแข็งแล้ว จึงขยายโอกาสไปสู่การผลิตเพื่อการค้า โดยชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นอาศัยอยู่รายรอบฐานทรัพยากร จะสามารถนำทรัพยากรมาใช้เพื่อการพึ่งตนเองในการดำรงชีพ สร้างความมั่นคงทางอาหารและสุขภาพ เมื่อชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ควรสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร องค์ความรู้ และสร้างตลาดท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาจนสามารถเริ่มสร้างนวัตกรรม สร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า โดยความร่วมมือจากเครือข่ายต่าง ๆ และมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเหมาะสม

4.1 ส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพ ในการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและสุขภาพ ที่นำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ฟื้นฟูวิถีชีวิตและส่งเสริมรูปแบบการผลิตของชุมชนที่พึ่งตนเองด้านอาหารและสุขภาพด้วยทรัพยากรท้องถิ่น โดยการสร้างความหลากหลายให้เกิดขึ้นในชุมชน และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่สร้างขึ้น ควรเผยแพร่

รูปธรรมตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ และประสานให้เกิดการเรียนรู้และความร่วมมือกับชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

4.2 สนับสนุนภาคการผลิตและบริการที่ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการ โดยพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีอำนาจในการจัดการผลิต การตลาด และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บริการสุขภาพ เกษตรอินทรีย์ สมุนไพร ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ อาหารสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการวิเคราะห์ทิศทางและโอกาสทางการตลาด จัดทำแผนที่นำทางของการพัฒนาและแนวทางส่งเสริมในภาพรวม โดยเริ่มต้นจากการสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจให้เข้มแข็งขึ้นมาเป็นลำดับ ส่งเสริมการรวมตัว เชื่อมโยงขยายเครือข่าย เพื่อสร้างฐานการผลิตและการตลาดที่เข้มแข็ง

4.3 พัฒนาบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการฝึกอบรม พัฒนาทักษะด้านการผลิต การจัดการ และการตลาด โดยสร้างตัวอย่างที่ได้มาตรฐานเพื่อการเรียนรู้ ส่งเสริม SMEs ให้มีระบบการจัดการที่ดี มีการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจการ สนับสนุนการวิจัยตลาดของสินค้าและบริการที่เชื่อมโยงกับความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น นวดไทย สปา อาหาร เกษตรปลอดภัย ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เพื่อรักษาขีดความสามารถ และพัฒนาให้ก้าวหน้า ควรสร้างบุคลากรและแรงงานให้เพียงพอ สอดคล้องกับทิศทางการขยายตัวและสนองตลาดที่กว้างขวางขึ้น

4.4 สนับสนุนและบูรณาการนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายการเสริมสร้างสุขภาพ การพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย อาหารปลอดภัย การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน การลดสารเคมีการเกษตร รวมทั้งกำหนดจุดยืนที่ชัดเจนในประเด็นที่อาจมีข้อขัดแย้งเชิงนโยบายในอนาคต เช่น เรื่องสิ่งมีชีวิตดัดแปรพันธุกรรม (GMOs) เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนเกิดความเข้าใจ และดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

5. พัฒนาขีดความสามารถและสร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรชีวภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ การยกระดับการผลิตเพื่อการแข่งขัน ควรดำเนินการเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความพร้อมในด้านพื้นฐานองค์ความรู้ที่เป็นระบบ และสามารถดูแลปกป้องฐานทรัพยากรได้อย่างเข้มแข็งแล้ว ซึ่งจะต้องคำนึงถึงศักยภาพและความพร้อม อย่างรอบคอบ เพื่อเริ่มสร้างนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยกระดับให้สูงขึ้น โดยพิจารณาจากกระแสการเติบโตและความต้องการในตลาด ควรวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดแข็งของประเทศอย่างต่อเนื่อง ส่วนการพัฒนาสินค้าที่ต้องใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และการลงทุนระดับสูง อาจต้องพึ่งพาต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะเทคโนโลยีชีวภาพ การผลิตสารสกัด อุตสาหกรรมยา ควรดำเนินการเมื่อประเทศมีการสะสมทุน และมีองค์ความรู้ของตนเองอย่างเพียงพอแล้วจึงยกระดับสู่การพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพเพื่อการค้า ในขั้นต่อไป

5.1 สร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรชีวภาพที่มีการสะสมองค์ความรู้อย่างเพียงพอ พัฒนาจากฐานความต้องการตอบสนองตลาดที่กำลังขยายตัว เช่น นวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลิตภาพ เกษตรอินทรีย์ อาหารสุขภาพ สมุนไพร ควรกำหนดจุดยืนที่ชัดเจนในเรื่องอุตสาหกรรมยาและ อุตสาหกรรมอาหาร ที่เน้นความเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพสูง มีเป้าหมาย สนับสนุนความต้องการภายในประเทศ ลดการพึ่งพาภายนอก กำหนดนโยบายและทิศทางการ พัฒนานวัตกรรม โดยใช้ระดับเทคโนโลยีที่เหมาะสมเชื่อมโยงกับศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศจากฐานความเข้มแข็งภายใน

5.2 ยกกระดับมาตรฐานความปลอดภัยของอาหาร สมุนไพร และผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ให้สอดคล้องกับการสร้างสังคมแห่งสุขภาพ สร้างความมั่นใจให้ผู้บริโภค พัฒนาระบบการผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐาน ต้องมีระบบให้การรับรองโดยความร่วมมือของหลายหน่วยงาน เช่น การผลิตพืชตามหลักการเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (GAP) หลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต (GMP) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ รวมทั้งต้องมี Clinical Study เกี่ยวกับสมุนไพร และแพทย์แผนไทยด้วย

5.3 ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่าย พัฒนาวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการ รายย่อย และภาคธุรกิจในกลุ่มการผลิต การค้า และบริการ ที่สามารถสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ได้ เชื่อมโยงเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและขยายสู่ระดับประเทศ

5.4 สร้างค่านิยมและส่งเสริมภาพลักษณ์ที่เป็นจุดแข็งของประเทศ โดยใช้เรื่อง สุขภาพเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างกระแส เช่น สังคมแห่งสุขภาพ วิถีธรรมชาติ อาหารปลอดภัย เพื่อเชื่อมโยงกับฐานเศรษฐกิจ ทรัพยากร ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย โดยส่งเสริม คนรุ่นใหม่ให้สนใจภูมิปัญญาไทยให้มากขึ้น เผยแพร่ข้อมูลความรู้ให้เกิดขึ้นทุกระดับของสังคม เพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนด้านอุปสงค์ (Demand Driven) ที่ก่อให้เกิดการขยายจากระดับประเทศ ไปสู่ การแข่งขันในตลาดโลกในอนาคต

การวางแผนกลยุทธ์

แผนกลยุทธ์เป็นแผนที่รวมทุกอย่างซึ่งสามารถรวมทิศทางการดำเนินในอนาคตได้ สามารถกำหนดการใช้ทรัพยากรขององค์การได้บรรลุตามภารกิจและวัตถุประสงค์ ซึ่งสามารถ แข่งขันอยู่ในตลาดได้ หากกล่าวอย่างสั้น ๆ แผนกลยุทธ์ คือ แผนที่ทำให้องค์การอยู่รอดใน ระยะยาวและได้เปรียบการแข่งขันในตลาด ผู้วางแผนกลยุทธ์จะต้องสามารถมองไปข้างหน้า มองไปในอนาคตได้อย่างถูกต้อง เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น รักษา ฐานะทางการบริหารและการแข่งขันให้เหนือกว่าองค์การอื่นและดำรงอยู่ในธุรกิจนั้นตลอดไป การวางแผนกลยุทธ์เป็นกระบวนการกำหนดกลยุทธ์และการนำกลยุทธ์ไปใช้ การกำหนด

วัตถุประสงค์ขององค์การ การเลือกกลยุทธ์ที่จะทำให้องค์การสามารถไปสู่วัตถุประสงค์นั้นได้ การวางแผนกลยุทธ์จะเกี่ยวข้องกับ 3 หัวข้อที่สำคัญ คือ การวิเคราะห์กลยุทธ์ การกำหนดกลยุทธ์ และการนำกลยุทธ์ไปใช้ แต่ละหัวข้อมีรายละเอียดและส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ความรับผิดชอบของผู้บริหารลำดับชั้นของกลยุทธ์ การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน กลยุทธ์ระดับต่าง ๆ ขององค์การ การวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ตลอดจนการสร้างระบบต่าง ๆ ในองค์การเพื่อนำกลยุทธ์ไปใช้

ความรับผิดชอบของผู้บริหารระดับสูงสุด

กล่าวอย่างสั้น ๆ ว่าความรับผิดชอบของผู้บริหารสูงสุด คือ การทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตามที่กำหนด วัตถุประสงค์หลักขององค์การคือ การสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนอง ความต้องการของผู้มีส่วน (stakeholder) ในองค์การ ผู้มีส่วนในองค์การหมายถึงคนหรือสถาบันใด ๆ ที่มีผลประโยชน์ต่อความสำเร็จขององค์การ ซึ่งในทางกลับกัน หากองค์การไม่สำเร็จผู้มีส่วนเหล่านี้ก็จะเสียประโยชน์ด้วย ผู้มีส่วนในองค์การก็ได้แก่ เจ้าของ ผู้ถือหุ้น ผู้ขายวัตถุดิบหรือสินค้าให้องค์การ ลูกค้า เจ้าหนี้ ลูกหนี้ รัฐบาล สถาบันการเงิน ชุมชน โดยทั่วไป พนักงานขององค์การ สถาบันการศึกษา และอื่น ๆ หากจะแยกผู้มีส่วนในองค์การก็แยกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มเจ้าของหรือผู้ถือหุ้น (stockholder) กับผู้มีส่วน (stakeholder) อื่น ๆ ความจริงผู้ถือหุ้นก็เป็นผู้มีส่วนด้วยประการหนึ่ง แต่ที่แบ่งอย่างนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

ความรับผิดชอบของผู้บริหารสูงสุดที่มีกลุ่มผู้ถือหุ้น (stockholder) ก็คือ ความรับผิดชอบต่อทางการเงิน (fiscal responsibility) ความรับผิดชอบต่อกลุ่มผู้มีส่วน (stakeholder) อีกประเภทก็คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) ความรับผิดชอบต่อทางการเงินก็คือ การเพิ่มค่าทางเศรษฐกิจ (creating economic value) เท่ากับเป็นการสร้างประโยชน์ในการลงทุนซึ่งหมายถึง ส่วนเกินระหว่างการลงทุนกับรายได้ที่ได้จากการลงทุนโดยวัดเป็นอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนหรือผลกำไร ส่วนความรับผิดชอบต่อสังคมก็คือความอยู่ดีของคนในสังคม ผู้มีส่วนในองค์การแต่ละคนแต่ละประเภทมีวัตถุประสงค์ในรายละเอียดแตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. ผู้ถือหุ้นต้องการราคาหุ้นที่สูงและเงินปันผล
2. ลูกค้า ต้องการสินค้าที่มีคุณภาพและบริการที่ดี
3. พนักงานต้องการ การจ้างงาน ค่าจ้าง และความก้าวหน้าในการทำงาน
4. ผู้ขายวัตถุดิบหรือสินค้า (Supplier) ต้องการรายได้ที่ดีจากการขายวัตถุดิบหรือสินค้า
5. ชุมชนท้องถิ่นต้องการการจ้างงานทำ การพัฒนาทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

6. สังคมโดยทั่วไปต้องการความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัย และการปกป้องสภาพแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบทางการเงินซึ่งเป็นภาระที่มีต่อผู้ถือหุ้นกับความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อเป็นภาระที่มีต่อสังคมส่วนรวม อาจขัดแย้งหรือสอดคล้องกันก็ได้ด้วยแนวทางที่สำคัญ 3 ข้อคือ

1. ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อการทำกำไรให้กับผู้ถือหุ้น ขณะเดียวกันก็ต้องถูกกฎหมายด้วย ในแง่ของผู้ถือหุ้นมักจะไม่คิดว่ากำไรที่ได้นั้นถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมาย หากผู้บริหารไม่สามารถบริหารงานให้ได้กำไร ผู้ถือหุ้นก็จะไม่พอใจเพราะเป้าหมายของการลงทุนก็คือต้องการกำไร แต่ถ้าผู้บริหารมุ่งไปที่กำไรมากเกินไปมักจะนำไปสู่ความผิดทางกฎหมาย หากต้องการกำไรมากก็ต้องลดค่าใช้จ่าย ไม่คำนึงสภาพแวดล้อม ไม่คำนึงถึงพนักงานและผู้บริโภค ดูเหมือนว่าการปฏิบัติตามกฎหมายจะส่งผลต่อกำไรของบริษัทลดลง แต่ถ้าทำผิดกฎหมาย กำไรของบริษัทจะเพิ่มขึ้น ผู้บริหารสามารถหาความสมดุลระหว่างทั้งสองได้คือปฏิบัติตามกฎหมายและมีกำไรพอสมควร

2. กำไรนับว่าเป็นสิ่งจูงใจขั้นต้นของผู้บริหาร แต่เงินสดก็เป็นปัจจัยในการบริหารงานบริษัทที่มีกำไรมากและนำกำไรไปจ่ายเป็นเงินปันผลก็อาจทำให้ขาดแคลนเงินสด การขาดแคลนเงินสดจะทำให้การดำเนินงานหยุดชะงักซึ่งเรียกว่ามีกำไรแต่ขาดสภาพคล่อง ผู้บริหารจะต้องพิจารณาความเหมาะสมในการรักษาสภาพคล่องกับกำไร ขณะเดียวกันเมื่อมีกำไรก็ต้องนำส่วนหนึ่งไปลงทุน ส่วนหนึ่งจ่ายเป็นเงินปันผลและอีกส่วนใช้สำหรับการดำเนินงานตามปกติ

3. แนวความคิดที่ว่าความรับผิดชอบต่อการเงินกับความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสิ่งที่จะต้องเป็นอย่างไรกันหนึ่งเท่านั้น คือ ถ้าต้องการกำไรสูงความรับผิดชอบต่อสังคมก็ต่ำ และถ้าต้องการรับผิดชอบต่อสังคมให้มากกำไรที่ได้ก็ลดลง จะทำอย่างไรให้เกิดขึ้นทั้งสองอย่าง ผู้บริหารองค์การสามารถใช้กลยุทธ์ที่ไม่ทำกำไรสูง เพื่อเอาใจผู้ถือหุ้นฝ่ายเดียวหรือรับผิดชอบต่อสังคมมากจนผู้ถือหุ้นไม่พอใจ หากผู้บริหารมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนในองค์การทุกฝ่ายทั้งผู้ถือหุ้น พนักงาน ชุมชน ลูกค้า ลูกหนี้ เจ้าหนี้ และสังคมโดยรวมจะทำให้องค์การก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อการเงินและความรับผิดชอบต่อสังคมพร้อม ๆ กัน

ลำดับขั้นของกลยุทธ์

คำว่ากลยุทธ์ (strategy) ในความหมายหนึ่งก็คือ วิธีการที่ทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีที่ถูกต้อง ซึ่งมีอีกคำหนึ่งว่า กลเม็ดหรือกลวิธี (tactic) ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้บรรลุผลสำเร็จโดยไม่คำนึงว่าผิดหรือถูก กลวิธีเป็นความพยายามที่จะทำให้สำเร็จเท่านั้นและเป็นส่วนย่อยกว่ากลยุทธ์ การกำหนดกลยุทธ์ไม่ได้เริ่มที่ตัวกลยุทธ์แต่เริ่มที่วิสัยทัศน์ซึ่งมีลำดับขั้นดังนี้

1. วิสัยทัศน์ (vision) มีความหมายว่า การมองอนาคตให้ถูกต้องว่าจะเกิดอะไร ถ้าอนาคตที่เกิดขึ้นเป็นจริงตามคะแนนก็เรียกว่าวิสัยทัศน์ แต่ถ้าอนาคตที่เกิดขึ้นไม่ตรงกับที่คาดคะเนก็เรียกว่า ความฝัน (dream) ในอีกความหมายหนึ่งวิสัยทัศน์เป็นความตั้งใจของคนที่มีขอบเขตกว้าง รวมทุกอย่างและคิดไปข้างหน้าซึ่งเป็นความตั้งใจที่แสดงให้เห็นถึงความทะเยอทะยาน (aspiration) ไปสู่ออนาคต สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะให้เห็นถึงลักษณะของวิสัยทัศน์ก็คือ สมบูรณ์ที่สุดที่ใช้คำว่า the best, the most หรือ the greatest เช่น บริษัทจะผลิตสินค้าที่มีคุณภาพดีที่สุดในปฏิบัติต่อลูกค้าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดหรือจะให้บริการที่สมบูรณ์ที่สุด วิสัยทัศน์เป็นคำที่เลื่อนลอยและไม่ชัดเจนเมื่อเทียบกับคำอื่น ๆ ที่จะกล่าวต่อไป

2. ภารกิจ (mission) เป็นคำที่ขยายความหมายของวิสัยทัศน์ให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทิศทางและความเชื่อที่ระบุว่าวิสัยทัศน์จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยแสดงให้เห็น 2 อย่าง คือ จะทำอะไร เช่น องค์การของเราจะทำธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซ่อมแซมเครื่องยนต์ ทำธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ หรือธุรกิจรักษาสุขภาพ เป็นต้น ภารกิจค่อนข้างจะเป็นปัจจุบันและแสดงให้เห็นถึงระยะยาว เช่น บริษัทเราทำธุรกิจอะไรในอีก 5 ปีข้างหน้า บริษัทจะไปที่ไหนหรือตลาดของเราจะเป็นอะไร เป็นต้น

3. เป้าหมาย (goal) และวัตถุประสงค์ (objective) เป้าหมายกับวัตถุประสงค์จะแตกต่างกันในรายละเอียด เป้าหมายจะระบุถึงจุดหมายปลายทางขององค์การที่เป็นส่วนรวม ส่วนวัตถุประสงค์ก็จะเป็นจุดหมายปลายทางของการดำเนินงานในระดับหน่วยงาน มีความชัดเจน และเฉพาะเจาะจงกว่า เช่น เป้าหมายกำหนดว่า “เราจะเสนอขายผลิตภัณฑ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของราคา คุณภาพและบริการ ที่สามารถแข่งขันกับคนอื่นและน่าเชื่อถือได้” ส่วนวัตถุประสงค์กำหนดว่า “บริษัทจะรับประกันคุณภาพสินค้าระยะเวลา 1 ปี อัตราการสูญเสียในการผลิตไม่เกิน 2% และจะทำการสำรวจความพอใจลูกค้าทุก ๆ 6 เดือน” เป็นต้น จะเห็นความแตกต่างว่าเป้าหมายจะกล่าวอย่างกว้าง ๆ ส่วนวัตถุประสงค์จะกล่าวอย่างชัดเจน

4. กลยุทธ์ (strategy) ได้แก่ การกำหนดกลยุทธ์และการนำไปใช้

5. แผนการดำเนินงาน (operating plan) การจัดทำแผนดำเนินงานก็เพื่อเชื่อมต่อกับสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาเข้าด้วยกัน เพื่อให้องค์การสามารถดำเนินงานได้สำเร็จตามเป้าหมาย แผนดำเนินงานจะกำหนดขึ้นมาสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

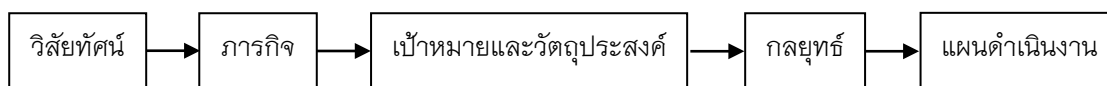
เพื่อรักษาอัตราการเจริญเติบโตทางการตลาดตามที่กำหนดไว้ เราจะเปิดสาขาใหม่ 4 แห่งในอีก 2 ปี ข้างหน้า

เพื่อขยายส่วนทางการตลาดอีก 5% เราจะออกแบบผลิตภัณฑ์และการเกิดใหม่ภายใน 10 ปีข้างหน้า

เพื่อลดต้นทุนให้สามารถแข่งขันกับที่อื่นได้มากขึ้น เราจะปรับโครงสร้างองค์การใหม่ และลดต้นทุนโสหุ้ยการผลิตลง 1 ใน 3 ในปีงบประมาณหน้า

เพื่อเพิ่มยอดขายของผลิตภัณฑ์ เราจะทุ่มเงินโฆษณาอีก 4% ของโฆษณา เพื่อเน้นให้ผู้บริโภคจดจำเครื่องหมายการค้าของเรา

ดังนั้น จึงสรุปลำดับของกลยุทธ์ได้ดังนี้

ภาพ 2 แสดงลำดับของกลยุทธ์

การคิดเชิงกลยุทธ์

การวางแผนกลยุทธ์ไม่เพียงแต่ดำเนินขั้นตอนในการวางแผนกลยุทธ์ตามที่กล่าวมา แต่จะต้องคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategic thinking) ด้วย การคิดเชิงกลยุทธ์เป็นการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ให้มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง สามารถแยกแยะสิ่งที่คลุมเครือ สถานการณ์ที่ไม่แน่นอนให้ออกมาเป็นความหมายหรือเห็นความสัมพันธ์ที่อยู่ในสถานการณ์นั้นอย่างชัดเจน การมองเห็นนี้ไม่เพียงแต่รู้สถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีเท่านั้น แต่สามารถมองเห็นสภาพแวดล้อมที่จะคลี่คลายไปจนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมเหล่านั้นว่าจะเคลื่อนไหวอย่างไร เพื่อองค์การจะได้ดำเนินการและตอบสนองให้สอดคล้องและเอื้อประโยชน์ต่อองค์การให้มากที่สุด ภายใต้สภาพการแข่งขันที่รุนแรง ในสถานการณ์ที่ทรัพยากรของโลกลดลงและต้นทุนที่สูงขึ้น การดำเนินงานที่จะอยู่ในจุดที่มีประสิทธิภาพสูงสุด จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากผู้บริหารไม่สามารถมองเห็นทิศทางการทำงานได้อย่างชัดเจน คนที่จะคิดเชิงกลยุทธ์ได้จะต้องเป็นผู้ติดตามสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างใกล้ชิดและต้องมองไปข้างหน้าตลอดเวลา ลักษณะการคิดเชิงกลยุทธ์เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนกลยุทธ์มีหัวข้อสำคัญ 2 หัวข้อใหญ่ ๆ คือแนวคิดพลังรวม กับวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์

พลังรวม (Synergy) คำว่า Synergy หมายถึง พลังที่เกิดจากการรวมกันย่อมมีมากกว่า แต่ละส่วนดำเนินการเอง เช่น คน 10 คน ร่วมกันทำงานจะได้ผลงานมากกว่า 10 คน แยกกันทำงาน พลังรวม (Synergy) ก็คือ ปัจจัยต่าง ๆ ที่มาสัมพันธ์จะก่อให้เกิดพลังงานมากกว่าปัจจัยแต่ละตัวแยกกัน หรือ $2 + 2$ ตามปกติจะได้ผลลัพธ์เป็น 4 แต่ synergy $2 + 2 = 5$ หรือกล่าวได้ว่าผลรวมที่ร่วมกันทำจะมีค่ามากกว่าผลรวมที่แยกกันทำ เช่น คน 10 คนเมื่อแยกกันทำงานจะได้ผลงานรวมกันแล้วสมมติมีค่าเท่ากับ 200 แต่ถ้าเอาคน 10 คนมารวมกันทำงานจะได้ผลงานรวมกันแล้วมีค่าเท่ากับ 250 เป็นต้น

ในด้านการบริหารกลยุทธ์ผู้บริหารจะต้องส่งเสริมให้การบริหารบรรลุผลรวมทั้ง 4 อย่าง คือ ต้นทุน เทคโนโลยีและการบริหารให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แนวคิดทางด้านผลรวมนี้เองที่ทำให้เกิดการตัดสินใจรวมธุรกิจเข้าด้วยกัน การซื้อธุรกิจอื่นเข้ามารวม การเพิ่มสินค้าใหม่ การใช้เทคโนโลยีการผลิตใหม่ การเปลี่ยนกระบวนการผลิตใหม่ และการทดแทนผู้บริหารใหม่ เป็นต้น เช่น บริษัทฟอร์ดมอเตอร์ทำกำไรจาก synergy เป็นจำนวนมากเพราะเดิมเคยขายรถยนต์นั่งและรถบรรทุกเท่านั้น แต่ต่อมาทำทางการเงินด้วย โดยการขายผ่านส่งผ่านตัวแทน ให้เช่ารถรับซื้อแลกเปลี่ยนรถ ตั้งแต่รถบรรทุกใหญ่จนถึงรถนั่งที่หรูที่สุด ทำให้บริษัทมียอดขายและกำไรเพิ่มขึ้นอย่างมาก

1. พลังรวมทางตลาด (Market Synergy) เมื่อสินค้าหรือบริการอย่างหนึ่งสามารถป้องกันยอดขายของสินค้าอย่างอื่นหรือบริการอื่นไม่ได้ลดลงก็เรียกว่าพลังรวมทางตลาดเกิดขึ้นแล้ว เช่น บริการ ATM หรือการถอนเงินด้วยเครื่องถอนเงินอัตโนมัติที่ตั้งอยู่ในย่านธุรกิจต่าง ๆ ทำให้เงินถอน หรือเงินหมุนเวียนมากกว่าการไปถอนเงินที่ธนาคารหรือทำให้ยอดการถอนเงินที่ธนาคารหรือทำให้ยอดการถอนเงินมากกว่าแต่ก่อนที่คนต้องไปถอนเงินสดที่ธนาคารเท่านั้น หรือการที่บริษัทหนึ่งใช้เครื่องหมายการค้าเดียวกันหมดสำหรับ สินค้าที่อยู่ในสายผลิตภัณฑ์เดียวกัน จะทำให้ยอดขายรวมมีมากกว่าแยกกันใช้เครื่องหมายการค้า

การขายสินค้าหลายชนิดที่ใช้เครื่องหมายการค้าร่วมกันหากสินค้าชนิดหนึ่งขายได้เพิ่มขึ้น ก็จะทำให้ยอดขายสินค้าอย่างอื่นเพิ่มขึ้นด้วย หรือสินค้าที่ส่งเสริมกันก็เป็น Market Synergy ด้วยการผลิตสินค้าธรรมดา กับ diet coke หรือการขายเครื่องดื่มได้ควบคู่กับพิซซ่า เป็นต้น

2. พลังรวมทางต้นทุน (Cost Synergy) พลังรวมทางต้นทุนจะเกิดขึ้นกับเกือบทุกกิจกรรมของการดำเนินงาน เมื่อสินค้า 2 ชนิด หรือมากกว่า ผลิตโดยใช้กระบวนการผลิตเดียวกันหรืออุปกรณ์การผลิตเดียวกัน ขายโดยใช้ช่องทางการขายเดียวกัน หรือขายโดยใช้พนักงานคนเดียวกัน หรืออุปกรณ์การกว่าแยกกันผลิตหรือแยกกันขายก็เป็น cost synergy ด้วย เช่น โรงแรมในเครือ Marriott ที่สนามบิน Miami มีโรงแรม 3 ประเภทในทีเดียวกันคือ โรงแรม Marriott ที่ให้บริการชั้นหนึ่งครบทุกอย่างราคาสูงสุดข้างหลังโรงแรมเป็นโรงแรม Courtyard ที่ให้บริการปานกลางกับโรงแรม Fairfield Inc. ที่ให้บริการในราคาประหยัดก็เป็นวิธีรวมพลังทางต้นทุนอย่างหนึ่ง

การนำของใช้แล้วหรือของเก่ามาผลิตใหม่ (recycling) แทนที่จะโยนทิ้งก็เป็นวิธีการรวมพลังต้นทุนด้วย นอกจากจะประหยัดต้นทุนแล้วยังถือว่าเป็นธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมและมีจรรยาบรรณ เช่น บริษัทผลิตเครื่องบิน Boeing ที่เอาเศษโลหะ เช่น เศษอลูมิเนียม เหล็กกล้า และไม้มาใช้ใหม่ทำให้ประหยัดต้นทุน โดยในปี ค.ศ. 1993 บริษัทนำเอาเศษของใช้มาผลิตทำเป็นอะลูมิเนียม 16,000 ตัน เหล็กกล้า 23,000 ตัน เป็นต้น

3. พลังรวมทางเทคโนโลยี (Technological Synergy) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่ใช้กับสินค้าอย่างอื่น ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดตลาดใหม่ เช่น บริษัท Alfa – Laval ของ สวีเดนซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการแยกอนุภาคของสารโดยใช้แรงเหวี่ยงได้เปลี่ยนเทคโนโลยีการแยกอนุภาคอีสต์จากเปียร์มาใช้กับการวิจัยทางพันธุกรรม (genetic research) ซึ่งมีประโยชน์ในการวิจัย และอุตสาหกรรม เปียร์ไม่น่าสนใจอีกต่อไปเหมือนกับการวิจัยอันใหม่ ทำให้ไม่ต้องเสียเงินมาค้นคว้าหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทางด้านนี้

4. พลังรวมทางบริหาร (Management Synergy) เกิดขึ้นเมื่อทีมทางการบริหารสามารถทำงานได้ผลงานมากกว่าเดิมอันเนื่องมาจากทีมมีทักษะเสริมซึ่งกันและกันแทนที่จะมีทักษะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว หมายความว่าทีมผู้บริหารสามารถทำงานได้หลายหน้าที่ ผู้บริหารคนเดียวมีความสามารถทางการบริหารหลายอย่างจึงทำงานได้หลายหน้าที่ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์การในปัจจุบันก็เป็นวิธีที่ทำให้คน ๆ เดียวทำงานได้หลายอย่าง และเมื่อรวมกันจะได้ผลงานสูง

5. วงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ (Product Life Cycle) ผู้บริหารที่ยึดการบริหารตามสถานการณ์มีความเชื่อว่ากลยุทธ์จะต้องกำหนดขึ้นมาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ไม่ใช่ยึดหลักการที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เมื่อเวลาผ่านไปสถานการณ์ไม่ว่าภายในหรือภายนอกองค์การย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จะเกิดขึ้นในอัตราเร่ง คือ เร็วขึ้นกว่าเดิม ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลง การวิเคราะห์วงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์จะมีประโยชน์มากในการกำหนดกลยุทธ์ เพราะจะทำให้รู้ถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินงานในองค์การ เช่น การวิจัยและพัฒนา การเงิน การผลิต และการตลาด จึงช่วยให้ผู้บริหารให้สามารถกำหนดรูปแบบที่ทันสมัยและอย่างมีขั้นตอนของกลยุทธ์องค์การได้

วงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์เป็นรูปแบบที่แสดงให้เห็นลำดับการขึ้นลงของการขายผลิตภัณฑ์และกำไร ซึ่งแยกให้เห็นเป็นระยะที่สำคัญ 4 ระยะ คือ เริ่มต้น เจริญเติบโต เติบโตเต็มที่ และลดลง แต่ละระยะจะสั้นยาวขึ้นอยู่กับประเภทของผลิตภัณฑ์ซึ่งไม่เหมือนกัน สินค้าที่เป็นแฟชั่นหรือตามความนิยมอาจมีอายุทั้ง 4 ระยะสั้นยาว เช่น วงจรชีวิตของตุ๊กตาเด็กเล่น Tickle Me Elmo มีอายุทั้ง 4 ระยะเพียง 6 เดือน แต่รถยนต์ Rolls Royce มีอายุ 4 ระยะรวมเป็น 10 ปี เป็นต้น วงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์สะท้อนให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกันและขนาดทางการตลาดของผลิตภัณฑ์และบริการ สิ่งที่ผู้บริหารควรพิจารณาและนำเอาวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์มาใช้ในการกำหนดกลยุทธ์มี 2 ประการ คือ

6. ปัญหาที่ยู่ยากก่อนเข้าสู่วงจร (The Precommercialization Dilemma) ระยะนี้ไม่ได้อยู่ในวงจรผลิตภัณฑ์ทั้ง 4 ระยะ แต่มีความสำคัญต้องสนใจเป็นพิเศษ ก่อนเข้าสู่วงจรจะสังเกตว่ามีการลงทุนเป็นเวลานานก่อนเข้าสู่ระยะเริ่มต้นของผลิตภัณฑ์ การวิจัยและพัฒนาเป็นปัจจัย

สำคัญที่ก่อให้เกิดการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งใหม่ที่จะเปิดตลาดสินค้าและบริการใหม่ การลงทุนในเครื่องจักรอุปกรณ์จะก่อให้เกิดความคิดริเริ่มในการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้นมา หากไม่สนใจหรือทุ่มทุนในโครงการวิจัยและพัฒนาจะเกิดผลเสียในอนาคต ผู้กำหนดกลยุทธ์จะต้องเลือกเอา ระหว่างการประหยัดค่าใช้จ่ายในระยะสั้นกับการลงทุนในการวิจัยและพัฒนาในระยะยาวเพื่อผลประโยชน์ในอนาคต ผู้บริหารระดับสูง Richard J. Mahoney แห่งบริษัท Monsanto ระบุว่า การวิจัยและพัฒนาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ แต่การวิจัยและพัฒนาเป็นกลยุทธ์ นอกจาก การวิจัยและพัฒนาที่เป็นระยะการคาดคะเนการขาย การทดลองตลาด และการฝึกอบรมบุคลากร

7. กลยุทธ์ตามวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ ระยะเริ่มต้น (introduction stage) เป็นระยะที่ยอดขายต่ำมาก ต้องเสี่ยงภัยสูงเพราะเงินสดจมอยู่ในวัสดุ อุปกรณ์และค่าแรง ซึ่งรายได้ไม่คุ้มกับรายจ่าย ปัญหาการขาดแคลนกระแสเงินสดจะมีส่วนทำให้เกิดความล้มเหลวในการขายสินค้า การขายได้ยากทำให้เกือบจะทิ้งผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้น แต่ถ้าทิ้งก็เสียค่าใช้จ่ายสูงมาก เป็นระยะที่ต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้ขายวัตถุดิบ วางแผนหาเงินมาชดเชยกระแสเงินสดที่ติดลบ พยายามเพิ่มขนาดการผลิตและคาดคะเนการแข่งขัน

ระยะเจริญเติบโต (growth stage) ผู้บริหารยังคงเผชิญปัญหาสำคัญหลายอย่างแต่เป็นระยะที่มีกำไรและการแข่งขันจำกัดในวงแคบ ทำให้ผู้บริหารยังอยู่ในความเชื่อว่าจะสถานการณ์ยังคงเหมือนเดิม แต่ยังคงทุ่มทุนการวิจัยพัฒนาไปในผลิตภัณฑ์ปัจจุบัน พยายามผลิตให้สู่ปริมาณที่ประหยัดที่สุด ศึกษาที่ทำของคู่แข่งและพยายามสร้างให้ผู้ซื้อเกิดความภักดีต่อตราของสินค้า แม้จะมีกำไรมากแต่อาจหลงผิดทำให้ไปสู่ความล้มเหลวในการขายสินค้าโดยเฉพาะการแข่งขัน

ระยะเติบโตเต็มที่ (maturity stage) เป็นระยะที่ต้องมุ่งที่การตัดทอนต้นทุนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม และต้องเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานเพราะเป็นระยะที่กำไรเริ่มลดอันเนื่องจากการแข่งขันที่รุนแรง เน้นการให้บริการที่ดีแก่ลูกค้า พยายามขยายระยะนี้ให้ยาวออกไปโดยการพัฒนาสินค้าให้ทันสมัย

ระยะลดลง (decline stage) แผนงานต่าง ๆ ต้องถอนออกหมด จะต้องไม่ให้มีเงินจมอยู่ในสินค้าคงเหลือ วัตถุดิบ เครื่องจักรอุปกรณ์ และการสิ้นเปลืองเวลาที่ไม่เกิดประโยชน์ ลดการดำเนินงานทุกอย่าง ปรับปรุงพนักงานให้เหมาะสม ลดการผลิตและการดำเนินการทางการตลาด เน้นการแข่งขันทางด้านราคา และวางแผนเลิกการผลิตหรือมุ่งไปสู่ผลิตภัณฑ์ใหม่

การสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขัน

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าความรับผิดชอบของผู้บริหารคือ ความรับผิดชอบทางการเงิน ซึ่งมีต่อผู้ถือหุ้นและความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งมีต่อผู้มีส่วนในองค์การ หากทำได้เช่นนี้ผู้บริหารจะสร้างความมั่งคั่งและมั่นคง (wealth and security) ให้กับองค์การ วิธีการสร้างความมั่งคั่ง

และมั่นคงให้องค์การที่ดีที่สุด คือ การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (competitive advantage) ซึ่งเป็นหัวใจของการวางแผนกลยุทธ์ ความได้เปรียบทางการแข่งขัน หมายถึง ความสามารถที่องค์การดำเนินธุรกิจของตัวเองได้ดีกว่าองค์การอื่น นั่นคือทำกำไรได้สูงกว่า มาตรฐานของอุตสาหกรรมนั้น หรือองค์การสามารถสร้างให้เกิดคุณค่าแก่องค์การของตัวเอง มากกว่าคู่แข่ง

ความได้เปรียบทางการแข่งขันขึ้นอยู่กับความสามารถที่เป็นเลิศใน 3 ด้าน คือ ขายสินค้าและให้บริการที่ดีกว่า ขายสินค้าที่ถูกกว่า และตอบสนองต่อลูกค้าได้เร็วกว่าคู่แข่ง คำว่าสินค้าและให้บริการที่ดีกว่าเรียกว่าขายสินค้าหรือให้บริการที่แตกต่าง (differentiation) การขายสินค้าที่ถูกกว่าจะต้องผลิตด้วยต้นทุนต่ำกว่าเรียกว่า cost leadership และตอบสนองต่อลูกค้าได้เร็วกว่าก็คือ quick response คำว่าสินค้าและบริการที่แตกต่างไปจากองค์การอื่นหรือ differentiation นั้น หมายถึง สินค้าและบริการขององค์การที่พิเศษไปจากสินค้าและบริการขององค์การอื่นไม่ว่าทางใดก็ตามหนึ่ง หรือหลาย ๆ ทาง และความแตกต่างนี้ทำให้ผู้ซื้ออยากใช้สินค้านั้นและยินดีจะจ่ายซื้อสินค้านั้นในราคาที่สูงกว่าสินค้าอื่น

ความแตกต่างของสินค้าอาจทำได้หลายรูปแบบหลายวิธี ได้แก่ ความแตกต่างในรูปร่าง ลักษณะทางวัตถุหรือประโยชน์ใช้สอย เช่น โทรทัศน์ของฟิลลิปส์สามารถรับได้ 2 ช่องในจอเดียวกัน แต่ต่อมาก็มีการทำตามบริการหลังการขายที่ดีกว่าทำให้ผู้ใช้สินค้าได้รับความสะดวกสบาย สินค้าที่ใช้แล้วทำให้ผู้ซื้อรู้สึกที่ตัวเองมีภาพลักษณ์ที่ดี เช่น เสื้อผ้า รองเท้า เครื่องเพชร และสินค้าแฟชั่นอื่น ๆ เทคโนโลยีแตกต่างไปจากสินค้าอื่น เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ความแตกต่างของสินค้าสร้างความได้เปรียบ เช่น คู่แข่งขันรายใหม่ไม่กล้าเข้ามาสู่ตลาดเพื่อแข่งขันด้วยเพราะไม่อาจทำสินค้าให้ดีกว่าได้ ลูกค้าไม่สนใจราคาแม้จะขึ้นราคาสูงก็ยังคงใช้สินค้านั้น เพราะเห็นว่าสินค้านี้ดีกว่า สิ่งเหล่านี้จะทำให้บริษัทขายสินค้าได้มากกว่าคู่แข่งรายอื่น

ความได้เปรียบทางด้านต้นทุนหรือ Cost leadership ก็คือ องค์การผลิตสินค้าด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าคู่แข่งและเปรียบเทียบกับประโยชน์ใช้สอยของสินค้านั้น โดยปกติต้นทุนต่ำจะเกิดขึ้นเมื่อตลาดใหญ่มากและสินค้าที่ผลิตจะต้องเป็นสินค้าที่มีมาตรฐานเดียวกัน อนึ่ง การที่ต้นทุนของสินค้าเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่างต่ำเท่านั้นไม่เพียงพอ แต่จะต้องเป็นต้นทุนส่วนรวมขององค์การและของทุกผลิตภัณฑ์ ผลดีของต้นทุนต่ำก็คือ บริษัทมีกำไรสูงกว่ากำไรปกติและขณะเดียวกันป้องกันคู่แข่งไม่ให้ลดราคาลง ป้องกันลูกค้าและผู้ขายวัตถุดิบกดดันในด้านราคา เพราะต้นทุนต่ำอยู่แล้ว

การตอบสนองโดยรวดเร็ว (quick response) เป็นการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างหนึ่ง การตอบสนองโดยรวดเร็วหมายถึง ความเร็วในการทำผลิตภัณฑ์ใหม่ พัฒนาผลิตภัณฑ์ และการตัดสินใจทางการบริหารที่รวดเร็วที่ส่งผลโดยตรงต่อลูกค้า การตอบสนอง

โดยรวดเร็วแสดงให้เห็นถึงการมีความยืดหยุ่นขององค์การ แม้องค์การจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว แต่ถ้าไม่มีความยืดหยุ่นพอการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงก็ทำได้ยาก การตอบสนองอย่างรวดเร็วส่งผลไปถึงการสร้างความแตกต่างและการเป็นผู้นำทางด้านต้นทุนด้วย การตอบสนองอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดผลดีในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การผลิตสินค้าตามความต้องการของลูกค้า การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่ขายอยู่ให้ดีขึ้น การทำตามคำสั่งซื้อของลูกค้า และการตอบคำถามของลูกค้าได้รวดเร็ว ผลดีเหล่านี้ทำให้องค์การตั้งราคาได้สูงกว่าโดยลูกค้ายอมรับได้

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก (External Environmental)

สภาพแวดล้อมภายนอกขององค์การเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ จึงมีความสำคัญมากในการกำหนดกลยุทธ์ด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ ประการแรก สภาพแวดล้อมเป็นทั้งโอกาสและอุปสรรค (Opportunity and Threat) ของการกำหนดกลยุทธ์ สิ่งใดที่เป็นโอกาสขององค์การจะกำหนดกลยุทธ์โดยใช้โอกาสมาสร้างความสำเร็จได้เปรียบ และสิ่งใดเป็นอุปสรรคก็จะกำหนดกลยุทธ์เพื่อหลบหลีกอุปสรรคนั้น ประการที่สอง ปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนดกฎหรือขอบเขตของการแข่งขันที่ทุกองค์การต้องทำตาม ประการที่สาม สภาพแวดล้อมภายนอกมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรขององค์การโดยองค์การจะต้องปรับการใช้ทรัพยากรให้สอดคล้องกับปัจจัยภายนอก ประการที่สี่ สภาพแวดล้อมภายนอกมีผลกระทบโดยตรง ต่อการเลือกลงทุนขององค์การและอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน สภาพแวดล้อมภายนอกแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สภาพแวดล้อมทั่วไปกับสภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน

1. สภาพแวดล้อมทั่วไป (general environment) เป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อกิจกรรมทุกอย่างขององค์การแบ่งเป็น 6 ประเภท คือ

1.1 ประชากรศาสตร์ (demography) หมายถึง องค์ประกอบของคนในสังคม เช่น จำนวนประชากรที่เป็นผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก ผู้สูงอายุ วัฒนธรรมย่อยของคน อัตราการเกิดของคนและอื่น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าเงินธุรกิจ เช่น หากในสังคมมีแต่ผู้สูงอายุเป็นสัดส่วนสูงก็จะส่งผลทำให้ธุรกิจการรักษายาบาลเกิดขึ้นมาก แต่ส่งผลต่อสถาบันการศึกษาลดลง และอาจไม่ส่งผลต่ออุตสาหกรรมเหล็กกล้า เป็นต้น

1.2 การเมืองและกฎหมาย (politic and law) เป็นเสมือนกฎเกณฑ์ของการดำเนินธุรกิจและการแข่งขันซึ่งองค์การจะต้องดำเนินการภายในกรอบที่กฎหมายกำหนด เช่น การออกกฎหมายรักษาสภาพแวดล้อมก็จะส่งผลให้องค์การต้องจัดตั้งหน่วยงานบริหาร สภาพแวดล้อมและขณะเดียวกันส่งผลนางลบต่อธุรกิจที่ใช้สารบางชนิดที่ต้องห้าม

1.3 เทคโนโลยี (technology) ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงธุรกิจหลายอย่าง เช่น ความก้าวหน้าทางด้านเลเซอร์ทำให้ Compact Discs ขายดี

แต่ส่งผลเสียต่อเครื่องเล่นแผ่นเสียงแบบเก่า หรือความก้าวหน้าทางด้าน biotechnology ก็ส่งผลกระทบต่อจรรยาบรรณในการใช้ยารักษาโรค

1.4 วัฒนธรรมและสังคม (socioculture) การที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ส่งผลกระทบต่อธุรกิจและการดำเนินงานขององค์กร เช่น คนในปัจจุบันตื่นตัวทางด้านการรักษาสุขภาพมากขึ้นก็ส่งผลให้อุปกรณ์การออกกำลังกายขายดี แต่ส่งผลกระทบต่อผลิตภัณฑ์อาหารที่ทำจากเนื้อสัตว์ เป็นต้น

1.5 เศรษฐกิจมหภาค (macroeconomics) ซึ่งส่งผลกระทบต่อส่วนรวมในการดำเนินธุรกิจ เช่น หากอัตราดอกเบี้ยลดลงจะส่งผลต่อการก่อสร้างบ้าน หรือการซื้อขายหุ้นในตลาดมากขึ้น

1.6 สภาพแวดล้อมระดับโลก (global environment) หมายถึง ผลกระทบอันเกิดจากระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง แนวคิด หรือการกระจายไปทั่วโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงในรัสเซียมีผลทำให้อาคาร fast foods ขายดีในประเทศที่เคยเป็นคอมมิวนิสต์ แต่อุตสาหกรรมป้องกันประเทศขายไม่ได้ เป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน (competitive environment) เป็นปัจจัยที่กระทบโดยตรงต่อการดำเนินธุรกิจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เฉพาะเจาะจง แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

2.1 การคุกคามที่เกิดจากคู่แข่งรายใหม่เข้ามาสู่ตลาด เพราะคู่แข่งรายใหม่จะเพิ่มปริมาณของสินค้าที่ขายในตลาดและมาแย่งส่วนตลาด (market share) ของยอดขายรวมทั้งอุตสาหกรรม ผู้แข่งขันรายใหม่อาจนำเอาวิธีการตลาดใหม่ ๆ ทำให้กระทบด้านอื่นของตลาดที่ไม่เคยมีมาก่อน

2.2 อำนาจต่อรองของผู้ซื้อ ผู้ซื้ออาจรวมกัน หรือผู้ซื้อที่มีขนาดใหญ่อาจมีอำนาจต่อปริมาณสินค้าที่มีขายในตลาดจนทำให้ลดราคาสินค้าลง หรือลดปริมาณซื้อลง หรือซื้อสินค้าที่มีคุณภาพสูงขึ้นในราคาเท่าเดิม ปัจจัยที่ทำให้อำนาจต่อรองของผู้ซื้อมีมากอาจเกิดจากสินค้าไม่มีมาตรฐาน ผู้ซื้อหรือข้อมูลต้นทุนของผู้ขายและราคามีผลต่อการตัดสินใจของผู้ซื้อ

2.3 อำนาจต่อรองของผู้ขายวัตถุดิบ มีอุตสาหกรรมหลายประเภทที่ต้นทุนวัตถุดิบมีอัตราสูงเกิน 100% ของต้นทุนผลิตรวมจนทำให้ผู้ขายวัตถุดิบ (supplier) มีอำนาจเหนือผู้ซื้อที่จะกำหนดราคาต้นทุนวัตถุดิบได้ตามต้องการ หรือกรณีที่มีผู้ขายวัตถุดิบน้อยรายหรือรวมตัวกันกำหนดราคาขาย ทำให้ผู้ซื้อต้องรับภาระในส่วนที่สูง

2.4 การคุกคามของสินค้าที่ใช้แทนกัน ตามปกติสินค้าที่ใช้แทนกันจะเข้ามาแทนสินค้าที่ขายในปัจจุบันมักเกิดจากปัจจัยราคาเป็นสำคัญ ถ้าราคาสินค้าที่ขายอยู่ในปัจจุบันมีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ โอกาสที่สินค้าที่ใช้แทนกันจะเข้ามาแทนที่ก็เกิดขึ้นมาก อย่างไรก็ตามเรื่องของเทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสินค้าที่ใช้ทดแทนกัน เช่น การใช้ CD-ROM มาแทนหนังสือที่พิมพ์เป็นเล่ม ๆ ที่เคยใช้กัน

2.5 ขนาดของการแข่งขัน หมายถึง ระดับความรุนแรงหรือไม่รุนแรงของการแข่งขันที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ธุรกิจที่มีการแข่งขันในตลาดเสรีจะมีระดับการแข่งขันที่รุนแรงในเรื่องราคา การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่มากกว่าธุรกิจที่อยู่ในตลาดที่มีการแข่งขันไม่สมบูรณ์ หรือกึ่งผูกขาด

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environment)

สภาพแวดล้อมภายในเป็นปัจจัยที่องค์กรสามารถควบคุมได้ หากองค์กรมีความสามารถก็สามารถใช้ปัจจัยภายในที่มีความสำคัญกว่าปัจจัยภายนอกในการกำหนดกลยุทธ์ ปัจจัยภายในหมายถึงทรัพยากรที่องค์กรเป็นเจ้าของและใช้ในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร จุดแข็ง (strength) เป็นสิ่งที่องค์กรสามารถทำได้ดีหรือเป็นลักษณะที่สำคัญของความสามารถขององค์กร ความสามารถรวมถึงทักษะความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและทรัพยากรที่มีคุณค่าในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันทำให้อยู่ในฐานะที่เหนือกว่าคู่แข่ง เช่น มีสินค้าที่คุณภาพดีกว่า เครื่องหมายการค้าที่มีคนรู้จักดี เทคโนโลยีที่ก้าวหน้า และบริการที่ดีเลิศ เป็นต้น

จุดอ่อน (weakness) คือ สิ่งที่องค์กรไม่มี หรือทำได้ไม่ดีกว่าองค์กรอื่นหรือเป็นสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดการเสียเปรียบคู่แข่ง หากองค์กรมีจุดอ่อนมากก็จะเกิดการสูญเสียอำนาจการแข่งขันอย่างรวดเร็ว การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนก็เพื่อจะบอกให้รู้ว่า องค์กรมีจุดแข็งอะไรก็จะเสริมสร้างจุดแข็งนั้นให้มากขึ้น และมีจุดอ่อนอะไรก็จะได้ขจัดหรือแก้ไขเพื่อจะได้นำไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ที่เข้มแข็งต่อไป

ในการประเมินจุดอ่อนจุดแข็งขององค์กรจะต้องพิจารณากรอบ 3 อย่าง คือ ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ ลูกใช้คุณค่า และกระบวนการและระบบงานหลัก

1. ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ (critical success factors) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า C.S.F เป็นปัจจัยที่ทำให้ได้เปรียบคู่แข่งประกอบด้วย 4 ปัจจัยย่อย คือ

1.1 ลักษณะของอุตสาหกรรม หมายถึง องค์กรทำธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอะไร เช่น ถ้าเราดำเนินงานห้างสรรพสินค้า ปัจจัยของธุรกิจที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ คือ สัดส่วนของสินค้าที่มีขาย การส่งเสริมการขาย การกำหนดราคาขาย และการหมุนเวียนของสินค้าคงเหลือ หากดำเนินธุรกิจสายการบิน ปัจจัยของธุรกิจการบิน คือ ประสิทธิภาพการใช้น้ำมัน เชื้อเพลิง การบรรทุกสินค้าและผู้โดยสาร และระบบการจองตั๋ว

1.2 ฐานะทางการแข่งขัน หมายถึงฐานะของบริษัทเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่ง หากในการแข่งขันกับบริษัทที่แข่งขันมีขนาดใหญ่พอ ๆ กัน ฐานะการการแข่งขัน คือ แย่งกันเป็นผู้นำ แต่ถ้าเป็นบริษัทขนาดเล็กและอยู่ในท่ามกลางตลาดที่มีบริษัทใหญ่ครองตลาดมานาน ฐานะทางการแข่งขันคือการเป็นผู้ตาม เช่น ในอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล (P.C)

บริษัทเล็ก ๆ จะคอยติดตามการเคลื่อนไหวของบริษัท I.B.M. ทุก ๆ การเคลื่อนไหวของ I.B.M เป็นความสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณา ดังนั้น บริษัทขนาดเล็กจะผลิตคอมพิวเตอร์ที่เทียบเท่ากับคอมพิวเตอร์ของ I.B.M อยู่เสมอ

1.3 การพัฒนาองค์การ โครงสร้างองค์การที่เหมาะสมจะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงให้การบริหารให้การบริหารงานขององค์การดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มิฉะนั้นองค์การจะอยู่กับการบริหารและระบบงานจะเก๋าล้าสมัย ดำเนินงานอย่างไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ดังนั้น องค์การที่ปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ๆ จะแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา

1.4 สภาพแวดล้อมทั่วไป หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอก 6 ประเภท ที่กล่าวมาแล้วซึ่งกระทบต่อความสำเร็จขององค์การ

2. ลูกโซ่คุณค่า (value chain) การประเมินจุดอ่อนจุดแข็งวิธีนี้เป็นวิธีการบอกว่าธุรกิจเป็นการนำกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กันและทุกกิจกรรมสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า (customer value) ลูกโซ่คุณค่า เป็นกรอบในการวิเคราะห์ว่าแต่ละกิจกรรมในองค์การมีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดประโยชน์แก่ลูกค้าด้วยกัน ผลตอบแทนที่องค์การได้รับก็คือ ผลการประกอบทางการเงิน (financial performance) ลูกโซ่คุณค่าแยกกิจกรรมขององค์การเป็น 2 กิจกรรม คือ

2.1 กิจกรรมข้างต้น (primary activity) เป็นกิจกรรมสำคัญที่เป็นงานที่องค์การต้องทำเพื่อผลิตสินค้าและบริการให้ลูกค้า แยกเป็น 5 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่หนึ่ง การจัดหาวัตถุดิบเข้ามาป้อนการผลิตอย่างต่อเนื่อง มีการควบคุมวัตถุดิบคงเหลือให้อยู่ในระดับที่เพียงพอต่อการผลิต และไม่มีมากเกินไปจนเงินจมอยู่ในของคงเหลือ เรียกกิจกรรมนี้ว่า inbound logistic กิจกรรมที่สองการผลิตหรือ operation เน้นที่การใช้อุปกรณ์การผลิตอย่างมีประสิทธิภาพและเต็มกำลังการผลิต การวางแผนการผลิตอย่างเหมาะสม ลดต้นทุนและเพิ่มคุณภาพ กิจกรรมที่สามเป็นกิจกรรมที่ทำให้มีสินค้าสำเร็จรูปที่เพียงพอต่อการขาย มีไว้ตามเวลาที่ต้องการและเก็บรักษาสินค้าสำเร็จรูปให้อยู่ในสภาพดี เรียกว่า outbound logistic กิจกรรมที่สี่คือ การตลาดและการขาย (marketing and sales) เช่นการวิจัยตลาด การโฆษณาส่งเสริมการขาย การจัดจำหน่าย การก่อให้เกิดความภักดีในตราสินค้า และจูงใจพนักงานขาย กิจกรรมที่ห้า คือ บริการลูกค้า (customer service) เป็นการซ่อมแซมบำรุงและรับประกันสินค้าที่ขายเป็นสำคัญ

2.2 กิจกรรมสนับสนุน (support activity) เป็นกิจกรรมที่ทำให้กิจกรรมหลักดำเนินไปด้วยดี ไม่ติดขัดและประสบผลตามเป้าหมาย แบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม คือ การจัดอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ระบบงาน และข้อมูลต่าง ๆ เรียกว่า firm infrastructure กิจกรรมที่สองได้แก่ การบริหารทรัพยากรบุคคล (human resource management) ได้แก่ การจัดหา คัดเลือก และพัฒนาบุคคลให้กับองค์การ กิจกรรมที่สามคือ การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี (technology

development) เพื่อก่อให้เกิดการคิดค้นและประดิษฐ์สินค้าและบริการใหม่ ๆ กิจกรรมที่สี่ คือ การจัดหา (procurement) เป็นกิจกรรมที่ทำให้ได้วัสดุ อุปกรณ์เครื่องจักร เครื่องมือสำหรับใช้ในองค์การ

3. กระบวนการและระบบงานหลัก (Core process and system) ได้แก่ กิจกรรมที่รวมเอากิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบแยกเป็น 2 กระบวนการและระบบ คือ

3.1 กระบวนการขั้นต้น (primary process) แยกเป็น 3 กระบวนการ คือ กระบวนการแรก การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (product development) เป็นกระบวนการที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ขายอยู่ในปัจจุบันดีขึ้น และก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ด้วยการคิดค้นให้มีการประดิษฐ์สินค้าใหม่ขึ้นมา กระบวนการที่สองคือ การบริหารอุปสงค์ (demand management) เป็นกระบวนการเริ่มต้นด้วยความเข้าใจความต้องการของผู้ซื้อและลงท้ายด้วยการทำให้ผู้ซื้อซื้อสินค้าและบริการ เป็นวิธีการที่ทำให้ลูกค้าต้องการและซื้อสินค้าที่พัฒนาขึ้นมาขึ้นเอง กระบวนการที่สามทำให้การสั่งซื้อสำเร็จ (order fulfillment) แม้ลูกค้ามีความต้องการซื้อสินค้า แต่กระบวนการทำให้การสั่งซื้อสำเร็จยังไม่เกิดขึ้น ดังนั้น กระบวนการนี้อาจเริ่มด้วยการสั่งซื้อวัตถุดิบมาใช้ผลิตตารางการผลิต การนำสินค้าสำเร็จรูปมาบรรจุ การขนส่งและการติดตั้งจนสินค้านั้นใช้ได้

3.2 ระบบสนับสนุน (support system) เป็นการสร้างระบบในการบริหารทรัพยากร สำหรับใช้ในกระบวนการขั้นต้นให้สำเร็จแยกเป็น 4 ระบบ คือ ระบบแรก การใช้เงินทุน (capital resorting) เป็นระบบที่สำคัญและต้องทำก่อนระบบอื่น คือเป็นเรื่องของการจัดหาและจัดสรรเงินทุนให้กับกิจกรรมต่าง ๆ ในองค์การ การจัดหาเงินทุนอาจได้จาก 3 แหล่ง คือ การลงทุนหรือหุ้น การกู้ยืมจากเจ้าหนี้ และกำไรสะสม ระบบที่สอง คือ การใช้คน (human resorting) เป็นระบบในการใช้ความสามารถของคนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การจัดหา การคัดเลือก การอบรม การประเมินผลงาน การจ่ายค่าตอบแทน การจูงใจ การเลื่อนขั้นและตำแหน่ง เป็นต้น ระบบที่สาม คือ การใช้ข้อมูล (information resorting) การดำเนินงานต่าง ๆ ในองค์การย่อมต้องอาศัยข้อมูล ดังนั้น ระบบนี้จึงรวมอยู่ในทุกระบบขององค์การ ระบบข้อมูลเป็นการใช้และประสานการใช้ข้อมูลในองค์การให้สอดคล้องกัน ระบบที่สี่ คือ ระบบควบคุม (control system) ระบบควบคุมคือ วิธีการที่ทำให้การใช้และการจัดสรรทรัพยากรให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งสมัยก่อนมุ่งที่การควบคุมทางการเงิน แต่ปัจจุบันได้รวมถึงการควบคุมพฤติกรรม วัฒนธรรมขององค์การ การตรวจสอบทางการบริหาร และเป้าหมายการทำงานการกำหนดกลยุทธ์ระดับดำเนินงาน

การกำหนดกลยุทธ์ของบริษัทมี 4 ระดับ ในหัวข้อนี้กล่าวถึงกลยุทธ์ระดับดำเนินงาน (operation level strategy) หรือเรียกอีกอย่างว่ากลยุทธ์ระดับหน้าที่ (functional-level strategy) แกนสำคัญของกลยุทธ์ระดับนี้คือการสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า (customer value) กล่าวอย่างง่าย ๆ

คือ ให้ลูกค้าได้ใช้สินค้าที่ดีมีคุณภาพและได้รับบริการที่ยอดเยี่ยมกว่าคู่แข่ง ตามที่กล่าวแล้วว่าการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน คือ หัวใจของกลยุทธ์ของบริษัท คือทำให้ได้ใช้สินค้าที่ดีกว่า ด้วยราคาที่ถูกลงกว่า และบริการที่เร็วกว่า ทั้ง 3 สิ่งคือ สิ่งที่ลูกค้าต้องการ ซึ่งสรุปว่าเป็นการสร้างความพอใจให้กับลูกค้า (customer satisfaction) แต่กลยุทธ์ระดับดำเนินงานให้มากกว่าความพอใจแต่เป็นคุณค่าที่ลูกค้าควรได้รับ

คำว่าคุณค่า เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อลูกค้าและขณะเดียวกันลูกค้าก็พอใจด้วย ถ้าจะพิจารณาเฉพาะการสร้างความพอใจให้กับลูกค้าอาจเป็นความพอใจที่อาจเกิดโทษต่อลูกค้าในภายหลัง หรือเป็นความพอใจที่แฝงด้วยโทษโดยลูกค้าไม่รู้ตัว เป็นความพอใจในระยะสั้นแต่เกิดผลเสียในระยะยาว การขายอาหารที่มีรสอร่อยถูกใจลูกค้า และเป็นประโยชน์สูงสุดต่อร่างกายก็คือตัวอย่างของ customer satisfaction และ customer value การก่อให้เกิดความพอใจอย่างเดียวยังเป็นเรื่องไม่ยาก แต่การสร้างคุณค่าด้วยเป็นเรื่องยาก

กลยุทธ์ระดับดำเนินงานจะต้องทำให้ทุกหน่วยงานในองค์กรร่วมมือทำงานของแต่ละหน่วยงานมุ่งไปที่เป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า หากมาพิจารณาหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์กร เช่น ฝ่ายการเงิน ฝ่ายบัญชี ฝ่ายตลาด ฝ่ายผลิต และฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ต่างมีเป้าหมายแตกต่างกัน เช่น ฝ่ายการเงินมีเป้าหมายใช้เงินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ฝ่ายบัญชีก็มุ่งไปที่เป้าหมายการมีข้อมูลทางการเงินที่ถูกต้องที่สุด ฝ่ายตลาดก็มีเป้าหมายให้องค์กรมีส่วนตลาด (market share) ให้มากที่สุด ฝ่ายผลิตมักจะมุ่งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพดีที่สุดในต้นทุนการผลิตต่ำสุด และ ฝ่ายบุคคลก็มีเป้าหมายให้คนทุ่มเทความรู้ความสามารถให้กับงานสูงสุด จะเห็นว่าเป้าหมายของแต่ละหน่วยงานไม่เหมือนกัน แต่ตามความเป็นจริงแล้วหากทุกหน่วยงานดำเนินการด้วยการมุ่งเป้าหมายไปที่การสร้างคุณค่าให้เกิดสูงสุด แต่ลูกค้าก็จะทำให้ทุกหน่วยงานในองค์กรบรรลุเป้าหมายขององค์กร

กลยุทธ์ระดับดำเนินงานซึ่งในแง่ขององค์กรก็คือ การทำงานขององค์กรให้ดีกว่าคู่แข่ง การทำให้ดีกว่าคู่แข่งและองค์กรอื่น จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายในระยะยาว ความสำเร็จในระยะยาวก็คือลูกค้าซื้อสินค้าและใช้บริการขององค์กรตลอดไป และการที่ลูกค้ายังคงซื้อสินค้าและใช้บริการก็หมายความว่าองค์กรสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับลูกค้านั่นเอง การดำเนินงานให้ดีกว่าคู่แข่งก็ต้องเน้นที่การใช้กระบวนการ (process execution) ที่สำคัญให้ประสบความสำเร็จ เช่น กระบวนการที่สำคัญของการดำเนินงานธนาคาร คือ การบริหารเครดิตและรายงานทางการเงิน การดำเนินงานธุรกิจการบินคือ การจัดเที่ยวบินเส้นทางการบิน และการจองตั๋วหรือการซื้อตั๋วโดยสาร เป็นต้น

การกำหนดกลยุทธ์ระดับดำเนินงานก็คือ การใช้กระบวนการที่สำคัญของธุรกิจแต่ละธุรกิจหรือองค์กรให้มีประสิทธิภาพ หรือการทำให้ทุกหน่วยงานในองค์กรดำเนินกิจการมุ่งไป

ที่เป้าหมายการสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า การใช้กระบวนการที่สำคัญขององค์การแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ การบริหารคุณภาพโดยรวม (total quality management) กับการปรับรื้อระบบงานบริหาร หรือปรับรื้อกระบวนการหลัก (core process reengineering) ขององค์การ

การบริหารคุณภาพโดยรวม หรือ T.O.M จะเน้นการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น หมายถึง จะทำให้คุณภาพของสินค้าและบริการดีขึ้น ซึ่งเป็นการปรับปรุงจากระดับล่างขึ้นมาโดยต้องอาศัยคนจำนวนมากและกระทำอย่างต่อเนื่อง ส่วนการปรับรื้อกระบวนการหลัก หรือ C.P.R เน้นที่การทำให้กระบวนการการทำงานสั้นและเร็วขึ้นโดยทำมาจากระดับบนลงมาเริ่มด้วยคนจำนวนน้อย และกระทำครั้งเดียวจบ แต่การนำมาใช้อาจต้องใช้เวลาบ้าง ทั้ง 2 อย่างจะปรับปรุงขีดความสามารถของทั้งองค์การให้สูงขึ้น เป็นการปรับปรุงทุกระบบงานในทุกหน่วยงานให้ดีขึ้นและก่อให้เกิดผลดีในการสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า

การกำหนดกลยุทธ์ระดับบริษัท

กลยุทธ์ระดับบริษัท (corporate level strategy) คือ การสร้างคุณค่าให้กับเจ้าของกิจการ หรือผู้ถือหุ้น ผู้บริหารจะต้องสร้างผลกำไรและก่อให้เกิดความมั่นคงให้กับธุรกิจที่ตัวเองดำเนินงาน วิธีที่ทำให้เกิดความมั่นคงและสร้างผลกำไรให้มากก็คือ การกระจาย (diversification) ไปยังธุรกิจต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ บทบาทของ diversification จึงเป็นกลยุทธ์ระดับบริษัท ตัวอย่างก็คือ บริษัท จอห์นสันแอนด์จอห์นสัน ที่กระจายการดำเนินงานไปยังธุรกิจที่แตกต่างเป็นร้อย ๆ บริษัท

การกระจายธุรกิจจึงเป็นการสร้างขนาดของการดำเนินงานให้ใหญ่ขึ้น ให้มั่นคงขึ้น การกระจายธุรกิจแสดงถึงความเจริญเติบโตขององค์การโดยไม่คำนึงว่า การกระจายนั้นจะเกี่ยวข้องกับธุรกิจเดิมหรือไม่ก็ตาม เพราะถือว่าผู้บริหารที่ดีสามารถบริหารธุรกิจใด ๆ ก็ได้ ในระยะแรกของการกระจายธุรกิจเพราะบริษัทมีเงินสดเหลืออยู่มากจึงนำเอาส่วนเกินของเงินสดที่มีเหลือไปลงทุนที่อื่นในลักษณะการบริหารเงิน แต่นาน ๆ เข้าก็เข้าไปดำเนินกิจการที่ไปลงทุนนั้นเสียเอง จึงไม่แปลกที่บริษัทขายเครื่องดื่มอย่าง โคคา โคล่า ไปซื้อกิจการบริษัทผลิตภาพยนตร์อย่างบริษัท โคลัมเบีย เป็นต้น

การกระจายธุรกิจทำได้ 3 รูปแบบ คือ กระจายในแนวนอน กระจายในแนวตั้ง และกระจายระดับโลก

1. กระจายในแนวนอน (Horizontal Diversification) ได้แก่ การดำเนินธุรกิจมากกว่า 1 แห่ง แต่ยังคงใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเดิม หรือยังคงอยู่ในหน้าที่เดิมที่กำลังทำอยู่ แม้จะเป็นตลาดคนละตลาด เช่น เดิมทำธุรกิจขายปลีกอาหารแล้วขยายไปทำธุรกิจขายปลีกเครื่องเพชรพลอยเพิ่มขึ้น แม้ว่าสินค้าที่ขายจะต่างกันและคนละตลาดกัน แต่ยังคงใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเดิม คือ การขายปลีก การกระจายในแนวนอนเป็นการเพิ่มทางปริมาณงานมากขึ้น ส่วนความรู้

ความเชี่ยวชาญยังคงเหมือนเดิม การกระจายอาจเป็นธุรกิจในสายเดียวกันหรือสายงานอื่นที่ไม่เกี่ยวกับธุรกิจเดิมก็ได้

2. กระจายในแนวตั้ง (Vertical Diversification) ได้แก่ การทำธุรกิจที่มากกว่า 1 ชั้นของกระบวนการผลิตในการเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบไปเป็นสินค้าสำเร็จรูป โดยใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญที่แตกต่างไปจากความรู้ความเชี่ยวชาญเดิมที่เคยใช้อยู่เช่นเดิม ทำธุรกิจประมงทะเลโดยใช้กองเรือจับปลาทะเลแล้วขยายงานไปทำธุรกิจขายส่งปลา การทำธุรกิจ 2 อย่าง แม้จะเป็นตลาดปลาซึ่งเป็นตลาดเดียวกันแต่ใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญต่างกันคือ การจับปลาและเดินเรือ กับการขายส่ง เป็นการทำธุรกิจมากกว่า 1 ชั้นการผลิต คือ เดิมเป็นการดำเนินงานไปในทางขึ้น (upstream operation) คือ จับปลาซึ่งอยู่ใกล้วัตถุดิบขยายไปเป็นการดำเนินงานไปในทางลง (downstream operation) คือ การขายส่งซึ่งอยู่ไกลไปทางผู้บริโภค การกระจายในแนวตั้งเป็นการเพิ่มคุณภาพคือเพิ่มความรู้ความเชี่ยวชาญในการดำเนินงาน

การกระจายในแนวตั้งมีผลดีในแง่ลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าระหว่างการผลิตและการขาย คือ จากวัตถุดิบมาใช้ในการผลิตแล้วนำไปขายผ่านตัวแทนไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนักนอกจากนั้น จะทำให้เกิดการประสานงานกันระหว่างขั้นตอนในการดำเนินงานต่าง ๆ ตั้งแต่การใช้วัตถุดิบ การผลิต จนถึงการขาย แต่ก็มีผลเสียในแง่ของการผสมผสานความรู้ความเชี่ยวชาญต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ ความเชี่ยวชาญระหว่าง upstream กับ downstream มักจะมีวัฒนธรรมองค์การที่แตกต่างกัน

3. กระจายระดับโลก (Global Diversification) ได้แก่ การทำธุรกิจให้สามารถจำหน่ายสินค้าหรือให้บริการได้ทั่วโลก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บริษัทมีขีดความสามารถทั้งการขายแนวนอนและแนวตั้ง และต้องใช้กลยุทธ์ทั้งระดับดำเนินงาน ระดับบริษัท และระดับธุรกิจ

การกำหนดกลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Level Strategy)

กลยุทธ์ระดับนี้ก็คือ องค์การจะแข่งขันอย่างไร และจะใช้อะไรในการแข่งขัน หรือสร้างคุณค่าอะไรที่ใช้เพื่อการแข่งขัน ตามปกติการแข่งขันจะต้องยึดหลักอย่างหนึ่งไว้ และหลักนั้นจะต้องสร้างคุณค่ามากกว่าคู่แข่ง หลักในการแข่งขันแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบ คือ ผู้ร่วมแข่งขัน คุณค่าที่เพิ่มขึ้น กฎการแข่งขัน กลวิธี และขอบเขตการแข่งขัน

1. ผู้ร่วมแข่งขัน (player) หมายถึง ผู้ดำเนินธุรกิจทุกรายในธุรกิจหรืออุตสาหกรรมนั้น ได้แก่ องค์การเราเอง ผู้ขายวัตถุดิบ ผู้ผลิตสินค้าที่ใช้แทนกัน คู่แข่งขันปัจจุบัน คู่แข่งขันรายใหม่และผู้สนับสนุน หากแยกจะได้เป็น 2 ฝ่าย ผู้แข่งขันโดยตรง (direct competitor) กับผู้สนับสนุน (complementation) ซึ่งคือผู้ที่ผลิตสินค้าและบริการที่ส่งเสริมสินค้าและบริการขององค์การเรา เช่น คอมพิวเตอร์ ฮาร์ดแวร์ และซอฟต์แวร์ การประกันภัยรถยนต์หรือทรัพย์สินต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผู้สนับสนุนทั้งสิ้น

2. คุณค่าที่เพิ่มขึ้น (added value) อันเกิดจากผลรวมของการแข่งขัน หมายถึง ผลรวมสุทธิที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงของทั้งอุตสาหกรรมนั้น โดยปกติองค์การธุรกิจแต่ละแห่งจะพยายามสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้น หรือหาให้ได้ว่าลูกค้าต้องการคุณค่าอะไร ธุรกิจก็จะสร้างคุณค่านั้นขึ้นมา โดยการเสนอขายสินค้าและบริการที่สร้างคุณค่านั้น ถ้าอยากจะรู้ว่าธุรกิจได้สร้างคุณค่าเพิ่มขึ้นเท่าไรในตลาดก็ให้รวมคุณค่าของผู้ร่วมแข่งขันทั้งหมด นั่นคือ ประเมินคุณค่ารวมกันแล้ว หักด้วยคุณค่าที่จะลดลงจนทำให้ธุรกิจไม่อยู่ในฐานะที่จะแข่งขันในตลาดได้ เช่น โรงงานที่ผลิตสินค้าจะต้องซื้อวัตถุดิบจากผู้ขายวัตถุดิบ หากผู้ขายวัตถุดิบนั้นคิดราคาขายมากกว่าคุณค่าที่โรงงานสร้างขึ้น โรงงานก็จะหันไปซื้อวัตถุดิบรายอื่นแทน

3. กฎการแข่งขัน (rule) การแข่งขันจะถูกกำกับโดยกฎการแข่งขันที่เขียนขึ้นมาหรือไม่เขียนขึ้นมา กฎที่เขียนขึ้นมาก็ได้แก่ กฎหมายข้อกำหนดของรัฐ นโยบาย และสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างคู่สัญญาซึ่งถือว่าสำคัญกว่ากฎที่ไม่ได้เขียน แม้จะมองไม่เห็นชัดเจน ส่วนกฎที่ไม่ได้เขียนก็ได้แก่ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม พฤติกรรมของคน พิธีการ แนวปฏิบัติในสังคมซึ่งมักจะเปลี่ยนแปลงบ่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็กฎเกณฑ์การแข่งขันที่เขียนขึ้นมาหรือไม่ได้เขียนขึ้น คู่แข่งขันมักจะหาวิธีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน กฎการแข่งขันจึงเป็นโครงสร้างและระบบที่ทำให้เกิดการแข่งขันขึ้นซึ่งมักจะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาด้วยการที่ต่างฝ่ายต่างหาวิธีทำให้เกิดความได้เปรียบซึ่งกันและกัน

4. กลวิธี (tactic) หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่ผู้ร่วมแข่งขันใช้ในการแข่งขันเพื่อคุกคามป้องกันคู่แข่งอื่น ๆ และสร้างความได้เปรียบให้กับตัวเอง แยกออกเป็น 4 วิธี คือ

4.1 การทำล่วงหน้า (preemption) เป็นกลวิธีที่ริเริ่มและนำมาใช้ก่อนคู่แข่งรายอื่นหรือการเข้าสู่ตลาดเป็นรายแรก เพื่อให้ลูกค้ารู้จักและสร้างอำนาจแข่งขันหรือทำกำไรให้มากกว่าคนอื่น

4.2 การยับยั้ง (deterrence) หมายถึง ทำให้คู่แข่งรายอื่นไม่กล้าเข้ามาแข่งขันด้วย อันเป็นภัยคุกคามไม่ให้อื่นทำตามด้วยการสร้างข้อจำกัด ทำให้คู่แข่งเห็นว่ากำไรน้อยไม่ยอมเข้ามาแข่งขันด้วย

4.3 การโจมตี (attack) เป็นกลวิธีต่อสู้โดยตรงกับคู่แข่งเพื่อรักษาสถานภาพของตัวเองให้เหนือกว่าคู่แข่งในเรื่องราคา ภาพลักษณ์ การจัดจำหน่าย สร้างลูกค้า และการขยายส่วนตลาด การโจมตีมักจะเสียค่าใช้จ่ายสูง และอาจทำให้ผู้ร่วมแข่งขันทั้งหมดเสียหายได้

4.4 การตอบโต้ (response) เป็นกลยุทธ์ในการป้องกันตัว อาจทำได้หลายวิธีตั้งแต่การต่อสู้โดยตรงกับคู่แข่งที่โจมตีก่อน การดำเนินวิธีการตามแบบคู่แข่งหรือเลียนแบบอย่างใกล้ชิด การถอนตัวด้วยการหาวิธีการอื่นมาตอบโต้หรือซุ่มเงียบด้วยการหาวิธีไม่ให้อื่นรู้ และรวมทั้งการเลิกกิจการหรือออกจากตลาดก็ได้

5. ขอบเขต (scope) หมายถึง การกำหนดขอบเขตของการแข่งขันให้อยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง ขอบเขตไม่กำหนดอย่างเป็นทางการ แต่ผู้เข้าร่วมแข่งขันพอจะรู้จากวิธีการดำเนินงาน เช่น กำหนดขอบเขตการแข่งขันเฉพาะตลาดอุตสาหกรรมก็จะรู้ว่าไม่เข้าไปแข่งขันในตลาดผู้บริโภค เป็นต้น การกำหนดขอบเขตทำให้รู้ว่าการดำเนินงานจะเน้นเรื่องอะไรเป็นสำคัญหรือระดับการดำเนินการอยู่ที่ไหน การกำหนดขอบเขตทำได้ 3 วิธี คือ

5.1 ตามหน้าที่ (function) หมายถึง ขอบเขตที่ระบุว่า องค์กรนั้นทำอะไรในแง่ของ supply ก็รู้ว่าองค์กรนั้นขายสินค้าหรือให้บริการอะไร ในแง่ของ demand ก็รู้ว่าลูกค้าต้องการอะไรจากองค์กรนั้น

5.2 ตามเทคโนโลยี (technology) เป็นขอบเขตระบุว่า องค์กรนั้นทำอย่างไรในแง่ของ supply ก็ทำให้รู้ขอบเขตว่า องค์กรนั้นผลิตสินค้าอย่างไร ขายสินค้าอย่างไร และให้บริการอย่างไร ในแง่ของ demand ก็รู้ว่าองค์กรนั้นทำหน้าที่อย่างไรในการผลิตสินค้าและให้บริการให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า

5.3 ตามลูกค้า (customer) เป็นขอบเขตประเภทลูกค้าในแง่ของ supply ทำให้รู้เป้าหมายทางการตลาดของการผลิตสินค้าและการให้บริการ ในแง่ของ demand ก็รู้ว่าลูกค้าเป็นใครที่ต้องการสินค้าและบริการขององค์กรนั้น

การกำหนดกลยุทธ์ระดับนานาชาติ

กลยุทธ์ระดับนานาชาติ (international level strategy) จะเน้นการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (competitive advantage) กับการสร้างความสัมพันธ์กับรัฐบาล (government relation) ต่างประเทศ และรวมเอากลยุทธ์ระดับธุรกิจ ระดับดำเนินงาน และระดับบริษัทด้วย องค์กรนั้นจึงจะสามารถทำธุรกิจนานาชาติได้ การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันตามที่ได้กล่าวมาแล้วคือ การผลิตและขายสินค้าหรือบริการที่แตกต่าง (differentiation) ความเป็นผู้นำทางด้านต้นทุน (cost leadership) และการตอบสนองได้รวดเร็ว (quick response) ส่วนการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลต่างประเทศนั้นถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในการแข่งขัน ซึ่งบริษัทอาจเลือกการใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับรัฐบาลต่างประเทศได้ 5 วิธี คือ

1. การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้ว (regulator) ของประเทศที่จะเข้าไปดำเนินธุรกิจ หมายความว่า บริษัทจะต้องศึกษากฎหมายข้อบังคับเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจของบริษัทต่างประเทศที่รัฐบาลของประเทศนั้นกำหนดไว้แล้วเหมือนกับบริษัทอื่น ๆ ที่ดำเนินงานอยู่

2. การเจรจาต่อรอง (co negotiated) กับรัฐบาลของประเทศที่จะเข้าไปขายสินค้าให้ออกกฎเกณฑ์ข้อบังคับใหม่สำหรับใช้กับบริษัทนั้นให้แตกต่างไปจากบริษัทอื่น ๆ ด้วยเหตุผลว่า

กฎเกณฑ์เดิมที่มีอยู่ขัดกับผลประโยชน์ที่ควรจะได้ จึงควรมีกฎเกณฑ์โดยเฉพาะสำหรับบริษัทจากประเทศนั้น

3. การเป็นผู้ขายสินค้าหรือวัตถุดิบ (supplier) วิธีนี้บริษัทที่เข้าไปทำธุรกิจในต่างประเทศมักจะเป็นบริษัทของรัฐบาล หรืออาจเป็นของเอกชนก็ได้ซึ่งเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบหรือสินค้าที่สำคัญที่ต่างประเทศต้องใช้สินค้านั้น การเข้าไปดำเนินธุรกิจจึงเจรจากับรัฐบาลของประเทศนั้นขอเป็นผู้ขายให้กับรัฐบาลหรือบริษัทโดยตรง

4. การเป็นลูกค้า (customer) วิธีนี้ทำในลักษณะตรงกันข้ามกับการเป็นผู้ขายกล่าวคือ รัฐบาลบางประเทศอาจเป็นผู้ขายที่สำคัญที่ขายสินค้าบางอย่างให้กับประเทศที่เข้าไปดำเนินธุรกิจนั้น บริษัทที่เข้าไปทำธุรกิจในประเทศนั้นจึงเป็นลูกค้าที่สำคัญ

5. การเป็นคู่แข่ง (competitor) บริษัทต่างประเทศที่เข้าไปดำเนินงานในประเทศอื่นอาจทำให้ฐานะคู่แข่งกับบริษัทในประเทศนั้นเป็นของทั้งเอกชนหรือรัฐบาลก็ได้ เช่น บริษัทสายการบินของต่างประเทศอาจกลายเป็นคู่แข่งกับสายการบินในประเทศที่เป็นของรัฐบาล

ประเภทของกลยุทธ์ระดับนานาชาติ กลยุทธ์ระดับนานาชาติอาจใช้กลยุทธ์ 3 ประเภทคือ

1. กลยุทธ์ต่างกันในแต่ละประเทศ (Multidomestic Strategy) หมายถึง บริษัทดำเนินธุรกิจในแต่ละประเทศไม่เหมือนกันแล้วแต่สถานการณ์ของแต่ละประเทศ แต่ละบริษัทย่อยที่อยู่ในแต่ละประเทศจะมีอิสระในการเลือกวิธีดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในประเทศเหล่านั้น มีลักษณะที่สำคัญ คือ

1.1 บริษัทย่อยที่ดำเนินงานในต่างประเทศมีอิสระที่จะเลือกวิธีการของตัวเองให้สอดคล้องกับปัจจัยต่าง ๆ ในประเทศเหล่านั้น

1.2 แต่ละบริษัทย่อยใช้วิธีการทางการตลาด ผลิตภัณฑ์ หรือบริการแตกต่างไปจากบริษัทแม่และบริษัทย่อยอื่น

1.3 บริษัทใหญ่หรือบริษัทแม่คุมแต่เฉพาะนโยบายหลักเท่านั้น ส่วนรายละเอียดให้บริษัทย่อยดำเนินการเอง

ปัจจัยสำคัญที่เลือกกลยุทธ์ต่างกันในแต่ละประเทศ คือ ปัจจัยทางสังคม (social factor) ที่แต่ละประเทศมีวัฒนธรรม จารีตประเพณีที่แตกต่างกัน หากไม่ทำให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประเทศนั้นจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการดำเนินการ

2. กลยุทธ์เดียวกันในทุกประเทศ (Global Strategy) หมายถึง บริษัทดำเนินธุรกิจในแต่ละประเทศด้วยมาตรฐานเดียวกัน และเหมือนกันโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของสถานการณ์ในแต่ละประเทศ บริษัทย่อยแต่ละบริษัทปรับตลาดและความต้องการของแต่ละประเทศให้

สอดคล้องกับกลยุทธ์โดยการยึดถือว่า ทัศนคติที่ว่าโลกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีลักษณะที่สำคัญ คือ

2.1 บริษัทย่อยที่ดำเนินงานในต่างประเทศอยู่ภายใต้การควบคุมของบริษัทแม่ หรือด้วยวิธีการเดียวกันในทุกประเทศ

2.2 บริษัทแม่จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบผลิตภัณฑ์และบริการด้วยมาตรฐานเดียวกัน หรือเป็นอย่างเดียวกันในทุกประเทศ

2.3 บริษัทมีนโยบายให้การผลิตสินค้ามาจากโรงงานเดียวกันเพื่อให้ปริมาณการผลิตจำนวนมากจนถึงระดับที่ประหยัดต้นทุนการผลิตมากที่สุดหรือต้นทุนต่ำสุด

ปัจจัยสำคัญของกลยุทธ์เดียวกันในทุกประเทศก็คือปัจจัยทางเศรษฐกิจ (economics factor) ในบางอุตสาหกรรม การผลิตสินค้าจำนวนมากจนถึงระดับประหยัดที่สุด (economics of scale) และผลจากเส้นโค้งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ (learning curve effects) มีความสำคัญมากต่อการดำเนินงาน ดังนั้นจึงต้องรวบรวมปริมาณสินค้าที่จะขายได้ในแต่ละประเทศมาผลิตที่โรงงานเดียวกันเพื่อทำให้ปริมาณผลิตเข้าสู่ระดับที่ประหยัดที่สุด

3. กลยุทธ์ผสม (Hybrid Strategy) เพราะทั้งกลยุทธ์ทั้ง 2 มีข้อดีและข้อเสีย วิธีที่ดีที่สุด คือ การผสมผสานเอาทั้ง 2 กลยุทธ์มาใช้ร่วมกันเพื่อนำเอาข้อดีมาใช้ให้มากที่สุด ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

3.1 บริษัทย่อยในแต่ละประเทศจะประสานกิจกรรมต่าง ๆ จากบริษัทแม่และบริษัทย่อยกันเองจากแต่ละประเทศ

3.2 บริษัทย่อยในแต่ละประเทศปรับเปลี่ยนการดำเนินงานตามสภาพแวดล้อมที่แต่ละบริษัทย่อยเผชิญ

3.3 ทั้งบริษัทจะต้องวางแผนว่าจำดำเนินงานอย่างไร

การเลือกกลยุทธ์นานาชาติว่าจะใช้กลยุทธ์ต่างกันในแต่ละประเทศ กลยุทธ์เดียวกันในทุกประเทศ หรือกลยุทธ์แบบผสม จะต้องอาศัยสมมติฐาน 3 ข้อ คือ

ผู้บริโภคทั่วโลกมีรสนิยม มีความสนใจและมีความชอบเหมือนกัน การพยายามทำให้คนทั่วโลกมีรสนิยมในการบริโภคสินค้าที่เป็นรสเดียวกัน หรืออย่างเดียวกันก็มีความสำเร็จในระดับหนึ่งจะส่งผลทำให้บริษัทผลิตสินค้าเหมือนกันในทุกประเทศ เช่น อุปกรณ์ชุดดิน กล้องถ่ายรูป และเครื่องดื่ม เป็นต้น จะมีแตกต่างกันบ้างแต่ก็มีสินค้ากลุ่มหนึ่งที่เหมือนกัน

1. ทำให้ผู้บริโภคทั่วโลกเต็มใจที่จะซื้อสินค้าเพื่อให้คนรู้สึกว่าคุณมีความผันเป็นจริง หรือเป็นเหมือนอย่างที่ไฝฝืน ซึ่งจะ使人เลิกสินค้าที่มีราคาแพง จะมีลูกค้ากลุ่มหนึ่งไม่สนใจเรื่องราคา แต่ยินดีจะจ่ายด้วยราคาแพงกว่าปกติ สำหรับสินค้าบางประเภทที่ทำให้ตนเองรู้สึกว่าความผันที่มีมานานประสบผล สินค้าเหล่านี้ อาจมีหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นเครื่องประดับอย่าง

นาฬิกาข้อมือราคาแพง เสื้อผ้าที่เป็นแฟชั่น อาหาร และเครื่องสำอางประเภท เช่น ไวน์ หรือ สุราชั้นดี รวมทั้งรถยนต์ที่หรูหรา เป็นต้น

2. ปริมาณการผลิตสินค้าที่มีมาตรฐานเดียวกันเป็นจำนวนมากจนถึงระดับที่ต้นทุนประหยัดที่สุดทำให้ตั้งราคาขายต่ำสุด คนโดยทั่วไปจะมีความรู้สึกกระทบกระเทือนจากการปรับราคาสินค้า หากราคาสินค้าขึ้นสูงคนก็จะหันไปซื้อสินค้าราคาต่ำ ดังนั้น ในเกือบทุกเมืองทั่วโลก จะมีร้านขายของประเภทสินค้าราคาถูกซึ่งคนนิยมไปซื้อหามาใช้ กลยุทธ์จึงเน้นที่ราคาต่ำสุดเพื่อใช้ราคาเป็นปัจจัยชักจูง

การนำกลยุทธ์ไปใช้

การนำกลยุทธ์ไปใช้เป็นเรื่องยาก เพราะเหตุผล 4 ประการ คือ ประการแรก การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงของคนในองค์กรซึ่งเป็นเรื่องปกติของคนในทุกสังคม แต่จะอยู่ในระดับมากหรือน้อยอยู่ที่วิธีการนำไปใช้ ประการที่สอง มีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องจึงจะทำให้การนำไปใช้สมบูรณ์ ประการที่สาม ปัจจัยต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันซึ่งยากที่จะระบุว่าความสัมพันธ์เหล่านั้นทำให้การนำเอากลยุทธ์ไปใช้ก่อให้เกิดตามที่ต้องการหรือไม่ ประการสุดท้าย เกิดจากความใจร้อนของคนที่ยากให้ทุกอย่างสำเร็จด้วยระยะเวลาอันสั้น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วการนำไปใช้ทุกอย่างต้องใช้เวลาพอสมควร

การนำเอากลยุทธ์ไปใช้แยกได้เป็น 3 หัวข้อที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงโดยการวิวัฒนาการกับการปฏิวัติ การเรียนรู้องค์การและการใช้ความเป็นผู้นำเป็นเครื่องมือ

1. การเปลี่ยนแปลงโดยการวิวัฒนาการกับการปฏิวัติ (adaptive and generative change) การเปลี่ยนแปลงโดยวิวัฒนาการ (evolutionary) เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยการทำงานในระบบ (working in the system) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในวงแคบและใช้เวลายาวนาน การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติ (revolutionary) เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันทันทีโดยการทำงานทั้งระบบ (on the system) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในวงกว้างและทำให้เกิดสิ่งใหม่ในระยะเวลาสั้น การเปลี่ยนแปลงทั้งสองอย่างมีทั้งข้อดีและข้อเสียซึ่งควรใช้ทั้งสองอย่างแล้วแต่สถานการณ์

2. การเรียนรู้้องค์การ (organizational learning) หมายถึง การที่องค์การเปลี่ยนแปลงหรือนำเอากลยุทธ์มาใช้โดยเรียนรู้จากอดีตขององค์การเอง และจากองค์การอื่นแล้วเลือกเอาวิธีการที่เหมาะสมมาใช้แยกเป็น 2 ชั้น คือ

2.1 การค้นพบ (discovery) เป็นการที่เรียนรู้ว่าทฤษฎีหรือสมมติฐานที่จะนำมาใช้จะต้องมีการทดสอบ แล้วนำมาสรุปเป็นเนื้อหาหรือหลักการที่จะนำไปใช้ ตามปกติวิธีการบริหารงานจะมีหลายวิธี แต่ละวิธีจะต้องเลือกมาทดสอบและค้นหาว่ามีผลดีผลเสียอย่างไร

การค้นพบจะต้องเรียนรู้ความผิดพลาดในอดีตสำหรับใช้เป็นบทเรียนไม่ให้ความผิดพลาดนั้นเกิดขึ้นอีก

2.2 เมื่อค้นพบความรู้หรือหลักการแล้วก็นำมาดำเนินการในองค์การเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น เช่นเดียวกับกลยุทธ์เมื่อกำหนดกลยุทธ์แล้วก็ต้องนำเอากลยุทธ์นั้นมาใช้ เพื่อให้ผลการดำเนินงานขององค์การดีขึ้น

3. การใช้ความเป็นผู้นำเป็นเครื่องมือ (instrumental leadership) การเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเกิดขึ้นหรือเร็วย่อมต้องอาศัยความเป็นผู้นำในระดับหนึ่ง ยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วความเป็นผู้นำมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะแบบของผู้นำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะทำให้การนำกลยุทธ์ไปใช้เกิดผลเร็ว

สรุป

1. ผู้บริหารระดับสูงขององค์การจะต้องรับผิดชอบในการนำองค์การให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นแก่ผู้มีส่วนขององค์การ แยกเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม ความรับผิดชอบต่อการเงิน ได้แก่ อัตราผลกำไร ส่วนความรับผิดชอบต่อสังคม คือ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในสังคม

2. การกำหนดกลยุทธ์จะต้องมีลำดับขั้นโดยจะต้องเริ่มที่การมีวิสัยทัศน์ก่อนซึ่งแสดงให้เห็นว่าในอนาคตจะทำอะไร แล้วจึงตามด้วยภารกิจว่าองค์การกำลังทำอะไร หรือจะทำอะไร จากนั้นก็เป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์ซึ่งแสดงให้เห็นจุดหมายปลายทางในการดำเนินงานขององค์การ แล้วจึงกำหนดกลยุทธ์ขั้นสุดท้ายที่ทำเป็นแผนดำเนินงานขององค์การ

3. การคิดเชิงกลยุทธ์มีความสำคัญมากในการกำหนดกลยุทธ์ขององค์การ เพราะการคิดเชิงกลยุทธ์ทำให้เห็นความหมายของสินค้าต่าง ๆ ที่ผู้บริหารนำมาพิจารณา มองเห็นความแตกต่างที่เป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมแยกออกเป็น 2 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ พลังรวมกับวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ พลังรวมอาจเกิดทางการตลาด ต้นทุน เทคโนโลยี และทางการบริหาร ซึ่งทำให้ผู้บริหารทำงานได้ผลงานมากกว่าต่างคนต่างทำ วงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์จะทำให้ผู้บริหารกำหนดกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ทั้ง 4 วงจรได้

4. การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันเป็นหัวใจของการกำหนดกลยุทธ์ ซึ่งจะทำให้องค์การขายสินค้าได้มากกว่าคู่แข่ง การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันทำได้ 3 ด้าน คือ การขายสินค้าและบริการที่แตกต่างจากคู่แข่ง การผลิตสินค้าและบริการด้วยต้นทุนที่ถูกลงกว่าหรือความเป็นผู้นำทางต้นทุน และการตอบสนองต่อลูกค้าได้เร็วกว่าคู่แข่ง

5. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกเป็นงานขั้นแรกของการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อจะได้เห็นว่าปัจจัยอะไรที่องค์การควบคุมไม่ได้จะมาเป็นอุปสรรคขัดขวางหรือคุกคามองค์การ

และปัจจัยอะไรที่เป็นโอกาสในการดำเนินงานขององค์กร ปัจจัยภายนอกแยกเป็นสภาพแวดล้อมทั่วไปกับสภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน

6. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเป็นงานที่ต้องทำในลำดับต่อมา เพื่อหาว่าปัจจัยอะไรที่องค์กรสามารถควบคุมได้ที่เป็นจุดอ่อนที่องค์กรจะต้องขจัด และที่เป็นจุดแข็งที่องค์กรจะต้องเสริมให้มากขึ้น ปัจจัยภายในแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ ลูกใช้คุณค่า และกระบวนการและระบบงานหลักขององค์กร

7. การกำหนดกลยุทธ์ระดับดำเนินงานมีหลักที่สำคัญคือ การสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า ทุกหน่วยงานในองค์กรจะต้องมุ่งไปที่การสร้างให้กับลูกค้าด้วยการขายสินค้าและให้บริการที่ดี และมีคุณค่า การสร้างคุณค่าให้กับลูกค้าทำได้ 2 วิธี คือ การบริหารคุณภาพโดยรวมกับการปรับกระบวนการบริหารให้สั้นและเร็วเพื่อลูกค้าจะได้รับบริการรวดเร็วไม่เสียเวลา

8. การกำหนดกลยุทธ์ระดับบริษัทได้แก่การสร้างคุณค่า หรือผลกำไรให้กับเจ้าของกิจการ หรือผู้ถือหุ้น ทำให้องค์กรเกิดความมั่นคงและเจริญเติบโต หลักสำคัญของการสร้างคุณค่าให้เจ้าของคือการกระจายธุรกิจหรือขยายการดำเนินงานให้ใหญ่ขึ้นด้วยวิธีการกระจาย 3 ระดับ คือ กระจายในแนวนอน กระจายในแนวตั้งและกระจายระดับโลก

9. กลยุทธ์ระดับธุรกิจมีหลักการสำคัญว่าองค์กรจะแข่งขันอย่างไรหรือสร้างคุณค่าอะไรในการแข่งขันที่จะจับลูกค้า หรือจับตลาดได้มากที่สุด ซึ่งจะต้องพิจารณาองค์ประกอบในการแข่งขัน 3 อย่าง คือ ผู้ร่วมแข่งขันมีจำนวนเท่าไร ค่าที่เพิ่มขึ้นอันเกิดจากการแข่งขัน กฎการแข่งขันที่เป็นกรอบของการแข่งขัน กลวิธีในการแข่งขันและขอบเขตของการแข่งขัน

10. การกำหนดกลยุทธ์ระดับนานาชาติ คือ การทำให้ธุรกิจสามารถดำเนินงานในระดับโลกได้ ซึ่งจะต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ทั้ง 3 ระดับดังกล่าว ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลต่างประเทศด้วย กลยุทธ์ระดับนานาชาติ แยกเป็น 3 ประเภท คือ กลยุทธ์ต่างกันแต่ละประเทศ กลยุทธ์เดียวกันในทุกประเทศ และกลยุทธ์ผสม

11. การนำกลยุทธ์ไปใช้นับว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวางแผนกลยุทธ์ และเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุด ด้วยเหตุผลหลายอย่าง วิธีการนำไปใช้แบ่งเป็น 3 ประเภทที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การเปลี่ยนแปลงโดยวิวัฒนาการกับการปฏิวัติ การเรียนรู้องค์กร และการใช้ความเป็นผู้นำเป็นเครื่องมือ (เสนาะ ตีเขี้ยว, 2543)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระภิกษุ ศรีสวัสดิ์, ประชุมพร รังสิวงศ์ และเจษฎาภรณ์ ยานพรหม (2550) ได้ศึกษา กลไกและศักยภาพการจัดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนบนพื้นที่เกาะช้าง ซึ่งพบว่า มีกิจกรรมทางบกและทางทะเล โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม การลงทุนด้วยทุนส่วนตัว 90% ทางกลุ่มมีรถรับ-ส่งบริการความสะดวกทุกจุดกิจกรรม การจัดการ ประชาสัมพันธ์เป็นเอกสารแผ่นพับและโปสเตอร์โดยวางไว้ที่พักร้านอาหาร รีสอร์ท บังกะโล โฮมสเตย์ เป็นต้น การให้บริการโดยคนในพื้นที่ และเป็นกิจกรรมที่มีความปลอดภัยสูง ประชาชนในพื้นที่ เห็นว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีศักยภาพสูง มีข้อเสนอแนะจากคณะผู้วิจัย คือ ควรมีการบังคับใช้ กฎหมายและใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา ปรับปรุง อนุรักษ์ ให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และครบถ้วน

ประดิษฐ์ วงศ์สุวรรณ และประดิษฐ์ ศิลบุตร (2550) ได้ศึกษาการพัฒนาและการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรพอเพียงในเขตอีสานใต้ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวได้นำปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาใช้ทำธุรกิจแหล่งท่องเที่ยวแล้วมีการพัฒนาไปในทางที่ดี พยายามพึ่งพาตนเอง เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น สร้างเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน ร่วมกันจัดทัวร์ สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจและเสนอแนวคิดและได้รับความ ช่วยเหลือจากหน่วยงานในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง มีการประชาสัมพันธ์ทุกสื่อ นำแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนิสิต นักศึกษา ประชาชนทั่วไปมีความสนใจอยากศึกษาดูงาน ซึ่งทาง ผู้ประกอบการมีการให้บริการเพิ่มเติม และมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน

ชลิตา รินทร์พรหม, เปรมฤดี ชลังวิเชียร และพิชาน พงศ์นุรักษ์ (2550) ได้ศึกษาความ ยั่งยืนของโฮมสเตย์ในอีสานใต้ พบปัญหาของการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก ความต้องการของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับต้องการความรู้ และความเพลิดเพลินอยู่ในระดับสูง รูปแบบของการพัฒนาโฮมสเตย์ที่ยั่งยืนและเหมาะสม สอดคล้องแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มี 7 ประการ คือ ลักษณะทางกายภาพเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น การบริหารงานในลักษณะกลุ่ม สมาชิกโฮมสเตย์ต้องมีใจรักบริการ มีอัธยาศัยไมตรี มีระบบการจัดการดูแลแหล่งท่องเที่ยวใน ชุมชน การพัฒนาเครือข่ายระหว่างโฮมสเตย์กับหน่วยงานหรือบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีการ ประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม และต้องเรียนรู้แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวโฮมสเตย์ให้ยั่งยืนตามหลักการที่ถูกต้อง

จิรารวรรณ กาวิละ (ม.ป.ป.) ได้ทำการศึกษาทางเลือกของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาหมู่บ้านวัวลาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบททั่วไป และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเพื่อศึกษาปัญหาตลอดจนวิเคราะห์หาสาเหตุ ของปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านวัวลาย

เป็นถิ่นที่อยู่ของช่างฝีมือเครื่องเงินที่ถูกกวาดต้อนมาจากกลุ่มแม่น้ำสาละวินในประเทศพม่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2342 ในสมัยพระเจ้ากาวิละ และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่โดยรอบวัดหมื่นสาร ประกอบอาชีพหัตถกรรมเครื่องเงินสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน กลายเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านวัวลายจนถึงปัจจุบัน สภาพการค้าขาย และการประกอบอาชีพเครื่องเงินเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านวัวลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

จากการศึกษาสภาพปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านวัวลายที่เป็นเหตุให้สภาพการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านวัวลายเปลี่ยนแปลงไป ได้ยึดหลักองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่ดีซึ่งประกอบด้วย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ในส่วนของการนำเสนอทางเลือกของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้นำเสนอโดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเจ้าของพื้นที่ ความยั่งยืนของสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และประโยชน์ที่ชุมชนพึงจะได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น ๆ ตลอดจนมีความสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาครัฐ กิจกรรมที่เสนอเป็นทางเลือกของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านวัวลาย ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านวัวลาย การจัดตั้งศูนย์ศิลปหัตถกรรมบ้านวัวลาย การจัดงานเทศกาลเครื่องเงินบ้านวัวลาย การจัดท่องเที่ยวแบบถีบจักรยานท่องเที่ยววัฒนธรรมบ้านวัวลาย และการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์บ้านวัวลาย

ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ, สาธิต ผลเจริญ และกมลรัตน์ สมใจ (2550) ได้ทำการศึกษาแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ประเภทของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ 4 ประเภท คือ 1) ยาสมุนไพร ทั้งในรูปแบบการรับประทาน การทา และการเป่า 2) การนวดจับเส้น การประคบและอบสมุนไพร 3) การผลิตอาหารธรรมชาติเพื่อสุขภาพ 4) การใช้มนต์คาถา การเสกเป่า

2. รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ มี 2 รูปแบบ คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ ยังมีสิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ ควรมีป้ายบอกทางที่ชัดเจน การจัดวางสิ่งของให้เป็นระเบียบ เรื่องความสะดวก และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ 2) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ให้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ

3. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ทำได้ โดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีบทบาทของตนเองอย่างเหมาะสม ดังนี้ คือ 1) เชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง

2) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ด้วยการให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

4. ยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มี 4 ประการ คือ 1) การพัฒนาองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง 2) การพัฒนาความเป็นผู้นำด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ ให้เชื่อมโยงกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แหล่งอารยธรรมขอมโบราณ ของประเทศกัมพูชา 3) การพึ่งพาประเทศเพื่อนบ้านเขมรและลาวในฐานะที่เป็นแหล่งสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อนำมาเสริมสร้างสุขภาพและ 4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เสริมสร้างสุขภาพพร้อมกันระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นสินค้าส่งออกและใช้ร่วมกัน

สุจิตราภา พันธวิไล และธีรเทพ ชนโมตรี (2545) การค้นคว้าแบบอิสระเรื่องรูปแบบการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม กรณีศึกษา บ้านหล่อชา (อาข่า) ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

ด้านรูปแบบและวิธีการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านหล่อชา ซึ่งมีการดำเนินงานอยู่ในปัจจุบันเป็นการทำงานร่วมกันของชุมชนกับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน-เชียงราย โดยแต่ละฝ่ายมีโครงสร้างองค์กรเพื่อการทำงานอย่างชัดเจน คือ ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบการปฏิบัติงานในพื้นที่หมู่บ้านตามโครงสร้างองค์กรที่จัดไว้ ทั้งในด้านการจัดการพื้นที่หมู่บ้าน รูปแบบการนำเที่ยว บุคลากร การเงิน/บัญชีของโครงการ ส่วนสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนเชียงรายเป็นที่เลี้ยงในด้านการลงทุนด้วยการให้กู้ยืมกองทุนหมุนเวียนโดยปลอดดอกเบี้ย ด้านนโยบายและด้านการตลาด

ด้านรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในอนาคต พบว่า องค์กรเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องเป็นเอกเทศ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันอย่างชัดเจน ที่สำคัญจะต้องมีฝ่ายพัฒนาจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น และฝ่ายพัฒนาบุคลากร โดยคัดเลือกจากเยาวชนและชาวบ้านผู้สนใจในการทำงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น นอกจากนี้ ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังมากขึ้น ผู้นำและคณะกรรมการดำเนินงานจะต้องมีความเข้มแข็ง มีการจัดการด้านการเงินและบัญชีอย่างรอบคอบ โปร่งใส

ประกอบศิริ ภักดีพินิจ (2545) ได้ทำการศึกษา ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา กรณีศึกษา ชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผลการศึกษา

1. ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮชุมชนมีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน 2 ด้าน คือ ด้านสื่อดึงดูดใจและ

การเข้าถึง ส่วนองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดก็จะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

2. ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกว๊านพะเยาต้องการมากในด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัยและด้านการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ให้เกิดความสะอาดแต่มีความต้องการอยู่ในระดับปานกลางโครงสร้างพื้นฐานและด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว

3. แนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ ผู้ศึกษาได้เสนอแนะแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านร่องไฮ ไว้ 6 แผนงาน คือ แผนงานการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, แผนงานการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน, แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะอาดและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว, แผนงานการพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน, แผนงานรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว, แผนงานพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

จุฑามาศ คำทอง (2546) ได้ทำการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตที่ยั่งยืนของชุมชน ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดและบทเรียนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมี 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ของชุมชน

2. บทเรียนในการจัดการทรัพยากร รูปแบบการผลิตของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงจากการผลิตแบบยังชีพมาสู่การผลิตในเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ส่งผลให้สภาพแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรม เกิดภาวะขาดแคลนทั้งทรัพยากรและสิทธิการใช้ประโยชน์ ชุมชนเริ่มสรุปบทเรียนและเรียนรู้ว่าคุณค่าของทรัพยากร คือ คุณค่าของวิถีชีวิต เป็นความสัมพันธ์พึ่งพาต่อกันที่จะต้องอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมให้กลับมาสมบูรณ์คืนสภาพความเป็นป่าที่มีสัตว์ป่าและพืชพรรณหลากหลาย ป่าเป็นแหล่งน้ำและอาหารโดยธรรมชาติ ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้น หนี้สินลดลงและมีความสุขมากขึ้น

3. ชุมชนมีการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ เพื่อการผลิตที่ยั่งยืนใน 3 ลักษณะ คือ การเชื่อมโยงแนวคิดและบทเรียนเพื่อการจัดการทรัพยากร, การเลือกรูปแบบการผลิตที่ยั่งยืนของชุมชน, การถ่ายทอดและการสร้างเครือข่าย

ชยุดิ ผลชวนปัญญา (2543) ได้ทำการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า

1. ชุมชนมีการจัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน พบว่า ชุมชนมีระบบการผลิตแบบกึ่งยังชีพ มีระบบความสัมพันธ์ทั้งในครอบครัว กลุ่ม

เครือข่ายที่เห็นได้ชัด คือ ตระกูลแซ่ และชุมชนมีวิถีการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวม้งทั่วไป คือ มีระบบความเชื่อในลักษณะแบบพุทธผี ทั้งสามระบบนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจึงทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชนขึ้น

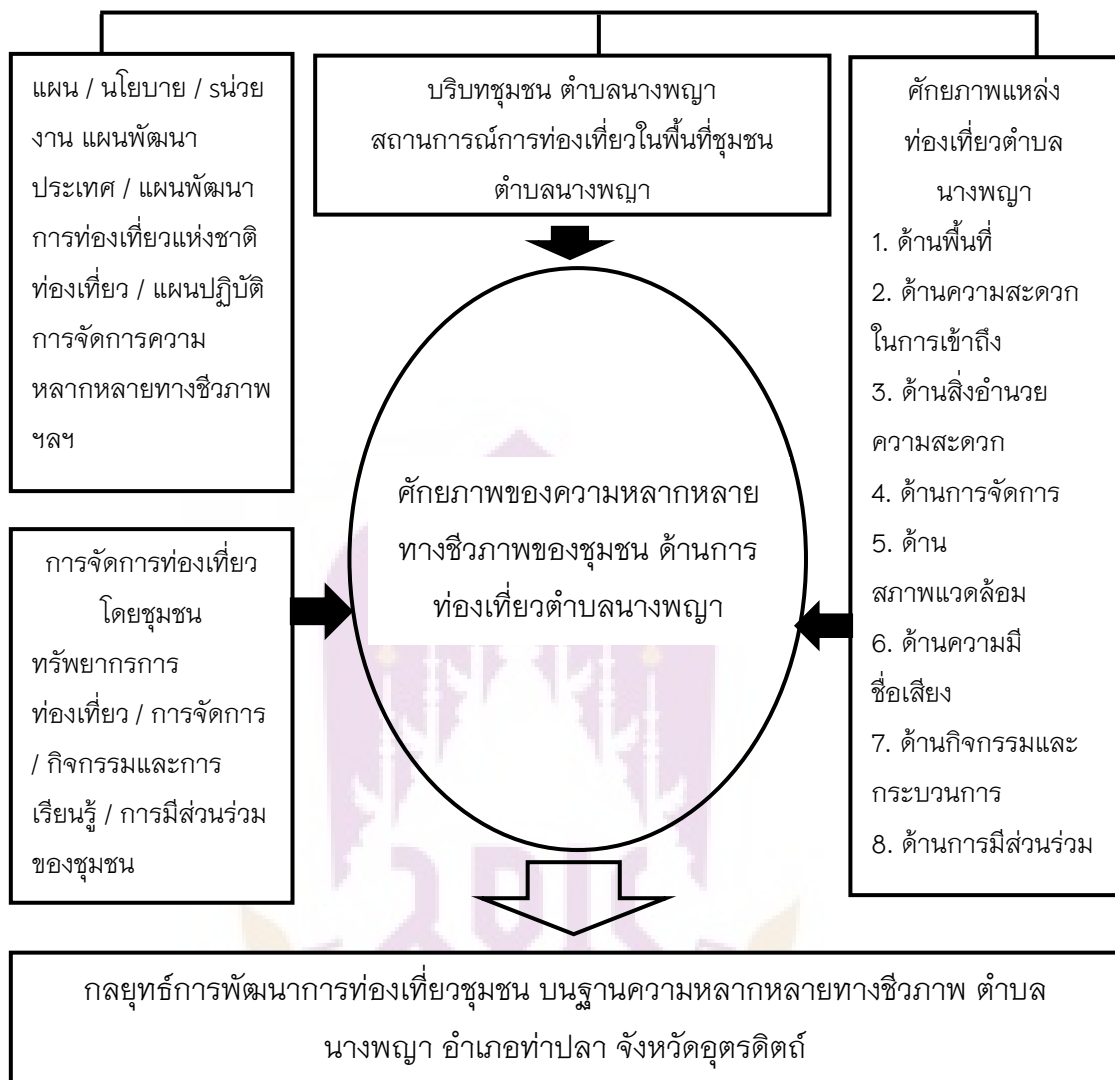
2. ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในชุมชน ซึ่งปัจจัยภายนอกเหล่านั้น ได้แก่ การดำเนินงานของรัฐ เช่น กรมประมงกระทรวงมหาดไทย มูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง และกรมป่าไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการร่วมกิจกรรมของชุมชน ในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมม้งและสิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกประการหนึ่ง คือ ปัจจัยทางด้านระบบเศรษฐกิจ

จตุพร หล้าใจ (ม.ป.ป.) ได้ทำการศึกษากระบวนการเรียกร้องสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฝาง ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้กระบวนการเรียกร้องสิทธิของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ได้เริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการพัฒนากระบวนการเรียกร้องสิทธิตามสภาพการณ์ของปัญหา และปัจจัยแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งเร่งเร้าให้ชุมชนต้องหาวิธีการในการจัดการและแก้ไข กฎ ระเบียบ ข้อตกลงร่วมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และระบบความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ถูกนำมาให้คุณค่าและความสำคัญ เพื่อเรียกร้องความชอบธรรมในระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และขับเคลื่อนกระบวนการอย่างสร้างสรรค์ ส่วนเงื่อนไขที่ผลักดันให้ชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบของการเคลื่อนไหว ได้แก่ นโยบายของรัฐ ความไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ การถูกข่มขู่ คุกคามจากผู้มีอิทธิพลวิธีการที่ชุมชนใช้ในการเรียกร้องสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะเห็นว่า การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นจะเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งการจะพัฒนาให้การท่องเที่ยวไปสู่ความยั่งยืนได้นั้นจำเป็นต้องมีระบบการจัดการที่ดี การบริหารมีระบบ มีการดูแลทรัพยากรและสร้างเครือข่าย มีการประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ และชุมชนต้องมีจิตวิญญาณในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบยั่งยืนอีกด้วย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มุ่งเน้นศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา โดยศึกษาศักยภาพชุมชนตามองค์ประกอบพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ ความสามารถในการเข้าถึง ที่พักในชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยใช้ศักยภาพความหลากหลายทางชีวภาพเป็นฐาน ศึกษาระดับความรู้ภายในชุมชนด้านต่าง ๆ เพื่อจะนำไปกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา ซึ่งจะนำความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนออกเผยแพร่และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีแนวคิดว่ากลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนใน 4 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (การจัดการ กิจกรรมหรือกระบวนการ ทรัพยากรการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วม) ต้องมีความสัมพันธ์และเหมาะสมกับศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนตำบลนางพญา

ภาพ 3 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวิธีการศึกษา วิธีการรวบรวมข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยครั้งนี้ได้จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา โดยศึกษาถึงบริบทในด้านต่าง ๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน รวมถึงการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนตำบลนางพญา

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยประชากรในพื้นที่ตำบลนางพญาอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (population) ซึ่งแบบออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน 20 คน
2. ผู้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้กำหนดให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลนางพญา จำนวน 10 คน
3. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ในกรณีที่ไม่ทราบขนาดของจำนวนประชากรที่แน่นอน ดังนั้น ขนาดตัวอย่างสามารถคำนวณได้จากสูตรไม่ทราบขนาดตัวอย่างของ W.G. Cochran โดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95

และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2549) ซึ่งสูตรในการคำนวณที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ

$$\text{สูตร } n = \frac{P(1-P)Z^2}{E^2}$$

เมื่อ	n	แทน	ขนาดตัวอย่าง
	P	แทน	สัดส่วนของประชากรที่ผู้วิจัยกำลังสุ่ม .50
	Z	แทน	ระดับความเชื่อมั่นที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ Z มีค่าเท่ากับ 1.96 ที่ระดับความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 (ระดับ .05)
	E	แทน	ค่าความผิดพลาดสูงสุดที่เกิดขึ้น = .05

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า } n &= \frac{(.05)(1-.5)(1.96)^2}{(.05)^2} \\ &= 384.16 \end{aligned}$$

ใช้ขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 384 คน จึงจะสามารถประมาณค่าร้อยละ โดยมีความผิดพลาดไม่เกินร้อยละ 5 ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เพื่อความสะดวกในการประเมินผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 ตัวอย่าง ซึ่งถือได้ว่าผ่านเกณฑ์ตามที่เงื่อนไขกำหนด โดยการแจกแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด โดยเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา โดยศึกษาถึงบริบทในด้านต่าง ๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชน รวมถึงการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนตำบลนางพญา ได้ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลโดยเป็นแบบสัมภาษณ์สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และแจกแบบสอบถามเพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้จึงออกแบบเครื่องมือในการวิจัย 2 ประเภท ได้แก่

1. แบบสำรวจบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา โดยมีประเด็นครอบคลุมดังนี้

ประวัติศาสตร์ชุมชน ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานการก่อตั้งชุมชนเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพของชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ/ที่มนุษย์สร้างขึ้น เส้นทางคมนาคม โครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ ฯลฯ สภาพการเปลี่ยนแปลงและการใช้/การระดมทรัพยากร

ลักษณะประชากรจำนวนโครงสร้างการเปลี่ยนแปลง

ลักษณะทางเศรษฐกิจ อาชีพการผลิต (ปัจจัยและทรัพยากร) การบริหารจัดการ การตลาด ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภายนอก

ลักษณะทางสังคม กลุ่ม/องค์กร โครงสร้างอำนาจ ผู้นำ ระบบครอบครัวและเครือญาติ เครือข่าย สถาบันในชุมชน (เชื่อมโยงกับลักษณะทางสังคม)

ระบบการศึกษา ใน/นอกทางการ/ไม่เป็นทางการการติดต่อสื่อสารช่องทางและการรับข่าวสารและการสื่อสาร

ระบบอนามัยและสาธารณสุข ในทางการ/ไม่เป็นทางการ พื้นเมืองและทางเลือก

ระบบความเชื่อและประเพณี วัฒนธรรม

บริบทเฉพาะที่ครอบคลุมประเด็นเป้าหมาย คือ สถานการณ์และแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา

2. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-depth Interview) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3. การประชุมกลุ่ม

4. แบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือการสร้างเครื่องมือ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

4.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน/พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดโครงสร้างของแบบสอบถาม

4.2 สร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาสภาพปัจจุบันด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยว

4.3 นำแบบสอบถามที่ร่างขึ้นนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามทั้งในแง่ของวัตถุประสงค์ ภาษาที่ใช้และความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

4.4 ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะ ของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

4.5 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรนอกกลุ่มที่ใช้ในการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งมีลักษณะบริบทใกล้เคียงกัน จำนวน 30 คน

4.6 นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองไปวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.79 จึงจะยอมรับว่ามีความเที่ยงตรงที่เชื่อถือได้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2543)

4.7 นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ ไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างแบบสอบถาม ประกอบไปด้วย 4 ส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุระดับ การศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ภูมิลำเนา

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา ได้แก่ ลักษณะการเดินทาง ยานพาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ของการเดินทางมาท่องเที่ยวระยะเวลาที่มาท่องเที่ยว ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลาย ทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วย ด้านพื้นที่, ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว, ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก, ด้านการจัดการ, ด้านสภาพแวดล้อม, ด้านความมีชื่อเสียง, ด้านกิจกรรมและกระบวนการ, ด้านการมีส่วนร่วม โดยลักษณะคำถามเป็นคำถามแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์คะแนนในแต่ละระดับดังนี้ (ปาริฉัตร อึ้งจะนิล, 2554)

ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมากที่สุด	ระดับคะแนน 5 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมาก	ระดับคะแนน 4 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพปานกลาง	ระดับคะแนน 3 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อย	ระดับคะแนน 2 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อยที่สุด	ระดับคะแนน 1 คะแนน

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามบรรยาย เกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมีประเด็นตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของ

นักท่องเที่ยว ตอนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 1) ด้านพื้นที่ 2) ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) ด้านการจัดการ 5) ด้านสภาพแวดล้อม 6) ด้านความมีชื่อเสียง 7) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ 8) ด้านการมีส่วนร่วม

วิธีการรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้แก่

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานการก่อตั้งชุมชนเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

1.2 ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพของชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ/ที่มนุษย์สร้างขึ้น เส้นทางคมนาคม โครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ ฯลฯ สภาพการเปลี่ยนแปลงและการใช้/การระดมทรัพยากร

1.3 ลักษณะประชากร

1.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ อาชีพ การผลิต (ปัจจัยและทรัพยากร) การบริหารจัดการ การตลาด ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภายนอก

1.5 ลักษณะทางสังคม กลุ่ม/องค์กร โครงสร้างอำนาจ ผู้นำ ระบบครอบครัวและเครือญาติ เครือข่าย สถาบันในชุมชน (เชื่อมโยงกับลักษณะทางสังคม)

1.6 ระบบการศึกษา ใน/นอกทางการ/ไม่เป็นทางการการติดต่อสื่อสารช่องทางและการรับข่าวสารและการสื่อสาร

1.7 ระบบอนามัยและสาธารณสุข ในทางการ/ไม่เป็นทางการ พื้นเมืองและทางเลือก

1.8 ระบบความเชื่อและประเพณี วัฒนธรรม

1.9 บริบทเฉพาะที่ครอบคลุมประเด็นเป้าหมาย คือ สถานการณ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์ข้อมูลกับผู้รู้ในชุมชนโดยใช้การเดินสำรวจ/ประวัติศาสตร์ชุมชน/โครงสร้างองค์กรชุมชน/และปฏิทินชุมชน โดยแบบสำรวจบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยว ครอบคลุมประเด็นดังนี้

2.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานการก่อตั้งชุมชนเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2.2 ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพของชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ/ที่มนุษย์สร้างขึ้น เส้นทางคมนาคม โครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ ฯลฯ สภาพการเปลี่ยนแปลงและการใช้/การระดมทรัพยากร

2.3 ลักษณะประชากรจำนวนโครงสร้างการเปลี่ยนแปลง

2.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ อาชีพการผลิต (ปัจจัยและทรัพยากร) การบริหารจัดการการตลาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภายนอก

2.5 ลักษณะทางสังคม กลุ่ม/องค์กร โครงสร้างอำนาจ ผู้นำ ระบบครอบครัวและเครือญาติ เครือข่าย สถาบันในชุมชน (เชื่อมโยงกับลักษณะทางสังคม)

2.6 ระบบการศึกษา ใน/นอกทางการ/ไม่เป็นทางการการติดต่อสื่อสารช่องทางและการรับข่าวสารและการสื่อสาร

2.7 ระบบอนามัยและสาธารณสุข ในทางการ/ไม่เป็นทางการ พื้นเมืองและทางเลือก

2.8 ระบบความเชื่อและประเพณี วัฒนธรรม

2.9 บริบทเฉพาะที่ครอบคลุมประเด็นเป้าหมาย คือ สถานการณ์และแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ในตำบลนางพญา ร่วมกับกลุ่มตัวแทนชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะมีการตรวจสอบข้อมูลและเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารหลักฐาน โดยนำข้อมูลมาให้เจ้าของข้อมูลตรวจสอบโดยการจัดเวทีสรุปข้อมูล เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำเสนอ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอด้วยการพรรณนาปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างรอบคอบและครอบคลุมทุกประเด็นอย่างละเอียดดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในส่วนของหน่วยงานภาครัฐและตัวแทนคนในพื้นที่มาวิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทำการวิเคราะห์รายกลุ่มจากคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์โดยการจัดกลุ่มประเด็นสำคัญของคำถามในแต่ละตอนที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากตัวแทนคนในพื้นที่และตัวแทนผู้มีส่วนหน่วยงานของภาครัฐได้ นายกองดีการบริหารส่วนตำบลนางพญา กำนันตำบลนางพญา ท่านเจ้าอาวาสวัดน้ำพริก ท่านเจ้าอาวาสวัดห้วยต้า ผู้อำนวยการการอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน หัวหน้าโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าลำน้ำน่านฝั่งขวา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุดรธานี ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุดรธานี นายอำเภอท่าปลา พัฒนาชุมชนอำเภอท่าปลา เลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล

นางพญา รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
นางพญาผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1, 2, 3, 4, 5, 6 ตำบลนางพญา เจ้าพนักงานธุรการองค์การบริหาร
ส่วนตำบลนางพญา

3. วิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทย ในการเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบล
นางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ จากข้อมูลทุติยภูมิและปฐมภูมิโดยใช้ข้อมูล ดังต่อไปนี้

4. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม
มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมหาค่า ทางสถิติที่ใช้วิเคราะห์มีดังนี้ คือ

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา
(Descriptive Statistic) โดยการหาค่าคงที่ (Fixed rate) ร้อยละ (Percentage)

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่
ตำบลนางพญา ของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา โดยการหาค่าคงที่ร้อยละ

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐาน
ความหลากหลาย ทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยการหาค่าเฉลี่ย
(Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่ง
ท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัด
อุตรดิตถ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากคำถามแบบประเมินค่า นั้นจะกำหนดโดยการให้คะแนนคำตอบ
ของแบบสอบถาม ดังนี้ (ปาริฉัตร อึ้งจะนิล, 2554)

ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมากที่สุด	ระดับคะแนน 5 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมาก	ระดับคะแนน 4 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพปานกลาง	ระดับคะแนน 3 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อย	ระดับคะแนน 2 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อยที่สุด	ระดับคะแนน 1 คะแนน

แล้วหาค่าเฉลี่ยของคำตอบแบบสอบถาม (ปารวี ศรีอุบล, 2548) โดยใช้เกณฑ์ใน
การประเมินผลดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมาก
ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย (Mean) (สุภา ศีลศร และคณะ, 2545) โดยใช้สูตร $\bar{x} = \frac{\sum x}{n}$

เมื่อ	$\bar{x}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
	$\sum x$	แทน	ผลรวมคะแนนทั้งหมด
	n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) (สุภา ศีลศร และคณะ, 2545) โดยใช้สูตร

$$SD = \sqrt{\frac{n\sum x^2 - (\sum x)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ	SD	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	$\sum x^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง
	$(\sum x)^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมดยกกำลังสอง
	n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

ส่วนที่ 4 คำถามปลายเปิด เพื่อวิเคราะห์ข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวในการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

1. ผู้ให้ข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน 20 คน
2. ผู้วิจัยได้กำหนดให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านการท่องเที่ยว จำนวน 10 คน
3. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ในกรณีที่ไม่ทราบขนาดของจำนวนประชากรที่แน่นอน ดังนั้น ขนาดตัวอย่างสามารถคำนวณได้จากสูตรไม่ทราบขนาดตัวอย่างของ W.G. Cochran โดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นร้อยละ 95

และระดับค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2549) ซึ่งสูตรในการคำนวณที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ

$$\text{สูตร } n = \frac{P(1-P)Z^2}{E^2}$$

เมื่อ	n	แทน	ขนาดตัวอย่าง
	P	แทน	สัดส่วนของประชากรที่ผู้วิจัยกำลังสุ่ม .50
	Z	แทน	ระดับความเชื่อมั่นที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ Z มีค่าเท่ากับ 1.96 ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (ระดับ .05)
	E	แทน	ค่าความผิดพลาดสูงสุดที่เกิดขึ้น = .05

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า} \quad n &= \frac{(.05)(1-.5)(1.96)^2}{(.05)^2} \\ &= 384.16 \end{aligned}$$

ใช้ขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 384 คน จึงจะสามารถประมาณค่าร้อยละ โดยมีความผิดพลาดไม่เกินร้อยละ 5 ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เพื่อความสะดวกในการประเมินผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 ตัวอย่าง ซึ่งถือได้ว่าผ่านเกณฑ์ตามที่เงื่อนไขกำหนด โดยการแจกแบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด โดยเก็บข้อมูลในเขตพื้นที่ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วิธีการรวบรวมข้อมูล

1. การสำรวจและประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

1.1 ใช้แบบสำรวจประเภทของแหล่งท่องเที่ยวและสำรวจองค์ประกอบพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว ของกรมการท่องเที่ยวศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 8 ด้าน ตามองค์ประกอบ ดังนี้

- 1.1.1 ด้านพื้นที่
- 1.1.2 ด้านความสะดวกในการเข้าถึง
- 1.1.3 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
- 1.1.4 ด้านการจัดการ
- 1.1.5 ด้านสภาพแวดล้อม
- 1.1.6 ด้านความมีชื่อเสียง
- 1.1.7 ด้านกิจกรรมและกระบวนการ

1.1.8 ด้านการมีส่วนร่วม

1.2 แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1.3 การประชุมกลุ่มย่อย

1.4 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือการสร้างเครื่องมือ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน/พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดโครงสร้างของแบบสอบถาม

2. สร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาสภาพปัจจุบันด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยว

3. นำแบบสอบถามที่ร่างขึ้นนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามทั้งในแง่ของวัตถุประสงค์ ภาษาที่ใช้และความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

4. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะ ของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรนอกกลุ่มที่ใช้ในการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งมีลักษณะบริบทใกล้เคียงกัน จำนวน 30 คน

6. นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองไปวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.79 จึงจะยอมรับว่ามีความเที่ยงตรงที่เชื่อถือได้ (บุญธรรม กิจปริดาภิสุทธิ, 2543)

7. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ ไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างแบบสอบถาม ประกอบไปด้วย 4 ส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุระดับ การศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ภูมิลำเนา

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา ได้แก่ ลักษณะการเดินทาง ยานพาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ของการเดินทางมาท่องเที่ยวระยะเวลาที่มาท่องเที่ยว ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ของนักท่องเที่ยว

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วยด้านพื้นที่, ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว, ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก, ด้านการจัดการ, ด้านสภาพแวดล้อม, ด้านความมีชื่อเสียง, ด้านกิจกรรมและกระบวนการ, ด้านการมีส่วนร่วม โดยลักษณะคำถามเป็นคำถามแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์คะแนนในแต่ละระดับดังนี้ (ปาริฉัตร อึ้งจะนิล, 2554)

ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมากที่สุด	ระดับคะแนน 5 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพมาก	ระดับคะแนน 4 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพปานกลาง	ระดับคะแนน 3 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อย	ระดับคะแนน 2 คะแนน
ระดับความคิดเห็นถึงศักยภาพน้อยที่สุด	ระดับคะแนน 1 คะแนน

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามบรรยาย เกี่ยวกับการขอเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

2. การประชุมกลุ่ม Focus group เพื่อระดมสมองเพื่อสร้างกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

เพื่อวิเคราะห์หาจุดแข็งจุดอ่อนทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชนตำบลนางพญา ที่ได้จากการแบบสอบถามโดยการใช้เทคนิค SWOT ANALYSIS หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละเพื่อใช้วิเคราะห์สิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก (internal and external environmental analysis) ที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างกลยุทธ์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยผู้ให้ผู้นำชุมชนวิเคราะห์ในแต่ละด้านและกำหนดค่าคะแนนถ่วงน้ำหนักในแต่ละประเด็น (weighted score) ซึ่งในแต่ละประเด็นมีค่าถ่วงน้ำหนักรวมเท่ากับ 1 โดยนำค่าคะแนนถ่วงน้ำหนักรวมที่ได้หาค่าเฉลี่ยแต่ละประเด็น จัดทำ Space Matrix เพื่อระบุตำแหน่งทางกลยุทธ์

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ SWOT Matrix ของศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลได้ร่วมกันจัดทำกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้ SWOT Matrix มีขั้นตอนดังนี้ คือ

1. สร้างตาราง Matrix ของแต่ละประเด็นโดยนำจุดแข็งและจุดอ่อน (ปัจจัยภายใน) ที่เรียงคะแนนไว้แล้วให้อยู่ในแนวนอน ส่วนโอกาสและอุปสรรค (ปัจจัยภายนอก) ที่เรียงคะแนนไว้ เช่นเดียวกันให้อยู่ในแนวตั้งตาม SWOT Matrix

2. เลือกเฉพาะจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคที่มีระดับคะแนนมาก (ค่าคะแนนระหว่าง 2.34 – 3.00) ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในส่วนจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคที่มีคะแนนระดับปานกลางถึงระดับน้อย (1.00 – 2.33) โดยไม่นำมาพิจารณาแต่สามารถย้อนกลับไปเพื่อพิจารณาปัจจัยที่มีคะแนนระดับปานกลางถึงระดับน้อยได้

3. จับคู่ (SWOT matching) ในแต่ละประเด็น เป็นเทคนิคที่ใช้ในการสร้างกลยุทธ์ทางเลือก โดยการจับคู่ทีละคู่

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลนำค่าคะแนนถ่วงน้ำหนักในแต่ละประเด็น (weighted score) นำผลที่ได้มาพิจารณาประกอบกับการวิเคราะห์ SWOT Matrix เพื่อหากลยุทธ์การพัฒนาที่เหมาะสม และวางแผนในการพัฒนาตามกลยุทธ์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ตลอดจนการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ตามโครงการที่สมาชิกชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อให้การพัฒนาความการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ให้มีศักยภาพและความเข้มแข็งในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่จะดำเนินงานต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะมีการตรวจสอบข้อมูลและเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารหลักฐาน โดยนำข้อมูลมาให้เจ้าของข้อมูลตรวจสอบโดยการจัดเวทีสรุปข้อมูล เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำเสนอ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอด้วยการพรรณนาปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างรอบคอบและครอบคลุมทุกประเด็นอย่างละเอียดดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในส่วนของหน่วยงานภาครัฐและตัวแทนคนในพื้นที่มาวิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทำการวิเคราะห์รายกลุ่มจากคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์โดยการจัดกลุ่มประเด็นสำคัญของคำถามในแต่ละตอนที่ใช้ในการสัมภาษณ์

2. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากตัวแทนคนในพื้นที่และตัวแทนผู้มีส่วนหน่วยงานของภาครัฐได้ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนางพญา กำนันตำบลนางพญา ท่านเจ้าอาวาสวัดน้ำพริก ท่านเจ้าอาวาสวัดห้วยต้า ผู้อำนวยการการอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน หัวหน้าโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าลำน้ำน่านฝั่งขวา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุตรดิตถ์ นายอำเภอท่าปลา พัฒนาชุมชนอำเภอท่าปลา เลขานุการองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลนางพญา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1, 2, 3, 4, 5, 6 ตำบลนางพญา เจ้าพนักงานธุรการองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากคำถามแบบประเมินค่านั้นจะกำหนดโดยการให้คะแนนคำตอบของแบบสอบถาม ดังนี้ (ปาริฉัตร อึ้งจะนิล, 2554)

ส่วนที่ 4 คำถามปลายเปิด เพื่อวิเคราะห์ข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวในการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

พื้นที่จะดำเนินการวิจัยในพื้นที่ตำบลนางพญาอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบออกเป็นสองกลุ่ม คือ

1. ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน 20 คน

2. ผู้วิจัยได้กำหนดให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว/ผู้ที่สนใจทั่วไป จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instrument)

การจัดประชุมกลุ่มย่อย ระดับหมู่บ้าน/การจัดประชุมเสวนา ระดับตำบล

1. สรุปข้อมูลจากเก็บรวบรวม การวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านการท่องเที่ยว เอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดหัวข้อในการอภิปราย

2. กำหนดหัวข้อที่จะใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

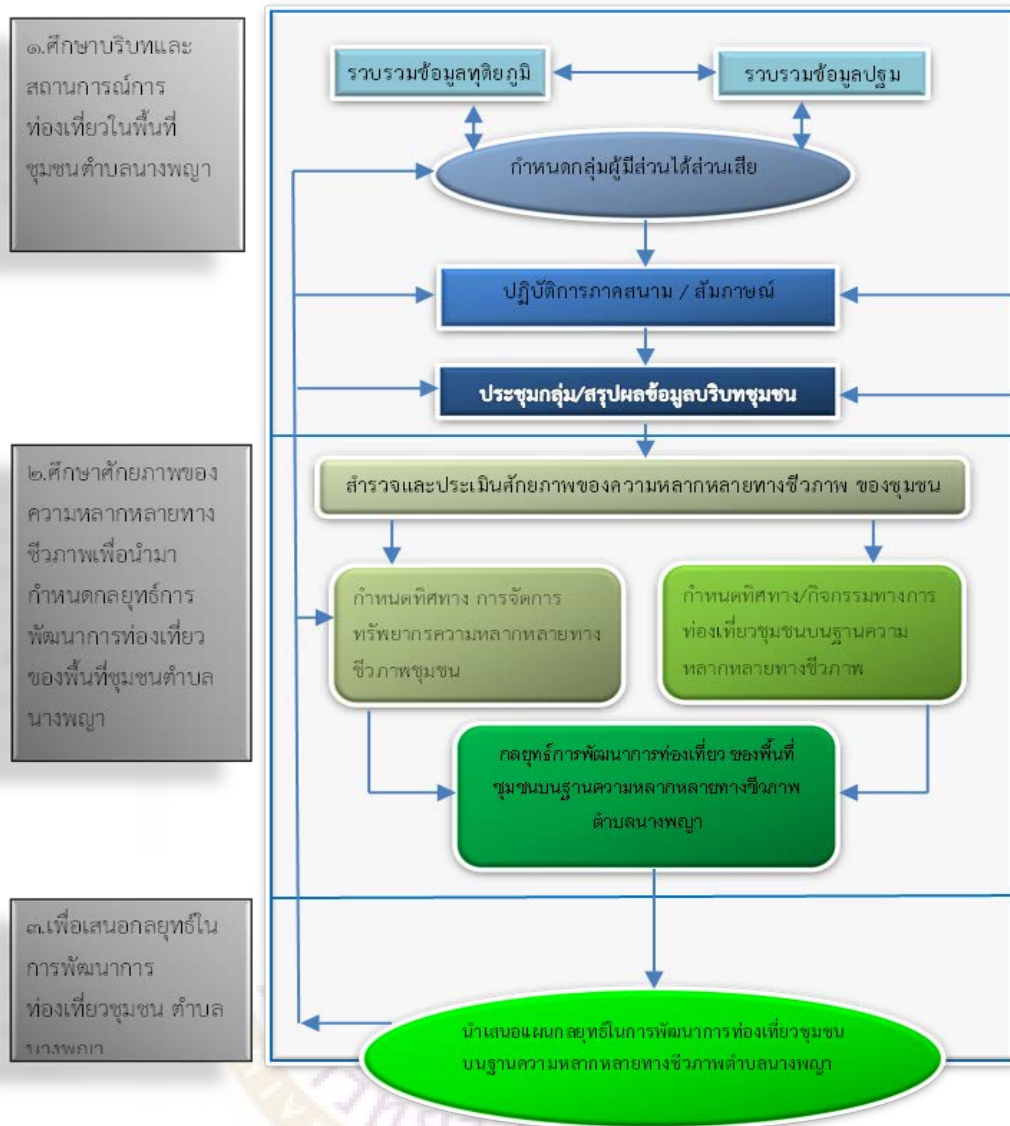
3. เสนอหัวข้อและประเด็นปัญหาให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องแก้ไขและเสนอแนะจากนำมาปรับปรุงให้เหมาะสม

4. นำหัวข้อและประเด็นไปใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) การจัดเวที เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการอภิปรายกลุ่ม ผู้ศึกษาวิจัยนำข้อมูลจากการอภิปรายกลุ่ม ที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อยมาประมวล สรุปประเด็นอภิปรายต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปประเด็น ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการสร้างการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มานำเสนอเพื่อเป็นกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพ 4 แสดงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาการท้องเกี่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวิธีการศึกษา วิธีการรวบรวมข้อมูล ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ได้จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 1 ผลการศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบสำรวจบริบทชุมชน สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญาโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย ได้ผลการศึกษาดังนี้

ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชนตำบลนางพญา

ผลจากการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชนตำบลนางพญา ใช้แบบสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ความเป็นมาของชุมชนจากตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน 20 คน การวิเคราะห์ผลการศึกษาและผลการสัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนมีการก่อตั้งถิ่นฐานมากกว่า 200 ปี โดยส่วนใหญ่ทำการประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนา และทำไร่ทำสวนกระจายอยู่ภายในพื้นที่ สอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรม จะพบว่าประวัติความเป็นมา ของชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ชุมชนตำบลนางพญาเป็นชุมชนดั้งเดิม ตามหลักฐานพระพุทธรูปในวัดซึ่งมีอายุมากกว่า 200 ปี และมีบันทึกของกรมการศาสนาว่ามีการก่อสร้างวัดน้ำพร้าว

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2408 เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากเหมาะแก่การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2513 ขณะที่ประชาชนชาวอำเภอท่าปลา 4 ตำบล อพยพออกจากพื้นที่ในเขตน้ำท่วม อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ในส่วนของภาคราชการที่นำโดยนายสมพงษ์ ณ ป้อมเพชร นายอำเภอท่าปลา กับข้าราชการระดับสูงในอำเภอได้ดำเนินการในส่วนของภาคราชการ โดยกันพื้นที่ไว้ส่วนหนึ่งประมาณ 1,000 ไร่ เพื่อจัดสรรเป็นสถานที่ก่อสร้างหน่วยงานราชการ เช่น ที่ว่าการอำเภอท่าปลา โรงพยาบาล โรงเรียน วัด เป็นต้น ในเบื้องต้นนั้นได้สร้างที่ว่าการอำเภอท่าปลาขึ้นเป็นลำดับแรก พร้อมทั้งจัดตั้งให้กับครอบครัวของผู้ที่มีชื่ออยู่ในเขตสุขาภิบาลเดิมประมาณ 160 ครอบครัว ๆ ละ 2 ไร่

ชาวบ้านปากพริ้ว บ้านน้ำพริ้ว บ้านต้นแดง บ้านห้วยพญา ตำบลหาดล้า บ้านห้วยต้าเหนือ ตำบลท่าแฝก พื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึงและตัดสินใจไม่อพยพออกมา ได้ถูกอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนสิริกิติ์ปิดเส้นทางสู่โลกภายนอก ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่เหล่านี้ต้องพบกับความยากลำบาก ต้องต่อสู้เรียกร้องขอความเป็นธรรมด้วยตนเอง ต่อมารัฐบาลจึงได้จัดตั้งตำบลในการปกครองของอำเภอท่าปลาขึ้นอีก 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลร่วมจิตกับตำบลนางพญาเนื่องจากที่ตั้งของตำบลนางพญาอยู่สูงกว่าเขตน้ำท่วม ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณปากน้ำห้วยพริ้วขึ้นไปไม่ได้รับผลกระทบจนต้องย้ายถิ่นฐาน เมื่อกรมชลประทานปิดประตูระบายน้ำ จึงถูกบรรจุอยู่ในการปกครองของตำบลท่าปลานานกว่า 7 ปี ต่อมาปี พ.ศ. 2521 รัฐบาลจึงได้จัดตั้งขึ้นเป็นตำบลลำดับที่ 8 ในการปกครองของอำเภอท่าปลา ชื่อว่าตำบลนางพญาเป็นการตั้งชื่อตามเรื่องเล่าว่า มีนางพญาคนหนึ่งเดินทางมาที่นี่ แล้วลืมนมหรือพริ้วทองคำไว้ในลำห้วย เมื่อชาวบ้านพบมดหรือพริ้วดำนั้นจึงเรียกลำห้วยนี้ว่า “น้ำพริ้ว” และตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านของกลุ่มบ้านใหญ่ในละแวกนี้ ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งขึ้นเป็นตำบลนางพญา นายแก้ว อินทะจันทร์ กำนันคนแรก พร้อมด้วยผู้นำหมู่บ้านได้พร้อมใจกันตั้งชื่อตำบลใหม่นี้ว่า “ตำบลนางพญา” เพื่อระลึกถึงเรื่องที่ว่าผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบกันมา แม้จะได้รับจัดตั้งเป็นตำบลนางพญาแล้ว แต่ชาวท่าปลาส่วนใหญ่ต่างเรียกรวมกันที่มาจากตำบลนี้โดยรวมว่า “คนบ้านน้ำพริ้ว” ซึ่งเป็นการเรียกตามบ้านศูนย์กลางของตำบลในอดีต คือ หมู่ที่ 8, 9 บ้านน้ำพริ้ว หลังกรมชลประทานปิดประตูระบายน้ำเขื่อนสิริกิติ์ในปี 2514 แล้ว ชาวตำบลนางพญาได้ถูกตัดขาดจากโลกภายนอก การเดินทางสู่อำเภอท่าปลามาได้ทางเดียว คือ ทางเรือ โดยนั่งเรือจากหมู่ที่ 6 บ้านท่าเรือ ตำบลนางพญา มาหมู่ที่ 9 บ้านท่าเรือ ตำบลท่าปลา

เมื่อปี พ.ศ. 2534 พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร) ได้เสด็จมาเยี่ยมราษฎรที่ตำบลนางพญา และทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินการตัดถนนจากตำบลจรัลที่บ้านกิวเคียน - ตำบลนางพญา ใช้เวลาในการดำเนินการ

ก่อสร้างและปี พ.ศ. 2536 พระองค์ท่านได้เสด็จมาที่ตำบลนางพญาอีกครั้ง เพื่อทำพิธีเปิดถนนสายตำบลจริมบ้านกิวเคียน – ตำบลนางพญา อย่างเป็นทางการ ซึ่งหลังจากพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมา ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนางพญา มีพัฒนาการที่ดีขึ้นทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ เช่นเดียวกับชาวบ้านห้วยต้ำที่มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรและติดตามงาน 11 ครั้ง ระหว่างปี พ.ศ. 2538 – 2549 (สมชาย ธรรมใจ และศิริวัฒน์ จันดี, 2562)

สภาพทั่วไป ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และการสอบถามผู้นำฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวน 10 คน พบว่า สภาพทั่วไป ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1. ที่ตั้งและขนาด

ตำบลนางพญา เป็นตำบล 1 ใน 8 ของอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ตำบลนางพญาปกครองโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ได้รับการยกฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยและมีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2539 และที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ตั้งอยู่ที่บ้านน้ำพริ้ว หมู่ที่ 1 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าปลา ประมาณ 31 กิโลเมตร และศาลากลางจังหวัดอุตรดิตถ์ ประมาณ 71 กิโลเมตร

2. เนื้อที่

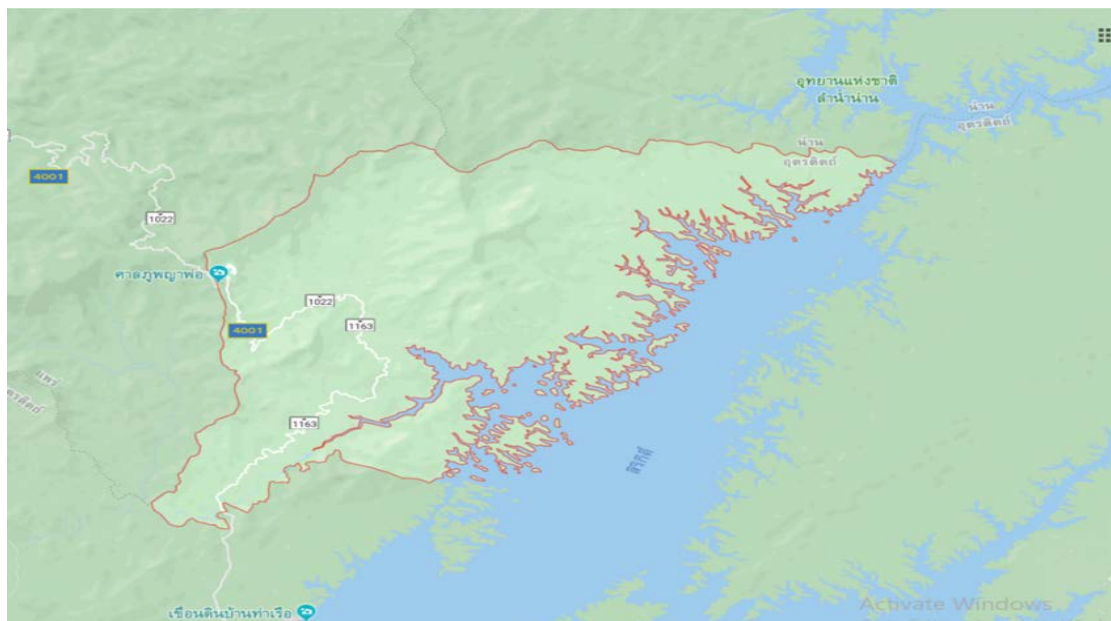
ตำบลนางพญา มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 243.38 ตารางกิโลเมตร (152,362.5 ไร่)

3. อาณาเขต

ตำบลนางพญา มีอาณาเขตติดต่อกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนี้
ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลป่าแดง จังหวัดแพร่ และอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน
ทิศใต้ ติดต่อกับ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์และตำบลจริมอำเภอท่าปลาจังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลน้ำหมั้น อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

4. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลนางพญา ส่วนมากเป็นภูเขาอยู่ในเขตป่าอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านและป่าสงวนแห่งชาติ ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ราบประมาณร้อยละ 20 เป็นพื้นที่ ราษฎรอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ

ภาพ 5 แสดงภาพอาณาเขตพื้นที่ตำบลนางพญา

ที่มา: แผนที่ตำบลนางพญา, 2560, สืบออนไลน์

ด้านการเมือง/การปกครองตำบลนางพญา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และการสอบถามผู้นำฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวน 10 คน พบว่า สภาพทั่วไป ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1. เขตการปกครอง

ตาราง 1 ตำบลนางพญา อยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา
มีจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเต็มทั้งหมู่บ้าน
จำนวน 6 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่	หมู่บ้าน/ชุมชน	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน
1	บ้านน้ำพริก	นายสมมิตร พุทธิชัย
2	บ้านนาป่าคา	นายอิสระ ราชยะ
3	บ้านต้นแดง	นางสาวรอบ อินยา
4	บ้านห้วยด้า	นายยงยุทธ์ สิงเต
5	บ้านห้วยพญา	นายจำเริญ จินดาเม็ด
6	บ้านท่าเรือ	นายประเสริฐ ณะกา

2. ประชากรตำบลนางพญา

2.1 จำนวนประชากร ณ เดือน กันยายน พ.ศ. 2560

ตาราง 2 แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ตำบลนางพญา พ.ศ. 2560

หมู่ที่	หมู่บ้าน/ชุมชน	จำนวนครัวเรือน	พ.ศ. 2560		
			ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านน้ำพริก	132	182	180	362
2	บ้านนาป่าคา	93	161	158	319
3	บ้านต้นแดง	218	355	323	678
4	บ้านห้วยด้า	222	282	224	506
5	บ้านห้วยพญา	116	200	210	410
6	บ้านท่าเรือ	125	199	159	358
รวม		906	1,379	1,254	2,633

2.2 ตารางแบ่งตามช่วงอายุของประชากร เดือน กันยายน พ.ศ. 2560

ตาราง 3 ตารางแบ่งตามช่วงอายุ เพศ ของประชากร พ.ศ. 2560 จำนวน 2,633 คน

กลุ่มอายุ	ชาย	หญิง	รวม
0 – 5	97	72	169
6 – 10	80	81	161
11 – 15	108	100	208
16 – 20	84	94	178
21 –25	75	82	157
26 – 30	88	84	172
31 –35	103	119	222
36 –40	155	129	284
41 –45	147	117	264
46 –50	123	80	203
51 –55	72	76	148
56 –60	65	68	133
61 –65	72	47	119
66 –70	39	33	72
71 –75	27	33	60
76 –80	22	16	38
81 –85	12	14	26
86 – 90	7	7	14
91 – 95	2	0	2
96 – 105	0	2	2

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา, 2560

สภาพทางสังคมตำบลนางพญา

การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และการสอบถามผู้นำฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 10 คน พบว่า สภาพทางสังคม ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1. การศึกษา ตำบลนางพญา มีสถานศึกษา/แหล่งที่ให้ความรู้กับเด็กนักเรียน และประชาชนในพื้นที่ ดังนี้
  - 1.1 โรงเรียนประถมศึกษา – มัธยมศึกษาตอนต้น
    - 1.1.1 โรงเรียนน้ำพริกสามัคคี
    - 1.1.2 โรงเรียนบ้านห้วยตำบวิทยา
  - 1.2 การศึกษานอกระบบ
    - 1.2.1 กศน.ตำบลนางพญา
  - 1.3 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
    - 1.3.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านน้ำพริก
    - 1.3.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านห้วยตำ
2. สาธารณสุข ตำบลนางพญา มีหน่วยพยาบาลที่ให้บริการประชาชนในเรื่องของการรักษาพยาบาลในพื้นที่ ดังนี้
  - 2.1 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนางพญา
  - 2.2 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านห้วยตำ
3. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินตำบลนางพญา
  - 3.1 ตำบลนางพญา มีที่พักสายตรวจ 1 แห่ง ได้แก่ ที่พักสายตรวจบ้านน้ำพริก
4. การบริการพื้นฐานตำบลนางพญา
  - 4.1 ที่ทำการไปรษณีย์ จำนวน 1 แห่ง
  - 4.2 มีสัญญาณโทรศัพท์ ให้บริการครบทุกตำบล
  - 4.3 มีไฟฟ้าให้บริการ
5. ระบบเศรษฐกิจ อาชีพตำบลนางพญา
  - 5.1 หน่วยธุรกิจ
    - โรงสีข้าว จำนวน 8 แห่ง
  - 5.2 อาชีพ
    - 5.2.1 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป   ประมาณ ร้อยละ 11

- 5.2.2 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม   ประมาณ ร้อยละ 69
- 5.2.3 ทำงานประจำ   ประมาณ ร้อยละ 5
- 5.2.4 ไม่มีงานทำ เด็ก และผู้สูงอายุ   ประมาณ ร้อยละ 15

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา, 2560

ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชนตำบลนางพญา ใช้แบบสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และแจกแบบสอบถาม ความเป็นมาของชุมชนจากตัวแทนชุมชน ตำบลนางพญา ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่นผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน 20 คน การวิเคราะห์ผลการศึกษาและผลการสัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนตำบลนางพญา มีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ในอดีตนั้นคนตำบลนางพญา อำเภอกำแพงแสนใช้แม่น้ำ หรือลำห้วยในการกำหนดจุดหรือสถานที่ โดยใช้คำว่า “เหนือ-ใต้” เป็นสำคัญ เช่น เมื่อถูกถามว่า “ไปไหนมา” ก็จะตอบง่าย ๆ ว่า “ไปบ้านเหนือหรือบ้านใต้มา” การนับวัน เดือน ปี ของชาว ตำบลนางพญา อำเภอกำแพงแสน ยังแตกต่างจากคนไทยภาคกลาง โดยจะนับเดือนทางจันทรคติ โดยชุมชนตำบลนางพญาเริ่มต้นนับเดือนจากเดือนเก็ง (ตรงกับเดือนพฤศจิกายน) เดือนยี่ (ตรงกับเดือนธันวาคม) ต่อด้วยเดือนสามแล้วนับต่อไปถึงเดือนสิบสอง (ตรงกับเดือนตุลาคม) และนับข้างขึ้นว่า “เดือนออก” ข้างแรมว่า “เดือนแรม-แหม” วันเดือนเพ็ญ (พระจันทร์เต็มดวง) ว่า “วันเป็ง” วันแรม 14-15 คำว่า “วันดับ” ส่วนการนับญาตินั้น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้สูงอายุในชุมชนว่า “ป้อ-พ้ออ้อย-แม่อ้อย” ส่วนอีกชั้นหนึ่งเรียกว่า “อ้อยหม่อน” หรือเริ่มต้นด้วยคำว่า “หม่อน” แล้วตามด้วยชื่อของคนนั้น ๆ ในภาพรวมชาวตำบลนางพญา อำเภอกำแพงแสน ถือเป็นชนล้านนา มีความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี ที่มีทั้งเหมือนและแตกต่างกันอยู่หลายประการ สิ่งที่มีเหมือนกัน คือ ชาวกำแพงแสนนับถือพุทธศาสนา-พราหมณ์-ผี ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ จะมีวัดเป็นสถานที่ทำบุญตักบาตร ตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณี วิถีชีวิตคนเมือง วิถีชีวิตของชาวนางพญา เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชนตำบลนางพญาสามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ คือ

ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด หรือ คลอดบุตรในชุมชนตำบลนางพญามีข้อปฏิบัติที่ยึดถือกันมานาน ข้อปฏิบัติเหล่านั้นไม่ค่อยจะมีการบันทึกไว้เป็นเอกสาร แต่เรื่องการเกิดเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับผู้หญิง ข้อยึดถือปฏิบัติของหญิงแม่มาและหลังเกิดในปัจจุบันได้เลือนหายไป เนื่องในปัจจุบันการคลอดบุตร มีระบบสาธารณสุขที่ดี มีสถานพยาบาล โรงพยาบาลชุมชน เราถึงการเดินทางที่สะดวกสบายทำให้คนในชุมชน สามารถเข้าถึงการให้บริการสาธารณสุขของ

รัฐได้เป็นอย่างดี ส่งผลต่อคติความเชื่อที่มีมาตั้งแต่โบราณ ก็มีเพียงบางอย่างที่ยังใช้ยังเชื่อกันอยู่ ซึ่งก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตแต่ก็ต้องยอมรับกันว่า ความเชื่อถือเหล่านั้นก็ย่อมเหมาะสมกับความต้องการของคนในสมัยนั้น ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามความที่เชื่อถือกันมา จะเป็นการเสียค่าหรือฝืนคติปุ่ยาตายาย ซึ่งมักทำให้เกิดเรื่องร้ายไม่สบายทั้งกายและใจ เป็นการผิดศีล คือผิดจารีตประเพณีไป

ความเชื่อในการตั้งชื่อ ในอดีตของคนนางพญานิยมการตั้งชื่อตาม วันที่เกิด เช่น เกิดวันจันทร์ ก็ตั้งชื่อ จันทร์ เป็นต้น หรือพ่อแม่ จะขอให้พระภิกษุที่วัดเป็นคนตั้งชื่อให้ หรือบางครั้งก็จะขอให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนตั้งชื่อให้และจะหาวันดีหรือวันที่เป็นมงคลตามหลักของการตั้งชื่อ การตั้งในลักษณะต่าง ๆ ตั้งตามลักษณะของร่างกายหรือ สุขภาพอนามัยเช่น คนหนึ่งค่อนข้างน้วนท้วนหนอยก็จะได้สร้อยชื่อว่า “ตุ้ย” การตั้งตามแหล่งที่อยู่อาศัย เช่น คนชื่อแสน มีบ้านอยู่หน้าวัด ก็จะได้ชื่อว่า “แสนหน้าวัด” อีกคนอยู่ริมห้วยพญาก็จะได้สร้อยชื่อว่า “แสนห้วยพญา” เป็นต้น การตั้งตามลักษณะงาน อาชีพ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ เช่น คนที่มีเงินมาก ตั้งตามลักษณะนิสัย

ความเชื่อเกี่ยวกับการอยู่อาศัย ครอบครัว การใช้ชีวิตประจำวันของชาวนางพญาส่วนมากจะเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่เป็นหลัก หลังเสร็จจากการทำนาแล้ว หมู่สาวในสมัยก่อน มักจะมีการแฉ้วสาว หรืออู้บ่าวอู้สาว ขนบการแฉ้วสาวของชาวนางพญา เริ่มเมื่อชายหนุ่มกับหญิงสาวก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ประเพณีการแต่งงานอยู่กินร่วมกันเป็นครอบครัว บ้างเรียกว่า "กินดอง" หมายถึง การที่หนุ่มและสาวอยู่กินด้วยกันในฐานะสามีภรรยา ซึ่งตามธรรมเนียมดั้งเดิมนั้นไม่ได้จัดเป็นพิธีการเหมือนในปัจจุบัน เพียงแต่เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงทราบว่หนุ่มสาวรักกัน หรือเห็นว่ามี การผิดผีเกิดขึ้น ก็จะติดต่อให้หนุ่มไปใส่ผีหรือทำพิธีขอขมาผีเรือนของฝ่ายหญิง จากนั้นก็จะนัดหมายกับฝ่ายชายให้ไปอยู่กับฝ่ายหญิง

ความเชื่อการแปลงเสือน เมื่อชายได้ตกลงแต่งงานกับหญิง และได้เข้าไปอยู่ในเรือนของฝ่ายหญิงแล้ว พ่อแม่ของฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายที่ได้ใช้แรงงานจากลูกเขย เรียกว่า “ได้ลูกชาย” การที่ชายไปอยู่รับใช้พ่อแม่ของฝ่ายหญิงและช่วยในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 ปี จึงจะแยกตัวลงมาตั้งเรือนใหม่เป็นอีก 1 ครอบครัว การที่อยู่ในเรือนของพ่อตาแม่ยาย 1 ปี ถือเป็นการตอบแทนคุณที่ผู้ชายได้ลูกสาวของเขามาเป็นภรรยา ยังเป็นการฝึกให้ฝ่ายหญิงรู้ในหน้าที่ของแม่ศรีเรือนที่ดีสำหรับฝ่ายชายก็จะได้ศึกษาวิธีการเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดีจากพ่อตา และยังเป็นช่วงที่จะได้เก็บสะสมทรัพย์ไว้เพื่อจะได้แยกลงมาตั้งบ้านใหม่

พระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อและปัจจัยที่ทำให้เกิดเทศกาลงานประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนตำบลนางพญา ที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือนตลอดทั้งปีส่วนใหญ่มีสอดคล้องกับวิถีชีวิต

ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สืบทอดต่อกันมาจากอดีต เกิดเป็นประเพณีมีการ “สืบทอด ตามฮอย” หรือเรียกว่า ในแต่ละเดือนจะมีเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ จัดขึ้นมากมาย ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตายเป็นประเพณีที่ชุมชนตำบลนางพญา สืบทอดกันมา จากผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเพณีในแต่ละเดือน การนับเดือนของชุมชนตำบล นางพญาเป็นการนับเดือนทางจันทรคติ ซึ่งมีความต่างจากของภาคกลาง คือ การนับเดือนของ จะเร็วกว่าภาคกลาง 2 เดือน เมษายน การเรียงลำดับเดือน จะเริ่มที่ เดือน 7 เหนือ ถือว่าเป็น การเริ่มต้นปีใหม่ ในวันสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลสงกรานต์นี้ชาวนางพญาเรียกว่า ปีใหม่เมือง ช่วงเทศกาล ประชาชนจะหยุดงานทั้งสิ้นเพื่อเฉลิมฉลองวาระนี้ทั้งในแง่ศาสนาและพิธีกรรม โดยตลอดเทศกาล สงกรานต์ตามปฏิทินโหราศาสตร์นั้น จะถือเอาวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษ เป็นวันสังขารล่อง หรือวันมหาสงกรานต์ ซึ่งจะไม่ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ตามปฏิทินในปัจจุบัน เสมอไป เทศกาลนี้จะมีวันต่าง ๆ และมีพิธีกรรมและการละเล่นหลายอย่างที่เกี่ยวของกัน ดังนี้

วันสังขารล่อง นี้คือวันที่พระอาทิตย์โคจรไปสู่ราศีมีนจะย่างเข้าสู่ราศีเมษ ตามความ เชื่อดั้งเดิมแบบล้านนาของชาวนางพญากล่าวกันว่าในตอนเช้ามีตของวันนี้ "ปู่สังกรานต์" หรือ "ย่าสังกรานต์" จะนุ่งห่มเสื้อผ้าสีแดงสยายผมล่องแพไปตามลำน้ำ ปู่หรือย่าสังกรานต์นี้จะนำเอา สิ่งซึ่งไม่พึงปรารถนาตามตัวมาด้วย จึงต้องมีการยิงปืนจุดประทัดหรือทำให้เกิดเสียงดังต่าง ๆ นัยว่าเป็น "การไล่สังขาน" ตั้งแต่เช้าตรู่ของวันนี้จะมีการปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด มีการซัก เสื้อผ้า เก็บกวาดและเผาขยะมูลฝอยต่าง ๆ มีสระผมเพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ตนเอง

วันเนา เป็นวันที่พระอาทิตย์โคจรอยู่ระหว่างราศีมีนและราศีเมษ อันเป็นวันที่ถัดจาก สังขารล่อง มักเรียก "วันเนา" ทำให้เกิดความคิดที่ห้ามการกระทำสิ่งที่ไม่เป็นมงคล โดยเฉพาะ ห้ามการดำทอทะเลาะวิวาทกัน เชื่อกันว่าผู้ใดที่ดำทอผู้อื่นในวันนี้แล้ว ปากของผู้นั้นจะเนา และ หากวิวาทกันในวันนี้บุคคลผู้นั้นจะอับมงคลไปตลอดปี

วันพญาวัน เป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนา ตั้งแต่เวลา เช้าตรู่ผู้คนจะนำมารับอาหารหวานคาวต่าง ๆ ไปทำบุญถวายพระที่วัด ทานขันเข้า เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วด้วย บางครอบครัวจะเตรียม ไม้ขำมไปถวายสำหรับค้ำต้นโพธิ์ ถือคติว่าเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการจะช่วยกันค้ำจุนพระศาสนา ให้ยืนยาวต่อไป และจะมีการสงฆ์น้ำทั้งพระพุทธรูป สงฆ์น้ำพระภิกษุสงฆ์ด้วย ในตอนบ่ายจะมีการไป ดำหัวหรือไปคารวะผู้เฒ่าผู้แก่บิดามารดา ญาติพี่น้องผู้อาวุโสหรือผู้มีบุญคุณหรือผู้ที่ เคารพนับถือ เพื่อเป็นการขอขมาและผู้ใหญ่

ประเพณีสืบทอด คือ การต่ออายุให้อยู่ยืนยาวต่อไป พิธีกรรมที่มีพระสงฆ์มาประกอบ พิธีกรรมแบ่งออกเป็น สืบทอดคน สืบทอดบ้าน และสืบทอดเมือง การสืบทอดคนโดยทั่วไป นิยมทำกันในช่วงปีใหม่ เพราะลูกหลานจะกลับมาจากต่างพื้นที่ ที่ออกไปทำมาหากินประกอบ อาชีพ แต่ก็มีการทำในโอกาสอื่น ๆ ด้วย เช่น ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

ประเพณีเลี้ยง ผีปู่ย่า ผีปู่ย่า ถือเป็นผีประจำตระกูลซึ่งสืบทอดมาทางฝ่ายผู้หญิง นอกจากลูกหลานต้องให้ความเคารพ โดยจัดทำห่อผีไว้ทางทิศหัวนอนและให้ความเคารพโดยไม่กระทำการสิ่งไม่ควรแล้วเมื่อ ถึงโอกาสเช่นสงกรานต์ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หรือวันกำหนดเลี้ยงผี โดยจะมีการนำเครื่องสักการะ เช่น ไก่ เหล้า หรือข้าวปลาอาหารอื่น ๆ แล้วแต่จะมีการกำหนด วันไปสังเวทแก่ผีปู่ย่าที่ห่อผีเพื่อผีปู่ย่าจะได้คุ้มครองให้ลูกหลานได้อยู่ดีมีสุขตลอดไป

ประเพณีเลี้ยง ผีขุนน้ำ คือการสังเวทเช่นไหว้ผีแห่งต้นน้ำลำธาร โดยก่อนที่จะเข้าสู่ฤดู ทำนาชาวบ้านที่มีส่วนใช้น้ำจากต้นน้ำเดียวกัน จะนัดกันไปประกอบพิธีกรรม เพื่อให้ผีขุนน้ำได้ ช่วยดูแลให้มีน้ำในการทำเกษตร เลี้ยงข้าวกล้าตลอดการทำนา ช่วยให้ข้าวอุดมสมบูรณ์และ อยาได้เกิดภัยใด ๆ

ประเพณีเข้าพรรษา คือ การที่พระสงฆ์อยู่ประจำที่ใดที่หนึ่งในช่วงฤดูฝน พระสงฆ์ จะต้องหยุดการเดินทางไปที่ต่าง ๆ และพักอยู่ที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ไปแรมคืนที่อื่นภายในกำหนด 3 เดือน เมื่อถึงวันเข้าพรรษาชาวบ้านจะพากันไปใส่บาตร รับศีล ตอนกลางคืนมีการถวายเทียน เข้าพรรษา ก่อนจะถึงวันหรือเวลาถวายเทียน จะมีการแห่เทียนพรรษาไปยังวัดน้ำพริก เป็นที่ สนุกสนาน มักจะมีทวนขึ้นข้าวหาคนตาย ในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปทำบุญที่กัน ทุกวันพระ มีการฟังเทศน์ ฟังธรรม คนเฒ่าคนแก่จะมีการไปนอนวัดจำศีล

ประเพณีแหกนา พิธีแหกนานั้นมีความหมายอย่างเดียวกับพิธีแรกนาของภาคกลาง คือ การเริ่มลงมือ ไถนาครั้งแรก เพื่อให้เป็นสิริมงคลอันจะยังผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ ข้าวกล้าในนาโดยปราศจากสิ่งร้ายใด มารบกวน การแรกนา จะเริ่มหลังจากต้นกล้าที่หว่านมี อายุใกล้จะครบ 1 เดือน แล้วก็จะหาวันหรือฤกษ์ยามที่ดีในการแหกนา เตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ นับตั้งแต่วัวหรือควายพร้อมกับเครื่องไถนาครบชุด รวมทั้งคราด จอบเสียม มีดและขวานที่ใช้ใน การทำนา โดยเฉพาะชุดสะตวงหรือกระบะกบกล้วยซึ่งใช้สังเวทแก้ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 และ แม่โพสพ และแท่นวางเครื่องสังเวทแก้ท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 รวมทั้งพระอินทร์และแม่ธรณีเจ้าที่ ซึ่งในกระบะนั้นจะบรรจุด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวตอกกล้วย ข้าวสุก หมาก พลู อาหาร หมาก เมียง บุหรี่ เป็นต้น (วัช นันตะเงิน, 2557)

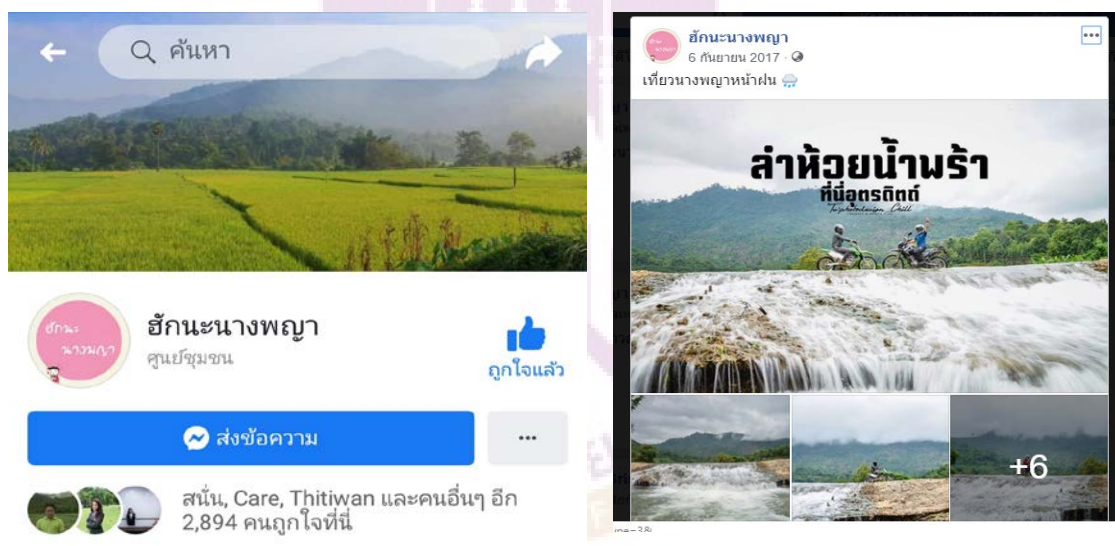
สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา

การศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา จากผู้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลนางพญา จำนวน 10 คน และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 400 คน พบว่า

1. การท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อดีตตำบลนางพญาเป็นตำบลที่ไม่มีนักท่องเที่ยวรู้จักมากนักเนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกลจากจังหวัดและเดินทางอย่างยากลำบาก ผนวกกับไม่มีหน่วยงานภาครัฐเขาไปสนับสนุน รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน ทำให้ไม่มีนักท่องเที่ยวรู้จักมากนัก ด้วยสภาพภูมิศาสตร์และการเดินทางที่ไม่สะดวกสบายมาก ทำให้พื้นที่ตำบลนางพญายังมีสภาพป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วิถีชีวิตที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติและมีพื้นที่สวยงาม มีจุดชมวิวยอดดอยภูญาพ้อเป็นจุดสูงสุดและเป็นที่ตั้งศาล ภูญาพ้อ เป็นที่เคารพนับถือ ความเชื่อความศรัทธา ของคนในท้องถิ่น ทำให้มีการเดินทางขึ้นสู่ยอดดอยเพื่อไปเคารพ ศาล ภูญาพ้อ กันเป็นประจำและบริเวณที่ตั้งเป็นเขตรอยต่อจังหวัดอุตรดิตถ์-แพร่ ซึ่งเป็นจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ และที่ตั้งของตำบลนางพญาอย่างสวยงาม ประกอบกับหน่วยงานความมั่นคงของประเทศได้จัดทำเส้นทาง “ทางสายยุทธศาสตร์” เชื่อมต่อจังหวัดอุตรดิตถ์-แพร่ และในปี พ.ศ. 2534 พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร) ได้เสด็จมาเยี่ยมราษฎรที่ตำบลนางพญา และทรงให้มีการตัดถนนจากตำบลจริมที่บ้านกิวเคียน-ตำบลนางพญา การเดินทางที่สะดวกสบายมากขึ้น มีแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม ทำให้เป็นที่สนใจในการเดินทางมาท่องเที่ยว หลังจากมีสื่อออนไลน์เริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้าไปถ่ายภาพมากขึ้น นำเสนอความสวยงามของพื้นที่ผ่านสื่อในด้านต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ และ Facebook

จากสถิตินักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ครอบคลุมตำบลนางพญา ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2557 พบว่ามีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่จำนวน 7,335 คน (กรมอุทยานแห่งชาติ, 2560) จากข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในเขตบริการนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน ยังไม่ได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ของตำบลนางพญาและในปัจจุบันตำบลนางพญาได้รับความสนใจมากขึ้นจาก

นักท่องเที่ยวทั้งในและนอกรัฐ โดยได้รับข้อมูลจากสื่อ Social media, Facebook, รายการท่องเที่ยว, หนังสือสารคดี, ยูทูบ, และเพจ Facebook ชื่อว่า “ฮักนะ นางพญา” ซึ่งทางเพจได้ลงข้อมูลภาพถ่ายที่มีความสวยงามในมุมมองต่าง ๆ ในพื้นที่ตำบลนางพญา มีการลงข้อมูลเรื่องของแหล่งท่องเที่ยวอาหาร วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลนางพญา นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ตำบลนางพญาส่วนใหญ่จะเดินทางด้วยรถยนต์ และส่วนใหญ่เดินทางมาจากจังหวัดแพร่เพื่อมาชมวิถีชีวิตทัศนียภาพของเทือกเขาภูพานพ้อ และลงไปเยี่ยมชมตำบลนางพญา รวมทั้งเข้าไปท่องเที่ยวในเขื่อนสิริกิติ์ มีทั้งการมาท่องเที่ยวแบบครอบครัว และมาเป็นกลุ่มเพื่อน และมีบางส่วนเข้ามาท่องเที่ยวในรูปแบบผจญภัย คือ การนำมอเตอร์ไซด์วิบากและจักรยานเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ และถ่ายภาพความสวยงามของตำบลและเส้นทางที่ขี่มอเตอร์ไซด์วิบากที่เส้นทางขี่ไม่อันตรายสำหรับนักท่องเที่ยวมากนักและส่วนใหญ่มีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในรูปแบบ ท่องเที่ยวไป กลับ One Day Trip

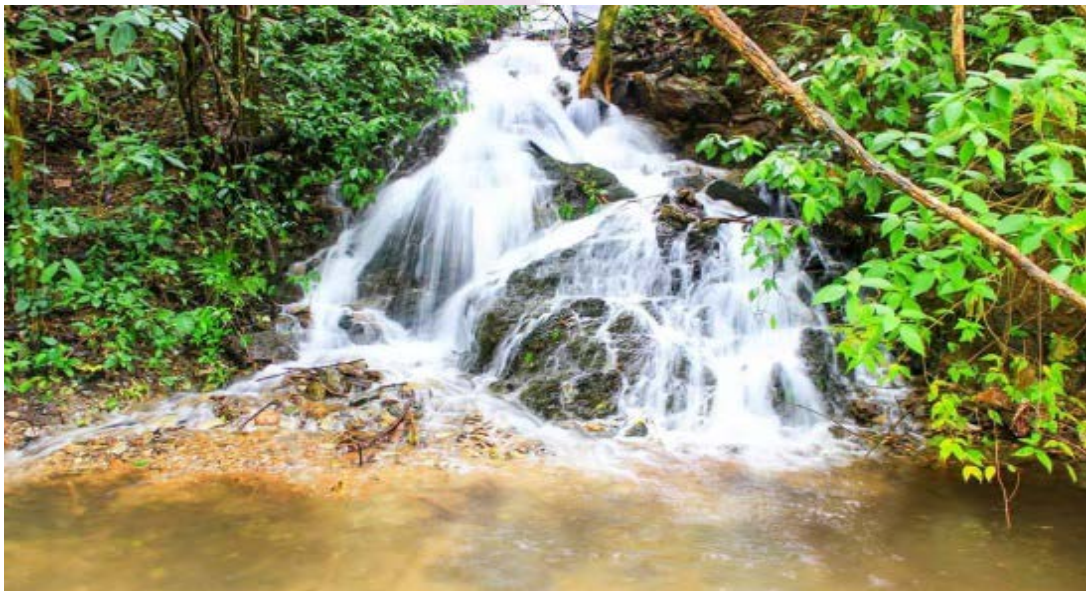
ภาพ 6 แสดงภาพจากเพจ Facebook “ฮักนะนางพญา”

ที่มา: ฮักนะนางพญา, 2560, สื่อออนไลน์

2. แหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญาตำบลนางพญาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน รวมทั้งมีป่าต้นน้ำของจังหวัดอุดรดิติต์และมีความหลากหลายทางธรรมชาติ วัฒนธรรม อาหาร และภูมิปัญญา และยังเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ โดยแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญามีดังนี้

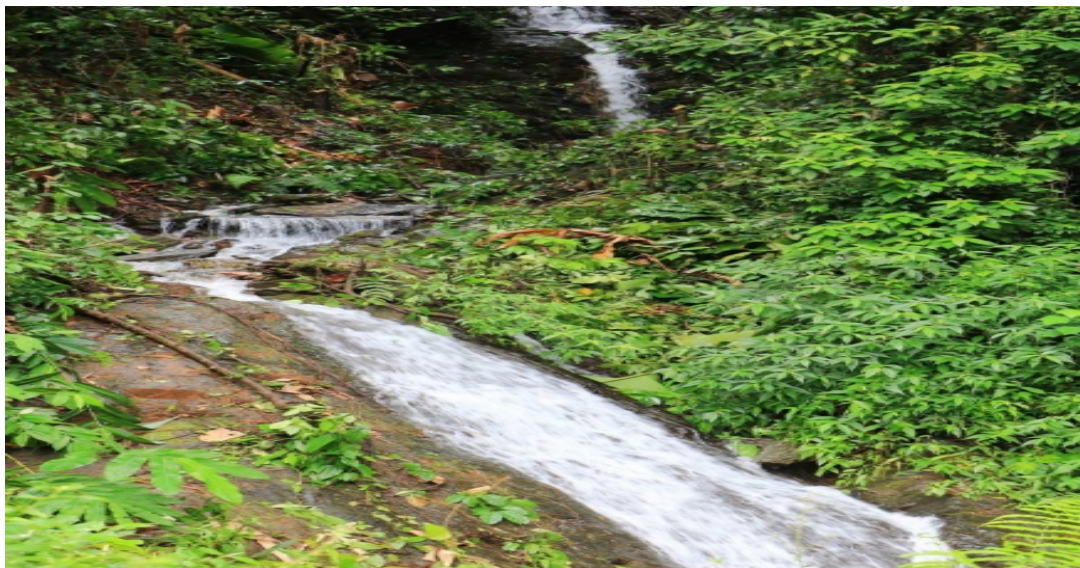
2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เนื่องจากตำบลนางพญาอยู่ในเขตพื้นที่ป่ามีเทือกเขา “ภูพญาพ่อ” ล้อมรอบ โดยมีพื้นที่สูงสุดประมาณ 1,350 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยในพื้นที่มีจุดท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น น้ำตก ภูเขา จุดชมวิว ป่าที่อุดมสมบูรณ์ สวนผลไม้ และป่าดึกดำบรรพ์ เป็นต้น โดยมีแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

น้ำตกห้วยกระทิง ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยพญา หมู่ที่ 5 เป็นต้นน้ำของลำห้วย “ห้วยพญา” เป็นน้ำตกขนาดเล็กต้องใช้รถมอเตอร์ไซด์เพื่อเดินทางเข้าไปและมีน้ำที่ใสเนื่องจากเป็นป่าต้นน้ำและยังไม่ถูกทำลาย แต่ยังไม่มีย่านท่องเที่ยวเข้าไปมากนักเนื่องจากเป็นเส้นทางที่ยากลำบากพอสมควร

ภาพ 7 แสดงภาพน้ำตกห้วยกระทิง

น้ำตกวังวน ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านนาป่าคา หมู่ที่ 3 เป็นน้ำตกกระหว่างทางที่นักท่องเที่ยวจะผ่านเมื่อต้องการจะเดินทางไปท่องเที่ยวเทือกเขาภูพญาพ่อ เป็นน้ำตกขนาดเล็กที่ไหลจากต้นน้ำเทือกเขาภูพญาพ่อ เส้นทางไม่อันตรายมากนักจะมาน้ำมากในช่วงฤดูฝนของทุกปี

ภาพ 8 แสดงภาพน้ำตกวังวน

น้ำตกตาดพญา ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยเรือ หมู่ที่ 4 เป็นน้ำตกชั้นสุดท้ายก่อนที่น้ำจะไหลลงสู่เขื่อนสิริกิติ์ มีพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพและลงเล่นน้ำตกได้ โดยมีน้ำไหลตลอดปี

ภาพ 9 แสดงภาพน้ำตกตาดพญา

เทือกเขาภูญาพ่อ จุดชมวิว “ภูญาพ่อ” เป็นเทือกเขาที่สูงที่สุดในตำบลนางพญา มาความสูงประมาณ 1,350 จากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นเขตติดต่อ 3 จังหวัด ได้แก่ อุตรดิตถ์ แพร่ และน่าน และเส้นทางขึ้นภูญาพ่อยังเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่จังหวัดแพร่ที่ผ่านเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดแพร่ เช่น วัดพระธาตุช่อแฮที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดแพร่ โดยภูญาพ่อยังสามารถขึ้น ณ จุดชมวิว “สันแปเมือง” โดยวิวิธวิทัศน์ที่สวยงามและนักท่องเที่ยวสามารถกางเต็นท์พักแรมได้ โดยมีบรรยากาศที่เย็นสบาย และมีลมพัดอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์จากตำบลนางพญาถึงภูญาพ่อใช้เวลาประมาณ 20-30 นาที และใช้เวลาเดินเท้าจากจุดชมวิว “ภูญาพ่อ” ถึง “สันแปเมือง” ใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที ตามความแข็งแรงของนักท่องเที่ยวและเส้นทางในแต่ละฤดู

ภาพ 10 แสดงภาพจุดชมวิว “ภูญาพ่อ”

ที่มา: ภูญาพ่อ, 2560, สื่อออนไลน์

อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ หรือที่เรียกกันในชื่อท้องถิ่นว่า เขื่อนท่าปลา จัดเป็นเขื่อนดินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งอยู่ในอำเภอท่าปลาจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งกั้นแม่น้ำน่านที่ไหลลงมาจากอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน เดิมอยู่ในความดูแลของกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภายหลังได้ติดตั้งโรงไฟฟ้าพลังงานได้มอบให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเป็นผู้รับผิดชอบดูแลต่อไป พื้นที่เหนือเขื่อนเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดอุตรดิตถ์ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวและพักผ่อนเพลิดเพลินกับบรรยากาศธรรมชาติ เช่น กิจกรรมตกปลา ยกยอปปลาชิว ล่องแพ ฯลฯ

2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา/แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
 วัดน้ำพริก ตั้งอยู่ที่บ้านน้ำพริก หมู่ที่ 1 เป็นวัดเก่าแก่เหตุที่ชื่อวัดน้ำพริก มีตำนานจากคนรุ่นเก่า เนื่องจากลำห้วยน้ำพริกเวลาน้ำไหลได้ทำลานคั้นห้วยซึ่งคนรุ่นเก่าเล่าว่า คมเหมือน “พริก” หรือในภาษากลางก็คือ มีด ในวัดน้ำพริกมีโบสถ์เก่าแก่อายุประมาณ 200 ปี เป็นศิลปะสมัยล้านน้ำมีความสวยงามและเก่าแก่ เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และประกอบพิธีทางศาสนาของคนในชุมชนตำบลนางพญา

ภาพ 11 แสดงภาพวัดน้ำพริก

พิพิธภัณฑ์เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน อยู่ในหมู่บ้านห้วยพญา หมู่ที่ 5 เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีของเก่าแก่เกี่ยวกับการทำการเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ โดยเป็นการเก็บสะสมของนายหลั่น จินดาเม็ด เป็นบุคคลเก่าแก่ในหมู่บ้านนายหลั่น เก็บสะสมเครื่องมือมาเป็นเวลาประมาณ 50-60 ปี โดยส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือทางเกษตร การเอาตัวรอด เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเครื่องมือส่วนใหญ่ผ่านการใช้งานจริงจากนายหลั่น เช่น มีด ที่แกะเมล็ดข้าวโพด ธนู อุปกรณ์หาปลา และเครื่องดนตรี เป็นต้น

ภาพ 12 แสดงภาพพิพิธภัณฑ์เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน

2.3 พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน ตำบลนางพญาโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐาน ความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ แบบสอบถามมี ทั้งหมด 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปทางสังคมของกลุ่มตัวอย่างและประชากรของนักท่องเที่ยวน

ตาราง 4 แสดงข้อมูลพื้นฐานทั่วไปทางสังคมของกลุ่มตัวอย่างและประชากร
ของนักท่องเที่ยวน

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
1. ชาย	280	70.00
2. หญิง	120	30.00
รวม	400	100.00
อายุ		
1. อายุ 18-24 ปี	148	37.00
2. อายุ 25-34 ปี	60	15.00
3. อายุ 35-44 ปี	60	15.00
4. อายุ 45-54 ปี	60	15.00
5. อายุ 55 ปี ขึ้นไป	72	18.00
รวม	400	100.00
สถานภาพ		
1. โสด	280	70.00
2. สมรส	120	30.00
รวม	400	100.00
ระดับการศึกษา		
1. มัธยมศึกษา	84	21.00
2. อนุปริญญาตรี	3	8.00
3. ปริญญาตรี	259	64.80
4. สูงกว่าปริญญาตรี	54	13.50
รวม	400	100.00

ตาราง 4 (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ		
1. พนักงานเอกชน	100	25.00
2. นักเรียน/นักศึกษา	92	23.00
3. เกษตรกร	72	18.00
4. ค้าขาย	54	13.50
5. พนักงานรัฐวิสาหกิจ	37	9.20
6. รับจ้าง	27	6.70
7. รับราชการ	18	4.50
รวม	400	100.00
ระดับรายได้ต่อเดือน		
1. ต่ำกว่า 5,000 บาท	10	2.50
2. 5,001-10,000 บาท	49	12.30
3. 10,001-15,000 บาท	240	60.00
4. 15,001-20,000 บาท	30	7.50
5. 20,001-25,000 บาท	50	12.50
6. สูงกว่า 25,000 บาท	21	5.30
รวม	400	100.00

จากตาราง 4 จำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตาม เพศ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากที่สุด จำนวน 280 คน คิดเป็นร้อยละ 70.00 และเป็นเพศหญิงจำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 ตามลำดับ

จำแนกตามอายุ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่อายุ 18-24 ปี มากที่สุด จำนวน 148 คน คิดเป็นร้อยละ 37.00 รองมา อายุ 55 ปี ขึ้นไป จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 18.00 และ 25-34 ปี 35-44 ปี 45-54 ปี จำนวน 60 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 15.00 ตามลำดับ

จำแนกตาม สถานภาพการสมรส พบว่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด มากที่สุด จำนวน 280 คน คิดเป็นร้อยละ 70.00 และมีสถานภาพสมรสจำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 ตามลำดับ

จำแนกตาม ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน 259 คน คิดเป็นร้อยละ 64.80 รองมาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 21 สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 13.50 และอนุปริญญาตรี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 ตามลำดับ

จำแนกตามอาชีพผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอาชีพ พนักงานเอกชน จำนวน 100 คน คิดเป็น ร้อยละ 25.00 รองมานักเรียน/นักศึกษา จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 23.00 เกษตรกร จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 18.00 ค้าขาย จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 13.50 พนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 9.20 และรับราชการ จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 4.50 ตามลำดับ

จำแนกตาม รายได้ต่อเดือน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนมากที่สุด 10,001-15,000 บาท จำนวน 240 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 รายได้ต่อเดือน 20,001-25,000 บาท จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 รายได้ต่อเดือน 5,001-10,000 บาท จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 12.30 รายได้ 15,001-20,000 บาท จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 7.50 มีรายได้ สูงกว่า 25,000 บาท จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5.30 และรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 2.50 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตาราง 5 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามการเดินทาง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะการเดินทาง		
1. กลุ่มเพื่อน	247	61.80
2. คนเดียว	95	23.80
3. ครอบครัว	38	15.00
รวม	400	100.00

จากตาราง 2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม การเดินทาง พบว่า มักเดินทางกับกลุ่มเพื่อน จำนวน 247 คน คิดเป็นร้อยละ 61.80 รองมาคนเดียว จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 23.80 กับครอบครัว จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 ตามลำดับ

ตาราง 6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามยานพาหนะ
ในการเดินทางท่องเที่ยว

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ยานพาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว		
1. รถยนต์ส่วนตัว	184	46.00
2. มอเตอร์ไซด์	104	26.00
3. รถเช่า/รถตู้	67	16.80
4. รถโดยสารประจำทาง	45	11.30
รวม	400	100.00

จากตาราง 6 จำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม การเดินทางท่องเที่ยว พบว่า รถยนต์ส่วนตัว จำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 46.00 รองมามอเตอร์ไซด์ จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 26.00 รถเช่า/รถตู้ จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 16.80 และรถโดยสารประจำทาง จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 11.30 ตามลำดับ

ตาราง 7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามวัตถุประสงค์ของ
การเดินทางมาท่องเที่ยวครั้งนี้

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ยานพาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว		
1. ท่องเที่ยว/พักผ่อน	218	54.50
2. เยี่ยมญาติ/เพื่อน	75	18.80
3. เป็นทางผ่านในการเดินทาง	48	12.00
4. การศึกษา/การกีฬา	33	8.30
5. ติดต่อธุรกิจ/ทำงาน	26	6.50
รวม	400	100.00

จากตาราง 7 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการเดินทางมาท่องเที่ยวครั้งนี้ พบว่า ท่องเที่ยว/พักผ่อน จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 54.50 รองมาเยี่ยมญาติ/เพื่อน จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 18.80 เป็นทางผ่านในการเดินทาง จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 12.00 การศึกษา/การกีฬา จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 8.30 และติดต่อธุรกิจ/ทำงาน จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 6.50 ตามลำดับ

ตาราง 8 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามประสบการณ์การเดินทางมาท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์หรือไม่

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ประสบการณ์การเดินทาง		
1. ไม่เคย	220	55.00
2. เคย	180	45.00
รวม	400	100.00

จากตาราง 8 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม ตามท่านเคยเดินทางมาท่องเที่ยว ในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์หรือไม่ พบว่า ส่วนใหญ่ไม่เคย จำนวน 220 คน คิดเป็นร้อยละ 55.00 และเคย จำนวน 180 คน คิดเป็นร้อยละ 45.00 ตามลำดับ

ตาราง 9 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยว		
1. ไปเช้า-เย็นกลับ 1 วัน	320	80.00
2. 2 วัน 1 คืน	80	20.00
รวม	400	100.00

จากตาราง 9 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ไปเช้า-เย็นกลับ 1 วัน จำนวน 320 คน คิดเป็นร้อยละ 80.00 รองมา 2 วัน 1 คืน จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00

ตาราง 10 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา		
1. Facebook/line	196	48.00
2. โทรศัพท์/วิทยุ	88	22.00
3. อินเทอร์เน็ต	56	14.00
4. เพื่อน/ญาติ	40	10.00
5. หนังสือพิมพ์/นิตยสาร/วารสาร	24	6.00
รวม	400	100.00

จากตาราง 10 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า Facebook/line จำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 46.00 รองมาโทรศัพท์/วิทยุ จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 22.00 อินเทอร์เน็ต จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 เพื่อน/ญาติ จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 หนังสือพิมพ์/นิตยสาร จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 6.00 ตามลำดับ

ตาราง 11 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามค่าใช้จ่าย
ในการมาท่องเที่ยว

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ค่าใช้จ่าย		
1. ต่ำกว่า 1,000 บาท	120	30.00
2. 1,001-1,500 บาท	176	44.00
3. 1,501-2,000 บาท	40	10.00
4. 2,001-2,500 บาท	40	10.00
5. 2,501-3,000 บาท	24	6.00
รวม	400	100.00

จากตาราง 11 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยว จำแนกตามค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวครั้งนี้ พบว่า ส่วนใหญ่มีรายจ่ายมากที่สุด 1,001-1,500 บาท จำนวน 176 คน คิดเป็นร้อยละ 44.00 รองมาต่ำกว่า 1,000 บาท จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 2,501-3,000 บาท จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 และ 1,501-2,000 บาท ถึง 2,001-2,500 บาท จำนวน 40 คิดเป็นร้อยละ 10.00 เท่ากัน ตามลำดับ

ตาราง 12 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามกิจกรรม
การท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวประเภทใดที่ท่านต้องการไปท่องเที่ยวมากที่สุด

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
แหล่งท่องเที่ยว		
1. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	152	38.00
2. แหล่งท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตท้องถิ่น	136	34.00
3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี	80	20.00
4. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	32	8.00
รวม	400	100.00

จากตาราง 12 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามกิจกรรมการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวประเภทใดที่ท่านต้องการไปท่องเที่ยวมากที่สุด พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 38.00 รองมาแหล่งท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตท้องถิ่น จำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 34.00 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 8.00 ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 2 ผลการศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ผลการศึกษาบริบทชุมชนตำบลนางพญาจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพทางการท่องเที่ยว ในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญาโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย ประชากร และการสุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญาต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ ฯลฯ จำนวน 20 คน นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว จำนวน 10 คน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้กำหนดให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จำนวน 10 คน และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ผลการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญาต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ ปราชญ์ชุมชน จำนวน 20 คน พบว่า ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา มีความเชื่อเรื่องการนับถือผี ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เชื่อว่าทุกคนที่เกิดมามีผีประจำตัว เรียกว่า 'ผีเกิด' ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผีของญาติพี่น้องตนเองที่ล่วงลับไปแล้ว มาเกิดใหม่เป็นลูกของคนใดคนหนึ่งในเครือญาติกัน เมื่อเด็กทารกเกิดมาร้องไห้แงหรือมีอาการเจ็บป่วย เมื่อรักษาด้วยการกินยาหรือรักษาวิธีการทางการแพทย์แล้วไม่หาย ก็จะมีการไปหาหมอผีหรือคนที่มีความสามารถทางไสยศาสตร์ตรวจสอบให้ ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เรียกวิธีการนี้ว่า "มอ, หาเมีย" เมื่อได้คำตอบว่าเกิดจากอะไรก็แก้ไขตามคำแนะนำ หรือหากถูกหักว่าผีของคนนั้นคนนั้นมาเกิด หมอ

ผีก็จะระบุว่าต้องให้ใครเป็นผู้ผูกแขนรับขวัญเด็กคนนั้น หรือหากมีผีมาเกิดมากกว่าสองตนก็ต้องทำพิธีแบ่งขวัญ เป็นต้น

ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา มีความเชื่อว่ามีผีสถิตอยู่เกือบทุกแห่งที่วิถีชีวิตของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง เมื่อใดไปทำงานหรือทำการใด ๆ นอกพื้นที่พักอาศัย ก่อนกินข้าวจะมีการปั้นข้าวเหนียวพร้อมกับข้าววางให้ผีเจ้าที่บริเวณนั้นกินก่อนเสมอ “ผี” ตามความเชื่อของชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา มีทั้งให้คุณและโทษ เช่น ในบ้านก็จะประกอบด้วย ผีปู่ ผีย่า ผีบ้าน ผีเรือน ถ้าคนในบ้านเป็นช่างฝีมือหรือชำนาญในงานใด ๆ ก็จะมีผีครูประจำตัว พาหนะต่าง ๆ จะมีผีแม่ย่านางประจำ เช่น แม่ย่านางรถ แม่ย่านางเรือ เครื่องมือก่อสร้างต่าง ๆ เป็นต้น พื้นดินก็มีพระแม่ธรณี พื้นน้ำมีพระแม่คงคา ในป่ามีผีขุนน้ำ ผีป่า ผีโป่ง ผีจำ ผีนางตะเคียน ผีตานี หรือมักเรียกรวมกันว่า “ผีสวนนางไม้” พื้นที่เกษตรกรรมมีผีชาวไร่ ผีชาวนา ผีฝาย นอกจากนี้ยังมีผีที่ชาวตำบลนางพญา นับถือร่วมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นชุมชน มีกำหนดเวลาเลี้ยง (ถวายเครื่องเช่นสังเวจ) ที่ชัดเจน ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เรียกว่า “ปาง” ส่วนใหญ่กำหนดเป็นปางเดือนสาม (มิถุนายน) ปางเดือนห้า (สิงหาคม) ปางเดือนเก้า (ธันวาคม)

จุดประสงค์ใหญ่ของการนับถือผีคือต้องการให้คนในครอบครัวและชุมชนในภาพรวม “อยู่เย็นเป็นสุข” โดยมีผีที่ตนนับถือทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองตนให้พ้นจากเพศภัยทั้งปวงทั้งโรคภัยไข้เจ็บ และภัยคุกคามอื่น ๆ เช่น ภัยธรรมชาติ ภัยจากมนุษย์ด้วยกันเอง รวมถึงการดลบันดาลให้น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตทางการเกษตรคุ้มค่าต่อการลงแรง จึงเชื่อว่าการนับถือผี คือ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่ต้องการให้คนท่าปลามีความกตัญญูกตเวทิต์ รักสามัคคีกัน และสำนึกเห็นคุณค่าของธรรมชาติป่าเขาลำเนาไพร เนื่องจากในกระบวนการเลี้ยงผีจะมีขั้นตอนต่าง ๆ ที่ช่วยหลอมรวมใจคนในครอบครัวและคนในชุมชนให้รักสามัคคีกัน มีเจ้าพิธีที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้แก่ “ข้าวจ้ำ” ทำหน้าที่ติดต่อกับ ผูดุ่ย ถวายเครื่องเช่นสังเวจหรือยื่นโยง “หมอหงอน” ทำหน้าที่ฆ่าและชำแระสัตว์ที่เป็นเครื่องเช่นสังเวจ เช่น ควาย หมู ไก่ และ “ขวัญเหล่า” ทำหน้าที่จัดเตรียมอาหาร เหล้าและแจ่งข้าวคนในชุมชน ทราบ “ที่นั่ง” ทำหน้าที่เป็นร่างทรงเมื่อถึงวาระเลี้ยงหรือช่วงเวลาสำคัญ ๆ

ผีทุกชนิดสามารถคุณและให้โทษได้ในเวลาเดียวกัน ขึ้นอยู่กับคนในสังคมว่าปฏิบัติต่อผีนั้น ๆ อย่างไร เช่น ถ้าชาย-หญิงที่นับถือผีเดียวกันคบกันฉันคู่สาวก็จะทำให้ “ผิดผี” อาจจะทำให้เจ็บป่วยหรือมีภัยมาเยือน ถ้าเข้าป่าแล้วคิกคะนองพูดจาแสดงออกว่าไม่เคารพนับถือ ก็จะไม่เจอกับเหตุการณ์เหนือธรรมชาติหลงป่าหรือได้รับอันตราย เรียกว่า “ผิดป่า” ถ้าเข้าไปล่วงล้ำเข้าไปในป่าใดที่โจษจันกันว่าเป็นจำ (จุดที่น้ำไม่แห้ง) ก็มักจะเกิดการเจ็บป่วย ประสาทหลอน และเสียชีวิต เป็นต้น

นอกจากผีที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น พบว่า ยังมีผีอีกหลายชนิดที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีของชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เช่น ชาวบ้านห้วยด้า “หัวผีชน” มาสวมร่วมในประเพณีบวชพระ ช่วงที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยกบุญเพื่อนบ้านในชุมชนจนกระทั่งจบขั้นตอนการแห่ภาคไปบวชที่วัด ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา “หัวผีตลก” ร่วมพิธีแห่ต้นกล้วย ต้นกุ่ม ต้นข่า ต้นอ้อย ดอกไม้ ไม้ไผ่ ในช่วงประเพณีออกพรรษา เป็นต้น ส่วนผีที่ถูกมองว่าเป็นผีร้ายให้โทษมากกว่าให้คุณแก่มนุษย์ และชาวท่าปลาจะสอนให้ลูกหลานหลีกเลี่ยงหรือกลัวมากกว่าการนับถือ เช่น ผีโป่ง ผีจำ ผีกระสือ ผีกะ ผีกระหัง ผีตายโหง ผีตายห่า เป็นต้น

ประเพณีชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลาจากพื้นฐานความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา ที่ดำรงอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทำให้ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา มีประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแล้วหลายชั่วอายุคน เมื่อถึงวันพระหรือมีกิจกรรมทางพุทธศาสนา ชาวท่าปลาจะใช้เสียงกลองใหญ่ที่เรียกว่า “กลองปู่จา” ซึ่งแขวนอยู่ในหอกลองหรือ “โสังก่อง” จังหวะหนึ่งเป็นสัญญาณแจ้งเตือน อีกจังหวะหนึ่งตีหรือ “ลานกลอง” ต้อนรับคณะศรัทธาจากวัดอื่น ที่มาร่วมทำบุญนอกจากจะมีกิจกรรมทำบุญตักบาตรตามแบบพระพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีอีกหลายกิจกรรมแตกต่างจากภูมิภาคอื่นที่สื่อถึงความเป็นล้านนาได้เป็นอย่างดี สามารถจัดลำดับตามรอบปฏิทินตั้งแต่ต้นปีถึงปลายปีได้ดังนี้

ประเพณีสงกรานต์หรือปีใหม่นี้ นอกจากกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนาแล้ว ยังถือเป็นช่วงเวลาที่รื่นเริงของชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา มีการละเล่นหลายประเภทที่สร้างความสนุกสนานให้คนในชุมชน เช่น การเล่นสะบ้า เล่นมอญซ่อนผ้า เล่นลูกช่วง เล่นสาดน้ำ มีการจับกลุ่มตระเวนไปตามบ้านเพื่อนบ้านในชุมชน เพื่อตีหม้อ-น้ำข้าว ร้องรำทำเพลง ค่ำว จ้อย ซอกันอย่างสนุกสนาน ช่วงนี้แต่ละครัวเรือนจึงต้องเตรียมหม้อ-น้ำข้าว กับแก้มประจำห้องครัวไว้ เพื่อต้อนรับเพื่อนบ้านที่จับกลุ่มมาเยี่ยมบ้านตน ซึ่งไม่สามารถระบุได้ว่ามาเวลาใดกลางวันหรือกลางคืน ตั้งแต่วันที่ 13-18 เมษายน ในท้องที่อำเภอท่าปลาจึงเต็มไปด้วยสีสัน มีเสียงเพลงคละเคล้ากับเสียงปรบมือ เสียงกลอง ฉิ่ง ฉาบ เสียงซอณเคาะถ้วยจานประกอบจังหวะ มีเสียงเฮฮา ให้อิ้วตามลานบ้านของกองเชียร์หรือผู้เล่นสะบ้า เมื่อตอนเอาชนะฝ่ายตรงข้ามได้หรืออาจจะมีบ้างที่เกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันของสมาชิกในชุมชน ที่คุมสติไม่ได้ซึ่งอาจเกิดจากการตีหม้อเกินขนาดหรือกินเหล้าหลงแปง-ผิดครุ ซึ่งอาจจะสำแดงออกมาด้วยท่าทางต่าง ๆ ตามของดีหรือคาถาอาคมที่ตนมีหรืออาจจะถึงขั้นทะเลาะเบาะแว้งกันกับคนในชุมชนหรือคนต่างถิ่น ตามแบบฉบับของชายชาติตรีมีของ-มีครุ แต่ก็ไม่ทำให้ชุมชนเกิดความแตกแยกแตกความสามัคคีกันแต่อย่างใด

ประเพณีขึ้นยอดดอยภูผาพ้อ เกิดขึ้นกลางเดือนพฤษภาคมหรือทุกวันวันเพ็ญเดือนหกของทุกปี ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา และตำบลใกล้เคียงจะมาชุมนุมกัน เพื่อสงน้ำ และจุดบอกไฟบูชาศาลภูผาพ้อ ที่ตั้งอยู่บนยอดดอยสันแป ยอดดอยสูงสุดของตำบล เหนือหมู่บ้านขึ้นไปประมาณ 12 กิโลเมตร มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อให้ศาลภูผาพ้อเกิดความชุ่มเย็นหลังจากตากแดดตากลมมาทั้งปี ส่วนการจุดบอกไฟหรือจี้บอกไฟนั้น เพื่อส่งสัญญาณให้เทวดาที่อยู่บนสวรรค์ทราบว่าบัดนี้ย่างเข้าสู่ฤดูกาลเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรแล้ว ขอให้เทวดาประทานน้ำฝนลงมาบนโลกมนุษย์ การจุดบอกไฟนี้นอกจากวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นแล้ว ยังเป็นกิจกรรมสร้างความสนุกสนานแก่ผู้มาร่วมงานเป็นอย่างมาก ถือเป็นกิจกรรมสุดท้ายก่อนเข้าสู่ฤดูกาลผลิตเข้าสู่โรงงานนาของชาวชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา ตามธรรมเนียมวันนี้จะอนุโลมให้มีการพูดหยอกล้อกัน (โดยมากเป็นคำหยาบ) ผ่าน “คำเชิงบอกไฟ” โดยไม่มีการโกรธเกลียดซึ่งกันและกัน ยังถือเป็นการประชันฝีมือกันของช่างทำบอกไฟแต่ละบ้าน โดยมีเกียรติและศักดิ์ศรีของแต่ละบ้านย่านนั้นเป็นเดิมพัน เนื่องจากบอกไฟของแต่ละบ้านจะมีสูตรลับเฉพาะตามตำราหรือตำสาของบ้านนั้น ๆ

ประเพณีการบวชพระ ในหนึ่งปีชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จะจัดประเพณีบวชพระขึ้นเพียง 1-2 ครั้ง คือ เดือนมิถุนายน-กรกฎาคม (ก่อนเข้าพรรษา) การบวชพระถือเป็นอีกประเพณีหนึ่งที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของชาวท่าปลา เนื่องจากแต่ละปีของแต่ละหมู่บ้านจะมีชายชาวท่าปลาเข้าร่วมบวชตั้งแต่ 10 คน ขึ้นไป สังคมท่าปลากำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าชายชาวท่าปลาต้องผ่านการบวชชีวิตจึงจะสมบูรณ์ เพราะนอกจากเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดแล้ว ยังเป็นโอกาสในการศึกษาหาความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก ผู้ที่จะเข้าสู่พิธีบวชทุกคนต้องผ่านการเป็น “ชะโยมวัด” เพื่อฝึกท่องบทสวดและเรียนธรรมวินัยปฏิบัติตัวเสมือนพระ-เณรประมาณ 3-5 เดือน เมื่อบวชแล้วต้องอยู่ในร่มกาสาวพัสตร์อย่างน้อย 1 พรรษาจึงจะลาสิกขาบทหรือสึกได้ ชาวท่าปลาจึงเรียกการบวชรวมกับการเรียนว่า “บวชเรียน”

ก่อนลาสิกขาบทหรือสึกจากการเป็นพระหรือสามเณร จะนำจานดอกไม้ธูปเทียนไปกราบลาพ่อออก-แม่ออก และชาวบ้านในชุมชนให้ทราบก่อน เรียกว่า “กา-คารวะ” เมื่อสึกออกมาแล้วคนในชุมชนจะให้การยอมรับให้ความเคารพ ถือเป็นผู้นับ มีความน่าเลื่อมใส การบวชถ้าจะให้สมบูรณ์แบบต้องเริ่มต้นที่การบวชเป็นสามเณร เมื่อสึกแล้วพออายุได้ 20 ปี จะบวชเป็นพระอีกครั้งหนึ่ง ผู้ที่บวชเป็นสามเณรเมื่อสึกออกมาชาวตำบลท่าปลา จริม หาดล้า ท่าแฝกและน้ำหมัน จะเรียกบุคคลนั้นว่า “น้อย” ส่วนผู้ที่สึกจากการเป็นพระเรียกว่า “หนาน” ตามด้วยชื่อ เช่น น้อยถา หนานคำ เป็นต้น ถือว่าคนที่ไม่เคยบวชเรียนเป็น “คนดิบ” ส่วนชาวผาเสียดนั้น

แตกต่างกันออกไปโดยเรียกผู้สักจากการเป็นสามเณรว่า “เซียง” เรียกผู้สักจากการเป็นพระว่า “ทิด”

ที่บ้านห้วยต๋ามีธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมาว่า ก่อนวันเข้าโรงครัวจำนวน 7 วัน นาคจะรวมกลุ่มกันแต่งตัวใส่ผ้าถุงหรือใส่รงสวมผ้าเวียน ตระเวนไปตามบ้านของเพื่อนบ้านในชุมชนเพื่อบอกบุญและเล่นสนุกสนานกับเพื่อนบ้าน เช่น จ้อย ชาว ซอ ระหว่างนี้จะมีเพื่อนบ้านตั้งแต่ห้าคนขึ้นไปสวมหัวผีขน ตามคณะของนาคไปด้วยเพื่อทำหน้าที่ป้องกันภัยจากหมู่มารที่จะเข้าขัดขวางการบวชพระในครั้งนั้น ซึ่งสามารถสร้างสีสันดีให้ประเพณีบวชพระให้คึกคัก สนุกสนาน และกระตุ้นการอยากรู้อยากเห็นและสร้างความตื่นตระหนกให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน โดยการเล่นผีขนนี้จะสิ้นสุดลงหลังแห่ นาคเข้าวัดแล้ว หลังผ่านจากการบวชเป็นพระหรือสามเณร กระทั่งสัก ออกมาจึงมีคำนำหน้านามว่าน้อยหรือหนานแล้ว ตามธรรมเนียมของชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จะนับถือและเรียกผู้ใหญ่ในชุมชน ที่เคยมาร่วมงานบวชและผูกข้อมือให้ตนว่า “พ่อหรือพ่อ” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไป

ประเพณีการแห่ผีตลก-ผีขน เกิดขึ้นช่วงเทศกาลออกพรรษาคือช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี ชาวท่าปลาเรียกสิ่งประติษฐานที่มีลักษณะคล้ายหัวโขนแต่งแต้มสีให้ดูน่าเกลียดน่ากลัวแตกต่างกัน โดยชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เรียกว่า “หัวผีตลก” ส่วนชาวบ้านห้วยต๋า เรียกว่า “หัวผีขน” แต่สิ่งที่เหมือนกัน คือ เป็นประเพณีที่ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา ถือปฏิบัติสืบทอดกันมานานแล้ว โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ การทำบุญทำทานตามพระพุทธศาสนาให้กับผีเปรต ผีนรก ที่หิวโหยต้องการอาหารยังชีพโดยการขอส่วนบุญจากมนุษย์ จนกว่าจะใช้หนี้กรรมหมดสิ้นเพื่อจะได้ไปเกิดในชาติภพใหม่ต่อไป ผู้ชายที่จะสวมหัวผีตลกหรือผีขนจะต้องเข้าร่วมพิธีกรรมสวมหัวผีในป่าช้าจึงจะสามารถร่วมขบวนแห่ได้ สำหรับชาวตอกดอกไม้ ต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นกฐัก ต้นชา ที่แห่ไปนั้นก็เพื่อนำไปตักแต่งวิหารหรือศาลาการเปรียญให้เสมือนป่าหิมพานต์ ระหว่างทางจะมีการตีฆ้อง ตีกลอง กระตุ้นให้เกิดความสนุกสนานครื้นเครง เชิญชวนชาวบ้านร่วมทำบุญ การบริจาคทาน วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ประเพณีการแห่ผีตลก-ผีขน มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน แสดงให้พุทธศาสนิกชนเห็นว่าเมื่อทำชั่วแล้วจะไปเกิดเป็นผีเปรต ผีนรกหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวต้องเป็นทุกข์ทรมานขอส่วนบุญส่วนกุศลกับชาวบ้าน เป็นการเตือนสติคนให้ละเว้นความชั่ว ประกอบแต่ความดีนั่นเอง

ประเพณีตานก๋วยสลาก เกิดขึ้นหลังเทศกาลออกพรรษา คือ เดือนตุลาคม เป็นประเพณีของชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษ ญาติพี่น้องที่ล่วงลับรวมถึงเทวดา-เทวาที่คุ้มครองเด็ก ๆ ของแต่ละครอบครัว องค์ประกอบของประเพณีนี้ได้แก่ ข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ ข้าวสุก อาหารปรุงสุก เสื้อผ้า

และของใช้ประจำวัน สำหรับบรรจหรือประกอบกับสิ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า “สลาก” องค์ประกอบของประเพณีตานก๋วยสลากมีดังนี้ ก๋วยสลากมี 4 ประเภท ประกอบด้วย

1. ก๋วยน้อย คือ ภาชนะคล้ายชลอมขนาดเล็ก (เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 นิ้ว) สานด้วยตอกไม้ไผ่ รองหรือถักด้วยใบตองพลวง (ปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์) บรรจุน้ำอาหารแห้ง (ข้าวสาร เกลือ พริก หอม กระเทียม ฯ) อาหารปรุงสุกจำพวกข้าวเหนียว ห่อหมก (ห่อหนึ่ง) ปลาแห้ง เนื้อแห้งฯ ข้าวต้มมัดและผลไม้ตามฤดูกาล มาตรฐานปากก๋วยแล้วตกแต่งยอดก๋วยด้วยตอกไม้ ที่หาได้ในท้องถิ่นในช่วงเวลานั้น เช่น ดอกหงอนไก่ ดอกดาวเรือง ใบเตย เป็นต้น

2. ก๋วยอ้อม คือ ก๋วยลักษณะเดียวกับก๋วยน้อยแต่มีขนาดใหญ่กว่า (เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 นิ้ว) บรรจของเช่นเดียวกับก๋วยน้อย แต่นำกิ่งไม้ เช่น กิ่งมะขาม มาทำเป็นยอดก๋วยเพื่อแขวนลมุด ดินสอหรือของใช้อื่น ๆ พร้อมด้วยปัจจัยต่าง ๆ ตามกำลังศรัทธา

3. สลากหลวง คือ สลากที่สร้างเป็นบ้านจำลองยกพื้นสูง ตกแต่งให้สวยงามด้วยกระดาษสี บรรจของเช่นเดียวกับก๋วยสองชนิดในเบื้องต้น แต่เพิ่มเติมเสื้อผ้าและของใช้อื่น ๆ เข้าไป นอกจากนี้เพื่อนบ้านจะมาร่วมสมทบเงินปัจจัยทำบุญด้วย เดิมนั้นคือสลากที่คนทั่วไปในชุมชนทำขึ้นदानไปหาผู้ล่วงลับตามปกติ แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีสามเณร-พระที่เคยบวชแล้วสึกหรือยังบวชจำพรรษาวัดนั้น ๆ เป็นผู้ทำขึ้น

4. สลากก้างบุหรี คือ สลากที่ทำขึ้นจากไม้ไผ่ แขนงหรือประกอบด้วยมวนบุหรีผูกเป็นแพ เงินปัจจัย ของใช้ประจำวันสบู่ แปรงสีฟัน ยาสีฟัน หวี สมุด ดินสอ เสื้อผ้า ผ้าขาวม้า เป็นต้น สลากก้างบุหรีเป็นสลากที่ต้องอาศัยระยะเวลาในเตรียมการ โดยเฉพาะการมวนบุหรีและต้องใช้งบประมาณจำนวนหนึ่ง ส่วนใหญ่คนที่ตานสลากก้างบุหรีจึงค่อนข้างมีฐานะทางการเงินหรือต้องการบุญใหญ่ ตามความเชื่อของคนล้านนาที่ว่า “ทานน้ำเป็นเศรษฐี ทานบุหรีเป็นสะควย” คำว่า สะควย หมายถึง ผู้ที่มั่งคั่ง

5. ใบสลาก คือ ใบก้างสลากกำกับก๋วยสลากแต่ละชนิด ทำขึ้นจากใบลาน ใบตาล ตากแห้ง เขียนข้อความด้วยคำถินทำปลาระบุว่าก๋วยสลากนี้เป็นของผู้ใด อุทิศหรือदानไปให้ใครกรณี “ก๋วยอ้อม” มีตัวอย่างการเขียน เช่น “ปะทะมะ มูลศรัทธาหมายมินาย...(ชื่อคนตาน) ก็มีสลากก๋วยอ้อมก๋วยหนึ่งแล้วจักदानไปหาป้อผู้หนึ่งจื่อหว่า...(ชื่อผู้ล่วงลับ) นั้นฮื้อมาฮับเอาเนื้อ” กรณี “ก๋วยน้อย” แนวทางการเขียนจะเหมือนกับก๋วยอ้อมแต่ตัดคำว่า “ปะทะมะ มูลศรัทธา” ออกแล้วเริ่มต้นด้วยคำว่า “หมายมินาย...” เป็นต้น ส่วนใบสลากหลวงและสลากก้างบุหรีนั้นอาจจะใช้กระดาษเขียนระบุชื่อผู้दानและผู้รับเท่านั้น เนื่องจากเป็นสลากที่ต้องนิมนต์พระสงฆ์มากรวดน้ำให้ ในกรณีที่บ้านหลังใดมีสมาชิกครอบครัวเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ในบ้านจะทำก๋วยสลากขึ้นเพื่ออุทิศหรือदानไปหาเทวดาประจำตัวของเด็กคนนั้น เพื่อบันดาลให้เด็กมีความแข็งแรง ไม่เจ็บป่วยและ

มีความเฉลียวฉลาด โดยเด็กชายขึ้นต้นด้วยคำว่า “ตะละกะ” ส่วนเด็กผู้หญิงขึ้นต้นด้วยคำว่า “กุมารี”

ธรรมเนียมปฏิบัติ ประเพณีตานก๋วยสลากของแต่ละวัดส่วนใหญ่จะจัดขึ้นไม่พร้อมกัน เนื่องจากชาวบ้านที่ถือปฏิบัติประเพณีนี้ จะเดินทางไปร่วมประเพณีที่แต่ละวัดจัดขึ้นหมุนเวียนกันไป ในวันงานเมื่อชาวบ้านไปถึงวัดแล้วจะนำใบสลากของครอบครัวตน (แยกใบสลากแต่ละประเภท) ไปส่งให้คณะกรรมการวัด เพื่อตรวจนับจำนวนก๋วยสลากที่ชาวบ้านนำมาร่วมประเพณีในปีนั้น ๆ โดยแยกเป็น 2 กอง คือ ใบสลากก๋วยอุ้มกับใบสลากก๋วยน้อย ก่อนจะผสมใบสลากแต่ละกอง เรียกว่า “ส่นใบสลาก” เพื่อให้ใบสลากของแต่ละครอบครัวแยกจากกัน หลังเสร็จพิธีทางศาสนาพระสงฆ์ที่มาร่วมงานฉันเพลแล้ว คณะกรรมการวัดจึงนำใบสลากก๋วยน้อยแจกจ่ายให้ชาวบ้านที่มาร่วมงาน นำไปอ่านให้เจ้าของก๋วยสลากฟังด้วยเสียงอันดังและออกเสียงเป็นสำเนียงท่าปลา ส่วนใบก๋วยอุ้ม สลากหลวงและสลากก้างบุหรืนั้น นำไปเฉลี่ยแจกจ่ายให้พระสงฆ์ที่มาร่วมทำพิธี เพื่อนำไปกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับที่ระบุไว้ในใบสลากนั้น ๆ

พิธีสูชขวัญ/เอ็นขวัญ, การส่งเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์ ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาจะมี “ขวัญ” เป็นสิ่งมงคลประจำตัว จำนวนทั้งสิ้น 32 ขวัญ ซึ่งมีทั้งขวัญที่เป็นรูปธรรมที่อยู่บนหัว (จุดที่ผมขดเป็นก้อนหอย) และขวัญที่เป็นนามธรรม ซึ่งขวัญนี้เป็นสิ่งที่ต้องดูแลเป็นพิเศษต้องให้ขวัญอยู่กับตัวตลอดเวลา เมื่อเดินทางไปต่างถิ่น ในป่า ป่าช้า หรือสถานที่ซึ่งเชื่อว่ามีสิ่งลี้ลับสถิตอยู่มากจะมีการ “กู่ขวัญ” โดยพูดออกมาว่า “กู่ขวัญมาเน้อ... มาหื้อหมดกู่กู่ขวัญเน้อ” ชาวท่าปลามีพิธีเลี้ยงขวัญตามสถานการณ์ พิธีใหญ่เรียกว่า “สูชขวัญ” พิธีเล็กเรียกว่า “เลี้ยง-เช่นขวัญ” ส่วนสิ่งอัปมงคลนั้นเรียกว่า “เคราะห์” ซึ่งหากเข้ามาใช้ชีวิตแล้วจะส่งผลเสียต่อสุขภาพและการดำเนินชีวิตจะไม่ราบรื่น เรียกว่า “ต้องเคราะห์” จึงต้องขับไล่ออกจากตัวหรือชุมชน เรียกว่า “ส่งหรือสะเดาะเคราะห์” แต่ละหมู่บ้านจึงต้องมีหมอสูชขวัญอย่างน้อย 1-2 คน เพื่อทำพิธีสูชขวัญและส่ง-สะเดาะเคราะห์ให้กับคนในหมู่บ้าน

การไล่หรือเอาแรงกันทำงาน ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เป็นสังคมเกษตรกรรม ผลผลิตที่ได้เกือบทั้งหมดเก็บไว้กินในครอบครัว แต่หากมีมากพอก็จะนำไปแลกเปลี่ยนผลผลิตชนิดอื่นของกลุ่มบ้านอื่น เนื่องจากแต่ละกลุ่มบ้านมีความโดดเด่นด้านการผลิตแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มบ้านห้วยต้ำมีความโดดเด่นเรื่องการทำ “เมี่ยง” กลุ่มบ้านท่าเรือมีความโดดเด่นเรื่อง การหาปลา การปลูกทุเรียน กลุ่มบ้านน้ำพรัามีความโดดเด่นเรื่อง การปลูกทุเรียน กลุ่มบ้านที่ห้วยพญามีความสามารถในการทำตาว เป็นต้น เมื่อถึงฤดูกาลทำไร่ ทำนา เกือบทุกขั้นตอนการทำงานชาวท่าปลาในละแวกบ้านใกล้เคียงจะใช้วิธีการ “ไล่หรือเอาแรงกันทำงาน” ตั้งแต่การเตรียมแปลง เตรียมกล้าพันธุ์ ปลูก เก็บเกี่ยว จนถึงขั้นตอนสุดท้ายนำผลผลิตขึ้นเก็บไว้ที่ยุ้งฉาง ทำให้

เมื่อถึงฤดูกาลทำไร่ ทำนาหรือกิจกรรมใด ๆ ที่ต้องใช้กำลังคนมากจึงไม่สร้างความหนักใจให้กับคนในครอบครัวนัก เนื่องจากแต่ละชั้นตอนนั้นมีเพื่อนบ้านเข้าร่วมจำนวนมาก ทำให้เกิดความสนุกสนานจากการพูดคุยหยอกล้อกันของผู้ร่วมงานของกิจกรรมนั้น ๆ (ธวัช นันตะเงิน, 2557)

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา พบว่า ตำบลนางพญา ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าลำน้ำน่านฝั่งขวา พ.ศ. 2522 ได้มีการประกาศกฎกระทรวง ฉบับที่ 862 ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ประกาศจัดตั้ง ป่าสงวนแห่งชาติป่าลำน้ำน่านฝั่งขวา ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนาขาม ตำบลผาจุก อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ และตำบลน้ำหมัน ตำบลท่าปลา ตำบลนางพญา ตำบลจริม ตำบลหาดล้า ตำบลผาเลือด อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีเนื้อที่ประมาณ 361,875 ไร่ วันที่ 30 กันยายน 2541 ประกาศพื้นที่ตอนบนบางส่วน เป็นอุทยานแห่งชาติป่าลำน้ำน่าน วันที่ 11 ตุลาคม 2543 ประกาศให้พื้นที่ตอนบนด้าน ทิศตะวันตกเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ลำน้ำน่าน ฝั่งขวา เมื่อปี พ.ศ. 2551 ป่าสงวนแห่งชาติป่าลำน้ำน่าน ฝั่งขวามีเนื้อที่ 176,169.45 ไร่ แบ่งพื้นที่ ออกเป็น 2 โซน คือโซนที่ 1 เรียกว่าโซน ป่าผาเลือด (ตำบลผาเลือด ตำบลร่วมจิต ตำบลท่าปลา ตำบลหาดล้า) มีเนื้อที่ 51,093.66 ไร่ และโซนที่ 2 เรียกว่าโซนป่าน้ำหมัน (ตำบลน้ำหมัน ตำบลนางพญา ตำบลจริม ตำบลขุนฝาง) มีเนื้อที่ 125,075.78 ไร่

ลักษณะดินและสมรรถภาพดิน พื้นที่บริเวณตำบลนางพญาเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันมาก (Slope Complex) มีความลาดชันมากกว่า 35% มีความสูงมากน้อยต่างกันมาก จนถึงข้อจำกัดต่อการเจริญเติบโตของพืช ประกอบด้วยหินแปร Various Rock และทนูน ดินส่วนใหญ่เป็นดินในกลุ่ม Red Yellow Reddish Brown มีความสมบูรณ์แต่การอุ้มน้ำไม่ได้ดี และเกิดการชะล้างง่าย หากเปลี่ยนสภาพการใช้ดินจากป่าไม้เป็นการปลูกพืชไร่โดยไม่มีการอนุรักษ์ดิน และน้ำจะทำให้อัตราการสูญเสียจากการชะล้างเพิ่มมากขึ้นถึง 10 เท่าตัว ของพื้นที่เกษตรกรรมที่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ

สภาพป่าและสัตว์ป่า มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์หลายประเภทที่พบ ประกอบด้วยป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง หนาแน่นไปด้วยพรรณไม้ที่สำคัญ และมีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น สัก มะค่าโมง แดง ประตู่ ชิงชัน ตะแบก ยางนา ฯลฯ ทั้งยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เช่น เสียงผา หมูป่า ชะมด อีเห็น ไก่ป่า และนกนานาชนิด

ป่าดิบแล้ง พบตามบริเวณริมห้วยที่สำคัญ ๆ มีน้ำไหลตลอดปี และบริเวณรอยต่อของ 3 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ แพร่ และน่าน ชนิดไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ตะเคียนทอง สมพง ลำพูป่า ตะเคียนหิน ยางนา ตะแบก มะค่าโมง นางพญาเสือโคร่ง มีเทิร์นตัน หรือตรีเพิร์น ขึ้นเป็นหย่อม ๆ นอกจากนี้ยังพบกล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ ขึ้นเกาะตาม ต้นไม้ใหญ่มากมาย

ป่าเบญจพรรณ พบในป่าเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน โดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ มีไม้มีค่าหลายชนิดขึ้นอยู่หนาแน่น ชนิดไม้ ได้แก่ สัก แดง ประดู่ มะค่าโมง เกร็ดแดง ป่าเต็งรัง พบส่วนใหญ่ในบริเวณฝั่งซ้ายของลำน้ำน่าน ชนิดไม้ที่สำคัญในป่า ได้แก่ เต็งรัง พลวง รกฟ้า ยอป่า

สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ขนาดกลาง และขนาดเล็ก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ที่มีจำนวนมากที่สุด คือ ค่างคาว และมี เก้ง หมูป่า เลียงผา หมูป่า เป็นต้น สัตว์เลื้อยคลานที่พบโดยทั่วไป ได้แก่ ตะกวด ตุ๊กแก แย้ งูจงอาง งูเห่า งูสิง งูหลาม งูเหลือม สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกเท่าที่พบ ได้แก่ คางคกบ้าน เขียดบัว กบนา กบทูต ซึ่งอ่าง เต่าปูลู

ในปี พ.ศ. 2557 จากการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าลำน้ำน่านฝั่งขวาของกลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้ ป่าในพื้นที่ลำน้ำน่านฝั่งขวามีความหลากหลายทางชีวภาพที่ยังคงสภาพเป็นป่าอยู่นั้น ประกอบด้วย (สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้, 2557)

1. พรรณพืช 108 วงศ์ 313 สกุล 426 ชนิด
2. สัตว์ป่า 100 วงศ์ 167 สกุล 211 ชนิด
3. แมลง 50 วงศ์ 171 สกุล 204 ชนิด
4. เห็ดรา 23 วงศ์ 41 สกุล 83 ชนิด
5. ไลเคน 19 วงศ์ 35 สกุล 58 ชนิด

อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน

อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำยมในจังหวัดแพร่ และเป็นแม่น้ำสาขาในแม่น้ำน่านที่ไหลลงสู่ จ.อุตรดิตถ์ อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านมีพื้นที่โดยรวมทั้งหมด 999.15 ตารางกิโลเมตร หรือ 624,468 ไร่เศษ อุทยานแห่งนี้ตั้งอยู่บนเหนือสันเขื่อนสิริกิติ์ ในทางทิศเหนือ อุทยานแห่งลำน้ำน่านได้รับประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2541

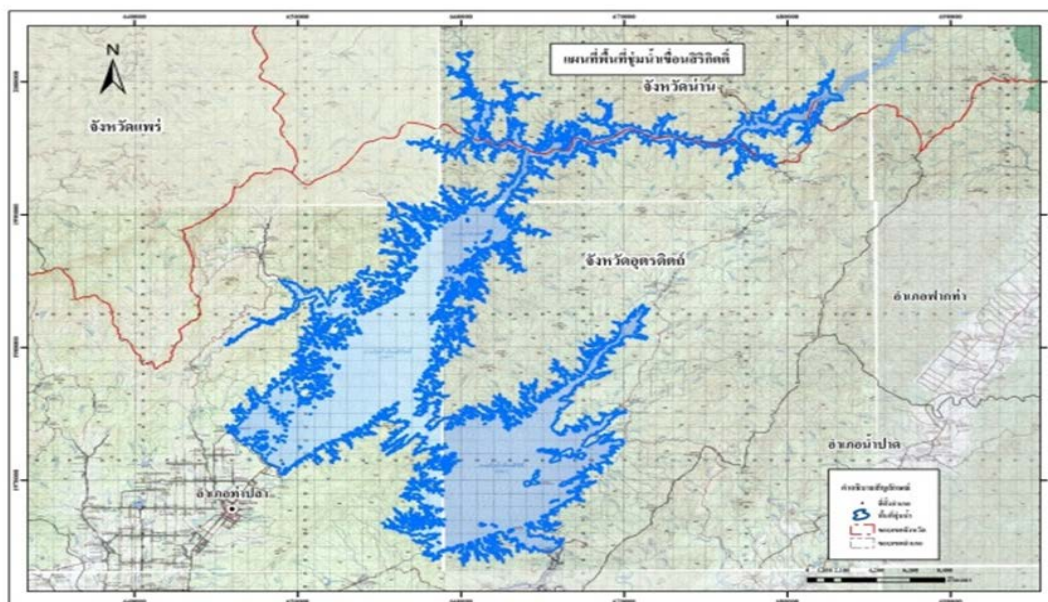
ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนที่อยู่สูงกว่าระดับเก็บกักน้ำสูงสุดของเขื่อนสิริกิติ์ มีพื้นที่ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นอ่างเก็บน้ำซึ่งเกิดจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ขวางกั้นลำน้ำน่าน มีพื้นที่ 203 ตารางกิโลเมตร (126,875 ไร่) และส่วนที่เป็นผืนป่า ประกอบด้วยสภาพป่าฝั่งซ้ายของอ่างเก็บน้ำมีความลาดชันไม่มากนัก และสภาพป่าฝั่งขวาทั้งในท้องที่จังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดแพร่ มีสภาพเป็นเทือกเขาสูง ประกอบด้วยดอยแม่แงะ ดอยสันผักเหียง ดอยสันผาหมู ดอยปางม่วงคำ ดอยผาตีบ ดอยจะค่าน เขาหาดล้า เขาห้วยจันทร์ ภูม่อนกระต่าย ภูซอนแก่น และมีภูพญาพ่อเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดใน

พื้นที่ ซึ่งเป็นเป็นกันเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดแพร่มีความสูง 1,350 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ทั้งยังเป็นต้นน้ำลำธารไหลลงสู่แม่น้ำยมในจังหวัดแพร่ และอีกส่วนหนึ่งไหลลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

ลักษณะภูมิอากาศเนื่องจากในพื้นที่อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านอยู่ในเขตมรสุม ซึ่งมีสภาพอากาศร้อนชื้น อากาศร้อนอบอ้าว และมีอากาศร้อนจัดในบางวัน ฤดูร้อนอยู่ในระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ฤดูฝนอยู่ระหว่างเดือน มิถุนายน-กันยายน ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยประมาณ 1,440 มิลลิเมตรต่อปี ฤดูหนาวอยู่ระหว่าง เดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ ในบริเวณยอดดอยและเทือกเขามีอากาศหนาวจัด ซึ่งเป็นฤดูที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว

พืชพรรณและสัตว์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์หลายประเภทที่พบประกอบด้วย ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง หนาแน่นไปด้วยพรรณไม้ที่สำคัญและมีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิดเช่น สัก มะค่าโมง แดง ประดู่ ชิงชัน ตะแบก ยางนา ฯลฯ ทั้งยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เช่น เสี่ยงผา หมูป่า ชะมด อีเห็น ไก่ป่า และนกนานาชนิด รวมไปถึงสัตว์น้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ป่าดิบแล้ง พบตามบริเวณริมห้วยที่สำคัญ ๆ มีน้ำไหลตลอดปี และบริเวณรอยต่อของ 3 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ แพร่ และน่าน ชนิดไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ตะเคียนทอง สมพง ลำพูป่า ตะเคียนหิน ยางนา ตะแบก มะค่าโมง นางพญาเสือโคร่ง มีเฟินต้น หรือทรีเฟินขึ้นเป็นหย่อม ๆ นอกจากนี้ยังพบกล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ ขึ้นเกาะตามต้นไม้ใหญ่มากมาย ป่าเบญจพรรณ พบในป่าเขตอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านโดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ มีไม้มีค่าหลายชนิดขึ้นอยู่หนาแน่น ชนิดไม้ ได้แก่ สัก แดง ประดู่ มะค่าโมง เกร็ดแดง ป่าเต็งรัง พบส่วนใหญ่ในบริเวณฝั่งซ้ายของลำน้ำน่าน ชนิดไม้ที่สำคัญในป่า ได้แก่ เต็ง รัง พลวง รกฟ้า ยอป่า สัตว์ป่าสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ขนาดกลาง และขนาดเล็ก จำนวน 33 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีจำนวนมากที่สุด คือ ค่างคาว และมี เก้ง หมูป่า เสี่ยงผา หมิคน เป็นต้นสัตว์เลื้อยคลาน ที่พบโดยทั่วไป ได้แก่ ตะกวด ตุ๊กแก แย้ งูจงอาง งูเห่า งูสิง งูหลาม งูเห่ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกเท่าที่พบ ได้แก่ คางคกบ้าน เขียดบัว กบนา กบหูต อึ่งอ่าง เต่าปูลู ปลา เนื่องจากอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านมีพื้นที่ครอบคลุมบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ จึงทำให้มีพันธุ์ปลาจำนวนมากอาศัยอยู่ ได้แก่ ตะเพียนขาว ปลาเทโพ ปลากทราย ปลายี่สก ปลาตะโกก ปลานิล ปลาชะโด ปลาน้ำจืด ปลาบึก ปลาบู่ ฯลฯ (สำนักอุทยานแห่งชาติ, 2560, สืบออนไลน์)

ภาพ 14 แสดงภาพแผนที่พื้นที่เขื่อนสิริกิติ์

ที่มา: เขื่อนสิริกิติ์, 2560, สื่อออนไลน์

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์

การเก็บข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์ ของชุมชนตำบลนางพญา ใช้แบบสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จากตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ จำนวน 10 คน

ตำบลนางพญาเป็นตำบลที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งป่า อาหาร วัฒนธรรม และสภาพอากาศโดยตำบลนางพญามีภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่น่าสนใจและสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในและนอกชุมชนได้ สวนวนเกษตร การผลิตดาว การจักรสาน การผลิตข้าวไม้กวาดตองกง เป็นต้น โดยมีแหล่งเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สวนผลไม้วนเกษตร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติเหมาะกับการปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้นโดยพื้นที่ตำบลนางพญาเป็นพื้นที่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่ทางอุทยานฯ ได้อนุญาตให้คนในชุมชนใช้พื้นที่เพื่อทำการเกษตรด้วยสภาพพื้นที่

ตำบลนางพญาที่เป็นพื้นที่ค่อนข้างลาดชันเหมาะกับการทำสวนวนเกษตร โดยส่วนใหญ่พื้นที่ปลูกผลไม้ในพื้นที่ เช่น ทุเรียน ลางสาด ลองกอง โดยมีการปลูกแบบผสมผสาน รวมทั้งพืชชนิดอื่น ๆ เช่น ลูกชิด (ตำว) ดอกงอก ข่า กาแฟอาราบิก้า และมะแขว่น เป็นต้น โดยในปัจจุบัน

เริ่มมีการจัดตั้งกลุ่มวนเกษตรอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านห้วยพญา โดยมีผู้ใหญ่บ้านนายจำเริญ จินตามืด เป็นแกนนำในการดำเนินการทำสวนวนเกษตร สวนวนเกษตรในพื้นที่นางพญาส่วนใหญ่ เป็นสวนที่ค่อนข้างมีความลาดชัน และเหมาะกับการปลูกผลไม้เป็นอย่างมากโดยในพื้นที่ไม่เน้น การโค่นป่าเพื่อปลูกไม้ผลชนิดใหม่แต่เป็นการเน้นให้ปลูกควบคู่ไปกับพื้นที่ป่าเดิมเป็นหลัก

ภาพ 15 แสดงภาพผลทุเรียน

สวนกาแฟนางพญา (อาราบิก้า) การปลูกกาแฟในพื้นที่ตำบลนางพญาเป็นการปลูกกาแฟร่วมกับป่าไม้ หรือสวนวนเกษตร โดยไม่มีการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ลดการตัดไม้ทำลายป่า เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่เดียวกันช่วยสร้างความหลากหลายของชีวภาพของพืชและสัตว์ ซึ่งพืชและแมลงแต่ละชนิดสามารถเอื้อประโยชน์หรือมีผลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและควมหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากการปลูกกาแฟทำให้มีต้นไม้ปกคลุมดินซึ่งสามารถควบคุมวัชพืชไปในตัว พื้นที่ปลูกกาแฟจึงเป็นเสมือนป่าไม้ ซึ่งได้ให้ที่อยู่อาศัยแก่สัตว์ต่าง ๆ รวมทั้งการทำให้ดินที่อยู่ใต้ร่มเงาดันกาแฟมีสภาพที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชนำมาซึ่งผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทั้งในชุมชนและนอกชุมชนได้ การปลูกกาแฟภายใต้ร่มเงาของสวนผลไม้แบบวนเกษตรของพื้นที่ตำบลนางพญา อาจมีผลผลิตไม่สูงและคุณภาพกาแฟไม่เท่าการปลูกกาแฟบนดอยสูงทางภาคเหนือ แต่มีข้อดีคือต้น

กาแฟไมโทรมและมีอายุการให้ผลผลิตที่ยาวนานกว่า เนื่องจากไม้บั้งร่มจะช่วยลดความเข้มแสง การปลุกภายใต้สภาพร่มเงาเป็นระบบการปลูกที่ใช้ปุ๋ยน้อยกว่าการปลูกกาแฟแบบ กลางแจ้ง เนื่องจากสวนวนเกษตรแยกธรรมชาติดินมีอินทรีย์วัตถุสูง และมีความชื้นสูง อันมาจากการทับถม ของใบไม้ที่ร่วงหล่นทำให้สามารถเป็นปุ๋ยและคลุมดินเพื่อรักษาความชื้นในดินได้ และช่วยลด การพังทลายของหน้าดิน นอกจากนี้การปลูกกาแฟภายใต้ร่มเงาต้นไม้ถือว่าการลดปัญหา เรื่องพื้นที่ ปลูก เพราะเกษตรกรสามารถปลูกในพื้นที่ป่าทำกินหรือร่วมกับไม้ผลยืนต้น เช่น ทุเรียน ลางสาด ลองกอง และเงาะ จึงเป็นการลดปัญหาการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่า และเกษตรกร ยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการปลูกกาแฟแซมสวนไม้ผล จึงนำไปสู่การประกอบอาชีพเกษตรร่วมกับการอนุรักษ์ผืนป่าได้อย่างยั่งยืน

ภาพ 16 แสดงภาพผลกาแฟนางพญา (อาราบิก้า)

สวนมะแขว่น ถือเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนตำบลนางพญาอีกชนิดหนึ่ง แต่ละปีผลผลิต ออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก ปลูกหนึ่งครั้งก็เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตลอด หนึ่งต้นสามารถเก็บ ผลผลิตได้ไม่น้อยกว่า 30 กิโลกรัม (ผลดิบ) เมื่อนำมาตากแห้งก็จะเหลือ 20 กิโลกรัม จำหน่าย แบบสดกิโลกรัมละ 30 บาท ตากแห้งแบบรวมทั้งก้านกิโลกรัมละ 100 บาท แบบแยกก้าน กิโลกรัมละ 180 บาท แต่ละครัวเรือนจะสามารถเก็บมะแขว่นขาย ซึ่งถือว่าการสร้างรายได้ ให้แก่ชาวบ้านที่ได้เป็นอย่างดี ชุมชนตำบลนางพญาจะปลูกมะแขว่น เพราะมะแขว่นเจริญเติบโตดี ในอากาศชื้นเย็น ส่วนผลผลิตเมื่อเก็บแล้วก็มีพ่อค้าแม่ค้าทั้งใน และต่างจังหวัดมารับซื้อถึงที่ หรือบางแห่งก็จะสั่งจองเป็นเจ้าของประจำ ปัจจุบัน มีชาวบ้านที่มีพื้นที่ก็จะหันมาปลูกมะแขว่น ผสม

กับการปลูกพืชอื่นที่ผสมผสานกันไปด้วย ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น กลายเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องมีการบุกรุกแผ้วถางป่า แต่กลับเป็นการสร้างป่า สร้างรายได้ และอยู่คู่ชุมชนตำบลนางพญา ปลูกง่าย ไม่ต้องบำรุง ไม่ต้องใส่ปุ๋ย แต่ดูแลไม่ให้เกิดไฟป่าขึ้นเท่านั้น เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทุกปี การปลูกมะแขว่นจะไม่ทำลายป่า แต่จะมีการปลูกพืชแบบผสมผสาน คือ ใต้ต้นมะแขว่น ก็จะมีการปลูกกาแฟพันธุ์อาราบิก้า และพืชสมุนไพร หรือสวนผลไม้ เช่น ทุเรียนกลางสาด ลองกอง มะแขว่นมีความต้องการใช้ในการบริโภคประจำวัน โดยเป็นเครื่องเทศหรือเป็นส่วนประกอบของอาหารพื้นเมืองภาคเหนือหลากหลายชนิด เช่น น้ำพริกปลา น้ำพริกข่า เป็นต้น ผลผลิตมะแขว่น ได้จากทั้งการเก็บจากป่า และการปลูกของคนในชุมชน

ภาพ 17 แสดงภาพผลมะแขว่น

ที่มา: มะแขว่น, 2560, สื่อออนไลน์

สวนตำว ต้นตำว หรือลูกชิต เป็นพืชป่า ประจําถิ่นเคยมีจำนวนมากที่ตำบลนางพญา หลังมีการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ทำให้ต้นตำว ถูกตัดทิ้ง และอาจหมดไปจากป่าในที่สุด ครั้นเมื่อปี 2544 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงเสด็จเยี่ยมราษฎรที่บ้านห้วยด้า หมู่ 4 ต.นางพญา ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้ราษฎรช่วยกันอนุรักษ์ต้นตำวให้อยู่คู่กับชุมชนตำบลนางพญาและนำผลผลิตตำว สร้างรายได้ให้ประชาชน โครงการพัฒนาป่าลำน้ำ น่านฝั่งขวา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ร่วมกับชาวบ้านตำบลนางพญาร่วมกันจัดตั้ง "โครงการปลูกตำวคืนถิ่นนางพญา"สนองพระราชเสาวนีย์

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่ทรงให้ชาวบ้านอนุรักษ์ตำวอยู่คู่กับตำบลนางพญา จากพืชป่ากลายเป็นพืชเศรษฐกิจ ปัจจุบันปลูกตำวกระจายทั้งตำบลนางพญา สร้างรายได้เสริมหลังทำไร่ ทำนาและชาวบ้านหยุดการบุกรุกป่า ทำไร่เลื่อนลอย ตำวหรือลูกชิด เป็นพืชตระกูลเดียวกับปาล์ม ตำวเป็นพืชป่ามีอายุเพียง 15 ปี ต้นจะล้มและตายเองตามธรรมชาติ เมื่อแปรรูป คือ นำมาต้มและหนีบให้ได้ เม็ดตำวหรือลูกชิด สามารถขายได้กิโลกรัมละ 50 บาท นับเป็นรายได้เสริมอย่างดีของชุมชนและเป็นพืชที่ปลูกแซมไม้ผลชนิดอื่นหรือปลูกตามหัวไร่ปลายนาและสามารถนำส่วนต่าง ๆ ของตำวมาใช้ประโยชน์ได้อีกหลายอย่าง เช่น ก้านใบนำมาทำไม้กวาด ตัดยอดมาประกอบอาหาร ในพื้นที่ตำบลนางพญามีตำว 2 ชนิด คือ

ตำวหมี เป็นชนิดตำวที่หายาก ส่วนมากจะพบบริเวณพื้นที่ป่า ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ นิยมบริโภคยอดอ่อน เพราะมีรสชาติที่หวาน โดยมีขนาดต้นที่สูงใหญ่ มีหลายที่ยาว ผลตำวมีลักษณะกลม และใหญ่ เปลือกหนา เนื้อในผลมีขนาดเล็กและไม่สมบูรณ์แต่ชาวบ้านเน้นบริโภคยอดเพื่อนำมาแกงและใช้ในงานบุญต่าง ๆ หรือใช้ในโอกาสสำคัญ

ตำวแฮ พบมากในตำบลนางพญา ลำต้นเล็กทะลายนั่นกว่าตำวหมีผลตำวมีลักษณะกลมและเล็ก แต่เปลือกบางเนื้อในมีผลขนาดใหญ่กว่าตำวหมี และมีสมบูรณ์เรียงติดกัน 3 เม็ด นิยมมาทำลูกชิด (สัมภาษณ์นายโรจน์ สีมา, ประธานกลุ่มตำวบ้านน้ำพริ้ว)

ภาพ 18 แสดงภาพผลตำว

ภูมิปัญญาปราชญ์ชุมชนตำบลนางพญา

จักสานไม้กวาดดอกตองกง ไม้กวาดดอกหญ้า ทำมาจากดอกหญ้าที่เรียกว่าดอกหญ้าก้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเก็บได้ในช่วงเดือนธันวาคม มกราคม กุมภาพันธ์ แต่ในช่วงที่ดอกออกมากที่สุด จะอยู่ในช่วงต้นเดือนมกราคม ดอกหญ้าก้างเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อยู่ตามเชิงเขา หรือพื้นที่สูงในพื้นที่ตำบลนางพญาเป็นจำนวนมาก ซึ่งการทำไม้กวาดดอกหญ้าเป็นการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เวลาร่างหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวไร่เสร็จแล้ว ก็จะใช้เวลาร่างทำไม้กวาดไว้ใช้ในครัวเรือน และบางส่วนก็จะทำไม้กวาดเป็นอาชีพเสริมจำหน่ายภายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว (หมวก สมบัติยา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

เข้าไปในป่าลึกเพื่อใช้ประโยชน์จากต้นตำว โดยการนำก้านใบมาทำไม้กวาด, การตัดยอดมาประกอบอาหารได้หลากหลายชนิด, การบีบเนื้อในผลตำว (หรือที่เรียกว่าลูกชิต) เพื่อนำไปจำหน่าย หรือทำของหวานรับประทานในครัวเรือน จึงทำให้จำนวนต้นตำวในชุมชนลดลง ต่อมา หมู่ที่ 6 บ้านท่าเรือ ก็ได้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มปลูกตำวของตำบลนางพญาขึ้นภายใต้โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาลิ่งแวดล้อม (วิโรจน์ สีมา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

คำวฮ่า/หมอทำขวัญ สมัยก่อน จะมีการเทศน์ธรรมนิยาย ของพระคุณเจ้า เป็นจังหวะและทำนองไพเราะน่าฟัง จากนั้น ชาวบ้านก็นำมาดัดทำนองดัดแปลงมาจากธรรมะเป็นทำนองคำว โดยมีวรรคตอน เป็นคำคล้องจองฟังแล้วไพเราะ รวมทั้งมีเนื้อหาสาระต่าง ๆ แทรกในบทคำวฮ่านั้น การสู่ขวัญชาวบ้านตำบลนางพญา ถือกั้นเพื่อลดเคราะห์ร้ายที่จะเกิดขึ้นจึงทำขวัญเนื่องจากเป็นขนบธรรมเนียมของคนนางพญาเพื่อให้ทุกคนสบายใจและเพื่อป้องกันสิ่งเลวร้ายที่จะเกิดขึ้นหรือรักษาอาการป่วยให้หายได้ การสงเคราะห์มี 3 ลักษณะ 1 สงเคราะห์ 2 อาบน้ำมนต์ 3 สงเก้าน้ำ ทำขวัญมี 4 ลักษณะ 1 ทำขวัญ 2 ทำขวัญต่อชนหัว 3 ทำขวัญสี่ชะตา 4 แบ่งเกิด (สิงห์โต อินทะจันทร์ และสน เบ้งใจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

การสานแอ็บข้าว (กระติบข้าว) กระติบข้าวสามารถทำได้จากวัสดุหลายอย่าง เช่น ใบจาก ใบตาล ใบลาน เป็นต้น แต่ที่นิยมใช้ทำมาก และมีคุณภาพดีที่สุด ต้องทำจากไม้ไผ่ ไม้ไผ่มีหลายชนิดแต่ละชนิดเหมาะกับงานแต่ละอย่าง และไม้ไผ่ที่นิยมนำมาทำกระติบข้าว คือ ไม้ไผ่สีสุก อายุประมาณ 10 เดือน ถึง 1 ปี เพราะมีปล้องใหญ่และปล้องยาว เนื้อไม้เหนียวกำลังดี ไม่เปราะง่าย ทำเป็นเส้นดอกสวย ชาว (คำเอี้ย อินทะจันทร์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

เจาะไหข้าว ไหเข้า ใช้ในการนึ่งข้าว รูปทรงกระบอก มีใช้ทั่วไปในพื้นที่ตำบลนางพญา รวมไปถึงในอำเภอท่าปลา มีวิธีใช้เหมือนกัน ไห มี 3 ชนิด คือ ไหที่ทำด้วยไม้จริง เช่น ไม้สัก ไม้ซ้อ ไม้ฉำฉา เป็นต้น ไหที่ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่สีสุก และไหที่สานด้วยดอกไม้ไผ่ ไหทุกชนิดก่อนที่จะตัดส่วนสูง หรือสานส่วนสูง มีเคล็ดในการทำโดยการคำนวณด้วยวิธีนับ นิ้วหัวแม่มือของเจ้าของ

บ้าน คือ ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว วางตามขวางตั้งแต่กันโหขึ้นไปโดยการนับว่า อิม อยาก สลับด้วยหัวแม่มือซ้ายและขวาจนถึงปากโห เมื่อถึงปากโหให้ได้จบคำว่า อิม ถ้าจบด้วยคำว่า อยากไม่ดี อิมหนึ่งแม่จะไม่ได้ทำโหเองหากแต่ซื้อตามที่เขาทำขาย ก็จะใช้วิธีนับหัวแม่มือเช่นกัน โดยเลือกซื้อโห ใบที่จบด้วยคำว่า อิม จึงจะเป็นโหที่ดี ไม่อดไม่อยาก (แปลก อินจันทร์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

สานส้มไก่จักรสานส้มไก่ การสานส้มในหมู่บ้าน มีชาวภูวนจำนวนมากทั้งในและนอกหมู่บ้านที่ชอบเลี้ยงไก่และนิยมกีฬาชนไก่ และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการเลี้ยงไก่ชนอย่างใกล้ชิดคือ ส้มไก่ ข้างส้มไก่สานได้ง่าย มีราคาถูกและใช้ประโยชน์ได้ดีการสานส้มไก่นี้ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน จนปัจจุบันจึงได้มีการสานส้มไก่เป็นอาชีพรองจากการทำไร่ ทำนา เพื่อหารายได้ให้กับครอบครัวเพิ่มขึ้นและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ในการสานส้มไก่นี้เป็นการใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์ (हन อินจร และสาสิ เบ็งอินทร์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

การทอผ้า กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยด้า ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา ทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย และมีลวดลายต่าง ๆ อาทิ ลายพื้น ลายจก ลายน้ำไหล ลายประยุกต์ ฯลฯ ผ้าพื้นบ้านห้วยด้าทอด้วยกี่หรือทูกพื้นบ้าน ตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ มักทอด้วยฝ้ายหรือไหม ผ้าพื้นบ้านหรือผ้าทอมือมีกรรมวิธีการทอต่าง ๆ กัน เช่น ทอเรียบ ๆ ไม่มีลาย เรียกผ้าพื้น ทอเป็นลวดลายเรียก ผ้ายก ทอเป็นลวดลายด้วยการจก เรียก ผ้าจก ผ้าทอเป็นลวดลายโดยการขีดเรียก ผ้าขีด ทอเป็นลวดลายด้วยการมัดย้อม เรียก ผ้ามัดหมี่ กลุ่มทอผ้าบ้านห้วยด้า ตำบลนางพญาได้รับการส่งเสริมอาชีพจากโครงการพระราชดำรินในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง (ของ ทมะระ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

แกะสลักไม้ นางบังอร น้อยชั้น เป็นช่างไม้ผู้หญิงเพียงไม่กี่คนในหมู่บ้านที่แกะสลักไม้เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้อย่างประณีตและสวยงาม ผลงานที่โดดเด่นและสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนบ้านห้วยด้า คือ การแกะสลักเป็นรูปสัตว์ชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะการแกะสลักรูปช้าง โดยทั่วไปแล้ว "การเริ่มอาชีพการแกะสลักของคนส่วนไม่ได้มา จากความจริงจ้งอะไรแต่พอแกะแกะมาแล้วมันขายได้ก็เริ่มทำกันมากขึ้น บ้าก็อาศัยครุพักลักจำจากปู่ ย่า ตา ยาย รุ่นพ่อ รุ่นแม่บ้าง ในสมัยก่อนไม่มีครุมานั่งสอน "การที่จะมีฝีมือการแกะสลักที่สวยงามและประณีตได้ต้องอาศัยเวลาและการฝึกฝน เพราะคนในหมู่บ้านหรือช่างแกะสลักส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา จะแกะสลักเมื่อมีเวลาว่างเท่านั้นหรือ ไม้ก็มีการสั่งสินค้าเข้ามา (บังอร น้อยชั้น, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

อนุรักษ์ของเครื่องใช้โบราณ ชุมชนในพื้นที่ตำบลนางพญา ในสมัยก่อนดำรงชีพด้วยการทำเกษตรโดยการปลูกพืชล้มลุกหรือพืชอายุสั้นและไม่มั่นคงตนจึงหันมาทำสวนปลูกพืชยืนต้น

และหันมาปลูกทุเรียนปี พ.ศ. 2526 และได้เก็บผลผลิตในปี พ.ศ. 2538 และได้เห็นความสำคัญกับสิ่งของที่ตนใช้ในสมัยก่อนจึงเริ่มเก็บสะสมในปี พ.ศ. 2546 และของทุกชิ้นตนได้ทำเองและเก็บเอง เช่น อีตข้าวโพด เหล็กโยน ไม้ข่อย่าง กั้วข้าว กระบองน้ำดื่ม ม้าชอยยา กระตัมหนู (ที่ดักหนู) กลองเลอะเป็นต้น (หลั่น จินตามืด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2560)

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านอาหาร

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา ด้านอาหารในชุมชน จำนวน 20 คน พบว่า วัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านตำบลนางพญา ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนตำบลนางพญากับระบบนิเวศในฐานะที่เป็นผู้มิบทบาทหน้าที่ในส่วนหนึ่งของกระบวนการ ในระบบนิเวศ และเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความสมดุลและความยั่งยืนของธรรมชาติ ตำบลนางพญาเป็นพื้นที่ หนึ่งที่มีความหลากหลายของสภาพภูมิประเทศ เมื่อรวมเข้ากับสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น จึงส่งผลให้สิ่งมีชีวิตที่ อาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่มีความหลากหลายและสัมพันธ์ไปกับสภาพพื้นที่ที่อาศัยอยู่ ความหลากหลายของธรรมชาติจึง ส่งผลให้ผู้คนเกิดการเรียนรู้ ปรับตัว และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เกิดเป็นภูมิปัญญาด้านอาหารที่มีลักษณะเฉพาะที่สัมพันธ์ไปกับสภาพของตำบลนางพญา

ผลการค้นหาภูมิปัญญาอาหารพื้นบ้านที่ดีของชุมชนตำบลนางพญาที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันชาวชุมชนตำบลนางพญาในอดีตมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย แหล่งวัตถุดิบส่วนมากมาจากธรรมชาติทั้งจากพืชและสัตว์ ซึ่งการสัมภาษณ์ สามารถจำแนกแหล่งที่มาของอาหาร ได้แก่ อาหารจากสัตว์ที่มีในธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปลา กบ เขียด อึ่งอ่าง และสัตว์อื่น ๆ อาหารจากพืช เช่น หน่อไม้ ผักแว่น เห็ดเผาะ ผักกูด และผักอื่น ๆ อาหารเหล่านี้หาได้จากท้องไร่ท้องนาในป่า และริมรั้ว ปริมาณมากน้อยขึ้นอยู่กับฤดูกาล ผลการสืบค้นชนิดอาหารจากการสัมภาษณ์ ผู้สูงอายุและผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้ด้านอาหารพื้นบ้าน จำนวน 10 คน ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนิดอาหารที่นำความหลากหลายทางชีวภาพมาใช้ในการประกอบอาหาร โดยจำแนกออกเป็น 15 ประเภท ตามลักษณะการประกอบอาหาร สามารถคัดเลือกชนิดของอาหารได้ ดังนี้

แกง เป็นอาหารประเภทน้ำ ที่มีปริมาณน้ำแกงอยู่ในระดับใกล้เคียงกับส่วนประกอบต่าง ๆ ในหม้อ มีวิธีการทำ โดยใส่น้ำ พอเดือด ใส่เครื่องปรุง แล้วใส่ส่วนประกอบหลักที่ต้องการแกงตามลำดับ บางสูตร นิยมคั่วเครื่องแกงกับน้ำมันเล็กน้อย จนเครื่องแกงและส่วนผสมอื่น เช่น หมู ไก่ จนมีกลิ่นหอมก่อน จึงจะเติมน้ำลงไป และจึงใส่เครื่องปรุงอื่น ๆ ตามไป เมื่อน้ำเดือดหรือเมื่อหมู หรือไก่ได้ที่แล้ว เครื่องปรุงหลัก ได้แก่ พริก หอมแดง กระเทียม ปลาร้า กะปิ ถ้าเป็นแกงที่มีเนื้อสัตว์ เป็นเครื่องปรุงด้วย จะใส่ตะไคร้ ขมิ้น เพื่อดับกลิ่นคาว เช่น

แกงยอดตำว หรือแกงออกตำว นิยมนำมาแกงใส่ไก่ โดยเฉพาะไก่บ้าน อาจใช้กระดูกหมูก็ได้ แต่ไก่บ้านจะให้รสชาติน้ำแกงที่กลมกล่อมกว่า มีวิธีการแกงเช่นเดียวกับแกงอ่อมเนื้อต่าง ๆ แกงผักเขียว แกงปลีตาล

แกงผักหวาน มี 2 ตำรับ คือ แกงผักหวานป่า และแกงผักหวานบ้าน นิยมแกงใส่ไข่มดแดง ซึ่งเป็นฤดูที่ผักหวานป่าในช่วงเดือน มีนาคม มิถุนายน และเป็นช่วงเดียวกับมดแดงออกไข่ การแกงผักหวาน จะใส่ได้ทั้งปลາอย่างสด และปลาแห้งก็ได้ ใช้ผักชีหูด ถั่วแปบ แทนผักหวานได้ แต่ไม่ใส่วุ้นเส้น ถ้าชอบมะเขือเทศก็ใส่ลงไปได้

แกงแค เป็นแกงที่ประกอบด้วยผักหลายชนิด และมีเนื้อสัตว์เป็นส่วนผสมด้วยหนึ่งอย่าง เรียกชื่อแกงแคตามชนิดของเนื้อสัตว์ที่นำมาเป็นส่วนผสมนั้น เช่น แกงแคไก่ แกงแคกบ แกงแคจิ้งจก แกงแคปลาแห้ง ผักที่เป็นส่วนผสมหลัก ส่วนใหญ่ประกอบด้วย ผักตำลึง ผักชะอม ใบชะพลู ผักชีฝรั่ง มะเขือพวง เห็ดลมอ่อน ผักเผ็ด และดอกแค แกงแคหอย หรือแกงคั่วหอย ใช้ส่วนผสมเช่นเดียวกับแกงแค เพียงแต่เปลี่ยนจากแกงกับเนื้อไก่หรืออื่น ๆ มาเป็นหอยขม และใส่ข้าวคั่ว เพื่อให้มีน้ำแกงมีความข้นและมีกลิ่นหอมจากข้าวคั่ว

ลาบ/หลู้ เป็นวิธีการปรุงอาหารโดยการสับให้ละเอียด เช่น เนื้อสัตว์ ทั้งนี้เพื่อนำไปปรุงกับเครื่องปรุงน้ำพริก ที่เรียกว่า พริกลาบ หรือเครื่องปรุงอื่น ๆ เรียกชื่อลาบตามชนิดของเนื้อสัตว์ เช่น ลาบไก่ ลาบหมู ลาบจิ้งจก ลาบควาย ลาบฟาน (แก้ง) ลาบปลา นอกจากนี้ ยังเรียกตามการปรุงอีกด้วย ได้แก่ ลาบดิบ ซึ่งเป็นการปรุงลาบเสร็จแล้ว แต่ยังไม่ทำให้สุก โดยการคั่วคำว่าลาบ โดยทั่วไป หมายถึง ลาบดิบ อีกประเภทหนึ่ง คือ ลาบคั่ว เป็นลาบดิบที่ปรุงเสร็จแล้ว และนำไปคั่วให้สุก และมีลาบอีกหลายประเภท ได้แก่ ลาบเหนียว ลาบน้ำโทม ลาบลอม ลาบขมิ้น ลาบแก้ว ลาบแม่ ชาวล้านนามีการทำลาบมานานแล้ว แต่ไม่ปรากฏว่าเมื่อใด เป็นอาหารยอดนิยมและถือเป็นอาหารชั้นสูง ยกตัวอย่าง เช่น พริกลาบ หรือน้ำพริกลาบ หรือบ้างเรียกว่า น้ำพริกดำ เพราะมีสีดำของพริกแห้งย่างไฟ พริกลาบ ใช้เป็นเครื่องยำลาบ หรือเครื่องปรุงลาบ และยำต่าง ๆ เช่น ยำจิ้นไก่ ยำกบ ยำเห็ดฟาง ปัจจุบัน มีผู้ทำขาย หาซื้อได้ตามตลาดสด ลาบปลา เป็นอาหารประเภทลาบ ที่มีส่วนผสมหลัก คือ เนื้อปลาดำ นำมาสับให้ละเอียด ปรุงด้วยเครื่องปรุงอันประกอบด้วยพริกแห้งเผา และเครื่องเทศต่าง ๆ เช่นเดียวกับลาบชนิดอื่น ๆ เครื่องเคียง ได้แก่ ผักสดนานาชนิด โดยเฉพาะประเภทสมุนไพรที่มีกลิ่นหอมแรง

หลู้ เป็นอาหารประเภทดิบสดประเภทเดียวกับลาบ และล้าจิ้น ซึ่งใช้เครื่องปรุงเดียวกัน การทำหลู้นิยมใช้เลือดสด ๆ ของหมู บางสูตรใช้น้ำเปลี้ย โดยนำเพียงสด ๆ หรือต้มก่อนก็ได้ แทนน้ำเลือด เรียกว่า หลู้เปลี้ย

คั่ว หรือ ชั่ว ในความหมายทางตำบลงานพญา คือ การผัด เป็นวิธีการปรุงอาหารที่นำน้ำมันปริมาณเล็กน้อย และใส่กระเทียมลงเจียว แล้วใส่เครื่องปรุงลงไปผัด ใช้ไฟปานกลาง อีกแบบหนึ่ง คือ คั่วแบบไม่ใส่น้ำมัน เพียงใส่น้ำลงไปเล็กน้อย พอน้ำเดือด จึงนำเครื่องปรุงลงผัด คนจนอาหารสุก และปรุงรสกลั่นในระหว่างนั้น เช่น คั่วมะเขือถั่วฝักยาว (คั่วป่าเขือป่าถั่ว) คั่วลาบ การคั่วเมล็ดพืช เช่น คั่วงา คั่วถั่วลิสง ใช้วิธีคั่วแบบแห้ง คือไม่ใช้ทั้งน้ำและน้ำมัน ยกตัวอย่างเช่น

คั่วหน่อไม้ หรือ ผัดหน่อไม้ หรือ คั่วหน่อ ถ้าชอบใบขิง หั่นใบขิงโรยหน้า หรือ ผัดลงไปตอนที่หน่อไม้ใกล้สุกแล้ว หรือเติมใบแมงลักก็ได้ บางสูตร อย่างพริกสดแล้วปอกเปลือกแล้วผัดลงไปกับหน่อไม้ หรือใช้พริกสดแทนพริกชี้หนู

คั่วเห็ดหล่ม หรือ ผัดเห็ดหล่ม ใช้เห็ดหล่มเป็นส่วนผสมหลัก บ้างเรียกว่า เห็ดหล่มกระเทียม เห็ดตะไคล เห็ดหอม เป็นเห็ดที่มีกลิ่นหอม รสดี เมื่อนำมาปรุงด้วยวิธีคั่วกับน้ำมันพืชปริมาณเล็กน้อย และใส่กระเทียมลงเจียว หรือจะใช้น้ำแทนน้ำมันพืชก็ได้ และปรุงรส กลั่นตามชอบ เป็นอาหารจานเด็ดพื้นบ้านในช่วงฤดูฝน

คั่วเห็ดเผาะ หรือ คั่วเห็ดถอบ เห็ดเผาะ หรือ เห็ดถอบ เป็นเห็ดที่ชาวล้านนานิยมรับประทาน มีหลายตำรับอาหารที่ใช้เห็ดเผาะเป็นส่วนผสม เช่น คั่วเห็ดเผาะ ต้มเห็ดเผาะกับน้ำพริกข่า แกงเห็ดเผาะ ห่อหึ่งเห็ดเผาะ

จอบ เป็นการปรุงอาหารประเภทผัก โดยการนำน้ำใส่หม้อตั้งไฟปรุงด้วย เกลือ กะปิ ปลาร้าเมื่อน้ำเดือดจึงใส่ผักลงไป จากนั้นจึงเติมรสเปรี้ยวด้วยน้ำมะขามเปียกหรือมะขามสด (ไม่นิยมใช้น้ำมะนาว มะเขือเทศ มะกรูด) การจอบอาจใส่กระดูกหมูด้วยก็ได้ ชนิดผักที่มีการนำมาจอบ เช่น ผักกาด ผักหนาม ผักกูด ผักบุ้ง ซึ่งบางแห่งนิยมใส่ถั่วเน่าแช่ฝิงไฟ และน้ำอ้อย ลงไปด้วย ยกตัวอย่าง เช่น จอบผักกาด เป็นตำรับอาหารที่ใช้ผักกาดกวาดตั้งที่กำลังออกดอก หรือเรียกว่า ผักกาดจ้อน หรือ ผักกาดดอก ซึ่งปรุงด้วย เกลือ กะปิ ปลาร้าหรือกะปิ ปรุงรสด้วยน้ำมะขามเปียกหรือมะขามสด ใส่กระดูกหมูด้วยก็ได้ ซึ่งบางแห่งนิยมใส่น้ำอ้อย ลงไปด้วย บางสูตรใส่ถั่วเน่าแช่ หรือ ถั่วเน่าแผ่นย่างไฟ นิยมรับประทานกับพริกแห้งทอด ตัดเป็นท่อน โรยหน้าแกง หรือรับประทานต่างหาก แล้วแต่ชอบ

ตำ เป็นอาหารประเภทเดียวกับยำ มีวิธีการปรุง โดยนำส่วนผสมต่าง ๆ พร้อมเครื่องคลุกเคล้ากันในครก เช่น ตำขมุน (ตำป่าขมุน) ตำมะขาม (ตำป่าขาม) ส่วนประกอบหลัก ได้แก่ เกลือ กระเทียม หัวหอม พริกแห้งหรือพริกสด กะปิ ถั่วเน่าแช่ (ถั่วเน่าแผ่น) ปลาร้า ซึ่งทำให้สุกแล้ว

ตำขงุน หรือ ตำป่าขงุน เป็นตำรับอาหารที่มีวิธีการปรุง เรียกว่า ตำ คือ การนำเอา ส่วนผสม คือ ขงุนอ่อนต้มให้เปื่อย แล้วนำมาโขลกรวมกันเครื่องแกง นำไปผัดกับน้ำมันกระเทียม เจียว ใส่มะเขือเทศ ใส่ใบมะกรูด รับประทานกับกระเทียมเจียว ผักชีต้นหอม และพริกแห้งทอด

ยำ ใช้กับของที่สุกแล้ว เช่น ยำจิ้นไก่ ทำด้วยไก่ต้ม ยำผักเสียด (ผัดผักเสียดหนึ่ง) ยำจิ้นแห้ง (เนื้อต้ม) ปรุงเครื่องยำ หรือเรียกว่า พริกยำ ในน้ำเดือด แล้วนำส่วนผสมที่เป็นเนื้อ หรือผัก ต้มลงไป คนให้ทั่ว ยกตัวอย่าง เช่น ยำปลาจ่อม คือปลาตัวเล็ก นิยมใช้ปลาชิว

ยำหน่อไม้ นิยมใช้หน่อไม้ไร่ ต้มให้สุกจนมีรสหวาน นำมายำกับเครื่องปรุง นิยมใส่น้ำปู ใบขิงหั่น หรือไพล (ปูเลย) บางสูตรใส่หมูสับลงไปด้วย โดยต้มพร้อมปลาร้าสับ จากนั้นจึงนำมา คลุกเคล้ากับเครื่องปรุง

นึ่ง หรือหนึ่ง เป็นการทำให้สุกด้วยไอน้ำร้อนในไห หรือที่สำหรับการนึ่ง มี 2 ลักษณะ คือ การนึ่งโดยตรง โดยที่อาหารนั้นไม่ต้องมีเครื่องห่อหุ้ม เช่น การนึ่งข้าว นึ่งปลา นึ่งกล้วยตาก นึ่งเนื้อตาก อีกลักษณะหนึ่ง คือ อาหารนั้นจะห่อด้วยใบตองก่อน ได้แก่ การนึ่งขนมที่ห่อใบตอง เช่น ขนมจ็อก ขนมเกลือก และพวกห่อนึ่งต่าง ๆ อาหารที่ใช้วิธีนี้ มักจะเรียกตามชื่ออาหารนั้น ๆ ลงท้ายด้วยนึ่ง เช่น ไก่นึ่ง ปลานึ่ง กล้วยนึ่ง

จิ้นนึ่ง คือ เนื้อควายหรือเนื้อวัวที่นำมานึ่งให้เปื่อย รับประทานกับน้ำพริก ห่อนึ่งปลา เป็นอาหารปรุงด้วยเนื้อปลา เป็นส่วนผสมหลัก นำมาคลุกเคล้ากับเครื่องปรุง ห่อด้วยใบตอง และนึ่งจนสุก บางสูตรใช้วิธีนำเครื่องแกงลงผัดกับน้ำมันให้หอมก่อน แล้วจึงใส่เนื้อปลาลงไปผัด ให้เข้ากัน นำไปห่อใบตอง และนำไปนึ่ง

น้ำพริก เป็นอาหารหรือเครื่องปรุงชนิดหนึ่ง มีส่วนประกอบหลัก คือ พริก เกลือ หอม กระเทียม เป็นต้น อาจมีส่วนผสมอื่น ๆ เช่น กะปิ ปลาร้า มะเขือเทศ ข่า ตะไคร้ เพิ่มเข้าไป แล้วแต่ จะปรุงเป็นน้ำพริกแต่ละชนิด วิธีการปรุง จะนำส่วนผสมทั้งหมดมาโขลกรวมกันในครก เช่น น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกกบ น้ำพริกปลา

น้ำพริกข่า เป็นน้ำพริกที่มีลักษณะค่อนข้างแห้ง ชนิดของพริกที่นิยมใช้ คือ พริกชี้หู แห้ง หรือใช้พริกเม็ดใหญ่แห้ง แล้วแต่ชอบ นิยมใช้รับประทานกับอาหารประเภทเนื้ออย่างหรือหนึ่ง เช่น รกวัวรกควายนึ่ง เนื้อนึ่ง เนื้อย่าง เห็ดนึ่ง เป็นต้น

น้ำพริกจิ้งกุ้ง หรือน้ำพริกจิ้งกุ้ง เป็นน้ำพริกที่มีลักษณะค่อนข้างแห้งถึงขั้น ชนิดของพริก ที่นิยมใช้ คือ พริกหนุ่ม หรือพริกดิบ จะใช้จิ้งกุ้งต้มหรือย่างไฟก็ได้ ส่วนผสมนี้ ถ้าเปลี่ยนเป็นต่อ ตัวอ่อน แตนตัวอ่อน ผึ้งตัวอ่อน ตัวง (หนอนไม้ไฟ หรือตัวงยอดไฟ หรือรถด่วน) ไช้มดส้ม (ไช้มดแดง) ก็ใช้สูตรการทำเหมือนกัน และเรียกชื่อน้ำพริกว่า น้ำพริกต่อ น้ำพริกแตน น้ำพริกผึ้ง น้ำพริกด้วง น้ำพริกไช้มดส้ม

ปัง เป็นการนำอาหารที่ปรุงเสร็จแล้วมาปังเหนือไฟไม่แรงนัก ปังจนสุกเกรียมกรอบ เช่น ปังปลา ปังไก่ ปังหมู

ย่าง เป็นการทำอาหาร หรือการทำให้เครื่องปรุงสุก โดยวางสิ่งของนั้นเหนือไฟอ่อน จนสุกตลอดถึงข้างใน อาจใช้เวลาค่อนข้างนาน เช่น การย่างไส้จั่ว

ย่างจิ้นส้ม หรือ แหนม ทำมาจากเนื้อสัตว์ เช่น เนื้อหมู เนื้อวัว เนื้อควาย เรียกชื่อตามเนื้อสัตว์ เช่น จิ้นส้มหมู จิ้นส้มวัว จิ้นส้มก้าง ปัจจุบัน นิยมใช้เนื้อหมู บางแห่งเรียก หมูส้ม สามารถนำมารับประทานเป็นกับข้าว โดยนำไปย่างไฟทั้งห่อ เรียกว่า จิ้นส้มหมก

ซ่า เป็นวิธีการปรุงอาหารที่นำเอาเครื่องปรุงเช่น เนื้อปลา พริกสด หอมแดง กระเทียม มาย่างไฟให้สุกก่อนโขลกเครื่องปรุงทั้งหมดให้เข้ากัน เติมน้ำปลาร้าที่ต้มเตรียมไว้ นำมาคลุกเคล้ากับผักสดที่ล้างเตรียมไว้แล้ว เช่น ส้าผักแพระ ส้ายอดมะม่วง จะปรุงรสให้เปรี้ยวด้วยมะกอกป่าหรือมะนาว

ซ่าจิ้น คือซ่าเนื้อ ส่วนผสมหลักคือ เนื้อควายหรือเนื้อวัวสด และเครื่องใน สำหรับเครื่องใน นิยมนำมาต้มก่อนปรุง ใช้เครื่องปรุง เป็นพริกสด เช่นเดียวกับปลาชนิดต่าง ๆ ถ้าทำเลียงแขกตอนดึกหรือเช้าตรู่ สำหรับงานเลี้ยงที่มีการชำแหละหมู วัว หรือควาย ส้าจิ้นที่ทำตอนดึก เรียกกันว่า ส้าดึก

เคี้ยว เครื่องปรุงรสอาหารของชาวล้านนา ที่ใช้วิธีเคี้ยว เช่น น้ำปู (อ่านว่า น้ำปู่) เป็นวิธีการที่นำปูมาโขลกให้ละเอียด คั้นเอาแต่น้ำ แล้วนำไปเคี้ยวบนไฟแรง ๆ จนเหลือแต่น้ำปูในหม้อ 2 ใน 3 ส่วน แล้วจึงลดไฟให้อ่อนลง เติมเกลือ บางคนชอบเผ็ด ก็โขลกพริกใส่ลงไปด้วย น้ำปู อ่านว่า น้ำปู่ เป็นอาหารดั้งเดิม ใช้เป็นเครื่องปรุงรสอาหารบางอย่าง เช่นเดียวกับกะปิ โดยมากจะทำน้ำปูในช่วงฤดูฝน หรือฤดูทำนา นิยมนำน้ำปูมาตำน้ำพริก เรียกว่า น้ำพริกน้ำปู ใช้เป็นเครื่องปรุงอาหาร เช่น ยำหน่อไม้ แกงหน่อไม้ ตำส้มโอ ตำกระท้อน

เจียว เป็นวิธีการปรุงอาหารที่ใส่น้ำ แล้วตั้งไฟให้เดือด ใส่กะปิ เกลือหรือน้ำปลา ปลาร้า กระเทียม หอมหัวเล็ก พริกสด ลงไปปรุงรส จากนั้นจึงใส่ผัก หรือไข่ขณะที่น้ำเดือด หรือจะปรุงรสทีหลังก็ได้ แต่งกลิ่นด้วยต้นหอม ผักชี หรือพริกไทย ถ้าชอบเผ็ด ก็ใส่พริกสด หรือพริกสดเผา แกะเปลือก ใส่ลงไปทั้งเม็ด หรือจะใช้กินกับเจียวผักนั้น เจียวมีลักษณะคล้ายจ้อ แต่ไม่มีรสเปรี้ยว ปริมาณน้ำแกงน้อยกว่าจ้อ เช่น เจียวผักโขม เจียวไข่มดแดง เป็นต้น

เจียวไข่มดแดง หรือเจียวไข่มดส้ม เป็นการปรุงอาหารประเภทเจียว ที่นิยมใส่ไข่ไก่ โดยตีให้กระจาย ลงไปในน้ำแกงขณะเดือด เช่นเดียวกับการเจียวผัก แต่งกลิ่นด้วยต้นหอม ผักชี หรือพริกไทย แล้วแต่ชอบ

แฉับ เป็นการนำอาหารมาคลุกเคล้ากับเครื่องปรุงก่อน ปรุงเสร็จแล้วนำมาห่อด้วยใบตอง นำไปปิ้ง หรือนึ่ง เช่น แฉับปลา แฉับกุ้ง แฉับอีฮวก ยกตัวอย่าง เช่น

แฉับปลา ทำให้สุกโดยปิ้งหรือย่าง ด้วยไฟอ่อน ๆ จนข้างในสุก แฉับปลา คืออาหารที่ปรุงด้วยการนำปลาสด เช่น ปลาช่อน ปลาดุก มาคลุกเคล้ากับเครื่องปรุง แล้วห่อด้วยใบตอง เช่นเดียว แฉับกุ้ง แล้วนำไปปิ้งหรือย่าง ด้วยไฟอ่อน ๆ จนข้างในสุก

ขนม/อาหารว่าง ชาวตำบลนางพญา มีขนม เป็นอาหารประเภทของหวาน ปรุงด้วยแป้งและกะทิ และน้ำตาล หรือน้ำอ้อย โดยปกติมักจะทำขนม เมื่อมีเทศกาล โอกาสพิเศษ หรือพิธีกรรมเท่านั้น และมักจะเป็นการเตรียมเพื่อทำบุญ เช่น วันพระ วันสำคัญทางพุทธศาสนา วันสงกรานต์ งานประเพณี งานทำบุญ ขนมที่นิยมทำ เช่น ขนมกล้วย ขนมวง ข้าวแต่น้ ของว่าง เช่น เหมียง หลังอาหารชาวตำบลนางพญา นิยมรับประทานเหมียง เรียกว่า "อมเหมียง"

การบริโภคอาหารของชุมชนตำบลนางพญาจะจัดเป็น โตก ใส่ถาดหรือกระด้ง อาหารทุกมื้อจะมีน้ำพริก ผักสดหรือ ผักต้มเป็นหลัก อาหารแต่ละมื้อแต่ละวันจะไม่แตกต่างกันมากนัก ตามแต่จะหาได้ มื้อเช้าและกลางวันจะไม่พิถีพิถันมากเท่ากับมื้อเย็น

อาหารตามฤดูกาล ในแต่ละฤดูกาลจะมี อาหารแตกต่างกันไปทั้งประเภทอาหารและปริมาณ สามารถ แบ่งอาหารตามฤดูกาล ได้ดังนี้ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ซึ่งฤดูฝนจะมีความอุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษ โดยเฉพาะสัตว์น้ำ และพืชผัก ฤดูหนาวสามารถหาพืชผักได้บ้าง เช่น ยอดผักปิ้ง ใบเพกา ยอดแค สัตว์น้ำจะมีปริมาณลดลง แต่ยังพอหา รับประทานได้ ส่วนฤดูร้อนเป็นฤดูที่แห้งแล้ง ค่อนข้างขาดแคลน อาหาร แต่ยังพอหา รับประทานได้

อาหารตามประเพณี ได้แก่ พิธีแต่งงาน นิยม อาหารที่มีชื่อเป็นมงคล ประเพณีงานบวช นิยมเป็นอาหารทั่ว ๆ ไป แต่จะหลีกเลี่ยงการนำสัตว์ใหญ่มาประกอบอาหาร ส่วนในงานศพจะนิยมอาหารพื้นบ้านทุกอย่างยกเว้นแกงหยวก เพราะเชื่อว่าความทุกข์โศกจะผูกพันยึดเยื้อยาวนาน เหมือนเส้นหยวกกล้วย

อาหารตามเทศกาล ได้แก่ อาหารในเทศกาล หรือพิธีกรรมตามความเชื่อที่จัดขึ้น เพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อความสบายใจ เพื่อขอขมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีป่า เทวดา หรือเพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณ เช่น เทศกาลสงกรานต์

พืชอัตลักษณ์ชุมชนตำบลนางพญาและองค์ความรู้เกี่ยวกับการรับประทาน

1. ตำว เป็นพืชอัตลักษณ์ของตำบลนางพญา ซึ่งเป็นพื้นที่ป่า ต้นตำวชอบขึ้นตามป่าดิบชื้น เขียงเขาบริเวณดินร่วน อากาศชุ่มชื้นลักษณะลำต้นตรงดิ่ง ใบมีลักษณะเช่นเดียวกับมะพร้าว แต่โตและแข็งแรงกว่า ใบใช้มุงหลังคา กั้นฝาบ้าน ก้านใบนำมาเหลารอบทำไม้กวาด เส้นใยที่ลำต้นใช้ทำแปรง ผลตำวออกเป็นทะลาย เนื้อในเมล็ดเรียกว่า ลูกตำว (ลูกชิต) ชาวบ้าน

ตำบลงนางพญาจะใช้หน่ออ่อนและเนื้อในเมล็ดสามารถนำมารับประทาน สามารถนำมาใช้ประกอบอาหาร เช่น การทำเป็นแกง ยอดอ่อนใช้รับประทานเป็นผักจิ้มกับน้ำพริก ยอดของลำต้นสามารถนำไปใช้ประกอบอาหารได้เช่นเดียวกับยอดมะพร้าว เช่น ทำเป็นแกงใส่ไก่หรือหมู วังดาวหรือดอกดาวสามารถนำมาใช้ทำเป็นน้ำตาลคล้ายกับน้ำตาลโตนดได้

2. มะแขว่น เป็นพืชอัตลักษณ์ของตำบลงนางพญาซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีป่าและสวนมะแขว่น ชาวบ้านตำบลงนางพญาจะใช้มะแขว่นมาบริโภคหลายส่วนตั้งแต่ ยอดอ่อน ดอกอ่อน เมล็ดอ่อน เมล็ดแก่ทั้งแบบดิบและแบบแห้งมาใช้ปรุงเป็นอาหาร ในหมู่บ้านมีการถนอมมะแขว่นอ่อน โดยการนำไปดองในน้ำเกลือเพื่อเก็บไว้กินได้นานขึ้น และใช้กินแบบเดียวกับพริก ยอดอ่อนมะแขว่น นิยมนำไปกินกับอาหารที่ปรุงจากเนื้อสัตว์ป่าเนื่องจากจะช่วยเพิ่มรสชาติในการกิน แต่ส่วนที่นิยมมากที่สุด คือ เมล็ดแห้งที่ใช้เป็นเครื่องเทศในอาหารหลายชนิดโดยเฉพาะอาหารประเภทแกง ประเภทยำ และลาบ

3. หน่อข่า ชาวบ้านตำบลงนางพญารู้จักวิธีการนำหน่อข่า ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ทั่วบริเวณหมู่บ้านทั้งในเขตบ้านและในเขตป่า ชาวบ้าน จะเลือกหน่อที่แทงออกมาจากพื้นดินที่ยังไม่แตกใบมารับประทานกันอย่างแพร่หลายในพื้นที่ที่นิยมมากจะนำมาแกงใส่ ปลาอย่างจะได้ความหอมของหน่อข่าที่เข้ากันได้ดีกับปลา นอกจากนี้นิยมนำมาแกงกินหรือลวกจิ้มน้ำพริก หน่อข่าจะเป็นพืชตามฤดูกาลมีกินเฉพาะช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนกรกฎาคมเท่านั้น

4. หยวกกล้วย ในพื้นที่ตำบลงนางพญา มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการนำหยวกกล้วยแต่ละชนิดมากินเป็นอาหารอย่างดี โดยชาวบ้านจะรู้ว่า หน่อกล้วยชนิดใดที่นำมาทำอาหารได้อร่อยจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ในชุมชน พบว่า ชาวบ้านจะนิยมนำหยวกกล้วยแค มาแกงมากที่สุด เนื่องจากมีรสหวานอร่อย และชาวบ้านไม่นิยมกินผลกล้วยป่าเนื่องจากมีเม็ดมาก กล้วยที่ชาวบ้านบอกว่าอร่อยที่สุด คือ หน่อกล้วยนวล ซึ่งเป็นกล้วยต้นเดียวไม่สามารถขยายพันธุ์ได้โดยการแยกหน่อ เหมือนกล้วยชนิดอื่น ชาวบ้านนิยมนำมาแกงเลี้ยงแขกเมื่อมีงานในหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นกล้วยที่มี ขนาดลำต้นใหญ่มาก

5. หน่อไม้ป่า ภูมิปัญญาการกินหน่อไม้ป่าของคนตำบลงนางพญา มีการสั่งสมกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาที่สำคัญคือการเลือกหน่อ ชาวบ้านจะนิยมนกินหน่อบงมากที่สุดเนื่องจากเป็นหน่อไม้ที่ให้รสหวาน หากเป็นหน่อไม้ซางชาวบ้านจะนำไปต้มหลาย ๆ ครั้งเพื่อลดความขม หน่อไม้อีกชนิดหนึ่งที่นิยมนำไปกินคือหน่อไร่ ซึ่งจะเป็นพืชตามฤดูกาล

6. ผักล้า หมายถึง ผักที่กินสดหลากหลายชนิด เช่น ผักบั้ง ผักรากกล้วย ยอดอ่อน มะม่วง ยอดส้มสุก ใบตี่ปลี ใบเล็บครุฑ ใบบัวบก ผักจิก ผักจ้ำ ผักขี้ติ้ว ผักขี้มด เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในพื้นที่ที่ระบบนิเวศไม่มีการ ใช้สารเคมี ชาวบ้านในตำบล

นางพญา จะนำผักเหล่านี้มายำรวมกันกับน้ำพริกที่ทำมาจากปลาน้ำจืด ตำรวมกับพริก หอมแดง และกระเทียม

6. ใบพืชหัว ชาวบ้านในตำบลนางพญา รู้จักนำใบพืชหัวเช่นใบโพล ใบขิง ใบขมิ้น ใบกระชายมาเป็นเครื่องเคียงหรือเป็นส่วนประกอบใน การทำอาหาร

7. ผักรสเปรี้ยว ปัญญาท้องถิ่นที่ตำบลนางพญา น่าสนใจอย่างหนึ่งคือการรู้จักพืชผัก ที่มีรสเปรี้ยวในการปรุงอาหาร โดยจะมีการใช้ผักที่มีรสเปรี้ยวแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เนื่องจาก ผักที่ขึ้นตามธรรมชาติในแต่ละพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกันผักรสเปรี้ยวที่ใช้กันในพื้นที่สูง บ้าน ปางมะกั้ววย พบว่า มีการใช้ผักในป่า เช่น ใบส้มออบอบ แอบ ยอดส้มขี้ เป็นต้น

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านยาและการรักษาโรค

ผลการสืบค้นชนิดพืชสมุนไพรจากความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ตำบลนางพญา จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและปราชญ์ท้องถิ่น (หมอยา) ที่มีความรู้ด้านสมุนไพร และให้ปราชญ์ ท้องถิ่น จำนวน 10 คน เพื่อจัดทำข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับผู้ที่สนใจอีกทั้งเพื่อเป็นการสืบทอด ภูมิปัญญาองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองที่เป็น หลักฐานให้แก่เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาและตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง สืบต่อไป ดังนี้ ได้แก่ ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนิดสมุนไพรและการนำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพรไป ใช้รักษาโรคโดยจำแนกออก

1. สมุนไพรบำบัด จากการศึกษา พบว่า สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดโรค รวม 87 ชนิดนี้ มักเป็นสมุนไพรที่พบได้ทั้งในหมู่บ้าน แต่ก็ยังมีบางชนิดที่พบได้เฉพาะในหุบเขาหรือในป่าลึก ซึ่งมี สรรพคุณที่หลากหลาย และได้จำแนกตามความรุนแรงของอาการเจ็บป่วยเป็น 2 สรรพคุณ คือ ใช้ในการรักษาอาการของโรคที่ไม่รุนแรง เช่น เน้นบรรเทาอาการหวัด ไอ เจ็บไข้ไม่ สบาย ร้อนใน ปวดหัว ปวดเมื่อยตามตัว ปวดฟัน ปวดประจำเดือน ปวดท้อง ท้องผูก ท้องร่วง เน้นรักษาแผลสด แผลพุพองเป็นหนอง เน้นคลายเครียด ระบายลม คลายเส้น ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ ขับเลือดลม เน้นบำรุงร่างกาย บำรุงเลือด บำรุงสายตาและเส้นผม ทำให้เจริญอาหาร และเน้น รักษาสตรีมีครรภ์และหลังคลอดบุตร อาทิ แก้วเปื้ออาหาร อาเจียน แก้มขี้กั แก้มืดสำแดงอาหาร บำรุงกำลัง แก้อาการผัดเดือนหลังคลอด แก้อาการเวียนหัวในระหว่างอยู่ไฟหลังคลอด และ ระบายเลือด ขับเลือด หรือน้ำคาวปลาหลังคลอด ใช้กับอาการของโรคที่รุนแรงและเรื้อรัง เช่น รักษาอาการร้อนในเพราะพิษไข้มาลาเรียจนมีตุ่มบริเวณทวารหนักหรืออวัยวะอ่อน รักษาโรค ลมบ้าหมูลมชัก รักษาแผลงูกัด รักษาฝีในกระเพาะปัสสาวะ ไ้เป็นเลือด ปวดท้องเพราะติดเชื้อ รุนแรงถึงขั้นเป็นลม รักษาโรคโลหิตจางและโรคอัมพฤก

2. นวดบำบัด จากการศึกษา พบว่า วิธีนวดที่ใช้ในการนวดบำบัดโรค รวม 28 วิธี ส่วนใหญ่เป็นการใช้ส่วนของมือไม่ว่าจะเป็นนิ้วมือทุกนิ้ว ชู้งมือ หรือแรงจากข้อนิ้วมือและข้อมือของหมอนวดหรือหมอบีบ ในการนวดลงบนอวัยวะต่าง ๆ ตามร่างกายที่มีอาการปวดของผู้ป่วย ซึ่งสามารถแบ่งตามอาการของโรคได้ดังนี้

2.1 เพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย คลายปวดหัว หลัง เอว หน้าท้อง เส้นเอ็น กล้ามเนื้อเส้นยึดจากการทำงานหนัก

2.2 เพื่อบรรเทาอาการชาตามนิ้วมือและนิ้วเท้ารวมทั้งตะคริว

2.3 เพื่อรักษาอาการปวดหลังจากได้รับอุบัติเหตุ เช่น คลายเจ็บคอเพราะตกหมอน แก้อาการข้อมือข้อเท้าเคล็ดบวมเพราะหกล้ม แก้อาการไหล่หลุด หรือการเข้าเฝือกเพราะรถชน

2.4 เพื่อนวดคนชักขากรรไกรค้ำงหรืออาการชักเพราะไข้สูง

2.5 เพื่อรักษาหญิงมีครรภ์และหญิงเพิ่งคลอดบุตร ได้แก่ การบีบเพื่อช่วยให้ลูกในท้องพลิกตัว หรือลดอาการเจ็บท้องจากการพลิกตัว ถีบของลูกในท้อง และการบีบมดลูกหย่อน ให้กระชับหลังคลอดหรือการบีบตามเอว สะโพก หลัง ต้นขาหลังผ่านการเบ่งคลอดลูกเพื่อให้คลายปวดและเส้นเอ็นกลับเข้าที่

นอกจากนั้นยังพบว่า การเป่าบำบัดในชุมชนตำบลนางพญา ซึ่งเป็นที่นิยมในชุมชน เพราะเห็นผลได้ชัดเจนและรวดเร็วในการรักษาไม่ว่าจะเป็นการเป่าห้ามเลือดจากแผลสด เป่าแผลปากนกกระจอก แผลที่ลื่นเพราะร้อนใน เป่าฝุ่นเข้าตาและเป่าคนเป็นลมชัก ซึ่งผู้ทำการเป่าหรือหมอบ่าต้องมีคาถาอาคมด้วย

3. อาหารบำบัด พบว่า อาหารที่ใช้ในการบำบัดโรค มักเป็นพืชสมุนไพรอยู่แล้ว ซึ่งมีสรรพคุณมากมายทางการรักษาโรคแต่ยังคงสามารถนำมาดัดแปลงทำเป็นอาหารรับประทานในชีวิตประจำวันในครัวเรือนที่มีทั้งรสชาติที่เอร็ดอร่อยและสรรพคุณในการบำบัดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยได้ดีอีกด้วย

4. พิธีกรรมบำบัด พบว่า พิธีกรรมบำบัด เป็นการใช้น้ำที่เน้นทางจิตใจ ทำให้ทั้งผู้ป่วยและญาติพี่น้องคลายกังวลสงสัยในอาการของโรค ซึ่งมักจะเป็นโรครุนแรง เรื้อรังหรือรักษาให้หายขาดมิได้ทางการแพทย์แผนปัจจุบันหรือทางการใช้ยา พืชสมุนไพรแล้ว แต่เพื่อให้กำลังใจในการดำรงชีวิตต่อไปได้ของทั้งผู้ป่วยเองและญาติพี่น้อง โดยมักคิดว่าอาการเจ็บป่วยเกิดจากการทำผิดต่อบิดามารดา ป่าเขา ภูตผีปีศาจ ซึ่งต้องจำเป็นต้องใช้พิธีกรรมมาบำบัดอาการเจ็บป่วยดังกล่าวนี้ อาทิเช่น พิธีทำบุญเรียกขวัญด้วย หรือ พิธีสืบชะตา พิธีใช้คาถาเป่าน้ำมนต์ คาถาบำบัดเป่าไล่คนโดนของ ไล่ผีปีศาจ

สรุปผลการศึกษาริบทชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว รวมถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา เพื่อนำมากำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

เพื่อจัดการประสบการณ์กับท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชุมชนตำบลนางพญา ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เกิดจากความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ตำบลนางพญา และผนวกกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ชอบเดินทางท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่และเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของคนต่างถิ่น ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ จึงต้องออกแบบกิจกรรมและการสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา

การสร้างประสบการณ์ที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นการจัดการประสบการณ์ นักท่องเที่ยววิธีหนึ่งเป็นการสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้กับนักท่องเที่ยวโดยให้เขารู้สึกว่าความหลากหลายทางชีวภาพของตำบลนางพญานั้นมีความโดดเด่น น่าสนใจและสัมผัสได้เป็นการสร้างประสบการณ์ที่แปลกใหม่ น่าจดจำน่าประทับใจและมีเอกลักษณ์

การจัดการประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ได้แก่ การรับสัมผัส (SENSE) คือ ส่วนประกอบหนึ่งในกลยุทธ์การจัดการประสบการณ์ ซึ่งการสัมผัสในความหมายนี้มุ่งเน้นการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสของนักท่องเที่ยว ด้วยวิธีการสื่อสารด้วย ภาพ เสียง การสัมผัสจับต้อง กลิ่น และรสชาติ ในหลายรูปแบบที่แตกต่างกัน เพื่อกระตุ้นให้ลูกค้า มีความสนใจและเปิดใจรับสิ่งที่นำเสนอ กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา ประกอบด้วย

การสร้างประสบการณ์ด้านอารมณ์ความรู้สึก (FEEL) คือ การจัดการที่มุ่งเน้นสร้างประสบการณ์ในด้าน ความรู้สึก และอารมณ์ให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างทัศนคติด้านบวก และความรู้สึกที่ดีต่อความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน นักท่องเที่ยวมีความ ภาคภูมิใจเมื่อได้มาท่องเที่ยวตำบลนางพญา เกิดความประทับใจและเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ บอกต่อแบบปากต่อปาก สุนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่และ นักท่องเที่ยวเดิมกลับมาท่องเที่ยวตำบลนางพญาซ้ำ

การสร้างประสบการณ์ด้านการคิด (THINK) คือ การสร้างประสบการณ์เพื่อสร้างความคิดให้กับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องการหาความรู้และคำตอบสามารถใช้การนำเสนอ กลุ่มสินค้าและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนตำบลนางพญา เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในภูมิปัญญาของท้องถิ่นตำบลนางพญา

การสร้างประสบการณ์ด้านการกระทำ (ACT) คือ การส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยว และการบริการของกลุ่มชุมชน โดยนำเสนอทางเลือกใหม่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมใน

กิจกรรม เช่น การอ้างอิง การรีวิว และการสื่อสารผ่านบุคคลที่เป็นแบบอย่างและเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น นักแสดง ผู้นำท้องถิ่น นักธุรกิจ เป็นต้น อาจใช้เป็นหลักการเหตุผลและแรงจูงใจที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเปลี่ยนวิถีและพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวใหม่ได้

การสร้างประสบการณ์ด้านการเชื่อมโยง (RELATE) คือ การสร้างความสัมพันธ์จากองค์ประกอบของประสบการณ์ 4 ด้าน คือ การรับสัมผัส อารมณ์ความรู้สึก การคิด และการกระทำโดยนำประสบการณ์เฉพาะด้านในแต่ละส่วนมาผสานเกี่ยวโยงกัน จนทำให้ประสบการณ์เฉพาะที่มีในพื้นที่ตำบลนางพญาเท่านั้น ขยายผลสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อจัดการประสบการณ์กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชุมชนตำบลนางพญา ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เกิดจากความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ตำบลนางพญา และผนวกกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ชอบเดินทางท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่และเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของคนต่างถิ่น ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา

จากการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ การท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา ได้ทำการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้ความหลากหลายทางชีวภาพสามารถกระทำได้หลายรูปแบบในพื้นที่ตำบลนางพญา ซึ่งมีระบบนิเวศต่าง ๆ กัน เช่น กลุ่มระบบนิเวศป่าเขา จะเน้นกิจกรรมที่อาศัยทรัพยากรนั้นทางการประมง ป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ เช่น อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ น้ำตกต่าง ๆ สภาพภูมิทัศน์ของลักษณะสัญญาณที่ดิน เป็นลักษณะเด่นแปลกตาหรือลักษณะเด่นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่เป็นหลักสำคัญ ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพจะเน้นไปในส่วนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีความงดงาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนั้นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องไม่ทำให้พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่เสื่อมโทรมลงไปจนไม่สามารถฟื้นตัวได้อีก พื้นที่ธรรมชาติที่มีแนวโน้มที่จะเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เมื่อจัดให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น แหล่งพืช สัตว์ป่าหายาก บริเวณที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ป่า ฯลฯ ควรที่จะละเว้นการส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวในบริเวณ ดังกล่าว

สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ นั้น ทางทีมผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขึ้น ได้แก่

1. กิจกรรมการเดินป่า ยอดดอยภูผาพ้อ สันแปเมือง (Hiking/Trekking) ลักษณะของกิจกรรม เป็นการเดินป่าระยะใกล้ เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดโดย การนำตัวเองไปสู่ธรรมชาติด้วยเส้นทางเดินเท้าที่ตัดผ่านเข้าไปในป่าที่มีจุดชมวิวสวยงามดึงดูดความสนใจตามธรรมชาติรายทางนักท่องเที่ยวนอกจากจะได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติแล้ว ยังมีโอกาสได้เรียนรู้พื้นที่แนวเขตแดนระหว่างจังหวัดอุดรดิตรดิตถ์และจังหวัดแพร่ รวมถึงสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติจากปราชญ์ชุมชนตำบลนางพญา ที่มีความรู้ด้านนิเวศวิทยาและชำนาญพื้นที่เป็นอย่างดี กิจกรรมเดินป่ายังแบ่งเป็นสองลักษณะ คือ การเดินป่าที่สมบุกสมบัน มีจุดมุ่งหมายสร้างความตื่นเต้นให้แก่ นักท่องเที่ยว เป็นการเดินป่าในเส้นทางที่ค่อนข้างยากลำบาก ท้าทายความสามารถของนักท่องเที่ยว เช่น การปีนป่าย หรือเดินขึ้นลงเขาที่สูงชัน ฯลฯ กิจกรรมเดินป่าควรมีนักท่องเที่ยวมากที่สุดต่อกลุ่มไม่เกิน 15 คน และมีไกด์ท้องถิ่นที่คุ้นเคย กับท้องถิ่น ตลอดจนมีความรู้ด้านนิเวศวิทยาที่จะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวระหว่างทางได้เป็นอย่างดี กิจกรรมเดินป่าสามารถพักแรมในป่า สิ่งของอุปโภคบริโภคทั้งหลายจะต้องนำมาเองและนำออกจากป่าทั้งหมด รวมทั้งเศษขยะต่าง ๆ จากการอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะของที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ ดังนั้นต้องมีการประสานงานร่วมกับชุมชน เพื่อวางแผนและจัดให้มีไกด์ท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล รวมถึงมีการจัดเส้นทางเดินเท้าในป่า มีความกว้างขนาดหนึ่งหรือสองคนเดิน และคงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ไม่ตัดต้นไม้กิ่งไม้ออกโดยไม่จำเป็น มีเส้นทางเดินเท้าผ่านจุดที่มีระบบนิเวศ และเรียนรู้ความเปราะบางเป็นแหล่งพืช/สัตว์ป่าหายาก โดยเฉพาะบริเวณที่จำเป็นสำหรับสัตว์ป่าในการดำรงชีพ และสืบพันธุ์ เส้นทางผ่านมีมุมมองเกี่ยวกับสภาพธรรมชาติที่น่าสวยงาม สภาพภูมิทัศน์ที่งดงามและแหล่งน้ำ เพื่อให้นักท่องเที่ยวจะได้เพลิดเพลิน ไม่เบื่อหน่ายเส้นทางเดินป่าไม่ควรตัดผ่านจุดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยว จุดเริ่มต้นและสิ้นสุดของเส้นทางเดินป่าควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ห้องสุขา ที่นั่งพักผ่อน และป้ายสื่อความหมายต่าง ๆ หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ควรเป็นผู้กำหนดเส้นทางเดินป่าที่เหมาะสม และดูแลสภาพของเส้นทางเดินป่าให้ใช้ได้ ผู้ที่ควรมีบทบาทสำคัญในการรักษาเส้นทางเดินป่า คือ ไกด์นำเดินป่า และนักท่องเที่ยวที่จะต้องช่วยรักษาความสะอาดและไม่ทำลายสภาพธรรมชาติต่าง ๆ และเข้าใจถึงการปฏิบัติตนเมื่อท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติเหล่านั้น

2. กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ ในชุมชนนางพญา (Nature Education) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่ได้สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวนอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินจากการได้มาเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติแล้ว ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องต่าง ๆ ผ่านทางโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทนี้ คือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Visitor Center) ป้ายสื่อ

ความหมายธรรมชาติ ณ จุดต่าง ๆ ที่น่าสนใจ (Wayside Exhibit) นิทรรศการกลางแจ้ง (Outdoor Exhibit) ตลอดจนเส้นทางเดินเท้าที่จัดทำเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสและ เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ตำบลนางพญา (Nature Interpretive Trail) ลักษณะเส้นทางเดินเท้าดังกล่าวไม่ลำบากมากนัก มีแหล่งเรียนรู้ที่น่าสนใจและสามารถให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวได้ มีป้ายสื่อความหมายธรรมชาติเพื่ออธิบายและให้ความรู้ที่ไม่ยากแก่การเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวทั่วไป ตลอดเส้นทางมีคู่มือเอกสารแผนพับให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาด้วยตนเอง (Self-Guided Trail) เส้นทางเดินเท้าดังกล่าวระยะทางไม่ไกลนัก มีเส้นทางเป็น loop (เข้า-ออกทางเดียว) มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และนิทรรศการกลางแจ้ง

3. กิจกรรมถ่ายภาพรูปธรรมชาติ เสียงธรรมชาติ (Nature Photography, Video Taping and Sound of Nature Audio Taping) ลักษณะเป็นกิจกรรมการถ่ายภาพและการบันทึกเทปวิดีโอ วิชธรรมชาติและสิ่งที่น่าสนใจอันเป็นรายละเอียดอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ป่า พืชหายากและ รอยเท้าสัตว์ป่า เป็นต้น การบันทึกเสียงธรรมชาตินิยมทั้งเสียงน้ำตก น้ำไหล เสียงนก แมลง และสัตว์ป่าต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรจัดเตรียมสำหรับกิจกรรมประเภทนี้ คือ เส้นทางที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าไปถ่ายภาพธรรมชาติและบันทึกเสียงข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งหรือจุดที่บันทึกได้ดี และ/หรือสามารถจะถ่ายภาพได้สวยงาม ช่วงระยะเวลาที่ควรถ่ายภาพตลอดจนรายละเอียด หรือประวัติที่น่าสนใจของสิ่งที่ควรบันทึกภาพ/เสียงไว้แนวทางในการดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้า เพื่อกิจกรรมประเภทนี้เป็นไปในลักษณะเดียวกับการดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้าเพื่อการศึกษา ธรรมชาติ

4. กิจกรรมส่องสัตว์/ดูนก (Bird Watching) ลักษณะของกิจกรรมเป็นกิจกรรมเฉพาะ สำหรับผู้มีความสนใจในเรื่องนก สิ่งดึงดูดที่สำคัญ คือ นกชนิดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนกประจำถิ่น นกอพยพ และนกหายาก เส้นทางเดินเท้าที่รองรับกิจกรรมประเภทนี้ควรมีขนาดกว้าง 2 คนเดิน ไม่ควรมีการพัฒนาใด ๆ นอกจากจุดหยุดพักบางจุด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้จดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนกต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น กลุ่มนักดูนกไม่ควรมีขนาดใหญ่มากนัก ทั้งนี้ไม่ควรเกิน 5 คน ต่อกลุ่ม ควรมีมัคคุเทศก์นำทางที่มีความรู้เกี่ยวกับนกและธรรมชาติของนกที่มีในพื้นที่สำหรับ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่มีความชำนาญในกิจกรรมประเภทนี้มาก่อน ตลอดจนมีกล้องสองตาดูนก และคู่มือดูนก (Bird Guides) เตรียมไว้ให้กลุ่ม และเก็บเงินค่าธรรมเนียมในการยืมเพื่อใช้ในกิจการ ด้านการอนุรักษ์นกและถิ่นที่อยู่อาศัยของนก ประการสำคัญการกำหนดเส้นทางเดินเท้าไม่ควรผ่านบริเวณทำรังหรือวางไข่ของนก ตลอดจนควรมีการควบคุมเข้มงวดไม่ให้มีการท่องเที่ยวใน ช่วงเวลาที่ไม่ควรรบกวนนก เช่น ฤดูวางไข่และผสมพันธุ์ เป็นต้น

5. กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์ (Sky Interpretation) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของท้องฟ้าและดาราศาสตร์ ชนิดของดาวและกลุ่มดาว รูปร่าง ตำแหน่ง และวงโคจร ตลอดจนประวัติและตำนานพื้นบ้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ธรรมชาติที่จัดกิจกรรมประเภทนี้ได้ดี ได้แก่ บริเวณที่โล่งหรือบนที่สูง เช่น เกาะแก่ง ชายหาดที่โล่ง ทุ่งหญ้าที่อยู่บนเขาที่ไม่มีต้นไม้บังท้องฟ้า เป็นต้น ฤดูที่เหมาะสมต่อกิจกรรมประเภทนี้คือฤดูหนาว ท้องฟ้าไม่มีเมฆหมอกบัง กิจกรรมประเภทนี้จำเป็นต้องอาศัยผู้ชำนาญในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวตลอดจนมีอุปกรณ์ เช่น กล้องดูดาว และแผนที่ดาวประกอบด้วย

6. กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ (Boat Sightseeing) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติจำเป็นต้องมีมาตรการในการให้ความรู้ความเพลิดเพลิน การล่องเรือทำได้ทั้งในลำน้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทะเล หรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ สิ่งที่ต้องระมัดระวังจากการกระทำกิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ น้ำมันปนเปื้อนลงในแหล่งน้ำ ชยะ เสียงรบกวนจากเครื่องยนต์ การรบกวนบริเวณวางไข่/ผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวที่จะต้องระมัดระวังและช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมการท่องเที่ยวไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจนกระทั่งสภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมลง นอกจากนั้นการพัฒนาพื้นที่ที่จำเป็น เช่น จุดขึ้น-ลงเรือ จะต้องออกแบบให้ผสมผสานกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

7. กิจกรรมพายเรือแคนู (Canoeing)/เรือคายัค (Kayak)/เรือใบ (Sailing) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติ ทั้งยังให้นักท่องเที่ยวได้ใช้ความสามารถในการบังคับเรือและได้ออกกำลังกาย เป็นกิจกรรมที่ทำได้ทั้งในลำน้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ หรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ สิ่งที่ต้องระมัดระวังจากการกระทำกิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ จำนวนเรือต่อหน่วยพื้นที่ ชยะ และการรบกวนบริเวณวางไข่/ผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักท่องเที่ยวที่จะต้อง ระมัดระวังและช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมให้การท่องเที่ยวไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งสภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมลง (สำหรับกิจกรรมการพายเรือ ควรมีสัดส่วนในการใช้พื้นที่อย่างเพียงพอ เพื่อไม่ให้เกิดความแออัด-เรือแคนู คายัค เรือใบ 1 ลำ ต่อความยาวลำน้ำ 2.4 กิโลเมตร เรือใบ 1 ลำ ต่อความยาวลำน้ำ 2.4 กิโลเมตร กว้าง 4 เมตร)

8. กิจกรรมชมทิวทัศน์ ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ (Relaxing) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและใกล้ชิดกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นกิจกรรมเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศอื่น ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้น การชมทิวทัศน์อาจทำได้ในลักษณะการ

เดินเล่นตามเส้นทางที่จัดไว้ให้ และ/หรือตามชายหาดต่าง ๆ หรือเป็นจุดอยู่กับที่ โดยนักท่องเที่ยว ได้หยุดชมธรรมชาติ ณ จุดต่าง ๆ ทั้งนี้คุณค่าความงามของธรรมชาติและความสะดวกเป็นทรัพยากร นันทนาการที่สำคัญสำหรับกิจกรรมประเภทนี้ กล่าวกันว่า การได้ชื่นชมใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็น โอกาสหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ณ จุดที่จัดให้ การชมธรรมชาติ ควรมีป้ายสื่อความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวมีคุณค่ามากขึ้น นอกจากนี้ การชมทิวทัศน์ธรรมชาติอาจกระทำในลักษณะ ของการนั่งรถยนต์ไปตามทางที่ผ่านธรรมชาติที่สวยงาม (Sight Seeing) และมีจุดพักชมทิวทัศน์ เป็นระยะตามความเหมาะสม ซึ่งควรจัดให้มี Wayside Exhibit ณ จุดพักต่าง ๆ สิ่งที่เป็นทรัพยากร นันทนาการที่สำคัญสำหรับกิจกรรมนี้ คือ สภาพภูมิทัศน์ที่สวยงามแปลกตา ตลอดจนลำดับ ของสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางที่มีความหลากหลาย (Sequences of Landscape) กิจกรรมประเภทนี้ ควรเน้นคุณภาพของการท่องเที่ยวที่ให้ความเคารพกับความเป็นธรรมชาติ เช่น ไม่ก่อให้เกิด เสียงดังรบกวนความสงบ การรักษาความสะอาด ฯลฯ

9. กิจกรรมขี่จักรยานตามเส้นทางธรรมชาติ (Terrain/Mountain Biking) ลักษณะของ กิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยอุปกรณ์ คือ จักรยานภูเขา (Mountain Biking) เส้นทางขี่จักรยาน ไม่ควรเป็นเส้นทางเดียวกับเส้นทางเดินเท้าเพื่อกิจกรรมเดินป่า หรือศึกษาธรรมชาติ หรือดูนก มีความลาดชันในระดับต่าง ๆ กันตลอดเส้นทาง ตั้งแต่ 0-20% หลักเกณฑ์ในการเลือกเส้นทาง เป็นเช่นเดียวกับการพัฒนาเส้นทางเดินเท้า คือ ไม่ควรผ่านบริเวณที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ สืบ ต่อพันธุ์ของสัตว์ป่า สภาพภูมิ ประเทศควรมีลักษณะต่าง ๆ เพื่อความท้าทายและไม่น่าเบื่อ ตลอดจนมีจุดสนใจและความงดงามตามธรรมชาติ การพัฒนาเส้นทางจักรยาน ควรเน้นให้เข้า กับสภาพธรรมชาติ ไม่มีการตัดต้นไม้ใหญ่ ไม่จำเป็นต้องทำเส้นทางด้วยวัสดุก่อสร้าง อาจมีการ ทำร่องระบายน้ำ หรือสะพานไม้อย่างง่ายในบริเวณที่ลุ่มและร่องน้ำ หน่วยงานเจ้าของพื้นที่มี หน้าที่ในการดูแลเส้นทางขี่จักรยานให้อยู่ในสภาพใช้งานได้ และดูแลรักษาความสะอาด ตลอดจน กวดขันให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎระเบียบ เช่น ขี่จักรยานในเส้นทางที่จัดเตรียมให้ รวมทั้งให้ ความช่วยเหลือตามความจำเป็นเมื่อนักท่องเที่ยวต้องการ นักท่องเที่ยวมีหน้าที่เคารพกฎระเบียบ ของพื้นที่ รักษาความสะอาดด้วยการไม่ทิ้งขยะตามเส้นทางตลอดจนไม่ส่ง เสียงอีกทีก็ในระหว่าง ขี่จักรยาน

10. กิจกรรมพักแรมด้วยเต็นท์ (Tent Camping) ลักษณะของกิจกรรม การพักแรม แบบกางเต็นท์มีหลายรูปแบบ ตั้งแต่พักแรมแบบเต็นท์ที่มีการพัฒนาแล้วในเขตบริเวณต่าง ๆ จนกระทั่งพักแรมกลางป่าที่ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ อย่างไรก็ตามก็ดี กิจกรรมพักแรมด้วย เต็นท์มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้อยู่กับธรรมชาติและสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด โดยไม่อาศัย

สิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัยเกินความจำเป็น เป็นกิจกรรมที่กระทำร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ล่อง/ดูนก ฯลฯ หน่วยงานเจ้าของพื้นที่มีหน้าที่ดูแลให้บริการบริเวณที่ทางเดินที่สะอาดเรียบร้อย ในกรณีที่ทางเดินที่ ในเขตบริการ ควรจะเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เช่น ลานทางเดินที่ ถังขยะ ห้องน้ำ ห้องสุขา รวมบริเวณที่ชำระล้าง เช่น ที่ซักผ้า ล้างจาน บริเวณที่ประกอบอาหารและลานแคมป์ ไฟรวม ตลอดจนจัดกิจกรรมแคมป์ไฟให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติหรือพฤติกรรมที่เหมาะสมในการท่องเที่ยวพื้นที่ธรรมชาติ กิจกรรมพักผ่อนด้วยเต็นท์ควรเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดธรรมชาติมากกว่ามาสนุกสนานด้วยการรวมกลุ่มกันร้องเพลง ดื่มของมีแอลกอฮอล์ จนทำลายความสงบของพื้นที่บริเวณที่ทางเดินที่ของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มควรแยกห่างจากกันและมีความเป็นส่วนตัวพอสมควร กิจกรรมพักผ่อนด้วยเต็นท์นี้เป็นการนำตัวเองใกล้ชิดธรรมชาติและแสวงหาความสงบที่เมืองให้ไม่ได้มากกว่าเป็นกิจกรรมที่กระทำเพื่อความสนุกสนานเฮฮา จนกระทั่งรบกวนความสงบของพื้นที่ ดังนั้นนักท่องเที่ยวจึงควรมีส่วนช่วยดูแลรักษาพื้นที่บริเวณทางเดินที่ให้สะอาดและเรียบร้อย ด้วยการทิ้งขยะให้ถูกที่ไม่ควรใช้สิ่งทำให้เกิดขยะที่ย่อยสลายไม่ได้หรือย่อยสลายได้ยาก หากจำเป็นต้องใช้ก็ควรนำออกไปจากพื้นที่ด้วย

11. กิจกรรมล่องแก่ง บ้านท่าเรือ (White Water Rafting) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสธรรมชาติ และได้รับความตื่นเต้นสนุกสนานเร้าใจจากความเร็วของกระแสน้ำ ความต่างระดับของลำน้ำ และสภาพภูมิทัศน์ของสองฝั่ง การล่องเรือยาง/แพ ควรมีไกด์ที่มีความสามารถในการล่องเรือ/แพ และความรู้ด้านธรรมชาติวิทยา จำนวนนักท่องเที่ยวต่อเรือยาง/แพ ประมาณ 4-6 คน ขึ้นกับขนาดของเรือ/แพ จำนวนแพต่อพื้นที่นั้นใช้เกณฑ์เดียวกับกิจกรรมพายเรือแคนู ก่อนการประกอบกิจกรรมควรมีการแนะนำเกี่ยวกับลักษณะของกิจกรรม การปฏิบัติตนและอื่น ๆ เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้รับความปลอดภัยและประสบการณ์ที่ดีจากการประกอบกิจกรรมอาจจัดให้มีกิจกรรมพักผ่อนริมฝั่งเสริมจากกิจกรรมล่องเรือ/แพ กิจกรรมนี้จำเป็นจะต้องจัดให้มีจุดขึ้น-ลง เรือ/แพ

12. กิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหารที่บ้าน (Picnicking) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมพักผ่อนโดยการนำอาหารมารับประทานหรือซื้อจากร้านค้าใกล้เคียงในบริเวณที่ในหมู่บ้าน เป็นกิจกรรมที่มักกระทำร่วมกับกิจกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น การเที่ยวน้ำตก การเดินป่าเดินชมธรรมชาติ ฯลฯ ควรจัดให้มีสถานที่นั่งพักผ่อนรับประทานอาหารในพื้นที่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีบรรยากาศสงบ และนักท่องเที่ยวได้ชื่นชมกับธรรมชาติมากกว่าบรรยากาศที่ให้มีเครื่องดนตรีที่เสียงดัง หน่วยงานเจ้าของพื้นที่จำเป็นต้องจัดพื้นที่ไว้สำหรับกิจกรรมนี้ ประกอบด้วยชุดสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โต๊ะ ม้านั่ง ถังขยะ ที่ล้างมือ ห้องสุขา และอาจมีเตาย่างอาหาร

บริเวณที่จัดควรเป็นที่ร่ม มองเห็นน้ำและมีสภาพภูมิทัศน์สวยงาม ไม่เป็นแหล่งที่เปราะบางทางนิเวศ ควรจัดให้มีเส้นทางเดินเท้าที่ไม่ไกล จากที่จอดรถ นักท่องเที่ยวจำเป็นต้องรักษาความสะอาด รมั้ดระวังเรื่องไฟ และไม่ให้อาหารแก่สัตว์ป่าหรือทิ้งอาหารไว้โดยไม่มีผู้ดูแล หลังจากเสร็จสิ้นจากการรับประทานอาหาร ภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จะทิ้งเป็นขยะควรเป็นสิ่งที่ย่อยสลายได้ง่าย หากเป็นบริเวณพื้นที่ธรรมชาติที่ไม่มีการกำจัดขยะควรนำขยะกลับไปด้วย

13. กิจกรรมเที่ยวน้ำตก (Waterfall Visits/Exploring) ลักษณะของกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่นิยมที่สุดสำหรับการเที่ยวป่า-เขา ที่มีน้ำตกเป็นองค์ประกอบสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว การเที่ยวน้ำตกอาจมีกิจกรรมหลายอย่างประกอบกัน เช่น เล่นน้ำตก เดินสำรวจน้ำตก นั่งรับประทานอาหาร หรือชมทิวทัศน์บริเวณน้ำตก ซึ่งควรจัดโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ ให้แก่นักท่องเที่ยวได้รับความรู้เกี่ยวกับน้ำตกและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่น่าสนใจควบคู่ไปด้วย ควรเน้นกิจกรรมที่ไม่ทำลายความสงบตามธรรมชาติและจัดเขตปลอดอาหารและเครื่องดื่มบริเวณน้ำตกเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของน้ำตก นักท่องเที่ยวควรช่วยกันดูแลรักษา ไม่ส่งเสียงอีกที่กรบกวนผู้อื่นและปฏิบัติตนเพื่อความปลอดภัย ของตัวเอง หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ควรดูแลเรื่องความสะอาด ดูแลให้ท่องเที่ยวปฏิบัติตามระเบียบ และรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว

ผลการศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพ ทางด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา

โดยแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และวิเคราะห์หาจุดแข็งจุดอ่อนทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชนตำบลนางพญาที่ได้จากการแบบประเมินศักยภาพ โดยการใช้เทคนิค SWOT ANALYSIS และได้ผลการศึกษาดังนี้ จากแบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วย ด้านพื้นที่, ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว, ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก, ด้านการจัดการ, ด้านสภาพแวดล้อม, ด้านความมีชื่อเสียง, ด้านกิจกรรมและกระบวนการ, ด้านการมีส่วนร่วม โดยลักษณะคำถามเป็นคำถามแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale)

ตาราง 13 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านพื้นที่

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านพื้นที่			
1. ความกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือ สิ่งแวดล้อม	4.65	0.477	มากที่สุด
2. มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน	4.34	0.473	มาก
3. ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติและ/หรือ สภาพดั้งเดิม	3.85	0.810	มาก
4. มีคุณค่าหรือเอกลักษณ์พิเศษเชิงการ ท่องเที่ยว	3.85	0.810	มาก
5. มีคุณค่าเชิงวิทยาการและการศึกษา	3.55	1.032	มาก
6. ความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี	3.40	1.032	ปานกลาง
7. มีความงดงามด้านศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรม ประเพณี	3.39	1.020	ปานกลาง
รวม	4.65	0.473	มากที่สุด

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านพื้นที่ พบว่า ความกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อม นำเชื่อถือ อยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.473)

ตาราง 14 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว			
1. ความปลอดภัยในการเดินทาง สะดวกสบาย	3.40	0.921	ปานกลาง
2. มีป้ายบอกเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว	3.33	0.777	ปานกลาง
3. ความปลอดภัยในการเดินทาง สะดวกสบาย	3.33	0.777	ปานกลาง
4. คุณภาพของถนนและเส้นทางใช้ได้ตลอดปี	2.63	0.871	ปานกลาง
5. สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้เหมาะสมทุก ฤดูกาล	2.61	0.801	ปานกลาง
รวม	3.40	0.92	ปานกลาง

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ความปลอดภัยในการเดินทาง สะดวกสบาย อยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.40$, S.D. = 0.921)

ตาราง 15 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก			
1. มีเจ้าหน้าที่ดูแลเพียงพอ และดูแลทั่วถึง	3.60	1.078	มาก
2. มีป้ายอธิบายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว	3.55	1.032	มาก
3. มีอุปกรณ์และเครื่องมือบรรเทาสาธารณภัย	3.55	1.032	มาก
4. ให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน	3.52	0.831	มาก
5. มีสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เพียงพอ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ห้องน้ำ ลานจอดรถ	3.44	0.821	มาก
6. การติดตั้งป้าย สัญญาณเตือนภัยอย่าง เหมาะสม	3.44	0.821	มาก
รวม	3.60	1.078	มาก

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พบว่า มีเจ้าหน้าที่ดูแลเพียงพอและดูแลทั่วถึง อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 1.078)

ตาราง 16 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการจัดการ

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านการจัดการ			
1. มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	3.55	1.032	มาก
2. มีการกำหนดระเบียบข้อห้ามในการท่องเที่ยวในพื้นที่	3.55	1.032	มาก
3. มีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรเพื่อดูแลการท่องเที่ยว	3.54	1.070	มาก
4. การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว	2.59	0.817	ปานกลาง
5. มีกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	2.59	0.817	ปานกลาง
6. การจัดเตรียมเอกสารเผยแพร่	2.58	0.810	ปานกลาง
รวม	3.55	1.032	มาก

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการจัดการ ที่พบว่า มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และมีการกำหนดระเบียบข้อห้ามในการท่องเที่ยวในพื้นที่ อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 1.032)

ตาราง 17 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสภาพแวดล้อม

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านสภาพแวดล้อม			
1. การจัดการขยะมูลฝอย มีอุปกรณ์รองรับขยะเพียงพอ และเหมาะสม	3.60	1.078	มาก
2. มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน	3.52	0.831	มาก
3. มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ	3.52	0.831	มาก
4. มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี	3.44	0.784	มาก
5. มีทัศนียภาพที่สวยงาม	3.42	0.711	มาก
รวม	3.60	1.078	มาก

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า การจัดการขยะมูลฝอย มีอุปกรณ์รองรับขยะเพียงพอและเหมาะสม อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 1.078)

ตาราง 18 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านความมีชื่อเสียง

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านความมีชื่อเสียง			
1. มีคุณค่าหรือเอกลักษณ์พิเศษเชิงการท่องเที่ยว	4.53	0.924	มากที่สุด
2. มีคุณค่าเชิงวิทยาการและการศึกษา	4.28	0.893	มากที่สุด
3. ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติและ/หรือสภาพดั้งเดิม	4.12	0.894	มาก
4. ความสมบูรณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว	3.85	0.813	มาก
5. แหล่งท่องเที่ยวมีความดึงดูดใจ	3.55	1.032	มาก
6. ความกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อม	3.52	0.831	มาก
รวม	4.53	0.52	มากที่สุด

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านความมีชื่อเสียง ที่พบว่า มีมีคุณค่าหรือเอกลักษณ์พิเศษเชิงการท่องเที่ยว อยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = 0.52)

ตาราง 19 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านกิจกรรมและกระบวนการ			
1. การได้ร่วมทำกิจกรรม เช่น การเดินศึกษา เส้นธรรมชาติ ชมวิถี ชีวิตชุมชน ล่องแก่ง ชม ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น	3.55	1.032	มาก
2. กิจกรรมท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้และสร้าง ประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว	3.53	1.045	มาก
3. เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ด้วยความยินดี	3.52	0.813	มาก
รวม	3.55	1.032	มาก

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านกิจกรรม
และกระบวนการ ที่พบว่า การได้ร่วมทำกิจกรรม เช่น การเดินศึกษาเส้นธรรมชาติ ชมวิถี ชีวิต
ชุมชน ล่องแก่ง ชมศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 1.032)

ตาราง 20 แสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา
จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการมีส่วนร่วม

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความสำคัญ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านกิจกรรมและกระบวนการ			
1. ชุมชนมีความผูกพันต่อท้องถิ่นและมีความ ยินดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว	3.60	1.078	มาก
2. มีการริเริ่มจัดกิจกรรมนันทนาการและ ให้บริการนักท่องเที่ยว	3.55	1.032	มาก
3. นักท่องเที่ยวมีความพอใจในมิตรไมตรีจาก ชุมชนท้องถิ่น	3.53	1.045	มาก
4. ชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นเจ้าบ้านที่ดีใน การต้อนรับนักท่องเที่ยว	3.52	0.813	มาก
รวม	3.60	1.045	มาก

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการมีส่วนร่วม ที่พบว่า ชุมชนมีความผูกพันต่อท้องถิ่นและมีความยินดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 1.045)

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ นักท่องเที่ยว ประชาชนในตำบลนางพญา ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนักวิชาการด้านการบริหารจัดการ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและ เจ้าหน้าที่ของภาครัฐ ได้มุ่มมองเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยขอนำเสนอเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. จุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1.1 สิ่งดึงดูดใจ แหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา มีภูเขาศาสนาพ้อ เป็นยอดภูเขาสูงสุดที่แบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัดแพร่ กับจังหวัดอุตรดิตถ์ มีความสูง 1,350 ม. จากระดับน้ำทะเลปานกลาง อยู่บนเส้นทางสายเชิงทอง-กัวเคียนเป็นจุดชมทิวทัศน์ที่ที่ดีที่สุดสามารถมองเห็นทัศนียภาพได้ไกลถึงอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของศาลพญาพ้อ ที่ชาวบ้านแถบนี้ให้ ความเคารพเป็นอย่างมากจากจุดนี้ทางจะไต่ระดับลงไปสิ้นสุดที่อำเภอ

ท่าปลา ซึ่งสามารถเดินทางไปยังที่ทำการอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านได้ เป็นเส้นทางเหมาะสำหรับรถขับเคลื่อนสี่ล้อและผู้ขับขี่ที่มีประสบการณ์รักการผจญภัย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่บริสุทธิ์ สวยงาม และยังไม่ถูกทำลาย เป็นความมั่งคั่งของทัศนียภาพตามธรรมชาติ ที่มีความโดดเด่นและสวยงามซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ และน้ำตกสายรุ้งนับได้ว่าเป็นจุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา

1.2 การเดินทางและการเข้าถึงชุมชน แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีการคมนาคมที่สะดวกตลอดเส้นทาง การเดินทาง ถนนส่วนใหญ่ในเส้นทางหลักเป็นถนนลาดยางทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย จะมีเพียงเส้นทางบางจุดเท่านั้นที่ยังเป็นดินลูกรัง อาทิเช่น เส้นทางระหว่างการเดินทางไปจุดชมวิวที่ภูพญาพ่อ

1.3 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนที่งดงามผสมผสานระหว่างล้านนา และไทยกลาง มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ซึ่งมีจำนวนประชากรอยู่ 2,586 คน และมี 776 หลังคาเรือน คนในชุมชนนางพญายังคงรักษารูปแบบของการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน ยึดหลักการใช้ชีวิตชีวิตอย่างพอเพียง

1.4 วิถีชีวิตคนในชุมชนคนในชุมชนตำบลนางพญามีที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกันมีความผูกพันแบบพี่น้อง เป็นสังคมชนบทมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ (ครอบครัวขยาย) สมาชิกในครอบครัวมักช่วยกันทำงานเพื่อผลิตอาหาร ทำงานเป็นฤดูกาลมีความผูกพันกับศาสนา ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีศาสนาอย่างเคร่งครัด วัดเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจ รวมทั้งใช้ประกอบกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ และใช้ด้านการศึกษา

1.5 กระบวนการเรียนรู้จากการที่มีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมายาวนาน และมีจำนวนชุมชนที่มีประสบการณ์ด้านนี้มาก กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นไปแบบธรรมชาติที่ชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และส่วนหนึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านพื้นที่ที่ถูกจัดขึ้นโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. จุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

2.1 การคมนาคมเส้นทางท่องเที่ยวบางแหล่งยังไม่สะดวกจังหวัดอุตรดิตถ์มีแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญาที่โดดเด่น แต่ระบบการคมนาคมการเดินทางจากจังหวัดอุตรดิตถ์มายังแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา บางเส้นทางรอยต่อของการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่สะดวก บางแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางคมนาคมยังเป็นดินลูกรัง ทำให้การนักท่องเที่ยวไม่นิยมไปท่องเที่ยวมากนัก เช่น แหล่งท่องเที่ยวภูพญาพ่อ

2.2 สาธารณูปโภค ห้องน้ำสาธารณะ ของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งขาดแคลนน้ำ ประปาหมู่บ้านก็เข้าไม่ถึงเพราะอยู่ใกล้ชุมชนออกไป หน้าแล้งบางครั้งไม่มีน้ำในการใช้ดูแลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

2.3 งบประมาณจำกัด งบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญาค่อนข้างจำกัด เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ซึ่งมีหัวหน้าอุทยานเป็นผู้ดูแล ซึ่งในแต่ละปีจะมีงบประมาณน้อย ทำให้ไม่มีการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนไม่มีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก

2.4 เจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน ซึ่งดูแลแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญา ยังไม่มีประจำแหล่งท่องเที่ยว เช่น จุดชมวิวกุญญาพ้อ ให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งในฤดูกาลท่องเที่ยวจะเดินทางมาจำนวนมาก ทำให้การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวยังไม่สมบูรณ์

2.5 ระบบการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากหลายปัจจัยทั้งการประสานงานของภาครัฐที่รับผิดชอบพื้นที่ การทุ่มเทในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงของนโยบายจังหวัดเอง ทำให้การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนชะงักงันได้

2.6 การติดต่อสื่อสารกับคนในชุมชน ชุมชนขาดความเข้าใจในการเป็นเจ้าของที่ดี การให้บริการการท่องเที่ยวของชุมชน เนื่องจากขาดการติดต่อสื่อสารและการประชาสัมพันธ์จากทุกหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้อง อันจะส่งผลให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญาไม่ได้อย่างเต็มที่

3. โอกาสของแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

3.1 ท้องถิ่นมีความพร้อมองค์ประกอบท้องถิ่นในแต่ละอำเภอของจังหวัดอุตรดิตถ์ มีความพร้อมทั้งในเรื่องงบประมาณ และบุคลากรที่จะเข้ามาช่วยส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเองให้พัฒนาและทำให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป จากสภาพความกดดันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ หันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตมากขึ้น นักท่องเที่ยวต้องการมาท่องเที่ยวแบบสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น การพักแบบโฮมสเตย์ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี ชาวบ้านในชุมชนเริ่มหันมารวมกลุ่มกันเพื่อเปิดโฮมสเตย์มากขึ้น ซึ่งจังหวัดอุตรดิตถ์ก็เช่นเดียวกัน

3.2 พฤติกรรมนักท่องเที่ยวปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักท่องเที่ยวปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมาก จากเดิมที่ชอบเที่ยวภายนอกประเทศ นิยมมาท่องเที่ยวในประเทศมากยิ่งขึ้น ซึ่งใน

จังหวัดอุตรดิตถ์มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายในการมาสัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนตำบลนางพญา

3.3 สร้างรายได้ให้กับชุมชนตำบลนางพญา การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการสร้างความรู้ความภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สื่อสารปัญหาความขัดแย้งในการแข่งขันทรัพยากรให้คนภายนอกได้รับทราบ สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. อุปสรรคของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

4.1 เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์อุปสรรคประเด็นแรกของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา ได้แก่ เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ อันเนื่องมาจากการเดินทางจากจังหวัดอุตรดิตถ์ ระยะทางกว่า 70 กิโลเมตร ถนนไม่ดีเส้นทางแคบ ใช้เวลาเดินทางถึง 2 ชั่วโมง ทำให้การเดินทางมาเที่ยวค่อนข้างลำบาก ต้องเดินทางด้วยรถส่วนตัวเนื่องจากไม่มีบริการรถสาธารณะในการนำเที่ยว

4.2 นักท่องเที่ยวไม่รู้จักจังหวัดอุตรดิตถ์จากจุดอ่อนในเรื่องชื่อที่จดจำได้ยาก ประกอบกับการสื่อสารแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา จังหวัดอุตรดิตถ์ยังมีช่องทางที่ไม่หลากหลาย และไม่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักกับประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป

4.3 การประสานระหว่างหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เป็นรูปธรรม ส่วนงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง ประกอบกับการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากภาครัฐ ทำให้ต่างฝ่ายต่างสนองนโยบายของตน ไม่เป็นไตรภาคีในการทำงานร่วมกัน และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

4.4 ขาดการสื่อสารการตลาดประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรเลือกใช้สื่อที่สามารถนำเสนอและสื่อความหมายที่ต้องการถ่ายทอดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ควรจัดทำในรูปแบบต่าง ๆ ทุกช่องทาง และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์บางประเภท ชุมชนสามารถจัดทำได้ด้วยตนเอง แต่บางประเภทอาจจำเป็นต้องประสานขอความช่วยเหลือ/สนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยขอสรุปศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 8 ด้าน ดังนี้

1. ด้านพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม และมีความเป็นธรรมชาติดิบที่ไม่มีมีการตัดแปลงค่อนข้างมาก ประกอบด้วย ภูเขาพ้อ และเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ประกอบกับมีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในบางพื้นที่ หากแต่ในบางพื้นที่เส้นทางการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังไม่สะดวกเท่าที่ควร และสาธารณูปโภคยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูการท่องเที่ยวมากนัก

2. ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีสภาพของเส้นทางการเดินทางที่สะดวกโดยเฉพาะเส้นทางหลักในการเดินทาง นอกจากนั้นยังสามารถเดินทางได้หลายเส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งสามารถเดินทางจากอีกจังหวัดหนึ่งเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวได้เลย แต่จุดอ่อน คือเส้นทางในจังหวัดอุตรดิตถ์ไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีเส้นทางเป็นภูเขา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยวค่อนข้างนาน นอกจากนั้นบางพื้นที่เส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังเป็นถนนลูกรัง ซึ่งคนขับรถต้องมีความชำนาญในการขับรถ

3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ยังมีจุดอ่อนบางพื้นที่บ้าง อาทิเช่น สัญญาณโทรศัพท์ไม่มี หรือระบบน้ำประปาในบางพื้นที่เข้าไม่ถึง เช่น ภูเขาพ้อ ตลอดจนห้องน้ำที่ให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนไม่เพียงพอหรือบางฤดูกาลน้ำไม่เพียงพอในการใช้บริการ เป็นต้น

4. ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ระบบการจัดการที่ดีจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ซึ่งคอยดูแลตั้งแต่การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการด้านความปลอดภัย การให้คำแนะนำและปรึกษาแก่นักท่องเที่ยว และการนำเที่ยว หากแต่ในบางพื้นที่ยังมีจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอในช่วงฤดูการท่องเที่ยว

5. ด้านสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีลักษณะทางกายภาพที่สวยงาม ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนพืชและสัตว์ที่มีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวก็ล้วนแต่อุดมสมบูรณ์ยิ่ง สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะมีเจ้าหน้าที่อุทยานซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการดูแลรักษาพันธุ์ไม้ พืช และสัตว์เป็นผู้ควบคุมดูแล ทำให้ระบบนิเวศต่าง ๆ ไม่ถูกทำลาย

6. ด้านความมีชื่อเสียง แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่ชอบการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เพราะทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวยังมีอุดมสมบูรณ์ และบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวยังมีธรรมชาติที่สวยงามที่หาได้จากแหล่งอื่นไม่ได้ เช่น ลานสนบนภูพญาพ้อ นอกจากนี้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวยังมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี แสดงให้เห็นว่าได้รับความนิยมและมีชื่อเสียงเพิ่มมากยิ่งขึ้น

7. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้มีกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่องในการเข้าค่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีวิทยากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากอุทยานแห่งชาติทำหน้าที่บรรยาย เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติให้กับเยาวชนและนักท่องเที่ยว

8. ด้านการมีส่วนร่วมแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยจัดประชุมร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ให้กับตนเอง ในการเป็นผู้ประกอบการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตน นอกจากนี้ยังปลูกฝังให้เยาวชนให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นไกด์นำเที่ยวด้วย

จากการสรุปประเด็นศักยภาพทั้ง 8 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีศักยภาพพร้อมที่เอื้อต่อการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ให้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างครบองค์ประกอบทั้ง 8 ประการ ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดการ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านความมีชื่อเสียง ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

การกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลนำค่าคะแนนถ่วงน้ำหนักในแต่ละประเด็น (weighted score) นำผลที่ได้มาพิจารณาประกอบกับการวิเคราะห์ SWOT Matrix เพื่อหากลยุทธ์การพัฒนาที่เหมาะสม และวางแผนในการพัฒนาตามกลยุทธ์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ตลอดจนการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ตามโครงการที่สมาชิกชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น

เพื่อให้การพัฒนาความการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ให้มีศักยภาพและความเข้มแข็งในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่จะดำเนินงานต่อไปโดยการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว (experiential tourism) เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวร่วมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นเจ้าของพื้นที่กับนักท่องเที่ยว (Jennings Jennings, Weiler and Nickerson, 2006) รูปแบบการการเดินทางมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งแสวงหาประสบการณ์ (experiential tourists) รวมถึงแสวงหาประสบการณ์ที่แท้จริงเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม ประเพณี วิธีการดำรงชีวิต และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (Perreault, Dorden, and Dorden, 1979) นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว หรือ ชุมชน นักท่องเที่ยวปรารถนามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ปฏิบัติตนเช่นเดียวกับ ประชาชนที่อยู่ในชุมชน เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมต่าง ๆ ในแหล่งนั้น ๆ ตามแต่ประชาชนในชุมชนอนุญาต รวมถึงนักท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตแบบคนท้องถิ่น (existential tourists) โดยฝังตัวเองหรือใช้ชีวิตภายใต้วัฒนธรรม และวิถีชีวิตเดียวกับผู้คนในท้องถิ่น ใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น และพยายามใช้ชีวิตเช่นเดียวกับคนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตัว การรับประทานอาหาร การพยายามพูดภาษาท้องถิ่น จากการศึกษาศักยภาพของ ความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ตำบลนางพญา มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นฐานทรัพยากร จะสามารถสร้างประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และรวมถึงวิถีชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และปัจจุบันยังคงเป็นวิถีชุมชนแบบดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมาก จากอดีตและสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใหม่ที่มีการจัดการ โดยอาศัยฐานความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อการพัฒนาในพื้นที่ตำบลนางพญา อย่างยั่งยืนต่อไป

การจัดทำกลยุทธ์โดยใช้ตาราง SWOT Matrix หรือ TOWS Matrix

ตาราง 21 แสดงกลยุทธ์ SO หรือ กลยุทธ์เชิงรุก

กลยุทธ์ SO หรือ กลยุทธ์เชิงรุก			
S	จุดแข็ง	O	โอกาส
1	แหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา มีภูมิป่าเป็นยอดภูเขาสูงสุดที่แบ่งเขตแดนระหว่างจ.แพร่ กับ จ.อุตรดิตถ์ มีความสูง 1,350 ม. จากระดับน้ำทะเลปานกลาง อยู่บนเส้นทางสายเชิงทอง-กิวเคียน เป็นจุดชมทิวทัศน์ที่ดีที่สุดสามารถมองเห็นทัศนียภาพได้ไกลถึงอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ซึ่งสามารถเดินทางไปยังที่ทำการอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านได้ เป็นเส้นทางเหมาะสำหรับรถขับเคลื่อนสี่ล้อและผู้ขับขี่ที่มีประสบการณ์รักการผจญภัย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่บริสุทธิ์ สวยงาม และยังไม่ถูกทำลาย เป็นความงดงามของทัศนียภาพตามธรรมชาติ ที่มีความโดดเด่นและสวยงามซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น	1	ท้องถิ่นมีความพร้อมองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ความพร้อมทั้งในเรื่องงบประมาณ และบุคลากรที่จะเข้ามาช่วยส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเองให้พัฒนาและทำให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปจากสภาพความกดดันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ หันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตมากยิ่งขึ้น นักท่องเที่ยวต้องการมาท่องเที่ยวแบบสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มได้รับความนิยมนมากยิ่งขึ้น การพักผ่อนโฮมสเตย์ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

ตาราง 21 (ต่อ)

กลยุทธ์ SO หรือ กลยุทธ์เชิงรุก			
S	จุดแข็ง	O	โอกาส
2	<p>การเดินทางและการเข้าถึงชุมชน แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีการคมนาคมที่สะดวกตลอดเส้นทาง การเดินทาง ถนนส่วนใหญ่ในเส้นทางหลักเป็นถนนลาดยางทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย จะมีเพียงเส้นทางบางจุดเท่านั้นที่ยังเป็นดินลูกรัง อาทิเช่น เส้นทางระหว่างการเดินทางไปจุดชมวิวที่ภูพญาพ่อ</p>	2	<p>พฤติกรรมนักท่องเที่ยวปรับเปลี่ยน พฤติกรรมนักท่องเที่ยวปรับเปลี่ยนไป จากเดิมมาก จากเดิมที่ชอบเที่ยวภายนอกประเทศ นิยมมาท่องเที่ยวในประเทศมากยิ่งขึ้น ซึ่งในจังหวัดอุตรดิตถ์มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายในการมาสัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่</p>
3	<p>ความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านการท่องเที่ยว วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนที่งดงามผสมผสานระหว่างล้านนาและไทยกลาง คนในชุมชนนางพญายังคงรักษารูปแบบของการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน ยึดหลักการใช้วิถีชีวิตอย่างพอเพียง</p>	3	<p>การสร้างรายได้ให้กับชุมชนท่องเที่ยว โดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการสร้างคุณภาพภูมิใจให้กับชุมชน ในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สื่อสารปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรให้คนภายนอกได้รับทราบ สร้างสรรค์</p>

ตาราง 21 (ต่อ)

กลยุทธ์ SO หรือ กลยุทธ์เชิงรุก			
S	จุดแข็ง	O	โอกาส
4	วิถีชีวิตคนในชุมชนคนในชุมชนตำบลนางพญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันมีความผูกพันฉันท์พี่น้อง สังคมชนบทมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ (ครอบครัวขยาย) สมาชิกในครอบครัวมักช่วยกันทำงานเพื่อผลิตอาหารทำงานเป็นฤดูกาลมีความผูกพันกับศาสนา ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีศาสนาอย่างเคร่งครัด วัดเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจ รวมทั้งใช้ประกอบกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ และใช้ด้านการศึกษา	4	กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5	กระบวนการเรียนรู้จากการที่มีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมายาวนาน และมีจำนวนชุมชนที่มีประสบการณ์ด้านนี้มาก กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นไปแบบธรรมชาติที่ชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และส่วนหนึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านพื้นที่ที่ถูกจัดขึ้นโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	5	รัฐให้ความสำคัญกับนโยบายการท่องเที่ยวโดยชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6	มีปราชญ์ชาวบ้านในด้านประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น		
7	สมาชิกในชุมชนมีภาวะผู้นำ และมีศักยภาพในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว		

กลยุทธ์เชิงรุก

1. อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ยกกระตือรือร้นการท่องเที่ยวของชุมชนสู่การท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ (S1, S3, S4, S5, S6, 01, 02, 03, 04, 05)

2. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา จัดทำข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชน แผนงานโครงการและกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในระดับนโยบายเพื่อบูรณาการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ (S3, S5, S6, 01, 02, 04)

3. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาและพัฒนาชุมชนอำเภอท่าปลา ร่วมออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นสินค้าของฝากที่ระลึกของชุมชน กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ (S1, S3, S4, S5, S6, 01, 02, 03, 04, 05)

4. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และวัฒนธรรมอำเภอท่าปลา จัดเก็บข้อมูลมรดกทางด้านประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (S1, S2, S3, S4, S5, S6)

ตาราง 22 แสดงกลยุทธ์ ST หรือกลยุทธ์เชิงป้องกัน

กลยุทธ์ ST หรือ กลยุทธ์เชิงป้องกัน			
S	จุดแข็ง	T	อุปสรรค
1	แหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา มีภูมิลักษณ์เป็นยอดภูเขาสูงสุดที่แบ่งเขตแดนระหว่างแพร่ กับ จ.อุตรดิตถ์ มีความสูง 1,350 ม. จากระดับน้ำทะเลปานกลาง อยู่บนเส้นทางสายเชิงทอง-กิวเคียนเป็นจุดชมทิวทัศน์ที่ดีที่สุดสามารถมองเห็นทัศนียภาพได้ไกลถึงอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ซึ่งสามารถเดินทางไปยังที่ทำการอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านได้ เป็นความงดงามของทัศนียภาพตามธรรมชาติ ที่มีความโดดเด่นและสวยงามซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น	1	เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์อุปสรรคประเด็นแรกของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา ได้แก่ เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ อันเนื่องมาจากจังหวัดอุตรดิตถ์เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ห่างจากกรุงเทพฯ ถึง 500 กว่ากิโล ไม่มีสนามบินทำให้การเดินทางมาเที่ยวค่อนข้างลำบาก ต้องเดินทางด้วยรถยนต์ หรือถ้ามาทางเครื่องบิน ก็ต้องมาลงที่สนามบินจังหวัดพิษณุโลกแล้วนั่งรถยนต์มาต่อที่จังหวัดอุตรดิตถ์

ตาราง 22 (ต่อ)

กลยุทธ์ ST หรือ กลยุทธ์เชิงป้องกัน			
S	จุดแข็ง	T	อุปสรรค
2	การเดินทางและการเข้าถึงชุมชน แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีการคมนาคมที่สะดวกตลอดเส้นทาง การเดินทาง ถนนส่วนใหญ่ในเส้นทางหลักเป็นถนนลาดยางทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย	2	นักท่องเที่ยวไม่รู้จักจังหวัดอุตรดิตถ์ จากจุดอ่อนในเรื่องชื่อที่จดจำได้ยาก นอกจากนั้นการสื่อสารแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดอุตรดิตถ์ยังมีช่องทางที่ไม่หลากหลาย และไม่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักกับประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป
3	ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชุมชนที่งดงาม ผสมผสานระหว่างล้านนา และไทยกลาง มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ซึ่งมีจำนวนประชากรอยู่ 2,586 คน และมี 776 หลังคาเรือน คนในชุมชนนางพญายังคงรักษารูปแบบของการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน ยึดหลักการใช้วิถีชีวิตอย่างพอเพียง	3	การประสานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เป็นรูปธรรมส่วนงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง ประกอบกับการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากภาครัฐ ทำให้ต่างฝ่ายต่างสนองนโยบายของตน ไม่เป็นไตรภาคีในการทำงานร่วมกัน และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ตาราง 22 (ต่อ)

กลยุทธ์ ST หรือ กลยุทธ์เชิงป้องกัน			
S	จุดแข็ง	T	อุปสรรค
4	<p>วิถีชีวิตคนในชุมชนคนในชุมชนตำบลนางพญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันมีความผูกพันฉันท์พี่น้อง สังคมชนบทมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาอย่างเคร่งครัด วัดเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจ รวมทั้งใช้ประกอบกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ และใช้ด้านการศึกษา</p>	4	<p>ขาดการสื่อสารการตลาด ประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรเลือกใช้สื่อที่สามารถนำเสนอและสื่อความหมายที่ต้องการถ่ายทอดได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม</p> <p>การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ควรจัดทำในรูปแบบต่าง ๆ ทุกช่องทาง และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง</p>
5	<p>กระบวนการเรียนรู้จากการที่มีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาช้านาน และมีจำนวนชุมชนที่มีประสบการณ์ด้านนี้มาก กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นไปแบบธรรมชาติที่ชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และส่วนหนึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านพื้นที่ที่ถูกจัดขึ้นโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p>	5	<p>แหล่งที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในตำบลนางพญา ยังมีน้อย</p>
6	<p>มีปราชญ์ชาวบ้านในด้านประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น</p>		
7	<p>สมาชิกในชุมชนมีภาวะผู้นำ และมีศักยภาพในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว</p>		

กลยุทธ์เชิงป้องกัน

1. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาประสานความร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน กรมป่าไม้ เขื่อนสิริกิติ์ กรมประมง ท่องเที่ยว และกีฬาจังหวัดอุตรดิตถ์ แพร่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อพท. เพื่อการสร้างความร่วมมือและการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพอย่างบูรณาการ (S1, S3, S4, S5, S6, T1, T2, T3, T4, T5)
2. อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญากำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับในแหล่งท่องเที่ยวจุดต่าง ๆ ในชุมชน (S1, S4, S5, S8, S9, T3)
3. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาขยายเครือข่ายกลุ่มโฮมสเตย์ภายในชุมชนเพื่อเพิ่มจำนวนบ้านโฮมสเตย์ของตำบลนางพญา (S4, T5)
4. อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น info graphic คลิปวิดีโอ เป็นต้น (S4, S8, T4)
6. อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน ออกแบบและพัฒนาป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทางที่ป้องกันถึงอัตลักษณ์ของชุมชน (S2, T4)

ตาราง 23 แสดงกลยุทธ์ WO หรือกลยุทธ์เชิงแก้ไข

กลยุทธ์ WO หรือ กลยุทธ์เชิงแก้ไข			
W	จุดอ่อน	O	โอกาส
1	การคมนาคมเส้นทางท่องเที่ยวบางแหล่งยังไม่สะดวกจังหวัดอุตรดิตถ์มีแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญาที่โดดเด่นแต่ระบบการคมนาคมบางเส้นทางรอยต่อของการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่สะดวกมากนัก บางแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางคมนาคมยังเป็นดินลูกรัง ทำให้การนักท่องเที่ยวไม่นิยมไปท่องเที่ยวมากนัก เช่น ภูพญาพ้อ	1	นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ หันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตมากยิ่งขึ้น นักท่องเที่ยวต้องการมาท่องเที่ยวแบบสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มได้รับความนิยมนมากยิ่งขึ้น การพักแบบโฮมสเตย์ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

ตาราง 23 (ต่อ)

กลยุทธ์ WO หรือ กลยุทธ์เชิงแก้ไข			
W	จุดอ่อน	O	โอกาส
2	<p>สาธารณูปโภคยังไม่สมบูรณ์</p> <p>สาธารณูปโภคของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา ยังไม่สมบูรณ์มากนัก แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งขาดแคลนน้ำ ประปาหมู่บ้านก็เข้าไม่ถึง เพราะอยู่ใกล้ชุมชนออกไป หน้าแล้ง บางครั้งไม่มีน้ำในการใช้ดูแลและอำนวยความสะดวกกับนักท่องเที่ยว</p>	2	<p>พฤติกรรมนักท่องเที่ยวปรับเปลี่ยน</p> <p>พฤติกรรมนักท่องเที่ยวปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมาก จากเดิมที่ชอบเที่ยวภายนอกประเทศ นิยมมาท่องเที่ยวในประเทศมากยิ่งขึ้น ซึ่งในจังหวัดอุดรดิตรมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย ในการมาสัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรมความเป็นอยู่</p>
3	<p>งบประมาณจำกัด งบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญาค่อนข้างจำกัด เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ซึ่งมีหัวหน้าอุทยานเป็นผู้ดูแล ซึ่งในแต่ละปีจะมีงบประมาณน้อย ทำให้ไม่มีงบประมาณในการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนจนไม่มีงบในการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก</p>	3	<p>สร้างรายได้ให้กับชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทั้งการสร้างความปลอดภัยให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สื่อสารปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรให้คนภายนอกได้รับทราบ สร้างสรรค์</p>
4	<p>เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอเจ้าหน้าที่ในการดูแลอุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญา ในจังหวัดอุดรดิตรยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งในฤดูกาลท่องเที่ยวจะเดินทางมาจำนวนมาก ทำให้การต้อนรับหรือการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวยังไม่สมบูรณ์</p>	4	<p>กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม</p>

ตาราง 23 (ต่อ)

กลยุทธ์ WO หรือ กลยุทธ์เชิงแก้ไข			
W	จุดอ่อน	O	โอกาส
4	เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอเจ้าหน้าที่ในการดูแลอุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญา ในจังหวัดอุตรดิตถ์ยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งในฤดูกาลท่องเที่ยวจะเดินทางมาจำนวนมาก ทำให้การต้อนรับหรือการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวยังไม่สมบูรณ์	4	กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน สร้างความร่วมมือของหน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กลยุทธ์เชิงแก้ไข

- องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาพัฒนาทักษะองค์ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน (W5, W6, O1, O2, O3, O4)
- อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาพัฒนานักสื่อความหมายท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน มัคคุเทศก์น้อย นักเล่าเรื่องชุมชน ดำหรับอาหารท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความยั่งยืน (W5, W6, O1, O2, O3, O4, O5)
- อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา และอำเภอท่าปลา ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุตรดิตถ์ จัดทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน คู่มือท่องเที่ยว และโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ (W1, W2, W3, W4, O2, O3, O4, O5)
- องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาประสานความร่วมมือสถานศึกษาในพื้นที่ค้นหาและพัฒนาเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว (W5, W6, O2, O3, O5, O6)

ตาราง 24 แสดงกลยุทธ์ WT หรือ กลยุทธ์เชิงรับ

กลยุทธ์ WT หรือ กลยุทธ์เชิงรับ			
W	จุดอ่อน	T	อุปสรรค
1	การคมนาคมเส้นทางท่องเที่ยวบางแห่งยังไม่สะดวกจังหวัดอุตรดิตถ์มีแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญาที่โดดเด่นแต่ระบบการคมนาคมบางเส้นทางรอยต่อของการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่สะดวกมากนักบางแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางคมนาคมยังเป็นดินลูกรัง ทำให้การนักท่องเที่ยวไม่นิยมไปท่องเที่ยวมากนัก เช่น ภูพญาพ่อ	1	เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์อุปสรรคประเด็นแรกของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา ได้แก่ เงื่อนไขทางภูมิศาสตร์อันเนื่องมาจากจังหวัดอุตรดิตถ์เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างห่างจากกรุงเทพฯ ถึง 500 กว่ากิโลไม่มีสนามบิน ทำให้การเดินทางมาเที่ยวค่อนข้างลำบาก ต้องเดินทางด้วยรถยนต์ หรือถ้ามาทางเครื่องบิน ก็ต้องมาลงที่สนามบินจังหวัดพิษณุโลกแล้วนั่งรถยนต์มาต่อที่จังหวัดอุตรดิตถ์
2	สาธารณูปโภคยังไม่สมบูรณ์ สาธารณูปโภคของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา ยังไม่สมบูรณ์มากนัก แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งขาดแคลนน้ำ ประปาหมู่บ้านก็เข้าไม่ถึง เพราะอยู่ใกล้ชุมชนออกไป หน้าแล้งบางครั้งไม่มีน้ำในการใช้ดูแลและอำนวยความสะดวกกับนักท่องเที่ยว	2	นักท่องเที่ยวไม่รู้จักจังหวัดอุตรดิตถ์ จากจุดอ่อนในเรื่องชื่อที่จดจำได้ยาก การสื่อสารแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดอุตรดิตถ์ยังมีช่องทางที่ไม่หลากหลาย และไม่มี การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักกับประชาชนและนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป

ตาราง 24 (ต่อ)

กลยุทธ์ WT หรือ กลยุทธ์เชิงรับ			
W	จุดอ่อน	T	อุปสรรค
3	งบประมาณจำกัด งบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญาค่อนข้างจำกัด เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ซึ่งมีหัวหน้าอุทยานเป็นผู้ดูแล ซึ่งในแต่ละปีจะมีงบประมาณน้อย ทำให้ไม่มีงบประมาณในการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนไม่มีงบในการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก	3	การประสานระหว่างหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวยังไม่เป็นรูปธรรมส่วนงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง ประกอบกับการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการก็ไม่ได้รับความสนใจจากภาครัฐ ทำให้ต่างฝ่ายต่างสนองนโยบายของตน ไม่เป็นไตรภาคีในการทำงานร่วมกัน และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
4	เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอเจ้าหน้าที่ในการดูแลอุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญา ในจังหวัดอุตรดิตถ์ยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งในฤดูกาลท่องเที่ยวจะเดินทางมาจำนวนมาก ทำให้การต้อนรับหรือการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวยังไม่สมบูรณ์	4	ขาดการสื่อสารการตลาด ประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรเลือกใช้สื่อที่สามารถนำเสนอและสื่อความหมายที่ต้องการถ่ายทอดได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ควรจัดทำในรูปแบบต่าง ๆ ทุกช่องทาง และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
5	ระบบการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากหลายปัจจัยทั้งการประสานงานของภาครัฐ	5	แหล่งที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในตำบลนางพญายังมีน้อย

ตาราง 24 (ต่อ)

กลยุทธ์ WT หรือ กลยุทธ์เชิงรับ			
W	จุดอ่อน	T	อุปสรรค
6	เนื่องจากขาดการติดต่อสื่อสารและ การประชาสัมพันธ์จากทุกหน่วยงาน ที่มีความเกี่ยวข้อง อันจะส่งผลให้การ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญา ไม่ได้อย่างเต็มที่		

กลยุทธ์เชิงรับ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาจัดตั้งคณะกรรมการการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา เพื่อสร้างการรับรู้ความเข้าใจของคนในชุมชน เรื่องสถานการณ์การท่องเที่ยว การบริหารจัดการท่องเที่ยว การบริการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว (W4, W5, W6, T1, T3, T4)
2. องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาสร้างขยายเครือข่ายกลุ่มบริการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น กลุ่มบ้านโฮมสเตย์ กลุ่มมัคคุเทศก์ชุมชน กลุ่มบริการรถโดยสาร กลุ่มการแสดง กลุ่มบริการอาหาร กลุ่มสินค้าของที่ระลึก เป็นต้น (W4, W5, W6, T1, T3, T4, T5)
3. อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแต่งกายพื้นบ้าน การรักษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาหม้อเมือง ปลูกพืชสมุนไพร เป็นต้น (W6, T3, T4)
4. ชุมชนตำบลนางพญารวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่ม และโครงสร้างกลุ่ม เพื่อจดทะเบียนกลุ่ม เพื่อให้รองรับจากหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ (W1, W2, W3, W4)

บทที่ 5

บทสรุป

ผู้วิจัยทำการสรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในแต่ละข้อและทั้งนำวรรณกรรมที่ได้ทบทวนมาอภิปรายผลประกอบ พร้อมกับข้อเสนอแนะในการกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
2. ศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
3. เสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

สรุปผลการวิจัย

ศึกษาบริบทชุมชนและสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วิธีการดำเนินการวิจัย

โดยศึกษาถึงบริบทในด้านต่าง ๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน รวมถึงการศึกษาสถานการณ์ของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลนางพญา ผลการศึกษาบริบทชุมชนตำบลนางพญาจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบสำรวจบริบทชุมชน สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญาโดยการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบกลุ่มประชากร (population) ซึ่งแบบออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญา ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ ฯลฯ
2. ผู้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้กำหนดให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลนางพญา

3. นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม แบบสำรวจชุมชน และแบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นดังนี้ ประวัติศาสตร์ชุมชน, ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพของชุมชน, ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพของชุมชน, ลักษณะประชากร, ลักษณะทางเศรษฐกิจ, ลักษณะทางสังคม กลุ่ม/องค์กร, ระบบการศึกษา, ระบบอนามัยและสาธารณสุข, ระบบความเชื่อและประเพณี วัฒนธรรม

แบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญาประกอบไปด้วย 4 ส่วน ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุระดับ การศึกษาอาชีพ รายได้ต่อเดือน ภูมิภาค ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา ได้แก่ ลักษณะการเดินทาง ยานพาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ของการเดินทางมาท่องเที่ยวระยะเวลาที่มาท่องเที่ยว ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วย ด้านพื้นที่, ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว, ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก, ด้านการจัดการ, ด้านสภาพแวดล้อม, ด้านความมีชื่อเสียง, ด้านกิจกรรมและกระบวนการ, ด้านการมีส่วนร่วม โดยลักษณะคำถามเป็นคำถามแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) ส่วนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามบรรยาย เกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาบริบทชุมชนตำบลนางพญา ประวัติศาสตร์ชุมชนนางพญา เป็นตำบล 1 ใน 8 ตำบลของอำเภอท่าปลา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าปลา ประมาณ 31 กิโลเมตร และศาลากลางจังหวัดอุตรดิตถ์ ประมาณ 71 กิโลเมตร ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นชุมชนดั้งเดิมที่น้ำท่วมไม่ถึงจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ตั้งอยู่ในหุบเขาภูเขาพญาพ่อ ซึ่งเป็นภูเขามีสภาพสูงจากระดับน้ำทะเล 1,465 เมตร เดิมตำบลนางพญา มี 2 หมู่บ้านอยู่ในการปกครองของตำบลหาดล้า อำเภอท่าปลา ก่อนการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ และต่อมาได้เสนอเรื่องขอจัดตั้งตำบลใหม่และในปี 2521 ได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยตั้งตำบลขึ้นให้ชื่อว่า “ตำบลนางพญา”

แปลว่า นางผู้เป็นใหญ่ เหตุที่ใช้ชื่อ “นางพญา” อาศัยชื่อจาก “ลำห้วยพญา” ซึ่งเป็นลำห้วยที่ไหลมาจากเทือกเขา “ภูพญาพ่อ” เป็นภูเขาสูงชันกั้นพรมแดนระหว่างจังหวัดอุดรติดต่อกับจังหวัดน่าน และแพร่ ชุมชนตำบลนางพญาเป็นชุมชนดั้งเดิม ตามหลักฐานพระพุทธรูปในวัดซึ่งมีอายุมากกว่า 200 ปี และมีบันทึกของกรมการศาสนาว่ามีการก่อสร้างวัดน้ำพริก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2408 ผู้คนตั้งบ้านเรือนเรียงตามเชิงเขา มีสายธารน้ำไหลผ่านหมู่บ้านไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ และหมู่บ้านส่วนหนึ่งติดกับอ่างเก็บน้ำ มีท่าเรือขนาดเล็ก มีการทำการประมงพื้นบ้านตามธรรมชาติ

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลนางพญา ส่วนมากเป็นภูเขา มีพื้นที่ราบเฉพาะที่อยู่อาศัยและทำกินโดยรอบหมู่บ้าน ชุมชนตำบลนางพญามีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเนื่องด้วยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ตามธรรมชาติ มีภูพญาพ่อ เป็นจุดสูงสุดสูง 1,350 เมตร จากระดับน้ำทะเล และยังเป็นยอดเขาสูงสุดที่แบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัดแพร่กับจังหวัดอุดรติดต่อกัน ภูพญาพ่อบริเวณนี้เป็นที่เคารพของชาวบ้านในท้องถิ่น บริเวณนี้เป็นจุดชมทิวทัศน์ที่มองเห็นแนวภูเขาและผืนป่ากว้างไกลไปจนสุดสายตาที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ สภาพพื้นที่เป็นป่าธรรมชาติมีสภาพป่าสมบูรณ์ และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบเขา มีพันธุ์ไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ และสัตว์ป่าหลายชนิด และเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติเดินป่าระยะไกล เส้นทางนาตอง-ภูพญาพ่อ/เส้นทางภูพญาพ่อ น้ำหมั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยม ได้แก่ เล่นน้ำตก อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ กิจกรรมตกปลา ล่องเรือ ล่องแพศึกษาธรรมชาติ ขับรถชมทัศนียภาพและ ทิวทัศน์ธรรมชาติ และเที่ยวชมน้ำตก ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี และมีสวนผลไม้แบบวนเกษตรซึ่งเป็นการทำสวนผลไม้แบบอาศัยและเรียนแบบธรรมชาติ สวนผลไม้ของชุมชนตำบลนางพญาเป็นสวนผลไม้แบบผสมผสานมีผลไม้หลากหลายชนิด เช่น ทุเรียน ลางสาด ลองกอง มังคุด เงาะ ฯลฯ และยังมีสวนเกษตรพืชเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น สวนมะแขว่น สวนตำว สวนกาแพ ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนตำบลนางพญาให้ผลผลิตตลอดทั้งปี ด้านศิลปวัฒนธรรมตำบลนางพญามีวัดน้ำพริกมีอายุมากกว่า 200 ปี และชุมชนตำบลนางพญาเป็นชุมชนคนเมืองวิถีวัฒนธรรมแบบล้านนามีวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแบบล้านนา เช่น ตานก๋วยสลาก ปีใหม่เมือง เทศกาลยี่เป็ง ประเพณีสู้ขวัญ ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าบ้าน เป็นต้น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาท้องถิ่นในชุมชนเป็นภาษาพื้นเมืองล้านนาผสมกับภาษาพื้นเมืองล้านช้าง

สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญาแหล่งท่องเที่ยวจากสภาพทางภูมิศาสตร์และแหล่งที่ตั้งของชุมชนตำบลนางพญาส่วนมากเป็นภูเขาในเขตป่าอุทยานแห่งชาติ

ลำน้ำน่านและป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้พื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวต่างในพื้นที่ตำบลนางพญา ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญาได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาและสำรวจ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญามีดังนี้ ในปัจจุบันตำบลนางพญาได้รับความสนใจมากขึ้นจากนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกจังหวัด โดยได้รับข้อมูลจากสื่อ Social media “Facebook” และเพจ Facebook ชื่อว่า “ฮักนะ นางพญา” มีข้อมูลภาพถ่ายที่มีความสวยงามในมุมมองต่าง ๆ ในพื้นที่ตำบลนางพญา มีการลงข้อมูลเรื่องของแหล่งท่องเที่ยว อาหาร วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลนางพญา นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ตำบลนางพญาส่วนใหญ่จะเดินทางด้วยรถยนต์ และส่วนใหญ่เดินทางมาจากจังหวัดแพร่เพื่อมาชมวิถีชีวิตทัศน์ของเทือกเขาภูพานาพ้อ และลงไปเยี่ยมชมตำบลนางพญา รวมทั้งเข้าไปท่องเที่ยวในเขื่อนสิริกิติ์ มีทั้งการมาท่องเที่ยวแบบครอบครัว และมาเป็นกลุ่มเพื่อน และมีบางส่วนเข้ามาท่องเที่ยวในรูปแบบ Avengers คือ การนำมอเตอร์ไซด์วิบากและจักรยานเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ และถ่ายภาพความสวยงามของตำบลและเส้นทางจักรยานขี่มอเตอร์ไซด์วิบากที่เส้นทางขี่ไม่อันตรายสำหรับนักท่องเที่ยวมากนักและส่วนใหญ่มีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในรูปแบบ One Day Trip

พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากที่สุด จำนวน 280 คน คิดเป็นร้อยละ 70.00 อายุอยู่ระหว่างอายุ 18-24 ปี มากที่สุดจำนวน 148 คน คิดเป็นร้อยละ 37.00 สถานภาพ พบว่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสดมากที่สุด จำนวน 280 คน คิดเป็นร้อยละ 70.00 มีระดับการศึกษาปริญญาตรีมากที่สุด จำนวน 259 คน คิดเป็นร้อยละ 64.80 มีอาชีพพนักงานเอกชน จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 มีรายได้ต่อเดือนมากที่สุด 10,001-15,000 บาท จำนวน 240 คน การเดินทางกับกลุ่มเพื่อน จำนวน 247 คน คิดเป็นร้อยละ 61.80 ใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทาง จำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 46.00 วัตถุประสงค์ของการเดินทางมาท่องเที่ยวครั้งนี้ พบว่า ท่องเที่ยว/พักผ่อน จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 54.50 ส่วนใหญ่ไม่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา จำนวน 220 คน คิดเป็นร้อยละ 55.00 ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ไปเช้า-เย็นกลับ จำนวน 288 คน คิดเป็นร้อยละ 72.00 นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลจากสื่อ Facebook/line จำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 46.00 ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวมีรายจ่ายมากที่สุด 1,001-1,500 บาท จำนวน 176 คน คิดเป็นร้อยละ 44.00 ต้องการไปท่องเที่ยวมากที่สุด พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 38.00

ศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์การพัฒนา การท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

วิธีการดำเนินการศึกษาผู้ให้ข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนชุมชนตำบลนางพญาด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำฝ่ายปกครอง ผู้นำกลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน ฯลฯ จำนวน 20 คน ผู้ศึกษาได้กำหนดให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว จำนวน 10 คน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ผู้ศึกษาได้กำหนดให้นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จำนวน 10 คน นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ใช้แบบสำรวจประเภทของแหล่งท่องเที่ยวและสำรวจองค์ประกอบพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว ของกรมการท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 8 ด้าน 1) ด้านพื้นที่ 2) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) ด้านการจัดบริการ 5) ด้านสภาพแวดล้อม 6) ด้านความมีชื่อเสียง 7) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ 8) ด้านการมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ วิเคราะห์หาจุดแข็งจุดอ่อนทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชนตำบลนางพญาที่ได้จากการแบบสอบถาม โดยการใช้เทคนิค SWOT ANALYSIS หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลจากการใช้แบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง จัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษา

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวัฒนธรรมและประเพณี ชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาจะมีผีประจำตัว เรียกว่า ‘ผีเกิด’ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผีของญาติพี่น้องตนเองที่ล่วงลับไปแล้ว มาเกิดใหม่เป็นลูกของคนใดคนหนึ่งในเครือญาติกัน เชื่อว่ามีผีสถิตอยู่เกือบทุกแห่งที่วิถีชีวิตของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง เมื่อใดไปทำงานหรือทำการใด ๆ นอกพื้นที่พักอาศัย ก่อนกินข้าวจะมีการปั้นข้าวเหนียวพร้อมกับข้าววางให้ผีเจ้าที่บริเวณนั้นกินก่อนเสมอ “ผี” ตามความเชื่อของชาวตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา มีทั้งให้คุณและโทษ เช่น ในบ้านก็จะประกอบด้วย ผีปู่ ผีย่า ผีบ้าน ผีเรือน ถ้าคนในบ้านเป็นช่างฝีมือหรือชำนาญในงานใด ๆ ก็จะมีผีครูประจำตัว พาหนะต่าง ๆ จะมีผีแม่ย่านางประจำ เช่น แม่ย่านางรถ แม่ย่านางเรือ เครื่องมือก่อสร้างต่าง ๆ เป็นต้น พื้นดินก็มีพระแม่ธรณี พื้นน้ำมีพระแม่คงคา ในป่ามีผีขุนน้ำ ผีป่า ผีโป่ง

ฝึจำ ฝึนางตะเคียน ฝึตานี หรือมักเรียกรวมกันว่า “ฝึนางไม้” พื้นที่เกษตรกรรมมีฝึขาวไร่ ฝึขาวนา ฝึฝาย

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านสิ่งแวดล้อม ตำบลนางพญา ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าลำน้ำน่านฝั่งขวา และในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติป่าลำน้ำน่าน มีเนื้อที่ประมาณ 361,875 ไร่ ทิศตะวันตกเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ลำน้ำน่าน ฝั่งขวา ลักษณะดินและสมรรถภาพดิน พื้นที่บริเวณตำบลนางพญาเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันมาก (Slope Complex) มีความลาดชันมากกว่า 35% มีความสูงมากน้อยต่างกัน มีหน้าดินดินเหนียว มากจนถึงข้อจำกัดต่อการเจริญเติบโตของพืช ประกอบด้วยหินแปร Various Rock และทนนูน ดินส่วนใหญ่เป็นดินในกลุ่ม Red Yellow Reddish Brown มีความสมบูรณ์แต่การอุ้มน้ำไม่ดี และเกิดการชะล้างง่าย หากเปลี่ยนสภาพการใช้ดินจากป่าไม้เป็นการปลูกพืชไร่โดยไม่มีการอนุรักษ์ดิน และน้ำจะทำให้อัตราการสูญเสียจากการชะล้างเพิ่มมากขึ้นถึง 10 เท่าตัวของพื้นที่เกษตรกรรมที่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ สภาพป่าและสัตว์ป่ามีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์หลายประเภทที่พบ ประกอบด้วยป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง หนาแน่นไปด้วยพรรณไม้ที่สำคัญ และมีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิดเช่น สัก มะค่าโมง แดง ประดู่ ชิงชัน ตะแบก ยางนา ฯลฯ ทั้งยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เช่น เสี่ยงผา หมูป่า ชะมด อีเห็น ไก่ป่า และนกนานาชนิดจากการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าลำน้ำน่านฝั่งขวาของกลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้ ป่าในพื้นที่ลำน้ำน่านฝั่งขวามีความหลากหลายทางชีวภาพที่ยังคงสภาพเป็นป่าอยู่นั้น ประกอบด้วย

พรรณพืช	108	วงศ์	313	สกุล	426	ชนิด
สัตว์ป่า	100	วงศ์	167	สกุล	211	ชนิด
แมลง	50	วงศ์	171	สกุล	204	ชนิด
เห็ดรา	23	วงศ์	41	สกุล	83	ชนิด
ไลเคน	19	วงศ์	35	สกุล	58	ชนิด

ความหลากหลายทางชีวภาพในด้าน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์ ความหลากหลายทางชีวภาพในด้าน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์ สวนวนเกษตร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติเหมาะกับการปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้นโดยพื้นที่ตำบลนางพญาเป็นพื้นที่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่ทางอุทยานฯ ได้อนุญาตให้คนในชุมชนใช้พื้นที่เพื่อทำการเกษตร สวนกาแฟนางพญา (อาราบิก้า), สวนมะแขว่น, สวนตำว หรือดาว หรือลูกชิด, สวนช่า ภูมิปัญญาปราชญ์ชุมชนตำบลนางพญา จักสานไม้กวาดดอกตองกง นายหมวกสมบัติยา, แปรรูปตำว นายวิโรจน์ สีมา, อ่านคำข่าวการเมือง/หมอบำบัดวิญ นายสิงห์โต อินทะจันทร์/

นายสน เป็งใจ, การสานแอ็บข้าว (กระต๊อบข้าว) นางคำเอี้ย อินทะจันทร์, เจาะไหข้าว นายแปลก อินจันทร์, จักรสานลุ่มไก่อ นายหน อินจร/นายสาลี เป็งอินทร์, การทอผ้า นางยอง ทะมะระ, แกะสลัก นางบังอร น้อยชั้น, อนุรักษ์ของเครื่องใช้โบราณ นายหลั่น จินตามีต ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านอาหาร วัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านตำบลนางพญา ผลการสืบค้นชนิดอาหารจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้นำท้องถิ่นที่มีความรู้ด้านอาหารพื้นบ้าน จำนวน 10 คน ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนิดอาหารโดยจำแนกออกเป็น 17 ประเภท ตามลักษณะการประกอบอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านยาและการรักษาโรค ผลการสืบค้นชนิดพืชสมุนไพรจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและปราชญ์ท้องถิ่น(หมอยา)ที่มีความรู้ด้านสมุนไพร และให้ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน 10 คน ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนิดสมุนไพรและการนำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพรไปใช้รักษาโรคโดยจำแนกออกได้ 78 ชนิด ผลการศึกษาศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพทางด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา โดยแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และวิเคราะห์หาจุดแข็งจุดอ่อนทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชนตำบลนางพญาที่ได้จากการแบบประเมินศักยภาพโดยใช้เทคนิค SWOT ANALYSIS และได้ผลการศึกษาดังนี้ ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านพื้นที่พบว่า ความกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อมน่าเชื่อถืออยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 1.032) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ความปลอดภัยในการเดินทางสะดวกสบาย อยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.40$, S.D. = 0.921) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พบว่า มีเจ้าหน้าที่ดูแลเพียงพอ และดูแลทั่วถึง อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 1.078) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการจัดการ ที่พบว่า มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และมีการกำหนดระเบียบข้อห้ามในการท่องเที่ยวในพื้นที่ อยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 1.032) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า การจัดการขยะมูลฝอย มีอุปกรณ์รองรับขยะเพียงพอและเหมาะสม อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 1.078) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านความมีชื่อเสียง ที่พบว่า มีมีคุณค่าหรือเอกลักษณ์พิเศษเชิงการท่องเที่ยว อยู่ในเกณฑ์ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, S.D. =

0.52) คักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านกิจกรรม และกระบวนการ ที่พบว่า การได้ร่วมทำกิจกรรม เช่น การเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ชมวิถี ชีวิต ชุมชน ล่องแก่ง ชมศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = 1.032) คักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านการมีส่วนร่วม ที่พบว่า ชุมชนมีความผูกพันต่อท้องถิ่นและมีความยินดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว อยู่ใน เกณฑ์ระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 1.045)

ชุมชนตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีคักยภาพพร้อมที่เอื้อต่อการ ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ให้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างครบองค์ประกอบทั้ง 8 ประการ ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้าน การจัดการ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านความมีชื่อเสียง ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วม ของชุมชนแต่ทั้งนี้ ประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาต่อไป ได้แก่ การที่จะหาวิธีการหรือรูปแบบ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่ออันจะนำมาซึ่ง ความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมและการสำนึกรักบ้านเกิดตลอดจนมีรูปแบบการจัดการ ท่องเที่ยวที่ดีให้กับตำบลนางพญา และตำบลอื่นในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยจึงขอเสนอประเด็น กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ซึ่งจะได้นำเสนอในประเด็นต่อไปนี้

เสนอกกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

หลักการสำคัญที่ใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความ หลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ อันดับที่หนึ่ง คือ ต้อง ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติและควบคุมดูแลคุณภาพสิ่งแวดล้อม อย่างจริงต่องเนื่อง อันดับที่สองจะต้องระมัดระวังการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การดำรงชีวิตของคนในชุมชน การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการผลิตทางเศรษฐกิจ ให้เป็นไปอย่างรู้คุณค่าโดยการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้ได้รับผลกระทบจากการ ใช้ทรัพยากร อันดับที่ที่สาม คือ การนำทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนมา สร้างกระบวนการพัฒนาชุมชนตำบลนางพญาอย่างสมดุล ด้วยการใชการท่องเที่ยวเพื่อสร้าง เศรษฐกิจจากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ผสมผสานระหว่าง ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และอันดับสุดท้าย คือ การบริหารจัดการ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยมีแนวทางการ ดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1. การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ เพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา

การรับรู้และเข้าใจร่วมกันว่าฐานทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เป็นทรัพย์สินร่วมกันของสังคม ทุกคนมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์และมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบโดยเท่าเทียมกัน จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทการบริหารจัดการให้เกิดลักษณะกระจายอำนาจ และส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม โดยมีองค์ความรู้การเสริมสร้างศักยภาพ และจิตสำนึก เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว ระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นกับผลประโยชน์ระยะยาว และระหว่างผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวที่เป็นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน ท้องถิ่น และนักวิชาการ เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างแท้จริง โดยมีแนวทางดำเนินงาน ดังนี้

1.1 พัฒนาระบบฐานข้อมูลและสร้างองค์ความรู้

พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ เพื่อใช้กำหนดแนวเขตอนุรักษ์ที่ชัดเจนโดยชุมชนมีส่วนร่วม และจัดทำระบบฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์พื้นที่ เพื่อการท่องเที่ยวให้ชัดเจน สนับสนุนการวิจัยร่วมระหว่างภาควิชาการกับชุมชนท้องถิ่น ค้นหาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชน ตามลักษณะของระบบนิเวศในการดูแลฟื้นฟูฐานทรัพยากรทางธรรมชาติ รวมทั้งมีการติดตามการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศที่สำคัญ เช่น ป่าต้นน้ำ ลำห้วย แหล่งกำเนิดความหลากหลายทางชีวภาพ จัดทำเป็นระบบฐานข้อมูลที่ถูกต้องเป็น นำไปเผยแพร่ต่อชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างฐานองค์ความรู้และใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งเผยแพร่รูปธรรมตัวอย่างในการอนุรักษ์และจัดการฐานทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่มีความสมดุลและยั่งยืน

1.2 การส่งเสริมให้ชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

กระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรให้สมาชิกในชุมชน สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างความเข้มแข็งของประชาคม ส่งเสริมบทบาทของผู้นำท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน และการสร้างเครือข่ายทางสังคม เครือข่ายอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและบทบาทของชุมชนในการดูแลฟื้นฟูฐานทรัพยากร รวมทั้งถ่ายทอดยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรร่วมกับความรู้สมัยใหม่ เชื่อมโยงการจัดการทรัพยากรกับการผลิตของชุมชน ส่งเสริมชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชน การจัดการประมง สร้างมาตรการจูงใจสนับสนุนให้ชุมชนทำหน้าที่ฟื้นฟู รักษาสายพันธุ์ท้องถิ่น ทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ตำบลนางพญา

ที่หายากและมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารและการดำรงชีวิต ซึ่งจะทำให้ชุมชนตำบลนางพญา ที่มีระบบนิเวศและฐานทรัพยากร เป็นฐานเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ชุมชนที่เข้มแข็งในการฟื้นฟูรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

1.3 พัฒนาระบบการจัดการร่วมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา

1.3.1 การกำหนดเขตและการจัดการเชิงพื้นที่ โดยคำนึงถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ และขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ สร้างแนวกันเขตพื้นที่อนุรักษ์ โดยจัดทำข้อตกลงกับชุมชนตำบลนางพญา ร่วมกับอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน เพื่อป้องกันการบุกรุกขยายพื้นที่ในอนาคต กำหนดเขตการใช้ประโยชน์และกระจายการถือครองที่ดิน โดยร่วมกับท้องถิ่น กำหนดเขตการใช้ที่ดินและวางผังเมือง แก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งเรื่องการทับซ้อนของแนวเขตที่ดิน ป่าสงวนแห่งชาติ และจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินของรัฐ และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมและรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว

1.3.2 มีระเบียบการหยุดใช้พื้นที่ชั่วคราวสำหรับการท่องเที่ยวที่อยู่ในช่วงนอกฤดูการท่องเที่ยว เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นได้พักและฟื้นฟู และเกิดความยั่งยืน

1.3.3 สร้างกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี ยุติธรรมอยู่บนหลักเกณฑ์ที่ทุกภาคส่วนยอมรับโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และบูรณาการให้เกิดความสมดุลในการปรับเปลี่ยนเป้าประสงค์และกระบวนการผลิตที่ไม่ยั่งยืนไปสู่ความสมดุลที่ได้จากการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพในอนาคต

1.3.4 ฟื้นฟูสภาพป่าให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และคงความหลากหลายทางชีวภาพ โดยปฏิบัติตามมาตรการควบคุมการใช้ประโยชน์อย่างเข้มงวด และปลูกป่าเสริม ทำสวนวนเกษตร กำหนดมาตรการ “คนอยู่ร่วมกับป่า” โดยให้ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนับสนุนการฟื้นฟูรักษาระบบนิเวศ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยยังคงรักษาระบบนิเวศไว้ตลอดไป

1.3.5 บริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการ เพื่อให้มีน้ำในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม สนองความต้องการจำเป็นในการดำรงชีวิตที่ดีและการผลิตทางเศรษฐกิจที่พอเพียง อนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารให้เกิดความสมบูรณ์ ด้วยการปลูกป่าเสริมสร้างฝายในพื้นที่ต้นน้ำ ปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ลาดชัน โดยกำหนดให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ของพื้นที่ตำบลนางพญา

1.3.6 ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เกษตรกร โดยรณรงค์สนับสนุนให้เกษตรกรใช้วิธีการเพาะปลูกที่เหมาะสม มีความหลากหลาย กำหนดมาตรการส่งเสริมการลดใช้สารเคมีการเกษตร ลดและควบคุมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งเสริมเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์

ขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน เพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่เกษตรกรรม และพัฒนาสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.3.7 จัดให้มีหลักเกณฑ์และมาตรการควบคุมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ ให้อยู่ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ การสร้างคุณค่าการท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพมากกว่าการเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยว

1.3.8 พัฒนาระบบการจัดการและป้องกันภัยพิบัติ ให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนจัดการภัยพิบัติที่ครอบคลุมตั้งแต่ก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย หลังเกิดภัย และแผนป้องกันระยะยาว พัฒนาระบบการเตือนภัยล่วงหน้า การช่วยเหลือนักท่องเที่ยวในภาวะฉุกเฉิน รวมทั้งการป้องกันและลดผลกระทบ ที่ใช้ทั้งมาตรการด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน และมาตรการควบคุมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ชุมชนตำบลนางพญา

2. การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา พฤติกรรมนักท่องเที่ยวส่งผลต่อโครงสร้างการผลิตและบริการของชุมชนในการใช้ทรัพยากรเป็นฐานหลักอย่างสิ้นเปลือง ไม่คุ้มค่า ประกอบกับกระแสการบริโภคและการท่องเที่ยวแบบมวลชน ยิ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการบริโภคมากขึ้น มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง จนไม่สามารถเกิดหรือสร้างขึ้นมาใหม่ทันกับความต้องการใช้ได้ ทั้งยังสร้างขยะที่หลีกเลี่ยงการใช้ดังกล่าวให้เป็นภาระให้ชุมชนในการจัดการซึ่งบางประเภทก็เป็นสารอันตราย ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้การบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาขยะจากกิจกรรมการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาแบบแยกส่วนและแก้ไขที่ปลายเหตุ ซึ่งนอกจากจะไม่ทำให้ขยะลดลงแล้ว ยังต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นในการป้องกันและจัดการขยะอันเป็นการจัดการด้านอุปสงค์ เพื่อลดปริมาณการใช้ทรัพยากรและลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทางหรือที่แหล่งกำเนิด ดังนั้นเพื่อให้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับมาเป็นฐานในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อีกครั้งหนึ่ง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและการบริโภค ทั้งในการเกษตรและบริการให้บริการการท่องเที่ยวเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งจำเป็นต้องเร่งปลูกจิตสำนึกและสร้างค่านิยมใหม่เรื่องการบริโภคอย่างพอเพียง สร้างความรู้และความเข้าใจแก่ประชาชนในชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนให้มุ่งสู่ความยั่งยืนมากขึ้น สร้างอุปสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยวและบริการ การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างเพียงพอที่จะจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีการมาผลิตสินค้าและบริการประเภทนี้มากขึ้น รวมทั้งต้องเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการโดยเน้นการป้องกันหรือควบคุมขยะของเสียจากการท่องเที่ยวครั้งนี้ โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 การปรับเปลี่ยนแผนการผลิตการบริการและพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.1 กำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งเสริมการผลิตและการบริการนักท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในสังคม เช่น การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้บริการที่พักแรม การให้นักท่องเที่ยวไปกางเต็นท์เพื่อพักแรม เพื่อให้เกิดการประหยัดทรัพยากร พลังงานและลดขยะ สร้างความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐานการให้บริการที่พักโฮมสเตย์ เพื่อจูงใจให้เกิดความประทับใจในวิถีชุมชน ส่งเสริมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

2.1.2 ส่งเสริมการผลิตที่ปลอดภัยและมีในการทำการเกษตร และการบริการให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะสวนผลไม้แบบวนเกษตร รวมทั้งขยายผลประสบการณ์เรียนรู้ด้านการทำเกษตรแบบปลอดภัย จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ พัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยีการเกษตร โดยเฉพาะสำหรับ SMEs ในกลุ่มวิสาหกิจ การทำเกษตรแบบผสมผสาน

2.1.3 ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืนเพื่อลดการใช้สารเคมีในภาคเกษตร โดยส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสะอาดในภาคเกษตร ส่งเสริมการทำเกษตรโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ พัฒนาถ่ายทอดเทคนิคและความรู้ด้านเกษตร พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว การตลาดรองรับสินค้าเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการนำวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว

2.1.4 ส่งเสริมการวิจัย พัฒนา และประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อช่วยให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดการประหยัด ทรัพยากร พลังงาน และลดมลพิษ ขยะ รวมทั้งการผลิตพลังงานทดแทนจากพืชและชีวมวล เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยว โดยให้ อบต. นางพญาดำเนินการร่วมกับภาคเอกชนที่จะเป็นผู้นำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ในเชิงพาณิชย์ และชุมชนที่มีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมให้ต่อยอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่แล้ว โดยเฉพาะในภาคเกษตรที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1.5 สร้างตลาดสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนและบริการการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดย อบต.นางพญา เป็นผู้ดำเนินการ รวมทั้งกำหนดเกณฑ์มาตรฐานกลไกการตรวจสอบและรับรองคุณภาพสินค้า และผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ใช้ทรัพยากรจากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พัฒนาและจัดทำฐานข้อมูลสินค้าจลาคเขียว/สินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายผู้ประกอบการเพื่อสิ่งแวดล้อม ตลาดนัดชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความร่วมมือในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น กรมการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ เป็นต้น

2.1.6 ส่งเสริมการใช้วัฒนธรรม ประเพณี การดำรงชีวิตตามวิถีไทย เพื่อปลูกฝัง ค่านิยมการบริโภคอย่างพอเพียงร่วมถึงสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบัน ศาสนา ผ่านการให้ความรู้โดยตรง การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี และ การทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น บนฐานภูมิปัญญาดั้งเดิม เน้นการ เรียนรู้และพึ่งตนเอง ตัวอย่างเช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก อาหารท้องถิ่น เป็นต้น

2.1.7 รณรงค์ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างจิตสำนึก ความรู้ความเข้าใจ และสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืน การบริโภคอย่างพอเพียง รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสาร และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการบริโภคที่ไม่ยั่งยืน เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยว มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.2 การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดขยะและควบคุม กิจกรรมการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

2.2.1 กำหนดเขตการทำการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งกำหนด ทิศทางและจัดระเบียบการเติบโตของการท่องเที่ยวของชุมชนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดย คำนึงถึงศักยภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม ปริมาณและประเภทของกิจกรรมการท่องเที่ยวทาง เศรษฐกิจ รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐาน และบริการสาธารณะ เพื่อให้สามารถควบคุมผลกระทบ ไม่ให้เกิดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่และความสามารถในการบริหารจัดการ

2.2.2 เพิ่มประสิทธิภาพของกลไกการจัดการขยะชุมชน ของเสียอันตราย และ ขยะติดเชื้อ โดยสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้เกิดการลดและคัดแยกขยะ ณ แหล่งกำเนิด สนับสนุนการสร้างธุรกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และธุรกิจเอกชนจากขยะรีไซเคิล พัฒนาระบบ รวบรวมคัดแยกและโครงสร้างพื้นฐาน และส่งเสริมการลงทุนของเอกชนในการจัดการ ของเสีย อันตราย รวมทั้งออกกฎหมายให้นักท่องเที่ยวรับผิดชอบต่อขยะของตนเอง ตลอดจนสนับสนุน ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีระบบเก็บขนและกำจัดขยะโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

2.2.3 จัดการการใช้สารเคมีอย่างเป็นระบบ ควบคุมได้ และปลอดภัย ทั้ง สารเคมีใน เกษตรกรรม และบริการการท่องเที่ยว ซึ่งรวมทั้งสาธารณสุข มีระบบควบคุม ฝ้าระวัง และติดตาม และจัดการด้านความเสี่ยง อย่างมีประสิทธิภาพตลอดวงจร

2.2.4 ยกกระดับขีดความสามารถและเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการกำจัด ขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา ทั้งทางด้านวิชาการ บุคลากรและงบประมาณ ควบคู่กับการสร้างจิตสำนึก และกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมไปยังองค์กรในชุมชน ในการร่วมติดตาม ตรวจสอบ และเฝ้าระวัง กำหนดเงื่อนไข ด้านงบประมาณเพื่อจูงใจให้องค์กรในชุมชนตำบลนางพญารับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดเก็บค่ากำจัดขยะเพื่อนำมาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น จัดทำศูนย์จัดการขยะรวมขององค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา เช่น การทำหลุมฝังกลบหรือ เต้าเผาขยะ เป็นต้น

3. การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ การพัฒนาจะต้องดำเนินการ อย่างเป็นขั้นตอน คือ เริ่มต้นจากการสร้างองค์ความรู้และภูมิคุ้มกัน พร้อมทั้งป้องกันการคุกคาม จากภายนอก เมื่อมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง แล้วจึงขยายโอกาสสร้างเครือข่าย ยกระดับภูมิปัญญาและการผลิต พัฒนานวัตกรรม จนสามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจระดับ ประเทศและการส่งออกได้ตามศักยภาพที่แท้จริง โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จะเป็นการวาง พื้นฐาน เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาบนฐานความหลากหลาย ทางชีวภาพในระยะยาว มีแนวทางดังนี้

3.1 จัดการองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกัน

ตำบลนางพญามีทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ และ มีการสะสมองค์ความรู้ที่เกิดจากการดำรงชีวิตและการใช้ประโยชน์ฐานทรัพยากรของชุมชนมา แต่เดิม แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่มี การเชื่อมต่อกับองค์ความรู้สมัยใหม่ ทำให้ฐานความรู้ของ ตำบลนางพญา โดยภาพรวมยังไม่เข้มแข็งและขณะนี้ไม่มีทั้งโอกาสและภัยคุกคามจากเทคโนโลยี สมัยใหม่ ดังนั้นการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพควรเริ่มต้นจากการสร้างองค์ ความรู้และภูมิคุ้มกันก่อนเป็นลำดับแรก ดังนี้

3.1.1 พัฒนาระบบฐานข้อมูล และสร้างศูนย์ข้อมูลของตำบลนางพญา ด้าน ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ มีรายละเอียดด้านคุณสมบัติการใช้ประโยชน์ และภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยระบุเจ้าของภูมิปัญญา รวมทั้งจัดทำระบบข้อมูลท้องถิ่น ที่ให้ชุมชน มีส่วนร่วม โดยภาครัฐและภาคีการพัฒนา ช่วยพัฒนาระบบการจัดเก็บและบันทึกข้อมูลฐาน บัญชีทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน จัดทำระบบฐานข้อมูลงานวิจัยที่สามารถเชื่อมโยงใช้ ประโยชน์ร่วมกันได้ โดยให้มีระบบการบริหารจัดการที่สามารถคุ้มครองการนำข้อมูลไปใช้ ประโยชน์

3.2 สร้างองค์ความรู้และบุคลากร สร้างระบบการเรียนรู้และจิตสำนึกของชุมชน ให้ตระหนักถึงคุณค่าของความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างองค์ความรู้ และบุคลากร จัดทำหลักสูตรด้านความหลากหลายทางชีวภาพทั้งการฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้

ประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพโดยวิถีธรรมชาติ สมุนไพร และเกษตรธรรมชาติ อาหารท้องถิ่น ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้สืบทอดอย่างเป็นระบบ ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ และความเข้าใจอย่างบูรณาการ ทั้งด้าน นิเวศวิทยา เทคโนโลยีชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งสนับสนุนปราชญ์ชาวบ้าน และแพทย์แผนไทย และนักพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ในการสืบทอดองค์ความรู้เพื่อสร้างคนรุ่นต่อไป ความห่วงแหนภูมิปัญญาไทย และเผยแพร่ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและสาธารณชน

3.3 ส่งเสริมการวิจัยพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น กับองค์ความรู้ใหม่ สนับสนุนวิธีการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ร่วมระหว่าง นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวและชุมชนตำบลนางพญาให้ความสำคัญกับงานวิจัยที่สอดคล้อง กับความต้องการของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวหรือการวิจัยเพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน เช่น พัฒนาศูนย์บริการด้านสุขภาพสมุนไพร สร้างผลิตภาพเกษตรปลอดสารพิษ การปรับปรุงพันธุ์และพัฒนาเมล็ดพันธุ์แปรรูปต่างๆ รวมทั้ง วิจัยและพัฒนาเพื่อยกระดับองค์ความรู้ภูมิปัญญา สร้างสรรค์คุณค่าของผลิตภัณฑ์ และสร้าง นวัตกรรมที่เป็นสินค้าท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมและสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว

3.4 คัดกรองทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจากการคุกคามภายนอก โดยเฉพาะจากนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้รับการควบคุม ทำให้การเข้าถึงเพื่อใช้ประโยชน์ฐานทรัพยากร ของชุมชนมีปัญหามากในขนาดต สร้างกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะที่เปิดกว้าง เพื่อพิจารณา ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงผลกระทบจากนักท่องเที่ยวสู่ชุมชน อย่างรอบคอบ โดยสร้างกลไกภายในทั้งด้านกฎหมายและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ เข้มแข็งโปร่งใส รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือการท่องเที่ยวชุมชนระดับภูมิภาค และกำหนด จุดยืนร่วมกันในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว

3.5 สร้างระบบการคุ้มครองสิทธิของชุมชนตำบลนางพญาและการแบ่งปันผลประโยชน์ จากการท่องเที่ยวที่เป็นธรรม ทั้งในแง่ของกฎหมาย มาตรการ การจัดตั้งกลุ่มองค์กรโดยการมี ส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีกลไกปกป้องพันธุกรรมและสิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการ เฝ้าระวัง กำกับดูแล กำหนดเงื่อนไขการเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรความ หลากหลายทางชีวภาพ ทั้งเพื่อการศึกษาและการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว รวมทั้งสร้าง กลไกการตอบแทนผลประโยชน์แก่ชุมชนที่เป็นเจ้าของพันธุกรรมและภูมิปัญญา

3.6 อนุรักษ์ฟื้นฟูความหลากหลายของพันธุกรรมท้องถิ่น เพื่อรักษาความหลากหลาย ของสายพันธุ์ ที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะการคุ้มครอง

สัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ และพืชพรรณซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตำบลนางพญา พัฒนากลไก
มาตรการในการรักษาความปลอดภัยทางชีวภาพ และการป้องกันชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน

4. ส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพในการสร้างความมั่นคงของภาค เศรษฐกิจท้องถิ่นและชุมชน

ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ คือ บทบาท
ของชุมชน ที่เริ่มจากการพึ่งตนเองจนเกิดความเข้มแข็งแล้ว จึงขยายโอกาสไปสู่การผลิตเพื่อ
การค้าและการท่องเที่ยว โดยชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นอาศัยอยู่รายรอบฐานทรัพยากร
จะสามารถนำทรัพยากรมาใช้เพื่อการพึ่งตนเองในการดำรงชีพ สร้างความมั่นคงทางอาหาร
และสุขภาพ เมื่อชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ควรสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย
เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร องค์ความรู้ และสร้างตลาดท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการพัฒนา
ภูมิปัญญาจนสามารถเริ่มสร้างนวัตกรรม สร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า โดยความร่วมมือจาก
เครือข่ายต่าง ๆ และมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเหมาะสม โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการ
พัฒนาชุมชน

4.1 ส่งเสริมการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพ ในการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร
และสุขภาพที่นำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน พื้นฟูวิถีชีวิตและส่งเสริมรูปแบบการผลิตของ
ชุมชนที่พึ่งตนเองด้านอาหารและสุขภาพด้วยทรัพยากรท้องถิ่น โดยการสร้างความหลากหลาย
ให้เกิดขึ้นในชุมชน และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่สร้างขึ้น สร้างกิจกรรมที่
สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวและประสานให้เกิดการเรียนรู้และความร่วมมือกับชุมชน
ที่เข้มแข็ง

4.2 สนับสนุนภาคการผลิตและบริการนักท่องเที่ยวของชุมชนมีศักยภาพในการ
จัดการ โดยพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีอำนาจในการจัดการผลิต การตลาด และการสร้าง
มูลค่าเพิ่มจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น บริการนำเที่ยวป่า สุขภาพ เกษตร
อินทรีย์ สมุนไพร ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ อาหารสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการวิเคราะห์
ทิศทางและโอกาสทางการตลาด จัดทำแผนที่นำทางของการพัฒนาและแนวทางส่งเสริมใน
ภาพรวม โดยเริ่มต้นจากการสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจให้เข้มแข็งขึ้นมาเป็นลำดับ ส่งเสริมการ
รวมตัว เชื่อมโยงขยายเครือข่าย เพื่อสร้างฐานการผลิตและการตลาดที่เข้มแข็ง

4.3 พัฒนาบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการฝึกอบรม พัฒนาทักษะด้าน
การผลิต การจัดการ และการตลาด โดยสร้างตัวอย่างที่ได้มาตรฐานเพื่อการเรียนรู้ ส่งเสริม
SMEs ให้มีระบบการจัดการที่ดี มีการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจการ สนับสนุนการ

วิจัยตลาดของสินค้าและบริการที่เชื่อมโยงกับความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น นวดไทย สปา อาหาร เกษตรปลอดสารพิษ ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา

4.4 สนับสนุนและบูรณาการนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายการเสริมสร้างการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย อาหารปลอดภัย การส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน การลดสารเคมีการเกษตร รวมทั้งกำหนดจุดยืนที่ชัดเจนในประเด็นที่อาจมีข้อขัดแย้งเชิงนโยบายในอนาคต

5. พัฒนาขีดความสามารถและสร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรชีวภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตำบลนางพญา

การยกระดับการผลิตชุมชนเพื่อการแข่งขัน ดำเนินการเมื่อชุมชนตำบลนางพญา มีความเข้มแข็ง มีความพร้อมในด้านพื้นฐานองค์ความรู้ที่เป็นระบบ และสามารถดูแลปกป้องฐานทรัพยากรได้อย่างเข้มแข็งแล้ว ซึ่งจะต้องคำนึงถึงศักยภาพและความพร้อม ของชุมชนตำบลนางพญาอย่างรอบคอบ เพื่อเริ่มสร้างนวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยกระดับให้สูงขึ้น มีองค์ความรู้ของตนเองอย่างเพียงพอแล้วจึงยกระดับสู่การพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพเพื่อการค้าในขั้นต่อไป

5.1 สร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรชีวภาพที่มีการสะสมองค์ความรู้เพียงพอ พัฒนาจากฐานความต้องการตอบสนองตลาดที่กำลังขยายตัว เช่น นวัตกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตภาพเกษตรอินทรีย์ อาหารสุขภาพ สมุนไพร โดยใช้ระดับเทคโนโลยีที่เหมาะสมเชื่อมโยงกับศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนตำบลนางพญาจากฐานความเข้มแข็งภายในท้องถิ่น

5.2 ยกมาตรฐานความปลอดภัยของอาหาร สมุนไพร และผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ให้สอดคล้องกับการสร้างสังคมแห่งสุขภาพ สร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

5.3 ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายทางด้านการท่องเที่ยวชุมชน พัฒนาวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการรายย่อย และภาคธุรกิจในกลุ่มการผลิตสินค้าของที่ระลึกและบริการ ที่สามารถสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นได้เชื่อมโยงเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและขยายสู่ระดับจังหวัด ภูมิภาค และระดับประเทศ

5.4 สร้างค่านิยมและส่งเสริมภาพลักษณ์ของชุมชนตำบลนางพญา โดยใช้เรื่องธรรมชาติเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างกระแส เช่น จุดชมวิวนางพญาพ้อ วิถีธรรมชาติ อาหารปลอดภัย เพื่อเชื่อมโยงกับฐานเศรษฐกิจ ทรัพยากร ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย โดยส่งเสริมนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ ให้สนใจภูมิปัญญาไทยให้มากขึ้น เผยแพร่ข้อมูลความรู้ให้เกิดขึ้นทุกระดับของชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักรู้ต่อความหลากหลายทางชีวภาพชุมชน

จากหลักการสำคัญที่ใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ดังกล่าวจึงได้กำหนดกลยุทธ์ดังต่อไปนี้

1. กลยุทธ์เชิงรุก: การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1.1 ยกกระตือรือร้นการท่องเที่ยวของชุมชนสู่การท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

1.2 จัดทำข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชน แผนงาน โครงการและกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในระดับนโยบายเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

1.3 ยกกระตือรือร้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นสินค้าของฝากที่ระลึกของชุมชน กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

1.4 ยกกระตือรือร้นทางด้านประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวของชุมชนตำบลนางพญา

2. กลยุทธ์เชิงป้องกัน: การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

2.1 ประสานความร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน กรมป่าไม้ เขื่อนสิริกิติ์ กรมประมง ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุตรดิตถ์ แพร์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อพท. เพื่อการสร้างความร่วมมือและการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพอย่างบูรณาการ

2.2 กำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับในแหล่งท่องเที่ยวจุดต่าง ๆ ในชุมชน

2.3 ขยายเครือข่ายกลุ่มโฮมสเตย์ภายในชุมชนเพื่อเพิ่มจำนวนบ้านโฮมสเตย์ของตำบลนางพญา

2.4 ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น info graphic คลิปวิดีโอ เป็นต้น

2.5 ออกแบบและพัฒนาป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทาง ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน

3. กลยุทธ์เชิงแก้ไข: การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

3.1 พัฒนาทักษะองค์ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดนชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

3.2 พัฒนานักสื่อความหมายท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน มัคคุเทศก์น้อย นักเล่าเรื่องชุมชน ตำบลอาหารท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและความยั่งยืน

3.3 จัดทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน คู่มือท่องเที่ยว และโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

3.4 ประสานความร่วมมือสถานศึกษาในพื้นที่ค้นหาและพัฒนาเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

4. กลยุทธ์เชิงรับ: การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

4.1 จัดตั้งคณะกรรมการการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา เพื่อสร้างการรับรู้ความเข้าใจของคนในชุมชน เรื่องสถานการณ์การท่องเที่ยว การบริหารจัดการท่องเที่ยว การบริการให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว

4.2 สร้างขยายเครือข่ายกลุ่มบริการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น กลุ่มบ้านโฮมสเตย์ กลุ่มมัคคุเทศก์ชุมชน กลุ่มบริการรถโดยสาร กลุ่มการแสดง กลุ่มบริการอาหาร กลุ่มสินค้าของที่ระลึก เป็นต้น

4.3 ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแต่งกายพื้นบ้าน การรักษาวัดวัฒนธรรมภูมิปัญญาหมอมือเมือง ปลูกพืชสมุนไพร เป็นต้น

4.4 รวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มและโครงสร้างกลุ่ม เพื่อจดทะเบียนกลุ่มเพื่อให้รองรับจากหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ

แผนกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1. กลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว (Product Development)

กลยุทธ์ที่ 1.1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1. โครงการการพัฒนาจุดชมวิวกุญญาพ้อ ลานกางเต็นท์สันแปเมือง
2. โครงการปรับปรุงและพัฒนาเส้นทางสู่ยอดดอยกุญญาพ้อ
3. โครงการจัดสร้างแหล่งเรียนรู้ ความหลากหลายทางชีวภาพท้องถิ่น วิถี วัฒนธรรม

ชุมชน

4. โครงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวตำบลนางพญา
 5. โครงการจัดทำแผนที่และป้ายบอกทางแหล่งท่องเที่ยว ตำบลนางพญา
 กลยุทธ์ที่ 1.2 การพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเรียนรู้เรียนรู้
 บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1. โครงการเที่ยวนางพญา เทศกาลชมทะเลหมอกยอดดอยภูญาพ่อ
 2. โครงการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนรู้อาหารท้องถิ่นจาก
 ความหลากหลายทางชีวภาพ

3. โครงการปั่นจักรยานพิชิตยอดดอย เที่ยวสองเมือง อุตรดิตถ์-แพร่
 4. โครงการล่องเรือเที่ยวชุมชนเหนือ น้ำ บ้านห้วยตา
 5. โครงการสร้างฝายพอเพียง นกสีสายน้ำ ห้วยพญา
 กลยุทธ์ที่ 1.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ของฝากของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว
 บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

1. โครงการพัฒนาที่ระลึกจากความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนเพื่อส่งเสริม
 การท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา
 2. โครงการพัฒนาแปรรูปปลาเขื่อนสิริกิติ์ เพื่อเป็นสินค้าของฝากของที่ระลึกเพื่อ
 การท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา
 3. โครงการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่นสู่อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์
 4. โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ พื้นบ้านห้วยตา ตำบลนางพญา
 5. โครงการพัฒนาการแปรรูป ผลิตภัณฑ์จากความหลากหลายทางชีวภาพชุมชน
 ตำบลนางพญา

2. กลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างบูรณาการ (Management Development) บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

กลยุทธ์ที่ 2.1 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและปราชญ์ชุมชนในการให้บริการด้าน
 การท่องเที่ยว

1. โครงการพัฒนาศักยภาพมัคคุเทศก์และนักร้องความหมาย ความหลากหลาย
 ทางชีวภาพชุมชนตำบลนางพญา
 2. โครงการอบรมพัฒนา การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน องค์การบริหาร
 ส่วนตำบลนางพญา
 3. โครงการ การอบรมให้ความรู้ชุมชน ในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

4. โครงการพัฒนาผู้ประกอบการ ในการให้บริการนักท่องเที่ยว (ไฮเสดย์)

กลยุทธ์ที่ 2.2 การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริการ คู่มือการท่องเที่ยว การสื่อ
ความหมาย

1. โครงการการจัดทำคู่มือท่องเที่ยว บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพตำบล
นางพญา

2. โครงการจัดทำศูนย์ข้อมูลและบริการนักท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบล
นางพญา

3. โครงการจัดทำระบบข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทาง
ชีวภาพ

กลยุทธ์ที่ 2.3 การพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว

1. โครงการสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอ
ท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

2. โครงการจัดตั้งกลุ่มผู้ให้บริการการท่องเที่ยวชุมชนตำบลนางพญา

3. โครงการร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่านในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดย
ชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

**3. กลยุทธ์การพัฒนาทางการตลาด การท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความ
หลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ (Marketing
Development)**

กลยุทธ์ที่ 3.1 การส่งเสริมการตลาดเชิงรุก

1. โครงการจัดทำเพจการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลนางพญา

2. โครงการจัดทำปฏิทินกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทาง
ชีวภาพชุมชน ตำบลนางพญา

3. โครงการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทาง
ชีวภาพชุมชน ตำบลนางพญา

4. โครงการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายทาง
ชีวภาพชุมชน ตำบลนางพญา

5. จัดทำเว็บไซต์เพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว บนฐานความหลากหลาย
ทางชีวภาพชุมชน ตำบลนางพญา

อภิปรายผล

การศึกษาศักยภาพความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ศักยภาพความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ตำบลนางพญา ผู้วิจัยจำแนกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวัฒนธรรมและประเพณี
2. ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านสิ่งแวดล้อม
3. ความหลากหลายทางชีวภาพในด้าน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาสิ่งประดิษฐ์
4. ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านอาหาร
5. ความหลากหลายทางชีวภาพในด้านยาและการรักษาโรค

ตำบลนางพญา เป็นพื้นที่สังคมเกษตรกรรม มีวิถี แบบชนบทแบบดั้งเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากเดิมมากนักจึงเป็นที่พื้นที่มี ศิลปวัฒนธรรมตามบริบทของสังคมเกษตรกรรม ศักยภาพของความหลากหลายทางชีวภาพในด้านวัฒนธรรมและประเพณี ตำบลนางพญา พบว่า ประชาชนในพื้นที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี มีอัธยาศัยที่เป็นมิตร มีแหล่ง มีทรัพยากรการท่องเที่ยวหลากหลายทั้งที่เป็นแหล่งธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชุมชน มีแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมทางการท่องเที่ยวสามารถจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลนางพญาได้ และมีความพร้อมเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม การเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยวมีเส้นทางเข้าถึงที่สะดวกสบายมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงชุมชนมีความพร้อมในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมีปราชญ์ชาวบ้านที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว มีศูนย์เรียนรู้ ที่เป็นต้นแบบในพื้นที่หลายแหล่ง ทั้งนี้ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา เป็นพื้นที่เขตชนบทสังคมเกษตรกรรมผู้คนจึงมีจิตใจโอบอ้อมอารีเป็นเจ้าบ้านที่ดี มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ภูเขาสูง เป็นสันปันน้ำระหว่างจังหวัดอุตรดิตถ์-แพร่ ส่วนโอกาสในการพัฒนา พบว่า ชาวบ้านบางส่วนขาดความรู้ ความเข้าใจ การจัดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่ครอบคลุมทั้งตำบล องค์ความรู้บางส่วนไม่ได้ถ่ายทอดสู่เยาวชนในพื้นที่ ยังขาดป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจการวางแผนการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ไม่มีที่พัก สัมผัสวัฒนธรรมชนบทและวิถีชุมชน บางเส้นทางบางพื้นที่ขาดการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและขาดการทำการตลาด และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะชาวบ้านยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยว ไม่คุ้นกับการท่องเที่ยว ชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ กลุ่มผู้ท่องเที่ยว ผู้ผลิตหัตถกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็น

วัยสูงอายุเป็นการทำอาชีพเสริมจากการเกษตร ส่วนวัยรุ่นจะเรียนหนังสือต่างถิ่น และเข้าทำงานบริษัทเมื่อจบการศึกษา การติดต่อประสานความร่วมมือทำเฉพาะกลุ่มเครือญาติ และบุคคลที่สนิท การสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่นักท่องเที่ยวต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน หรือกิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับวิจัยของ Darsree (2014) พบว่า การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวควรให้ชุมชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Tawornsil (2009) ที่ระบุว่า ควรพัฒนาส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จังหวัดสระแก้วให้มีหลายรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประกอบศิริ ภักดีพินิจ (2545) ได้ทำการศึกษา ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา กรณีศึกษา ชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผลการศึกษา 1) ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮชุมชนมีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน 2 ด้าน คือ ด้านสื่อดึงดูดใจและการเข้าถึง ส่วนองค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวกยังจะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป 2) ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกว๊านพะเยาต้องการมากในด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัยและด้านการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ให้เกิดความสะดวกแต่มีความต้องการอยู่ในระดับปานกลางโครงสร้างพื้นฐานและด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว 3) แนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮผู้ศึกษาได้เสนอแนะแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านร่องไฮไว้ 6 แผนงาน คือ แผนงานการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, แผนงานการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน, แผนงานพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว, แผนงานการพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน, แผนงานรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว, แผนงานพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนสอดคล้องกับงานวิจัยของ Singsaktrakul and Sermkamdee (2013) พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวประกอบด้วย ด้านแหล่งท่องเที่ยวควรสร้าง จุดเด่นของพื้นที่โดยนำธรรมชาติมาเสนอเป็นจุดขายปรับปรุงความสะอาด และภูมิทัศน์ให้สวยงามและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยว และชาวบ้าน ด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว ควรจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก จัดทำสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและจัดเตรียมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นสำหรับการถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว ควรจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก จัดทำสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและจัดเตรียมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นสำหรับการถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวของ แหล่งท่องเที่ยว

กลยุทธ์การท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยขอสรุปศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 8 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม และมีความเป็นธรรมชาติดีที่ไม่มีมีการตัดแปลง ค่อนข้างมากประกอบด้วย ภูเขาพ้อ และเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ประกอบกับมีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในบางพื้นที่อย่างครบครัน หากแต่ในบางพื้นที่เส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังไม่สะดวกเท่าที่ควร และสาธารณูปโภคยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูการท่องเที่ยวมากนัก 2) ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีสภาพของเส้นทางการเดินทางที่สะดวกโดยเฉพาะเส้นทางหลักในการเดินทาง นอกจากนี้ยังสามารถเดินทางได้หลายเส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งสามารถเดินทางจากอีกจังหวัดหนึ่งเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวได้เลย แต่จุดอ่อน คือ เส้นทางในจังหวัดอุตรดิตถ์ไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีเส้นทางเป็นภูเขา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยวค่อนข้างนาน นอกจากนี้บางพื้นที่เส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังเป็นถนนลูกรัง ซึ่งคนขับรถต้องมีความชำนาญในการขับรถ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ยังมีจุดอ่อนบางพื้นที่บ้าง อาทิเช่น สัญญาณโทรศัพท์ไม่มี หรือระบบน้ำประปาในบางพื้นที่เข้าไม่ถึง เช่น ภูเขาพ้อ ตลอดจนห้องน้ำที่ให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนไม่เพียงพอ หรือบางฤดูกาลน้ำไม่เพียงพอในการใช้บริการ เป็นต้น 4) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ระบบการจัดการที่ดีจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ซึ่งคอยดูแลตั้งแต่การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การวางแผนการท่องเที่ยว การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการด้านความปลอดภัย การให้คำแนะนำและปรึกษาแก่นักท่องเที่ยว และการนำเที่ยว หากแต่ในบางพื้นที่ยังมีจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอในช่วงฤดูการท่องเที่ยว 5) ด้านสภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีลักษณะทางกายภาพที่สวยงาม ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนพืชและสัตว์ที่มีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวก็ล้วนแต่อุดมสมบูรณ์ยิ่ง สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะมีเจ้าหน้าที่อุทยานซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการดูแลรักษาพันธุ์ไม้ พืช และสัตว์เป็นผู้ควบคุมดูแล ทำให้ระบบนิเวศต่าง ๆ ไม่ถูกทำลาย 6) ด้านความมีชื่อเสียง แหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่ชอบการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เพราะทรัพยากร

แหล่งท่องเที่ยวยังอุดมสมบูรณ์ และบนยอดดอยของแหล่งท่องเที่ยวยังมีธรรมชาติที่สวยงามที่หาได้จากแหล่งอื่นไม่ได้ เช่น ลานสนบนภูผาฟ่อน นอกจากนั้นจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวยังมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี แสดงให้เห็นว่าได้รับความนิยมและมีชื่อเสียงเพิ่มมากยิ่งขึ้น

7) ด้านกิจกรรมและกระบวนการแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้มีกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่องในการเข้าค่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีวิทยากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากอุทยานแห่งชาติทำหน้าที่บรรยาย เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติให้กับเยาวชนและนักท่องเที่ยว 8) ด้านการมีส่วนร่วมแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยจัดประชุมร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ให้กับตนเอง ในการเป็นผู้ประกอบการ กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง นอกจากนี้ยังปลูกฝังให้เยาวชนให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นไกด์นำเที่ยวด้วย จากการสรุปประเด็นศักยภาพทั้ง 8 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวของตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีศักยภาพพร้อมที่เอื้อต่อการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างครบองค์ประกอบทั้ง 8 ประการ ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดการ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านความมีชื่อเสียง ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่ทั้งนี้ ประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาต่อไปได้แก่ การที่จะกำหนดวิธีการหรือรูปแบบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่ออันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมและการสำนึกรักบ้านเกิดตลอดจนมีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่ดีให้กับตำบลนางพญา และตำบลอื่นในจังหวัดอุตรดิตถ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Singtrakul and Sermkamdee (2013) พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ด้านแหล่งท่องเที่ยวควรสร้าง จุดเด่นของพื้นที่โดยนำธรรมชาติมาเสนอเป็นจุดขาย ปรับปรุงความสะดวก และภูมิทัศน์ให้สวยงามและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยว และชาวบ้าน ด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว ควรจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก จัดทำสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและจัดเตรียมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น สำหรับการถ่ายทอดความรู้ และเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว ควรจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก จัดทำสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและจัดเตรียมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นสำหรับการถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะข้อเสนอแนะเพื่อให้การดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์มีความยั่งยืน ดังนี้

1. การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของพื้นที่ ได้แก่ 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งกำกับและดูแล ควรดำเนินการให้ประชาชนหรือผู้ใช้ทรัพยากรปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด เพื่อรักษาสีเขียวและทรัพยากรของพื้นที่ให้คงสภาพไว้ได้อย่างยั่งยืน 2) อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสืบทอดทรัพยากรวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่กับชุมชน 3) รักษาสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม ให้มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น 4) ตั้งศูนย์ข้อมูลและศูนย์บริการเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ทำหน้าที่เชื่อมประสานกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ 5) มีระบบกลไกการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบการจัดการขยะ น้ำเสีย ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และจัดโซนต่าง ๆ 6) มีระบบการให้ความรู้ การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ และติดตามประเมินผลให้แก่ชุมชน ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้อง 7) มีระบบการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลที่สำคัญของพื้นที่ เช่น เอกสาร หนังสือ ข้อมูลบนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 8) มีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้ทั่วถึง 9) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตระเตรียมและส่งเสริมชุมชนให้ผลิตสินค้าและของชำร่วยให้แก่ นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ 10) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมาตรการ แผนงาน และแนวปฏิบัติที่ได้จากเวทีประชุม เป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 11) ให้ความสำคัญในการเข้าถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการสร้างเรื่องราว ของแหล่งท่องเที่ยว สร้างนวัตกรรมให้ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

2. สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน ด้านการพัฒนาและการเรียนรู้ การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ การจัดการองค์กรของชุมชนทั้ง 4 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้าง ด้านผู้นำ ด้านประชาชนและด้านการประเมินผล ควรมีการพัฒนาการจัดการองค์กรการวางแผน การบังคับบัญชาสั่งการประสานงานและการ ประเมินผล เพื่อเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงองค์กรให้เกิดการติดต่อประสานงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเพื่อเสริมศักยภาพขององค์กร

3. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ด้านสถานที่ที่พักและหมู่บ้าน ควรมีการปรับปรุงในด้านถนนหนทาง ความสะอาดกสบายในการ

เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนมีป้ายบอกทางตั้งแต่ถนนสายหลักจากจังหวัดอุดรดิตถ์ ปรับปรุงสถานที่ ภายในหมู่บ้านให้มีความสะอาดเรียบร้อยมีห้องน้ำ ห้องสุขาให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ โดยเฉพาะยอดดอยภูญาพ้อ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของตำบลนางพญาและที่สำคัญต้องมีความสวยงามสะอาดมีป้ายบอกทิศทางของบริเวณ

4. การระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวประสานงานกับ กระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องช่วยในการสนับสนุน งบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน สมาชิก กลุ่มต่าง ๆ โรงเรียนหรือส่วนราชการอื่น ๆ ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเป็นอย่างยิ่ง กิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เกิดในตำบลควรเน้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผน กิจกรรม โครงการต่าง ๆ รวมถึงการที่ชุมชนและส่วนราชการเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนเพื่อการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการโดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ชุมชนและผู้ประกอบการรู้กระบวนการอย่างง่ายในการรักษาสภาพแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ ให้ทุกคนได้ร่วมคิดระดมสมองให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน และทิศทางการพัฒนาตามแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลนางพญาที่เกิดจากศักยภาพในชุมชน

5. การปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่และผู้ประกอบการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน และลดพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน โดยให้มีการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน รู้จักการรักษาสภาพแวดล้อมและให้มีความห่วงใยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้ชุมชนรู้กระบวนการอย่างง่ายในการรักษาสิ่งแวดล้อมความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสม่ำเสมอเพื่อเก็บข้อมูลทางนิเวศวิทยา โดยการสร้างความตระหนักให้กับเด็กและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวและการเก็บข้อมูลและสร้างจิตสำนึก จัดคู่มือในการเรียนรู้ระบบนิเวศความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนตำบลนางพญา รวมไปถึงการต้อนรับและการให้บริการเพื่อพัฒนาให้เป็นพื้นที่การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมอุทยานแห่งชาติ. (2560). **ชื่อเรื่อง**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2559,
จาก <http://portal.dnp.go.th/Content/nationalpark?contentId=994>
- กัลยา วาณิชย์ปัญญา. (2549). **สถิติสำหรับงานวิจัย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงพลังงาน สำนักนโยบายและพลังงาน. (2554). **แผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2555–2558**. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2558,
จาก https://energy.go.th/2015/wp-content/uploads/2016/02/moen_plan_2555_2558_0.pdf
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2554). **การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2558, จาก <http://www.tat.or.th>.
- เขื่อนสิริกิติ์. (2560). **ประวัติเขื่อนสิริกิติ์ การพัฒนาชุมชนรอบเขื่อนสิริกิติ์**. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.sirikitdam.egat.com/index.php/dam/>
- โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. (2540). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (2540). **การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จุฬามาศ คำทอง. (2546). **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตที่ยั่งยืนของชุมชน**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2484). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2547). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยุติ ผลชวนปัญญา. (2543). **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน: กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชลิตา รินทร์พรหม, เปรมฤดี ชลิ่งวิเชียร และพิชาน พงศ์นุรักษ์. (2550). **การศึกษาความยั่งยืนของไฮมสเตย์ในอีสานใต้**. นครราชสีมา: วิทยาลัยนครราชสีมา.

- ดรุณี แก้วม่วง. (2552). **All tourism should be Sustainable Tourism**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- ธวัช นันตะเงิน. (2557). **ประวัติศาสตร์ท่าปลา**. กรุงเทพฯ: เทศบาลตำบลท่าปลา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2537). **แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนและเศรษฐกิจพอเพียง**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- นิพนธ์ เทียนบริหาร. (2490). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย**. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2558, จาก <https://www.stou.ac.th/stouonline/LOM/data/sec/Alternative/01-02-03.html>
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2543). **สถิติวิเคราะห์เพื่อการวิจัย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประกอบศิริ ภัคดีพินิจ. (2545). **ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา: กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประดิษฐ์ วงศ์สุวรรณ และประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2550). **การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรพอเพียงในอีสานใต้**. บุรีรัมย์: ม.ป.พ.
- ประเวศ วะสี. (2474). **วิถีไท: ทางรอดของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ปารวี ศรีอุบล. (2548). **ความคิดเห็นและพฤติกรรมในการซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยวในตลาดอินโดจีน จังหวัดมุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ บธ.ม., มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ปาริฉัตร อิงจะนิล. (2554). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบตลาดเก่า กรณีศึกษา ตลาดคลองสวน 100 ปี จังหวัดสมุทรปราการ**. วิทยานิพนธ์ บธ.ม., มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ, สาธิต ผลเจริญ และกมลรัตน์ สมใจ. (2550). **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้**. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- เปรมฤดี ชอบผล. (ม.ป.ป.). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- พงระภี ศรีสวัสดิ์, ประชุมพร รังสีวงศ์ และเจษฎาภรณ์ ยานพรหม. (2550). **การศึกษาทฤษฎีและศักยภาพการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนบนพื้นที่เกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ.
- พจนา สนวนศรี. (2546). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- ร่ำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2547). **หลักการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2560, จาก <http://lib.dtc.ac.th/article/tourism/0007.pdf>
- วาริษฐ์ มัชฌมบุรุษ. (2562). **ระบบการท่องเที่ยว**. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2561, จาก <http://www.tourismtaat.siam.edu/images/magazine/m14b1/07.taat.pdf>
- ศักดิ์ศิริ นันตะสุข, สมนึก ขวัญเมือง และอาวุธ ปะเมโท. (2550). **โครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สด ฐรมะโรหิต. (2451). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในประเทศไทย**. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2558, จาก <https://www.stou.ac.th/stouonline/LOM/data/sec/Alternative/01-02-03.html>
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2540). **โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2559, จาก <https://cbtyouth.wordpress.com/cbt-youth/cbt/>
- สมชาย ธรรมใจ และศิริวัฒน์ จันตะ. (2562). **วิถีไท-ยวนท่าปลาจากล้านนาตะวันออกสู่เมืองท่าเหนือ ใต้ร่มบารมีในหลวงรัชการที่ 9**. พิษณุโลก: กองทุนพัฒนาไฟฟ้า.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้. (2557). **ป่าลำน้ำน่านฝั่งขวา: ความหลากหลายทางชีวภาพของผืนป่าหลังสัมปทานทำไม้**. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้, สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้, กรมป่าไม้.
- สำนักอุทยานแห่งชาติ. (2560). **อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน**. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2560, จาก http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=1086

- สุจิตราภา พันธุ์วิไล และธีรเทพ ชนโมตรี. (2545). **ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุภา ศीलศร, วาริ เกิดดำ, บุญชิตา สังข์แก้ว, ศรัณย์ ธิติลักษณ์ และอัญชลี ถือทอง. (2545). **เอกสารประกอบการสอน การวิจัยทางธุรกิจ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ศูนย์การศึกษาตรุณพิทยา.
- เสนาะ ดิยาวี. (2543). **หลักการบริหาร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลนางพญา. (2560). **แผนพัฒนา 3 ปี 2561-2564**. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2561, จาก <http://www.nangpaya.go.th/>
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2543). **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร กระบวนทัศน์และนโยบาย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Archer, B. H. and Cooper, C. P. (1994). **The positive and negative impacts of tourism**. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Coltman, M. M. (1989). **Tourism Marketing**. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Cooper, P. and Boniface, G. (1994). **Tourism Principle and Practice**. London: Clays.
- Darsree, P. (2014). **A survey on the quality of ecological tourism sites in Pang Sida National Park, Srakaeo Province**. Retrieved 10 February 2017, from www.gstm.nida.ac.th/jitt/images/57_2-2.pdf.
- Jennings, G. R., Weiler, B. and Nickerson, N. (2006). **Mediating meaning: Perspectives on brokering quality tourism experiences**. Burlington, MA: Elsevier.
- Pearce, W. B. and Littlejohn, S. (1997). **Moral conflict: When social Worlds Collide**. California: Sage.
- Perreault, W. D., Dorden, D. K. and Dordon, W. R. (1979). A Psychological Classification of Vacation Life-styles. **Journal of Leisure Research**, 9(1), 208-224.
- Singsaktrakul, P. and Sermkarndee, P. (2013). The Study of Potentiality and Conservation Tourism Development Approach of Baan Thung-Maprang, Kuan Doan District and Baan Ton-Panan, Kuan Kalong District in Satun Province. **Suddhiparitad Journal**, 27(83), 97-112.

Tawornsil, T. (2009). **Guidelines for developing tourism in Srakaew Province.**

Master Thesis, M.Sc., Chulalongkorn University, Bangkok.

UNEP. (1995). **Global Biodiversity Assessment.** UK: Cambridge University Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐาน
ความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน
บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด 4 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานความหลากหลาย
ทางชีวภาพ ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย X ลงใน ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1. เพศ

1. ชาย

2. หญิง

2. อายุ

1. 18-24 ปี

2. 25-34 ปี

3. 35-44 ปี

4. 45-54 ปี

5. 55 ปี ขึ้นไป

3. สถานภาพ

1. โสด

2. สมรส

4. การศึกษา

1. มัธยมศึกษา

2. อนุปริญญาตรี

3. ปริญญาตรี

4. สูงกว่าปริญญาตรี

5. อาชีพ

☐ 1. เกษตรกร	☐ 2. รับจ้าง
☐ 3. ค้าขาย	☐ 4. พนักงานเอกชน
☐ 5. พนักงานรัฐวิสาหกิจ	☐ 6. รับราชการ
☐ 7. นักเรียน/นักศึกษา	☐ 8. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

6. รายได้ต่อเดือน

☐ 1. ต่ำกว่า 5,000 บาท	☐ 2. 5,001–10,000 บาท
☐ 3. 10,001–15,000 บาท	☐ 4. 15,001–20,000 บาท
☐ 5. 20,001–25,000 บาท	☐ 6. มากกว่า 25,000 บาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย X ลงใน ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1. ลักษณะการเดินทาง

☐ 1. คนเดียว	☐ 2. ครอบครัว
☐ 3. กลุ่มเพื่อน	☐ 4. บริษัททัวร์
☐ 5. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....	

2. ยานพาหนะในการเดินทางท่องเที่ยว

☐ 1. รถยนต์ส่วนตัว	☐ 2. รถเช่า/รถตู้
☐ 3. รถโดยสารประจำทาง	☐ 4. รถยนต์บริษัทนำเที่ยว
☐ 5. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....	

3. วัตถุประสงค์ของการเดินทางมาท่องเที่ยวครั้งนี้

☐ 1. ท่องเที่ยว/พักผ่อน	☐ 2. เยี่ยมญาติ/เพื่อน
☐ 3. ติดต่อธุรกิจ/ทำงาน	☐ 4. ประชุม/สัมมนา
☐ 5. การศึกษา/การกีฬา	☐ 6. เป็นทางผ่านในการเดินทาง
☐ 7. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....	

4. ท่านเคยเดินทางมาท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์หรือไม่
1. เคย 2. ไม่เคย
5. ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
1. ไปเช้า-เย็นกลับ 2. 1 วัน
3. 2-3 วัน 4. 4-5 วัน
5. มากกว่า 5 วัน 6. ไม่แน่ใจ
6. ท่านเคยทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ จากสื่อใดบ้าง
1. โทรทัศน์/วิทยุ 2. หนังสือพิมพ์/นิตยสาร
3. อินเทอร์เน็ต 4. แผ่นพับ
5. เพื่อน/ญาติ 6. ไม่เคยทราบ
7. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
7. ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวครั้งนี้
1. ต่ำกว่า 1,000 บาท 2. 1,001-1,500 บาท
3. 1,501-2,000 บาท 4. 2,001-2,500 บาท
5. 2,501-3,000 บาท 6. มากกว่า 3,001 บาท
8. หากมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวประเภทใดที่ท่านต้องการไปท่องเที่ยวมากที่สุด
1. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 2. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
4. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี 5. แหล่งท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตท้องถิ่น
6. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลนางพญา
อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ด้านพื้นที่					
1.1 ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติและ/หรือสภาพดั้งเดิม					
1.2 มีคุณค่าหรือเอกลักษณ์พิเศษเชิงการท่องเที่ยว					
1.3 มีคุณค่าเชิงวิชาการและการศึกษา					
1.4 ความกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อม					
1.5 มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน					
1.6 มีความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี					
1.7 มีความงดงามด้านศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรม ประเพณี					
2. ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว					
2.1 สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้เหมาะสมทุกฤดูกาล					
2.2 ความปลอดภัยในการเดินทาง สะดวกสบาย					
2.3 คุณภาพของถนนและเส้นทางใช้ได้ตลอดปี					
2.4 มีป้ายบอกเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว					

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก					
3.1 มีป้ายอธิบายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว					
3.2 มีสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเพียงพอ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ห้องน้ำ ลานจอดรถ					
3.3 ให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน					
3.4 มีเจ้าหน้าที่ดูแลเพียงพอ และดูแลทั่วถึง					
3.5 การติดตั้งป้าย สัญญาณเตือนภัยอย่างเหมาะสม					
3.6 มีอุปกรณ์และเครื่องมือบรรเทาสาธารณภัย					
4. ด้านการจัดการ					
4.1 การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว					
4.2 มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว					
4.3 การจัดเตรียมเอกสารเผยแพร่					
4.4 มีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรเพื่อดูแลการท่องเที่ยว					
4.5 มีกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น					
4.6 มีการกำหนดระเบียบข้อห้ามในการท่องเที่ยวในพื้นที่					

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
5. ด้านสภาพแวดล้อม					
5.1 ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน					
5.2 มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ					
5.3 มีทัศนียภาพที่สวยงาม					
5.4 มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี					
5.5 การจัดการขยะมูลฝอย มีอุปกรณ์รองรับขยะเพียงพอ และเหมาะสม					
6. ด้านความมีชื่อเสียง					
6.1 ความสมบูรณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว					
6.2 ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติและ/หรือสภาพดั้งเดิม					
6.3 มีคุณค่าหรือเอกลักษณ์พิเศษเชิงการท่องเที่ยว					
6.4 มีคุณค่าเชิงวิชาการและการศึกษา					
6.5 ความกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมหรือสิ่งแวดล้อม					
6.6 แหล่งท่องเที่ยวมีความดึงดูดใจ					
7. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ					
7.1 เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ด้วยความยินดี					
7.2 การได้ร่วมทำกิจกรรม เช่น การเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ชมวิถีชีวิตชุมชน ล่องแก่ง ชมศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น					
7.3 กิจกรรมท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว					

เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
8. ด้านการมีส่วนร่วม					
8.1 ชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว					
8.2 มีการริเริ่มจัดกิจกรรมนันทนาการและให้บริการนักท่องเที่ยว					
8.3 ชุมชนมีความผูกพันต่อท้องถิ่นและมีความยินดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว					
8.4 นักท่องเที่ยวมีความพอใจในมิตรไมตรีจากชุมชนท้องถิ่น					

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข ปรากฏซ์ท้องถิ่น (หมอยา)

ผลการสืบค้นชนิดพืชสมุนไพรจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและปรากฏซ์ท้องถิ่น (หมอยา) ที่มีความรู้ด้านสมุนไพร และให้ปรากฏซ์ท้องถิ่นอ่านตำรายาโบราณจากโบราณให้ฟัง จำนวน 10 ท่าน

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	อายุ (ปี)	ที่อยู่
1	นายหน อินจร	65	29 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
2	นางแก้ว อินจร	60	24 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
3	นายไม้ อินจร	51	30 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
4	นายหนู สิทธิใจ	74	3 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
5	นายสังวาล มูลเป็ง	64	10/1 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
6	นายแหยม มูลเป็ง	74	10 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
7	นายถา จินดาเม็ด	80	16 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
8	นายชวน สิงขาลา	46	35 หมู่ 2 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
9	นายหมื่น อินทจันทร์	73	8 หมู่ 1 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
10	นายสน อินปาจร	69	8 หมู่ 1 ตำบลนางพญา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาคผนวก ค ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนิดสมุนไพร

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนิดสมุนไพรและการนำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพรไปใช้รักษาโรค โดยจำแนกออกได้ 78 ชนิด ดังนี้

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
1	กลอย	เหง้า	นำหัวสดมาหั่นเป็นชิ้น ๆ นำมาแช่น้ำครึ่งวัน แก่น้ำกัดเท้า และเกิดอาการอักเสบที่เท้า อาการคันบริเวณก้นเท้า นำเท้าแช่ค้างไว้ประมาณ 5 นาที
2	กะทือ	ใบ, เหง้า	ต้มกับน้ำดื่ม ขับเลือดสตรีกำลังคลอดลูกใหม่ ขับลม บำรุงธาตุ เหง้าสดผิงไฟพอหมาด ๆ แล้วนำมาฝนกับน้ำปูนใสใช้ต้มแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด ขับลม ขับปัสสาวะ แก้ไข้
3	กระชาย	เหง้า	ใช้ตากแห้งต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืดเฟ้อ แก้โรคปากเท้าเปื่อย ขับปัสสาวะ รักษาโรคบิด ขับระดูขาว
4	กระชายดำ	เหง้า	ใช้รากเหง้าดองกับสุราขาว หรือนำไปตากแห้งแล้วบดเป็นผงใช้ผสมกับน้ำรับประทาน หรือนำไปตากแห้งแล้วบดให้เป็นผงผสมกับน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนขนาดประมาณเท่าเม็ดพุทรารับประทานทุกวันเป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้กระชุ่มกระชวย ขับลม แก้บิด แก้ท้องอืด แก้โรคกระเพาะ
5	กระถิน	เปลือก, ราก, ใบ, ยอด, ฝัก	ต้มน้ำดื่ม แก้บิด สมานแผล ใช้ต้มน้ำดื่ม ขับระดูขาว แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน ใบ, ฝักอ่อนหรือยอดอ่อน ชาวบ้านนำมากินเป็นอาหาร
6	กระท้อน	ราก	เอารากต้มน้ำดื่ม ดับร้อนใน ถอนพิษไข้ แก้บิด ทำให้กล้ามเนื้อคลายตัว ช่วยขับลม แก้บวม
7	กระเพรา	ใบ	ใช้ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับลม ปวดท้อง ท้องเสีย แก้อาเจียน แก้คลื่นไส้ อาเจียน ท้องขึ้น จุกเสียดในท้อง

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
8	กฤษช่ายฝรั่ง	เมล็ด, ใบ	เมล็ดใช้เป็นสมุนไพรประกอบยารักษาโรคกระเพาะอาหารและแก้ท้องเสีย ใบกินสดช่วยบรรเทาอาการเจ็บคอเนื่องจากเป็นหวัด
9	กล้วยแช่	หัว, ผล	นำหัวปลีมากินสดหรือนำมาแกง และผลนำมายำ กินรักษาอาการท้องเสีย กินผลสุกเป็นยาระบายท้อง
10	กล้วยน้ำว้า	ผล	นำผลดิบฝานตากทำให้แห้ง บดเป็นผงชงน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย ท้องอืด ท้องเฟ้อ
11	ช่อย	เปลือก, ราก	เปลือกไม้ใช้ต้มน้ำดื่ม แก้บิด แก้ท้องเสีย แก้ไข้ เป็นยาบำรุงหัวใจ
12	ข้าวเย็นเหนือ	แก่น	นำหัวห้อยข้าวเย็น ข้าวเปลือกข้าวเจ้า รากเตย รากมะเฟือง หัวจุกสับปะรด นำไปต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับปัสสาวะ แก้เส้นเอ็นพิการ
13	ชิง	เหง้า	ใช้เหง้าชิงแก่สดหรือแห้ง ชิงสดขนาดเท่าหัวแม่มือ ทูบให้แตก ต้มกับน้ำดื่ม แก้อาเจียน แก้ท้องขึ้น ท้องอืดเฟ้อ ขับลม เจริญอาหาร
14	ขี้เหล็ก	ใบ, ราก	ใช้ใบแห้งต้มน้ำหรือเอาน้ำดื่มรักษาโรคบิด โรคเบาหวาน แก่ร้อนใน กษารโรคเหน็บชา ลดความดันโลหิตสูง รักษาอาการนอนไม่หลับ รากต้มน้ำดื่ม รักษาไข้ โรคเหน็บชา แก้ฟกช้ำ แก้ไข้บำรุงธาตุ ใช้ผิสดำแดง
15	ขนุน	เนื้อไม้, เมล็ด, ผล	แก่นและเนื้อไม้ต้มน้ำดื่มแก้กามโรค เมล็ดขับน้ำนมในสตรี ต้มให้สุกใช้กิน ผลอ่อนรักษาอาการท้องเสีย ต้มให้สุกใช้กิน

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
16	คูน	ใบ, เปลือก, ราก	ใบต้มน้ำดื่มใส่เกลือเล็กน้อย ดื่มห่อนนอนหรือ ตอนก่อนอาหารเช้าครั้งเดียว ขับพยาธิ ระบายท้อง แก้ฝี ผื่นคันตามร่างกาย เปลือกไม้ต้มน้ำดื่ม ถอนพิษเบื่อ แก้ท้องร่วง สมานแผล รากต้มน้ำ ดื่มเป็นยาระบายท้อง รักษาซึ้กกลาก
17	แคแดง	ใบ, เปลือก, ราก	ใบตำให้ละเอียดหยดน้ำสะอาดใส่เล็กน้อยแก้ฟก แก้ช้ำ เปลือกฝนรับประทานหรือต้มน้ำดื่ม แก้โรคบิดมีตัว แก้มูกเลือด แก้ท้องเดินท้องร่วง
18	จิว	ใบ, เปลือก	ใบตำเป็นผงทาแก้ฟกช้ำ เปลือกไม้ต้มน้ำดื่มแก้ ลงท้อง ฝีเปื่อยพัง แก้โรคไต แก้พยาธิ รากต้มน้ำ น้ำดื่มขับปัสสาวะ แก้พิษทุกชนิดกัด
19	จอก	ใบ	ใบนำมาตากแห้งต้มน้ำดื่ม ใช้เป็นยาแก้หัด ผื่น หรือมีน้ำเหลือง แก้บวมช้ำ ขับปัสสาวะ
20	จะข่าน	เถา	นำเถาไปดองเหล้าผสมกับเหล้าได้ไม่รู้ลุ่มและพญา เสือโคร่ง ดื่มน้ำรุกรำลั่ง แก้ไข้เจ็บคอ แก้ไอ หรือ ชาวบ้านนำมาแกงแตกต่าง ๆ หรือกินสด ๆ
21	ชะอม	ราก	รากใช้ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับลมในลำไส้

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
22	ชุมเห็ดเทศ	ใบ, ฝัก	ใบใช้ตำพอกหยดน้ำสะอาดใส่ชนิดหน้อยทาบริเวณที่เป็นกลาก เกื้อน ฝีและแผลพุพอง ฝักอ่อนใช้ต้มกินเป็นยาระบาย ยาถ่ายพยาธิลำไส้ ใบแห้งบดเป็นผงปั้นกับน้ำผึ้งเป็นลูกกลอนขนาดเท่าปลายนิ้วก้อยรับประทานครั้งละ 3 เม็ด ก่อนนอนหรือเมื่อมีอาการท้องผูก
23	ตีปสี	ใบ, ผล	ใบและผลต้มกับน้ำดื่ม บำรุงธาตุ แก้จุกเสียด ท้องอืดท้องเฟ้อและปวดท้อง แก้อาการคลื่นไส้ แก้ไอ ผลแก้ตากแห้งฝนกับน้ำมะนาวใส่เกลือเล็กน้อย เป็นยาขับลม บำรุงธาตุ แก้อาการเสียด แก้ไอ
24	โตไม้รัฐล้ม	ต้น	ทั้งต้นต้มกับน้ำดื่ม แก้ไอ แก้กษัย บำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ แก้กามโรค แก้อักเสบ เหน็บชา
25	ตะขบฝรั่ง	เปลือก	ต้นใช้ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาระบาย แก้อาการปวดหัว ปวดเกร็งในทางเดินอาหาร
26	ตะขาบปิน	ใบ	ใบตำให้ละเอียดหยดน้ำใส่ชนิดหน้อย ใช้รักษาแผลแมลงสัตว์กัดต่อย พอกบริเวณที่ถูกกัด
27	ตะไคร้	เหง้า, ลำต้น	ใช้ส่วนของเหง้าและลำต้นแก้ต้มกับน้ำใช้ดื่มแก้ อาเจียน ท้องอืดท้องเฟ้อ โรคนี้ว เหง้าและลำต้น แก้ใช้เป็นส่วประกอบของอาหารให้กลิ่นหอม มีสรรพคุณทางยา เช่น บำรุงธาตุ แก้อาการทางเดิน ปัสสาวะ ขับลมในลำไส้ทำให้เจริญอาหาร แก้อาการ ทืด แก้อหิวาตกโรค บำรุงสมอง

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
28	ตำลึง	ใบ	ใบตำลึงสด 2-20 ใบ ตำให้ละเอียดผสมกับน้ำ คั้นเอาน้ำ ทาบริเวณที่เป็นจนกว่าจะหายอาการ อักเสบเนื่องมาจากแมลงกัดต่อยและพิษมีพิษ ใช้ใบ หรือรากสดตำพอกบริเวณที่เป็นแกงสุวัด แผล อักเสบ ลดอาการคัน
29	ทองพันชั่ง	ใบ	ใบสดใช้ตำละเอียด พอกบริเวณที่เป็นกลากเกลื้อน รากต้มกับน้ำดื่มดับพิษไข้ รากบดละเอียดผสมน้ำ มะขามและน้ำมะนาว รักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน เรื้อรัง
30	โทงเทง	ต้น, ราก	ทั้งต้นต้มกับน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ปวดศีรษะ ปวดท้อง ขับปัสสาวะ ใช้รากต้มกับน้ำรับประทาน ยาขับ พยาธิ รักษาโรคเบาหวาน
31	น้อยหน่า	ใบ	นำใบน้อยหน่าประมาณ 3-4 ใบ มาบดหรือตำให้ ละเอียด แล้วคลุกกับเหล้า 28 ดีกรี คลุกเคล้ากัน จนได้กลิ่นน้อยหน่าแล้วนำมาทาหัวให้ทั่ว เอาผ้า คลุมไว้สัก 10-30 นาที และเอาผ้าออกใช้หวีสาง หากก็ตกลงมาทันที นำใบน้อยหน่า 7-8 ใบ มาตำ ให้ละเอียดใช้พอกแก้กลากเกลื้อน
32	บุก	หัว, ราก	หัวเป็นยาบำรุงธาตุขับลม แก้บิด บำรุงกำลัง ขับเสมหะ ใช้พอกฝี
33	บัวบก	ใบ	ใช้ใบสด 1 กำมือ ล้างให้สะอาด ตำละเอียด คั้นเอา น้ำทาบริเวณแผลบ้อย ๆ ใช้กากพอกด้วยก็ได้ เป็นยารักษาภายนอกรักษาแผลเปื่อย แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ใบสดคั้นเอาน้ำดื่มสุกปรุงรส

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
34	ใบหนาด	ใบ, ราก	ใบใช้ใบสดตำพอกแก้กลาก แก้บวม แผลฟกช้ำ รากใช้ต้มกับน้ำดื่ม ขับลม ทำให้การไหลเวียนของเลือดดีขึ้น ขับถ่ายของเสีย ท้องร่วง แก้ปวดเมื่อยหลังคลอด
35	เปล้า ตองแตก	ใบ, ราก, ต้น	ใบต้มกับน้ำดื่มช่วยขับเหงื่อ เป็นยาถ่าย รักษาโรคหืด รากต้มกับน้ำช่วยขับปัสสาวะเป็นยาถ่าย ขับลม ขับเสมหะ แก้บวมน้ำ แก้ดิซ่าน แก้มีาม อักเสบและรักษาโรคโลหิตจาง ทั้งต้นต้มน้ำอาบ สำหรับผู้หญิงหลังคลอดช่วงอยู่ไฟ
36	เปล้าน้อย	ใบ	ใบอ่อนตากแห้งบดละเอียด ต้มหรือชงน้ำดื่มใช้บำรุงธาตุ แก้โรคกระเพาะ
37	เปล้าเลือด	เปลือก, ใบ	เปลือกและใบต้มน้ำดื่ม แก้ไข้มาลาเรีย ใบตำคั้นน้ำทาห้ามเลือด รักษาแผลสด แก้ผื่นคัน
38	เปล้าใหญ่	ใบ, เปลือก	ใบแก้ท้องเสีย บำรุงโลหิตเป็นยาบำรุงธาตุ แก้คันตามตัว แก้ลมจุกเสียด เป็นยาบำรุงกำลัง รากต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง ถ่ายเป็นมูกเลือด ใบต้มน้ำอาบ แก้ผื่นคัน แก่นต้มน้ำดื่มแก้ลมอันผูกพันก้อนให้กระจาย เป็นยาขับพยาธิไส้เดือน เมล็ดกินเป็นยาถ่าย เปลือกต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ปวดข้อและปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ
39	ผักกูดขาว	ยอด	นำยอดมาลวกต้มน้ำพริก ช่วยในการระบาย ท้องทั้งต้นต้มน้ำหรือนำมาแช่น้ำครึ่งวัน เอามาอาบ เป็นยาแก้โรคผิวหนังผื่นคันตามร่างกาย

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
40	ผักคอกอ่อน	ทั้งต้น	ทุกส่วนของต้นใช้ต้มกับน้ำดื่ม ช่วยแก้ท้องเสีย ระบายท้องอ่อน ๆ ชาวบ้านนำมาต้มจิ้มน้ำพริก รับประทาน
41	ผักแครด	ทั้งต้น	ทั้งต้นนำมาปรุงเป็นยาแก้โรคไขข้ออักเสบ หรือคั้นเอาน้ำเป็นยาหยอดหูแก้เจ็บหู หรือเอามาตำเป็นยาพอกหัวแก้ปวด พอกขาบริเวณปวด
42	ผักชีฝรั่ง	ทั้งต้น	ทั้งต้นใช้ต้มน้ำดื่มรักษาโรคเหน็บชา ขับเหงื่อ แก้น้ำเหลืองเสีย แก้ไข้ ใบใช้กินสด แก้วร้อนใน บำรุงกำลัง
43	ผักปลังขาว	ใบ	ใช้ใบแกสลดตำให้ละเอียด หยอดน้ำสะอาดใส่เล็กน้อย ใช้ทาแก้กลาก เกื้อน บรรเทาอาการผื่นคัน
44	ผักไผ่	ใบ, ราก	ใบรับประทานสดช่วยขับลม ช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ รากต้มน้ำดื่ม ใช้แก้ริดสีดวง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกายและข้อกระดูก รักษาหิด ไข้
45	ผักเลี้ยว	ใบ, ราก	ใบอ่อนต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ ปัสสาวะขัด รากใช้ต้มน้ำดื่มเป็นยาขับลม รักษาอาการไข้ ระบาย
46	ผักหนาม	เหง้า	เหง้าแห้งต้มน้ำดื่มหรือฝนกับน้ำแก้ไอ ขับเสมหะ แก้ก้นเนื่องจากพิษหัด เหือด ลุกใส ตำแดง และถอนพิษ ใบอ่อน ยอดอ่อนใช้ตากแห้งต้มน้ำดื่ม หรือต้มจิ้มกับน้ำพริกเป็นยาขับลม แก้ไอ

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
47	ผักไห่	ยอด, ผล	นำยอดอ่อนและผลต้มหรือลวกหรือกินกับน้ำพริก แก้อาการร้อนใน รักษาอาการอ่อนเพลีย นอนไม่ หลับ เป็นยาแก้ไข้
48	เผือก	ใบ, ต้น	น้ำจากก้านใบเป็นยาห้ามเลือด น้ำจากลำต้นใต้ดิน ใช้แก้พิษแมลงป่อง ลำต้นใช้พอกแผล
49	ฟอนทอง	ต้น	ทั้งต้นต้มน้ำดื่ม แก้อาเจียนเป็นเลือด แก้ถ่าย เป็นเลือด แก้ไอเป็นเลือด แก้ตกเลือด แก้เลือด กำเดาไหล แก้ตีชาน ขับปัสสาวะ ต้นตำพอกหรือ ทาแก้ผ้า ผดผื่นคัน แผลเรื้อรัง ห้ามเลือด ชาวบ้านใช้ต้มหรือลวกจิ้มกับน้ำพริก
50	ฝรั่ง	ใบ	ใบใส่แผลสด ใช้ใบ 2-3 ใบ เคี้ยว ๆ ระวังกลืนปาก แก้ฝี เป็นยาล้างแผล ดูดหนองและถอนพิษ บาดแผล แก้เหงือกบวม แก้พิษเรื้อรัง แก้ท้องเสีย ท้องเดิน ใช้ใบสดล้างน้ำให้สะอาดพอกแผลที่มี เลือดออกเลือดจะหยุด
51	พริกไทย	ผล	ผลแห้งป่นผสมในอาหารใช้กิน เป็นยาขับลม ขับเหงื่อ บำรุงธาตุ แก้อาการท้องอืดเพื่อ
52	พลู	ใบ	ใบพลูใช้ในการรักษาอาการช้ำบวม อาการปวด ท้อง อาการไอเจ็บคอและขับเสมหะ รักษาอาการ ผื่นคัน
53	ไพล	เหง้า	เหง้าบดเป็นผง เป็นยาขับลม แก้หืด แก้บวมเคล็ด ยอก เส้นตึง เหน็บชา เหง้าแก่ฝนใช้ทาตรงบริเวณ ที่มีอาการ แก้บวม เคล็ดยอก เส้นตึง เหน็บชา

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
54	พลับพลึง	ใบ, เมล็ด, ราก	ใบเผาไฟพอบวมมาประคบอาการปวดเมื่อย กล้ามเนื้ออักเสบ คลายเส้น แก้อาการฟกช้ำปวด บวม เมล็ดสามารถขับเลือดประจำเดือนให้ออกมา ให้หมดได้ รากสามารถนำมาตำแล้วพอกแผลก็ได้
55	เพกา	ฝัก, ราก	ฝักอ่อนต้มหรือย่างให้สุกใช้กิน ช่วยขับลม ขับเสมหะ ช่วยเจริญอาหาร ฝักอ่อนใช้ปรุงอาหาร จิ้มกับน้ำพริก รากต้มกับน้ำดื่ม แก้ท้องร่วง แก้บิด
56	ฟ้าทะลายโจร	ต้น	ใช้ทั้งต้นหรือส่วนทั้ง 5 ของฟ้าทะลายโจรผึ่งลมให้ แห้ง หั่นชิ้นเล็ก ๆ ประมาณ 1 กำมือ ต้มกับน้ำดื่ม ได้ตลอด แก้ท้องเสีย ท้องเดิน เป็นบิดมีไข้ แก้ไข้ เป็นหวัด ปวดหัวตัวร้อน ไอ เจ็บคอ คออักเสบ ขับ เสมหะ
57	ผักทอง	เมล็ด	ใช้เมล็ดผักทองกินเนื้อในเมล็ด ถ่ายพยาธิลำไส้ เหมาะกับการถ่ายพยาธิตัวดี แก้อาการกระเพาะ ปัสสาวะอักเสบ แก้ปัสสาวะขัด
58	มะเกลือ	ผล, ราก	ผลสดโตเต็มที่และเขียวจัดตำใส่กะทิ คั้นเอาแต่ น้ำกะทิ ช่วยกลบรสฝืน ควรรับประทานขณะ ท้องว่าง ถ้า 3 ชั่วโมงแล้วยังไม่ถ่าย ใช้ยาระบาย เช่น ดีเกลือ 2 ช้อนโต๊ะ ละลายน้ำดื่มตามลงไปใช้ เป็นยาถ่ายพยาธิกำจัดตัวดีหรือไล่เดือนตัวกลม พยาธิปากขอ พยาธิเข็มหมุด รากฝนกับน้ำซาวข้าว รับประทานแก้ไอเจียน แก้ลม

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
59	มะเขือพวง	ใบ, ราก	ใบใช้ตำพอกที่เกิดแผลสด ห้ามเลือด แก้ฝีบวม มีหนอง รากใช้ต้มกับน้ำดื่ม แก้ไข้ ขับเสมหะ ผลนำมาลวกหรือทำเป็นอาหารอื่น ๆ เป็นสมุนไพร ช่วยขับปัสสาวะ ช่วยเจริญอาหาร และช่วยย่อยอาหาร ชาวบ้านนำมาลวกจิ้มน้ำพริก
60	มะเดื่อหอม	เปลือก, ราก	เปลือกต้มกับน้ำดื่ม แก้ท้องร่วง รากต้มกับน้ำดื่ม เป็นยาแก้ไข้ แก้ไข้พิษทุกชนิด
61	มะเฟือง	ราก	ต้มน้ำดื่มเป็นยาดับพิษร้อน แก้ไข้ ถอนพิษไข้ ทำให้หยุดอาเจียน
62	มะยม	เปลือก	นำเปลือกสด ๆ ของลำต้นมาต้มน้ำดื่มรับประทาน แก้ไข้ทับระดู รากต้มน้ำดื่มแก้หอบหืด แก้ปวดศีรษะ แก้ไอ
63	มะระขี้นก	ผล, ใบ	ผลอ่อนนำมาลวกจิ้มกับน้ำพริก เป็นยาช่วยเจริญอาหาร บำรุงร่างกาย แก้โรคลม ช่วยระบาย ทั้งต้น ต้มกับน้ำดื่มแก้ไอเป็นเลือด บำรุงถุงน้ำดี ขับพยาธิ กินผลดิบแก้โรคตับอักเสบ ปวดหัวเข่า ม้ามอักเสบ แก้ไข้ แก้ริดสีดวง แก้แผลอักเสบ บำรุงธาตุ สมานแผล นำรากมาต้มน้ำดื่มจนกว่าจะดีขึ้น ใช้ใบสดและผลดิบสดตำให้ละเอียดแล้วคั้นเอาแต่น้ำดื่ม แก้จุกเสียด แน่นท้องและขับลมบำรุงธาตุ
64	มะรุม	เปลือก, ราก	เปลือกต้นต้มกับน้ำดื่ม รับประทานเป็นยาขับลมในลำไส้ รากใช้ต้มกับน้ำดื่มแก้บวม บำรุงธาตุไฟ แก้ปวด อักเสบ
65	มะละกอ	ต้น, ราก	ต้นอ่อนแห้งต้มกับน้ำดื่ม แก้ขับระดูขาว ยางต้นแก้หูดตาปลา ใบเผาพอหมาด ๆ นำไปจิ้มน้ำพริก ช่วยบำรุงหัวใจขับพยาธิ แก้ไข้ โรคเท้าช้าง ไช้ข้ออักเสบ รากต้มกับน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขัด

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
66	มะหลอด	เปลือก, ราก เถา	เปลือกใช้ต้มน้ำดื่ม ขับเสมหะ แก้ปวดศีรษะข้างเดียว รากแช่เหล้าที่ทำจากข้าวเหนียว กินแก้ปวดกระดูก ปวดหัว ใช้ต้มน้ำดื่มแก้ไข้พิษ
67	โมยราบเถา	ต้น	ทั้งต้นต้มน้ำดื่ม แก้เอ็นกระดูก คลายกล้ามเนื้อ คลายเส้น
68	ยอ	ผล, ราก	ผลจิ้มน้ำผึ้งรับประทาน มีคุณสมบัติเป็นยาขับลม บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ขับลมในลำไส้ กระจายอาหาร รากใช้ต้มน้ำดื่มเป็นยาระบายแก้กระษัย
69	ย่านาง	ราก	ใช้รากแห้งครึ่งละ 1 กำมือ ต้มกับน้ำดื่ม แก้ปวดตัวร้อน แก้ไข้ทุกชนิด
70	ลูกใต้ใบ	ต้น	นำต้นสด 1 กำมือ ต้มกับน้ำดื่ม แก้เจ็บคอ ขับปัสสาวะ ปัสสาวะขัด
71	เล็บครุฑ	ยอด	นำยอดอ่อนมากินสดหรือใช้กินกับลาบ แก้ท้องอืดเพื่อ จุกเสียด ช่วยระบายท้อง
72	ว่านหาง จระเข้	ใบ	ใช้ขูดในใบสดทาหรือแปะแผล รักษาแผลไฟไหม้ และน้ำร้อนลวก แผลจะหายเร็วมาก จะบรรเทาปวดแสบ ปวดร้อน เหงาต้มน้ำดื่มรับประทาน แก้หนองใน
73	สบู่ดำ	-	ใช้น้ำยางใส่ป้ายริมฝีปากรักษาโรคปากนกกระจอก รักษาแผลในปาก แก้อาการปวดฟัน นำมาผสมกับน้ำมันมรดาป้ายลิ้นขาวในเด็กก็หาย หยอดตาแดงหายได้เช่นกัน ยางใช้รักษาแผลสด หยอดลงบริเวณที่เป็นแผล
74	สาบแร้ง สาบกา	ราก, ใบ	รากต้มน้ำดื่มแก้ไข้ แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ แก้บวม ใบตำพอกหยดน้ำเล็กน้อย ใช้รักษาแผลสด ห้ามเลือด ทาภายนอก

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
75	สารภี	ผล	ผลสุกรับประทานได้ มีรสหวาน เป็นยาบำรุงหัวใจ ขยายหลอดโลหิต ดอกสดและแห้งต้มกับน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงหัวใจ
76	สระระแห่น	ใบ	ใบต้มน้ำดื่ม รักษาอาการบิดท้องร่วง อุจจาระเป็นเลือด ใบสระระแห่นทำให้ละเอียด พอกบริเวณที่โดนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย ใบกินสดเป็นยาขับลม ช่วยเจริญอาหาร แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้อ่อนใน
77	ลัก	ราก	รากไม้ลักแห้งฝนกับน้ำกินแก้ขับพยาธิ แก้เจ็บท้องบิด (หมอยพื้นเมืองนำมาทำเป็นยา ต้องเป็นไม้ลักที่โดนฟ้าผ่าเท่านั้น)
78	เสลดพังพอน ตัวผู้	ใบ	ใบใช้ตำพอก ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้ลมพิษ รักษาเม็ดผื่นคันตามผิวหนัง แก้โรคไฟลามทุ่ง แก้ขยุ้มตีนหมา แก้โรคงูสวัด รักษาโรคเรื้อม ถอนพิษจากเม็ดตุ่มฝีดาษ รักษาโรคฝีดาษ แก้ฟกช้ำ แก้พิษไฟลวกน้ำร้อนลวก
79	เสลดพังพอน ตัวเมีย	ใบ	ใช้ใบสด 5-10 ใบ ตำขี้ทาบริเวณที่เป็นแผลที่แพ้ใช้ถอนพิษ โดยเฉพาะพิษจากแมลงสัตว์กัดต่อย ตะขาบ แมลงป่อง รักษาอาการอักเสบ งูสวัด ลมพิษ แผลน้ำร้อนลวก
80	เหงือกปลา หมอย	ต้น, ราก	ทั้งต้นตากให้แห้ง ต้มน้ำดื่มแก้แผลพุพอง รากต้มกับน้ำดื่ม แก้ไอ แก้หืด ขับเสมหะ
81	หญ้าขัด	ต้น, ใบ	ต้นและใบต้มน้ำเกลือเป็นน้ำยาบ้วนปาก ทั้งต้นต้มกับน้ำดื่มแก้ปวดท้องและท้องเสีย หญิงมีครรภ์ไม่ควรรับประทาน

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น/ ชื่อไทย	ส่วนที่ใช้	สรรพคุณทางยา/วิธีปรุง
82	หญ้าวงช้าง	ทั้งต้น	ต้มกับน้ำดื่มแก้กระหายน้ำ ร้อนใน ขับปัสสาวะ แก้บวม แก้พิษปอดอักเสบ
83	หญ้าแพรก	ต้น	ทั้งต้นตำกับสุราพอกหรือทาแก้พิษ อักเสบ ปวด บวม หรือทั้งต้นต้มกับน้ำดื่ม แก้พิษ แก้อาเจียน เป็นเลือด
84	หญ้าละออง	ต้น	ทั้งต้น รสเย็นขึ้น ต้มกับน้ำดื่มลดไข้ แก้ไอ แก้ดีซ่าน แก้กิดสีดวงทวาร แก้ปวดท้อง บำรุงกำลัง ใบใช้ตำละเอียดหยดน้ำสะอาดเล็กน้อย ใช้พอก แผลสดและแก้กลากเกลื้อน
85	หญ้าแห้วหมู	เหง้า	ใช้หัวเหง้า 1 กำมือ ทูบให้แตกต้มกับน้ำดื่ม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง
86	หนุมาน ประสานกาย	ใบ	ใบประมาณ 10-15 ใบ ตำพอกแผลห้ามเลือด
87	เอื้องหมายนา	เหง้า	เหง้ามีรสจืด นำเหง้าแห้งมาต้มและนำน้ำมาดื่ม แก้ ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับปัสสาวะ ปัสสาวะขุ่น

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	มณฑณ ศรีสุข
วัน เดือน ปี เกิด	2 มกราคม 2520
ที่อยู่ปัจจุบัน	27/65 ถนนอินใจมี ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
ที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรการท่องเที่ยว
ประสบการณ์การทำงาน	

พ.ศ. 2557	อาจารย์ประจำหลักสูตรการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, อุตรดิตถ์
พ.ศ. 2551	อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, อุตรดิตถ์
พ.ศ. 2547	อาจารย์ประจำหลักสูตรอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, อุตรดิตถ์
พ.ศ. 2545	ผู้ช่วยนักวิจัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้
พ.ศ. 2543	เจ้าหน้าที่สำรวจข้อมูลชุมชน หน่วยจัดการต้นน้ำแม่เทย กรมป่าไม้ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2550	บธ.ม. (การจัดการการท่องเที่ยว), มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2542	ศศ.บ. (การพัฒนากการท่องเที่ยว), มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่

ผลงานตีพิมพ์

ที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์

มณฑณ ศรีสุข และวาริษฐ์ มัชยมนุช. (2562). การท่องเที่ยวชุมชนบนฐาน
ความหลากหลายทางชีวภาพด้านการท่องเที่ยว ตำบลนางพญา
อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์. วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษาและ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 7(2), 97-106.

Mohntohn Srisuk and Warach Madhyamapurush. (2017). Strategies for Community Tourism Development Based on Biodiversity in Nang Phaya Sub-District, Thapla District, Uttaradit Province. in **The International Conference in Tourism, Business, and Social Sciences (GMSIC) 2017 “The Knowledge Discovery of Management Science and Economics for Development in GMS”** (pp. 24–25). Vientiane: National University of Laos.

ผลงานตีพิมพ์อื่น ๆ -

